

JATE

EGYETEMI GYŰJTEMÉNY

ELYBEN

OLYASHATÓ

ACTA ACADEMIAE PAEDAGOGICAE SZEGEDIENSIS
SERIES LINGUISTICA, LITTERARIA ET AESTHETICA

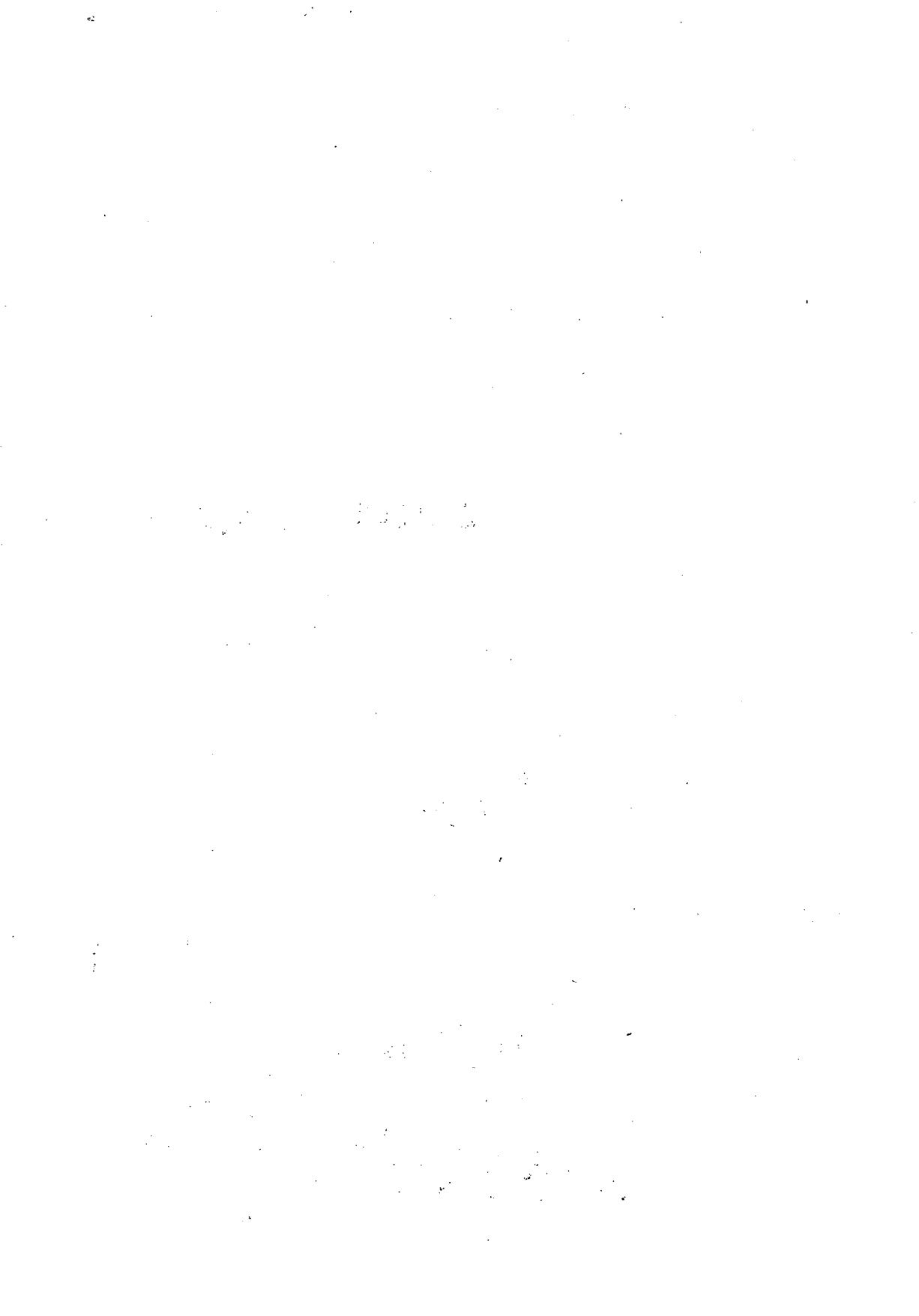

PETŐFI S. JÁNOS
BÉKÉSI IMRE
VASS LÁSZLÓ
szerkesztik

SZEMIOTIKAI SZÖVEGTAN

10. A szemiotikai szövegtani kutatás
diszciplináris környezetéhez (II)

JGYTF KIADÓ, SZEGED, 1997

B 158391

**ACTA ACADEMIAE PAEDAGOGICAE SZEGEDIENSIS
SERIES LINGUISTICA, LITTERARIA ET AESTHETICA**

**PETŐFI S. JÁNOS
BÉKÉSI IMRE
VASS LÁSZLÓ**
szerkesztik

SZEMIOTIKAI SZÖVEGTAN

10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)

JGYTF KIADÓ, SZEGED, 1997

**TANULMÁNYOK, RECENZÍÓK, BIBLIOGRÁFIÁK ÉS REPERTÓRIUMOK A
DOMINÁNSAN VERBÁLIS HUMÁN KOMMUNIKÁCIÓ KUTATÁSA
KÖRÉBŐL**

JATE Egyetemi Könyvtár

J000091458

**Lektorálta
R. MOLNÁR EMMA**

**Szerkesztette
PETŐFI S. JÁNOS, BÉKÉSI IMRE, VASS LÁSZLÓ**

**Címlap
PAPP GYÖRGY**

**Tipográfia, táblázatok
BENKES RÉKA**

**Az ábrákat készítette
PITRIK JÓZSEF, VARGA LÁSZLÓ**

**Technikai szerkesztő
VASS LÁSZLÓ**

**Ez a kiadvány az OTKA (T 014 770) és az FKFP (935/1997.)
támogatásával jött létre.**

B. 158391

**HU ISSN 0236 – 7718
Acta Acad. Paed. Szeged
Ser. Ling. – Litt. – Aesth.
ISSN 0865 – 5960
ISBN 963 7171 87 8**

TARTALOM

Előszó	9
<i>Bevezetés</i>	11
PETŐFI S. JÁNOS: Egy szöveg multidiszciplináris megközelítése	11
GIUSEPPE GALLI: Multidiszciplináris kollokviumok és tanulságaik (1979 – 1995)	15
Tanulmányok	19
Egy szöveg multidiszciplináris megközelítéséhez	19
A. Az interdiszciplináris keret diszciplínái	29
<i>Kommunikációelmélet</i>	29
HORÁNYI ÖZSÉB: A kommunikációról (Szinopszis)	29
<i>Filozófia</i>	39
⊙ SZABÓ FERENC: <i>A kis herceg</i> bölcsessége	39
<i>Pszichológia</i>	45
⊙ PETŐFI S. JÁNOS: Adalékok <i>A kis herceg</i> pszichológiai megközelítéséhez	45
<i>Szemiotika</i>	51
⊙ KAZANLÁR ÁMIN EMIL: A bolygók számmisztikája <i>A kis herceg</i> ben, a tarot kódjai alapján	51
<i>Empirikus metodológiák</i>	55
⊙ BENKES ZSUZSA: Kreatív-produktív gyakorlatok Antoine de Saint-Exupéry <i>A kis herceg</i> című műve elemzésének előkészítéséhez	55
⊙ BENKES RÉKA – VASS LÁSZLÓ: Egy adott verbális szöveg relátumával kapcsolatos kreatív-produktív gyakorlatok. Antoine de Saint-Exupéry <i>A kis herceg</i>	65
⊙ BENKES RÉKA: Idegen nyelvű szövegek kreatív-produktív megközelítéséhez. Gyakorlatok francia nyelvű verbális szöveggel magyar nyelvi és szociokulturális háttérrel. Antoine de Saint-Exupéry: <i>A kis herceg</i>	79
B. A szövegtan és horizontális környezetének diszciplínái	91
B.1. A TEXTOLÓGIAI TÁRSDISZCIPLÍNÁK	91
<i>Poétika</i>	91
KOLTAY TIBOR: Az e-mail üzenetek pragmatikai jellemzőiről	91
<i>Retorika</i>	99
⊙ BENCZE LORÁNT: A szöveg mint ökoszemiózis. Antoine de Saint-Exupéry <i>Le Petit Prince</i> – <i>A kis herceg</i> néhány szövegjelensége	99
<i>Stilisztika</i>	109
⊙ SZABÓ ZOLTÁN: Antoine de Saint-Exupéry: <i>A kis herceg</i> (Stilisztikai elemzés szövegtani alapon)	109
B.2. SZÖVEGTANOK	119
PETŐFI S. JÁNOS: Megjegyzések a szövegtani kutatáshoz és a szövegtan oktatásához	119
⊙ BÉKESI IMRE: Szillogisztikus érvelésre épülő inferenciák <i>A kis herceg</i> szövegében	125
⊙ PETŐFI S. JÁNOS – VASS LÁSZLÓ: <i>A kis herceg</i> koreferenciális és makrokompozicionális elemzéséhez	143
B.3. NYELVÉSZETI DISZCIPLÍNÁK	169
PETŐFI S. JÁNOS: Néhány szó a nyelvészetekről	169

C. Művészeti tudományok	173
⊙ SZÁVAI JÁNOS: Antoine de Saint-Exupéry és <i>A kis herceg</i>	174
⊙ RÓNAY LÁSZLÓ: <i>A kis herceg</i> írója és fordítója	179
⊙ B. FEJES KATALIN: Utazás térben és időben (Az intencionalitás kompozíciós szerepe a történetben)	185
⊙ NAGY L. JÁNOS: <i>A kis herceg</i> magyar nyelvű 'továbbírásai' (Összefoglaló beszámoló három magyar könyvről)	193
⊙ DISZKUSSZIÓ	197
BERSZÁN ISTVÁN: <i>A kis herceg</i> mint csönd-toposz	197
PETŐFI S. JÁNOS: Visszavezetési kísérlet oda, ahonnan (esetleg) ki lehet vezetni (Két megjegyzés Berszán István „ <i>A kis herceg</i> mint csönd-toposz” című írásához)	203
BERSZÁN ISTVÁN: Ki – és vissza –, de honnan hová?	207
Áttekintések, recenziók	211
PETŐFI S. JÁNOS: Utam a szemiotikai szövegtanhoz 5. 1974 – 1975. A kotextuális szövegelmélet tulajdonságai vizsgálatának időszaka (II)	211
Kiefer Ferenc (szerk.): Strukturális magyar nyelvtan I. Mondattan (PETŐFI S. JÁNOS)	220
Szathmári István (szerk.): Hol tart ma a stilisztika (Stíluselméleti tanulmányok) (PETŐFI S. JÁNOS)	225
⊙ Baranyai Tiborné: <i>Ludamus una</i> (NAGY L. JÁNOS)	228
Pinto, María – Gálvez, Carmen: Análisis documental de contenido. Procesamiento de información (Dokumentális tartalomelemzés. Információfeldolgozás). T. A. van Dijk előszavával (KOLTAY TIBOR)	230
Bibliográfiák (A), repertóriumok (B). Szerkeszti: VASS LÁSZLÓ	235
(A) Bibliográfiák	235
Bibliographie Linguistique de L' Année. Text Linguistics – Linguistique du Texte – 1993	235
(B) Repertóriumok	249
Folyóiratok, periodikák, sorozatok	249
Discourse Processes. A Multidisciplinary Journal	249
Text. An Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse	251
Papiere zur Textlinguistik/Papers in Textlinguistics	253
Research in Text Theory/Untersuchungen zur Texttheorie	254
Speciális repertóriumok	260
Jel-Kép	260
A Maceratai Egyetemen az interpretáció tematikáról 1979 óta évente megrendezett interdiszciplináris kollokviumok kötetei (1-15)	263
Pethő Bertalan (szerk.): A posztmodern	269
Bókay Antal: Irodalomtudomány a modern és a posztmodern korban	273
Tolcsvai Nagy Gábor: A magyar nyelv stilisztikája	274
Emmanuel Chadeau: Saint-Exupéry	275
Miscellanea	277
Magyar költők CD-ROMon (BENKES RÉKA – VASS LÁSZLÓ)	277

Tárgymutató. Összeállította: BENKES RÉKA	283
Névmutató. Összeállította: BENKES RÉKA	287
A kötet munkatársai	289

CONTENTS

Introduction	9
<i>Introduction</i>	11
JÁNOS S. PETŐFI: Multi-disciplinary Analysis of a Text	11
GIUSEPPE GALLI: Multi-disciplinary Colloquia and Consequences (1979 – 1995).....	15
Papers/Essays	19
To a Multi-disciplinary Approach of a Text	19
A. Disciplines of the Interdisciplinary Frame	29
<i>Theory of Communication</i>	29
ÖZSÉB HORÁNYI: On communication (A synopsis)	29
<i>Philosophy</i>	39
©FERENC SZABÓ: Wisdom of Saint-Exupéry	39
<i>Psychology</i>	45
©JÁNOS S. PETŐFI: Contribution to the Psychological Approach of <i>Le Petit Prince</i>	45
<i>Semiotics</i>	51
© ÁMIN EMIL KAZANLÁR: Cabbalistic Meaning of Planets in <i>Le Petit Prince</i> as Coded in Tarot	51
<i>Empiric Methodologies</i>	55
©ZSUZSA BENKES: Creative-productive Exercises for Preparing the Analysis of <i>Le Petit Prince</i> by Antoine de Saint-Exupéry	55
©RÉKA BENKES – LÁSZLÓ VASS: Creative-productive Exercises in Connection with the Relatum of a Given Verbal Text. Antoine de Saint-Exupéry <i>Le Petit Prince</i>	65
©RÉKA BENKES: A Creative-productive Approach to Foreign Language Texts. French Exercises with Hungarian Linguistic and Socio-cultural Background. Antoine de Saint-Exupéry <i>Le Petit Prince</i>	79
B. Disciplines of Textology and of its Horizontal Environment	91
B.1. ASSOCIATED DISCIPLINES OF TEXTOLOGY	91
<i>Poetics</i>	91
TIBOR KOLTAY: About Pragmatic Characteristics of E-mail Messages.....	91
<i>Rethoric</i>	99
©BENCZE LORÁNT: Text and Discourse as Ecosemiosis. On Some Text and Discourse Phenomena in <i>Le Petit Prince</i> by Antoine de Saint-Exupéry	99
<i>Stylistics</i>	109
©ZOLTÁN SZABÓ: Antoine de Saint-Exupéry: <i>Le Petit Prince</i> (Stylistique Analysis on Text Linguistic Basis)	109
B.2. SCHOOLS IN TEXTOLOGY	119
JÁNOS S. PETŐFI: Some Remarks on Textual Researches and the Teaching of Textology	119
©IMRE BÉKÉSI: Inferences Based Upon Syllogistic Argumentation in the Text of <i>Le Petit Prince</i>	125
©JÁNOS S. PETŐFI – LÁSZLÓ VASS: Coreferential and Macrocompositional Analysis of <i>Le Petit Prince</i>	143

B.3. LINGUISTIC DISCIPLINES	169
JÁNOS S. PETŐFI: On Linguistics	169
© Macro Textual Sciences	173
© JÁNOS SZÁVAI: Antoine de Saint-Exupéry and <i>Le Petit Prince</i>	174
© LÁSZLÓ RÓRAY: The Author and the Translator of <i>Le Petit Prince</i>	179
© KATALIN B. FEJES: Travelling in Space and Time (Compositional Role of Intentionality in the Story)	185
© JÁNOS L. NAGY: Some Continuations of <i>Le Petit Prince</i>	193
© DISCUSSION	197
ISTVÁN BERSZÁN: <i>Le Petit Prince</i> as Silence-topos	197
JÁNOS S. PETŐFI: An Experiment to Lead Back to where (perhaps) could be Led from (Two Remarks on István Berszán's Paper „ <i>Le Petit Prince</i> as Silence-topos”)	203
ISTVÁN BERSZÁN: Out – and Back –, but where from and to?	207
Overviews, Reviews	211
JÁNOS S. PETŐFI: My Way Towards a Semiotic Textology 5. 1974 – 1975. The Period of Studying the Properties of Cotextual Text Theory (II)	211
Ferenc Kiefer (ed.): Hungarian Structural Grammar I. Syntax (JÁNOS S. PETŐFI)	220
István Szathmári (ed.): The Presents State of Stylistics (JÁNOS S. PETŐFI)	225
© Mrs. T. Baranyai: <i>Ludamus una</i> (JÁNOS L. NAGY)	228
Pinto, Maria – Gálvez, Carmen: Análisis documental de contenido. Procesamiento de información (TIBOR KOLTAY)	230
Bibliographies (A), Repertories (B). Ed. by LÁSZLÓ VASS	235
(A) Bibliographies	235
Bibliographie Linguistique de L' Année. Text Linguistics – Linguistique du Texte – 1993	235
(B) Repertories	249
Journals, Periodicals, Series	249
Discourse Processes. A Multidisciplinary Journal	249
Text. An Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse	251
Papiere zur Textlinguistik/Papers in Textlinguistics	253
Research in Text Theory/Untersuchungen zur Texttheorie	254
Special Repertories	260
Jel-Kép	260
Volumes 1–15 of Interdisciplinary Annual Colloquia on the Topic of Interpretation (University of Macerata)	263
Bertalan Pethő (ed.): Post Modernism	269
Antal Bókay: Theory of Literature in a Modern and Post Modern Age	273
Gábor Tolcsvai Nagy: Stylistics of the Hungarian Language	274
Emmanuel Chadeau: Saint-Exupéry	275
Miscellanea	277
Hungarian Poets on CD-ROM (RÉKA BENKES – LÁSZLÓ VASS)	277

Subject Index. Ed. by RÉKA BENKES	283
Name Index. Ed. by RÉKA BENKES	287
List of Contributors	289

ELŐSZÓ

0. A *Szemiotikai szövegtan* 9-11. kötetei olyan tematikus egység részeit képezik, amelynek célja annak a *diszciplínakörnyezetnek* az érzékeltetése, amelyben a szövegtani kutatás folyik. Ez a három kötetből álló egység azonban nem 'kézikönyv' jellegű, amely az adott témákról részletekbe menően tájékoztat, hanem inkább 'légifelvétel' annak a diszciplínaegyüttesnek a terepéről, amelyen akarva-akaratlan mindenki mozog, aki szövegtani (alap)kutatással vagy egy adott szöveg különféle megközelítéseivel foglalkozik. E 'légifelvétel' jelezni kívánja az adott 'terep' valamennyi releváns 'területi egység'-ét, ha az egyes területi egységekre vonatkozóan az egyes kötetek sem egyforma terjedelmű, sem egyforma mélységű információkat nem szolgáltatnak.

A 9. kötet részletesebben foglalkozik az *interdiszciplináris alapozó diszciplínákkal*, inkább csak tájékoztató jelleggel a szövegtani kutatás '*horizontális diszciplínái*'-val, míg a '*makroszövegtudományok*' szektora aspektusainak tárgyalását teljes egészében a következő két kötetre hagyja. (A 'terjedelmet', illetőleg 'mélységet' a 9. kötetben azáltal próbáltuk növelni, hogy valamennyi tematikus alegységet olyan szövegrésszel vezettünk be, amely az éppen adott területre vonatkozóan az előző kötetekben publikált írásokról nyújt bibliográfiai tájékoztatót. – Bár az írások egy része (természetéből következően) több területhez is tartozik, bibliográfiai adatukat csak egyszer vettük fel.

1. A jelen (10.) kötetben egyrészt a 9. kötet egyes tematikus alegységeihez kapcsolódó (kiegészítő) írásokat közlünk, másrészt – az úgynevezett 'makroszövegtudományok' közül a kötet központi témájaként az *irodalmi szövegekkel* foglalkozó makroszövegtudományok területi egységét választva – egy adott szövegnek, *A kis hercegnek* filozófiai, pszichológiai, stilisztikai, retorikai, szövegtani, irodalomtörténeti stb. megközelítésével kapcsolatosakat, az adott szövegnek csupán a *verbális összetevőjére* koncentrálna.

A 11. kötetben – a három kötetre tervezett egység *harmadik* (befejező) részében – továbbfolytatva a kiegészítő írások közlését, központi témaként olyan írásokat közlünk majd, amelyek *A kis hercegnek* (illetőleg különféle feldolgozásainak) *más* (nem verbális) *mediális összetevőivel* kapcsolatos megközelítéseket mutatnak be.

A 'globális egységet képező' tematikai struktúrán belül természetesen mindhárom kötet tematikája – miként a *Szemiotikai szövegtan* valamennyi eddigi köteté is – önmagában is önálló egységnek tekinthető. A 10. és 11. kötet központi témáját képező tanulmányok, 'kreatív gyakorlat'-leírások, illetőleg mediális illusztrációk zömét az 1996-ban Szegeden megrendezett *Egy szöveg megközelítései* (Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg*) konferencia anyaga képezi.

2. A kötet *Bevezetés* részében két írás található. Az első egyrészt újra számba veszi a 'diszciplínakörnyezet'-nek a fő egységeit, másrészt azt a kérdést tárgyalja, hogy valójában mit is jelent egy szöveg (multidiszciplináris) megközelítése e diszciplínakörnyezet háttere előtt.

A diszciplínakörnyezet fő egységei – ahogy azt az előző kötetben láttuk – a következők: (A) az interdiszciplináris kerethez tartozó tudományágak területe, (B1) a szövegtan társtudományaié, (B2) magáé a szövegtané, (B3) a nyelvészeti tudományágaké s végül (C) az úgynevezett makroszövegtudományoké. (A 'tudomány'/'tudományág' termi-

nus helyett általában a 'diszciplína' terminust használjuk, mert nem minden nyelvi / kulturális kontextusban elfogadott az előző terminusok használata az itt tárgyalt területekkel kapcsolatban.)

Míg a diszciplínakörnyezet oly módon környezete a szövegtani (alap)kutatásnak, hogy elsősorban az ezt a környezetet alkotó diszciplínacsoportok egymáshoz való viszonyának a tisztázására szolgál, e környezet ugyanakkor keretét képezi az olyan jellegű kutatásoknak is, amelyeknek célja egy-egy adott szöveg vagy téma megközelítése a környezetet alkotó egyes diszciplínák nézőpontjából. A *Bevezetés* második írása egy olyan kolokviumsorozatról számol be, amelyben minden alkalommal egy-egy adott téma/szöveg képezte a multidiszciplináris megközelítés tárgyát.

3. A *Tanulmányok* rész szerkezete a *Bevezetés* első írásában vázolt területi/tematikus egységeknek felel meg. Valamennyi területi egységen belül található ugyan ebben a kötetben is olyan írások, amelyek elsődlegesen a *szövegtani (alap)kutatás* diszciplínakörnyezetének kérdéseivel foglalkoznak, a tanulmányok zöme *A kis herceg*hez, illetőleg írójához, Antoine de Saint-Exupéryhez kapcsolódik. Ezekre a tanulmányokra a szerzőjük neve elé tett „☉” szimbólum külön is felhívja a figyelmet.

4. Mind az *Áttekintések*, *recenziók*, mind a *Bibliográfiák*, *repertóriumok* részbe felvett írások/adatok zöme a kötet tematikájával kapcsolatos.

5. A *Miscellanea* rész egy magyar, hipertextuálisan szervezett 'irodalmi CD-ROM'-ot mutat be röviden.

Az előző kötetekhez hasonlóan ezt a kötetet is tárgy- és névmutató zárja.

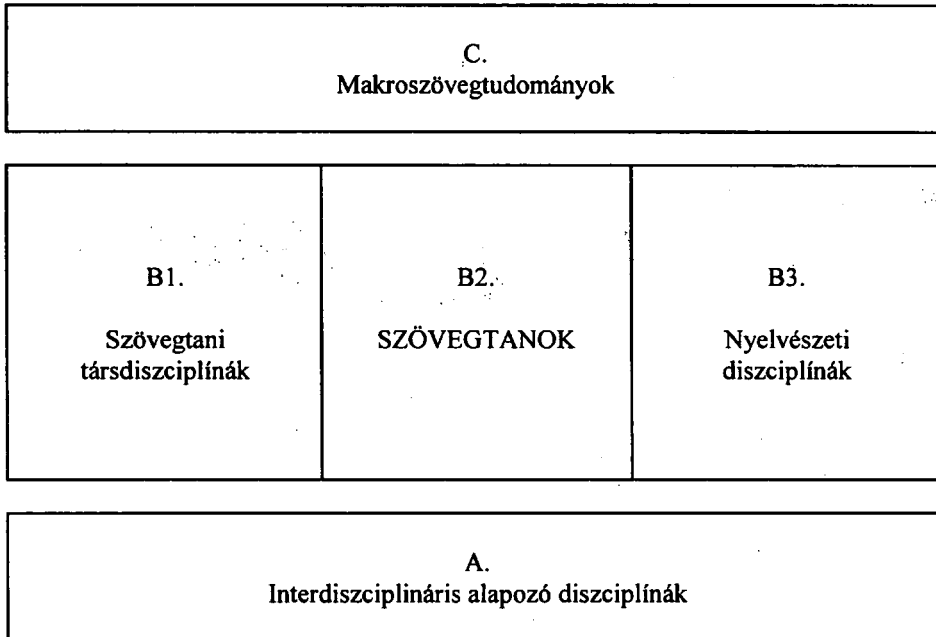
Szeged, 1997. július 24.

P. S. J.
B. I.
V. L.

EGY SZÖVEG MULTIDISZCIPLINÁRIS MEGKÖZELÍTÉSE

PETŐFI S. JÁNOS

1. A *Szemiotikai szövegtan* 9. kötetének bevezető írásában a szövegtani kutatás diszciplínakörnyezetét vázoltam. Ennek a környezetnek a fő szektorai röviden a következő módon foglalhatók össze (lásd 1. ábra).

1. ábra

Az ebben az ábrában található elnevezések a következő tudományágakra utalnak.

A. Interdiszciplináris alapozó diszciplínák

Filozófia, szemiotika, kommunikációelmélet, pszichológia, szociológia/ antropológia, a formális metodológiák tudományágai, az empirikus metodológiák tudományágai, mint domináns jellegű alapozódiszciplínák, amelyekhez

esetenként egy-egy más diszciplína is járulhat (ezekre utalt a szóban forgó bevezetés ábrájában az „X” szimbólum).

B1. Szövegtani társdiszciplínák

Hagyományos értelemben véve: a poétika, retorika, narratológia, stilisztika, esztétika; a szövegtani kutatás egyik további feladata azonban ezek egymáshoz való viszonyának tisztázása és ennek eredményeként a szövegtani társdiszciplínák spektrumának újraértelmezése.

B2. Szövegtanok

Olyan (szövegekkel mint komplex jelekkel foglalkozó) diszciplínák, amelyek a nyelvészeti/szövegnyelvészeti ismereteken túl (szükségképpen!) világra vonatkozó ismeretekkel is operálnak.

B3. Nyelvészeti diszciplínák

Egyfelől a nyelvi rendszer és a nyelvi rendszer elemei használatának (szűkebb értelemben vett) nyelvészete, amelynek keretében egyrészt vizsgálni kell azt a kérdést, hogy a ‘*mondatnyelvészet*’-en túl lehet-e (s ha igen, milyen módon) egy ‘*mondattömbnyelvészet*’-et értelmezni, másrészt tárgyalni kell a *verstani* rendszer szerkezetét is; másfelől a szövegek szövegmondatai között nyelvészeti eszközökkel kimutatható relációk *szövegnyelvészete*.

C. Makroszövegtudományok

Legáltalánosabb értelemben véve a szöveg(oka)t és laterális diszciplínáiknak (a szövegtani társtudományoknak, valamint a nyelvészeti diszciplínáknak) alkalmazási területei.

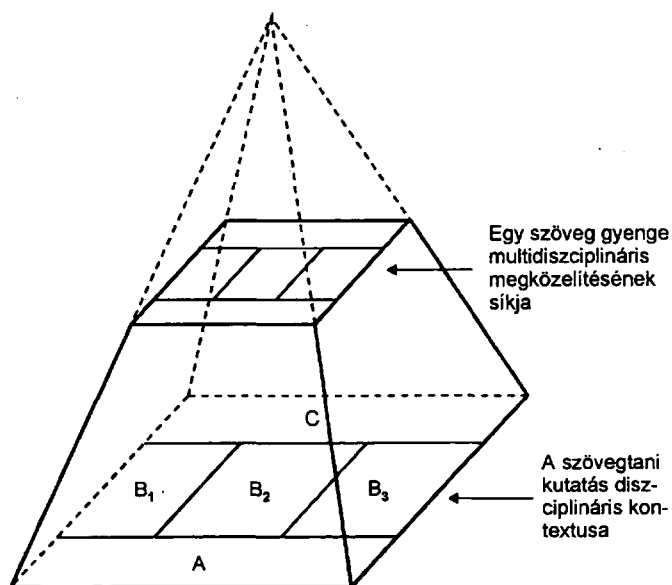
2. A diszciplínákörnyezetnek – mint a szövegtani kutatás keretének – *alapfunkciója* abban jelölhető meg, hogy az ‘az a *koordinátarendszer*’, amelyben a ‘szövegkompetencia’ valamennyi aspektusára tekintettel lenni képes *szemiotika szövegtanok* eredménnyel létrehozhatók. Ebben a környezetben tisztázhatók ugyanis, hogy

- (a) milyen szövegtanok képzelhetők el egyáltalán;

- (b) milyen szemiotikai szövegtan képes optimálisan kielégíteni az alkalmazási területek igényeit;
- (c) milyen feltételeket támaszt egy szemiotikai szövegtan a vele kooperálni képes szövegtani társdiszciplínák felépítésével szemben;
- (d) milyen feltételeket támaszt egy szemiotikai szövegtan az általa felhasználható nyelvészeti diszciplínák felépítésével szemben;
- (e) milyen interdiszciplináris alapozó diszciplínák eredményeit szükséges figyelembe venni egy szemiotika szövegtan felépítésében, és milyen módon stb.

[A (c) – (e) kérdésekkel kapcsolatban lásd ebben a kötetben a „Megjegyzések a szövegtani kutatáshoz és a szövegtan oktatásához”, valamint a „Néhány szó a nyelvészetekről” című írásaimat is.]

3. A diszciplínakörnyezet azonban nemcsak alapfunkcióját töltheti be, hanem – nem kevésbé fontos – más funkciókat is, például keretét képezheti egy-egy *adott szöveg multidiszciplináris megközelítésének*. Ennek a szövegmegközelítési módnak beszélhetünk egy *gyengébb és egy erősebb változatáról* (mindkettő jellemzéséhez lásd 2. ábra).

2. ábra

3.1. A multidiszciplináris szövegmegközelítés *gyengébb* változatát a 2. ábra csonka gúla része szemlélteti. Ez a változat abban áll, hogy egy-egy adott szöveget a diszciplínakörnyezetet alkotó diszciplínák szempontjából elemzünk, sem arra nem törekedve, hogy e környezet valamennyi diszciplínáját figyelembe vegyük, sem arra, hogy a figyelembe vett diszciplínák keretében elvégzett elemzések e diszciplínák valamennyi releváns aspektusára tekintettel legyenek.

A diszciplínakörnyezetet a gúla alaplappja szemlélteti, az adott szöveg gyenge multidiszciplináris megközelítésének 'sík'-ját pedig a csonka gúla fedőlapja.

3.2. A multidiszciplináris szövegmegközelítés *erősebb* változata, amelyet a 2. ábra teljes gúlája szemléltet, úgy képzelhető el, hogy egy adott szövegnek először megalkotjuk a szemiotikai szövegtani (értelmező) interpretációját, majd azt a diszciplínakörnyezetnek az adott szövegre vonatkozóan relevánsnak tekinthető valamennyi diszciplínája szempontjából továbbértelmezzük.

A diszciplínakörnyezetet itt is a gúla alaplappja szemlélteti, az adott szöveg erős multidiszciplináris megközelítésének 'gyűjtőpont'-ját pedig a gúla csúcsa. A csonka gúlát teljes gúlává kiegészítő 'kis gúla' ábrázolásában a szaggatott vonalak azt kívánják jelezni, hogy amíg a gyenge multidiszciplináris szövegmegközelítésre több példát is találhatunk, az erősebbre jelenleg egyetlen példát se tudnánk említeni.

4. A jelen kötet középpontjában is a gyenge multidiszciplináris szövegmegközelítés szemléltetése áll, adott szövegként *A kis herceget* választva.

MULTI-DISCIPLINARY ANALYSIS OF A TEXT

JÁNOS S. PETŐFI

In the article the author introduces and comments on the discipline environment of text researches. In this environment it becomes possible to construct semiotic text disciplines which are able to consider all the aspects of text competence.

MULTIDISZCIPLINÁRIS KOLLOKVIMUMOK ÉS TANULSÁGA (1979 – 1995)

GIUSEPPE GALLI

1. A kollokviumok organizációja

A 70-es évek vége felé a Maceratai Egyetemen egy olyan multidiszciplináris kollokviumsorozat organizálásának a gondolata született meg, amelynek célja a szöveginterpretálás különféle aspektusainak vizsgálata. Ezeken az évenként egy alkalommal megrendezett kollokviumokon átlagban 10-12 kutató vett részt: állandó jelleggel pszichológusok, pszichoanalitikusok, filozófusok, nyelvészek, akikhez a választott témától függően társultak alkalmakként jogászok, történészek, filológusok.

Évről évre az interpretáció egy-egy centrális témáját tűztük napirendre, a résztvevők előadásukban ezt a témát világították meg diszciplinájuk perspektívájából, ezekről az előadásokról folyt az eszmecsere két-három napon át.¹

Az eddig megrendezett 15 kollokvium tematikai szempontból két csoportba sorolható. Az első 7 kollokvium egy viszonylag zártan tekinthető tematikus egységet alkot, valamennyinek a témája a következő alapkérdés volt: „hogyan értünk meg egy szöveget?”, „melyek azok a tényezők, amelyek közrejátszanak egy szöveg jelentésének megértésében / jelentésének létrehozásában?”.

A 8. kollokviummal kezdődően a pszichológiai és egzisztenciális témák váltak dominánssá. A központi kérdés többé nem az volt „hogyan értünk meg egy szöveget”, hanem az, „hogyan értjük meg önmagunkat egy szöveg által”.

Mind az első, mind a második kollokviumcsoportra vonatkozóan érdemes talán kiemelni néhány jellegzetes tényezőt, az egyes előadások analitikus vizsgálata céljából a kollokviumok *aktái*hoz utalva az olvasót.

2. Megérteni egy szöveget

A sorozatot kezdő hét kollokvium anyagának vizsgálata világossá teszi, hogy a résztvevők egyéni és hivatásbeli különbségeiken túl egyetértettek néhány, az interpretációfolyamatban szerepet játszó elv fontosságát illetően.

Az *első* elv a *kritikai realizmus* elve: a szövegeknek nincs olyan előre konstruált jelentése, amelyet az interpretátor közvetlenül el kellene fogadjon annak érdekében, hogy az adott szövegnek ‘megfeleljen’.

A *második* elv, a *globális interakció* elve: egy szöveg lehetséges jelentései közül az ‘emelkedik ki’, amelyet a következő tényezők összjátéka előnyben részesít: a) az ‘interpretátor’ részéről: annak feltevései, értékítéletei, elvárásai stb.; b) a ‘szöveg’ részéről: annak fonológiai, szintaktikai, szemantikai, pragmatikai stb. felépítése; c) annak a tényleges ‘kommunikációs-szituáció’-nak a részéről, amelyben az interpretációfolyamat végbemegy: a kommunikáció célja, atmoszférája stb.

A harmadik elv a *dialogikus interakció* elve: a szöveg – interpretátor – szituáció interakciójában releváns szerep tulajdonítandó a több interpretátor között létrejövő interakciónak, valamint azon kapcsolat modalitásának, amely ezek között az interpretátorok között létrejön.

A negyedik elv a *funkcionális polivalencia* elvének nevezhető: egy szöveg interpretációi egymással kölcsönös függésben álló és hierarchikus kapcsolatokat alkotó, többféle funkciót tölthetnek be az adott szituációk és interpretátorok jellemvonásaitól függően: ezt az aspektust tekintve beszélhetünk például elsődlegesen kognitív funkciókról, elsődlegesen alkalmazott (normatív, korrektív) funkciókról stb.

A fentiekben felsorolt általános elvek az 'esszencialista', 'atomista' és 'dogmatikus' álláspontokról való lemondást jelzik: a 'relációs', 'globális' és 'dialogikus' álláspontok érdekében. Ez a változás főleg a jogi hermeneutika, a modern filozófia és a szövegelmélet hatásának tulajdonítható.

3. Megérteni (felismerni) önmagunkat egy szövegben: általános aspektusok

Ahogy már említettem a 8. kollokviumtól kezdődően a központi kérdés a következő lett: „hogyan értjük meg önmagunkat egy szöveg által”.

Önmagunk 'képe'-nek szövegek közvetítése útján való keresése egyrészt feltételezi 'az önismeret' sajátos fogalmát, másrészt a 'szöveg – interpretátor' kapcsolat adekvát értelmezését.

Az 'önismeret' sajátos fogalmával kapcsolatban megszívlelendő például a P. Ricoeur-tól vett következő idézet.

A *Cogito* tradíciójával és a szubjektum azon igényével szemben, hogy közvetlen intuíció útján ismerje meg önmagát, magunkat annak a nagy hagyománynak a közvetítésével ismerjük meg, amelyet az emberiség a kultúra műveiben hagyományozott reánk. Ha az irodalom nem adott volna teret és nyelvi kifejezést a szeretetnek és gyűlöletnek, az etikai érzelmeknek és általában mindannak, ami bennünket formál, ezekről vajmi keveset tudnánk. [P. Ricoeur in *Exegesis. Problèmes de méthode et exercices de lecture* (Genèse 22 et Luc 15), ed. F. BOVON – G. ROUILLER, Neuchâtel, 1955.]

Ami a 'szöveg – interpretátor' kapcsolatot illeti, ahhoz különböző módokon közelíthetünk. Ezek egyikét elementaristának nevezném, szembeállítva egy racionálissal és szisztemikussal. Az *elementarista* megközelítés szerint az egyik póluson helyezkedik el az olvasó–hallgató Énje a maga tulajdonságaival, a másikon a szöveg a maga jellemzőivel. E szerint a megközelítés szerint felismerni magunkat egy szövegben az Én tulajdonságai és a szöveg által nyújtott 'képek' közötti hasonlóságnak (szélső esetben azonosság-nak) a felismerésével lenne egyenlő. Ettől a felfogástól merőben különbözik a *racionális* vagy *szisztemikus*. Ebben olvasó és szöveg egy adott szituációban való találkozásukkor olyan bipoláris struktúrát képeznek, amelyben az egész részei által való meghatározottságának elve érvényesül. Ennek alapján az várható el, hogy a szubjektum Énje azon totalitás struktúrájának megfelelően, amelynek részét képezi, a szokásostól eltérő minőségi

profillal mutatkozik meg; s ugyanez érvényes a szövegre is. Magunkra ismerni egy szövegben nem jelenti tehát egy megelőzően fennálló dualitás pusztá visszatükröződését, hanem sokkal inkább azt, hogy amit megértünk a szövegben, megnyilvánulni engedheti Énem valamely korábban nem ismert tulajdonságát, s hasonlóképpen, amit elmélyítünk Énemben, lehetővé teheti a szöveg mélyebb megértését. Szent Gergely maximáját, amely szerint „a szöveg együtt nő az olvasóval”, kiegészíthetjük azzal, hogy „az olvasó együtt nő a szöveggel”. Példa erre FREUD esete, aki önanalízise útján felismerve szülei iránt érzett ambivalens érzelmeit, Szophoklész és Shakespeare műveiben számára korábban ismeretlen aspektusokat fedezett fel. Ebbe az olvasó – szöveg dinamikába sajátos momentum vegyül azáltal, hogy megérteni, felismerni önmagunkat: változásokat hoz létre önértékelésünk alapelveiben. Az önértékelés úgy fogható fel, mint dinamikus egyensúly egyfelől az aktuális, valamint az óhajtott, idealizált Én-kép, másfelől a rettegett, a másoktól semmibe vett Én-kép között. Ennek az egyensúlynak a védelmében, amikor fennáll a veszélye annak, hogy az negatív irányba tolódik el, olyan erők mozgósíthatatnak bennünk, amelyek válaszfalat emelhetnek az olvasó–hallgató és a szöveg között.

Szükségesnek tartok néhány megjegyzést fűzni a legutóbbi négy kollokviumhoz (*Perdono* [Megbocsátás], *Gratitudine* [Hála], *Meraviglia* [Csoda / Csodálatba ejtés], *Promessa* [Ígéret]) is. Ezekben azok a személyek közötti kapcsolatok váltak a vizsgálat tárgyaivá, amelyeknek mind a pszichológia, mind a humán tudományok meglehetősen kevés figyelmet szentelnek. Elemzésük mintha az etika művelőire és a pszichológusok közül (ha F. HEIDERT nem vesszük tekintetbe) az úgynevezett humanista pszichológusokra lenne hagyva. Ennek az érdeklődésnek a hiánya meghatározott kulturális orientációból ered: a ‘sospetto’ [gyanakvás] magatartásának (elsősorban a pszichoanalízisben való) előtérbe kerüléséből a ‘rispetto’ [tisztelet/tiszteletben tartás] magatartásával szemben. Mindennek alátámasztására elegendő egyetlen példa: M. Klein *Invidia e Gratitudine* [Irigység és hála] című könyvében a hálának szentelt tér elenyészően kicsi az irigységnek szentelthez képest. A mai olvasót azonban ez nem lepi meg, minthogy a negatív (az ‘ördögi’) aspektusoknak – az ‘árnyék’-nak, hogy jungi terminussal éljek – a kutatása szokássá vált. A szóban forgó témákat javasolva nem volt szándékom sem a ‘gyanakvó megközelítés’ előmozdítása, sem egy Vigotskij értelmében vett ‘a csúcspont pszichológiájá’-nak a létrehozása. Foglalkozhatunk ugyanis a fenségessel anélkül, hogy elutasítanánk az ördöggel való kapcsolatának a szemügyre vevését.

4. Multidisziplináris megközelítés és produktív pluralizmus

Az említett kollokviumok előkészítése és lebonyolítása során végzett multidiszziplináris tevékenység tapasztalata nyilvánvalóvá tette, hogy a megközelítések modalitása egymástól mennyire különböző lehet.

Az ember kiterjesztheti érdeklődését saját kutatási területe határain túlra, és figyelhet arra, hogy mit mond a ‘szomszéd’, azzal a szándékkal, hogy integrálja kutatási területébe mindazt, ami másoktól átvehető. De teheti mindezt másokat talán jobban tiszteletben tartó magatartással is, belátva, hogy a diszciplínák határainak áthatolhatósága igen valószínűtlen, mert valamennyi diszciplína megközelítésmódja sajátos a valóság megközelítendő aspektusának viszonylatában. A multidiszziplináris konfrontáció hozzásegítheti a

kutatókat saját céljaik és határaik pontosabb definiálásához, és az esetleges közös feltételezések elmélyítéséhez.

Míg az első típusú megközelítés egyfajta olyan maxidisziplína létrehozásának jegyében megy végbe, amelyben az antropológia egy speciális ága, magává az antropológiává válik, a második megközelítés abból a meggyőződésből ered, hogy egy igazi antropológia nem lehet specializált, nem lehet 'diszciplináris autarkia' (tudományági önellátás) gyümölcse, hanem szükségessé teszi a nézőpontok 'kóruszerűségét'.

Kollokviumaink során ez utóbbi szempont különösképpen akkor vált nyilvánvalóvá, amikor egy meghatározott szöveg multidisziplináris megközelítésével foglalkoztunk. Ezekben az esetekben az egyes résztvevők olykor nem kis meglepődéssel vehették tudomásul, hogyan jön létre valami új, valami váratlan az ő szempontjuktól különböző szempontból nézve a dolgokat, és számukra addig ismeretlen olyan eszközöket/módszereket alkalmazva, amelyek használata megfelelő elsajátításának lehetősége kompetenciájuk körén kívül esik. A multidisziplináris tevékenység tudományos termékenysége bizonyos 'szellemi hibridizáció'-on, kölcsönös stimuláláson alapszik.

Ebben az értelemben mondható, hogy a multidisziplináris együttműködés produktív pluralizmussá válik.²

Jegyzetek

1. A kollokviumok aktái Giuseppe GALLI szerkesztésében a Macerátai Egyetem Irodalom és Filozófia Fakultásának monográfiatorozatában jelentek meg: *Interpretazione e contesto* (1980.), *Interpretazione e struttura* (1981.), *Interpretazione e valori* (1982.), *Interpretazione e dialogo* (1983.), *Interpretazione e simbolo* (1984.), *Interpretazione e cambiamento* (1985.), *Interpretazione e epistemologia* (1986.), *Interpretazione e invenzione* (1987.), *Interpretazione e personificazione* (1988.), *Interpretazione e riconoscimento* (1989.), *Interpretazione e autobiografia* (1990.), *Interpretazione e perdono* (1992.), *Interpretazione e gratitudine* (1993.), *Interpretazione e meraviglia* (1994.), *Interpretazione e promessa* (1995.).
2. G. GALLI „I colloqui sulla interpretazione (1979-1989)” című írásának (lásd: „*Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia*” dell'Università di Macerata, XXII-XXIII (1989-1990), Padova, Editrice Antenore, 791-800) maga GALLI által átdolgozott változatából fordította PETŐFI S. János.

MULTI-DISCIPLINARY COLLOQUIA AND CONSEQUENCES (1979 – 1995)

GIUSEPPE GALLI

The final results of multidisciplinary colloquia organized at the University of Macerata are treated. At these annual colloquia organized from the end of the 70's some central problems of text interpretation have been discussed by very competent specialists.

EGY SZÖVEG MULTIDISZCIPLINÁRIS MEGKÖZELÍTÉSÉHEZ

Bevezetés

[SZÖVEGTANI MUNKAKÖZÖSSÉG]

Egy szöveg multidiszciplináris megközelítéséhez Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című művét választottuk. (Minthogy a „választottuk” többes számú állítmányhoz alanyként sok személy tartozik, azért neveztük e bevezetés szerzőjét „Szövegtani munkaközösség”-nek – a szerkesztők.)

A multidiszciplináris megközelítés a 13-14 éves korú tanulók „Nyelvünkben élünk” magyar nyelvi kommunikációs versenyének 1994/1995. évi országos döntőjén kezdődött el. A versenyben részt vevő 83 tanuló az alábbi – *A kis herceg* című műre vonatkozó – írásbeli, illetve szóbeli kreatív gyakorlatokat oldotta meg.

Írásbeli előfeladatként saját elképzelésük alapján egy olyan hetedik bolygónak a történetét kellett megírniuk, amelyen a Földre érkezése előtt még ‘járhatott volna’ a kis herceg. *Részfeladatként* pedig meg kellett indokolniuk: miért éppen a leírt bolygóra viték a történet hőseit.

Írásbeli feladatlapokon a következő három (a műből vett, a gyakorlat céljára átalakított szövegrésszel/képsorral végeztetett) kreatív-produktív feladat szerepelt: (a) vizuális megjelenési forma és a mondattagolás szempontjából semlegessé tett szövegrész szövegmondatokra bontása és bekezdésekre tagolása; (b) hiányossá tett szövegrész kiegészítése megadott három változat valamelyikével; (c) a szövegből vett 9 illusztráció, illetőleg illusztrációrészlet a szövegnek megfelelő sorrendbe való állítása, valamint szabadon választott három illusztrációhoz megadott feltételeknek eleget tevő képaláírás készítése.

Egyéni szóbeli feladatként egy-egy versenyzőnek nem a pilóta, hanem ‘saját emléke’-ként kellett felidéznie és elmondania a történetet.

Csoportos szóbeli feladatként *A kis herceg* című műről a verseny döntőjén elhangzott előadás, illetőleg e mű bemutatott magyar és idegen nyelvű multimedialis feldolgozásai. (Lásd: *Nyelvünkben élünk. Útmutató és feladatgyűjtemény a 10-14 éves korú tanulók magyar nyelvi kommunikációs versenyéhez*. Az útmutatót írta és szerkesztette E. BENKES ZSUZSA, Budapest, OKSZI, 1995.)

Az előfeladat értékelése alapján a 83 tanuló közül a legtöbben az alábbi „7.” Bolygóra utaztatták a kis herceget:

A kacatok bolygója	Az „én” bolygója	A robotok bolygója
A boldogság bolygója	A jövőnk bolygója	A reklámok bolygója
Az állatidomár bolygója	A zenészek bolygója	A parancsnok bolygója

A gyűlölet bolygója
A ketrecek bolygója

A színésznő bolygója
A tévéző bolygója

A kábítószeres bolygója
A visszhang bolygója

Az „Egy szöveg megközelítései” című szövegtani konferencia előkészítéséül 15 tanuló történetét és indoklását juttattuk el főként szegedi általános és középiskolás tanulókhoz, főiskolai hallgatókhoz azzal a kéréssel, hogy a gyerekek által elképzelt bolygókhoz készítsenek – különböző, tetszés szerinti technikákkal – illusztrációkat. A több száz illusztrációt a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Rajz- és Művészettörténeti Tanszéke oktatói véleményezték, illetve készítették el a konferencia idején látható kiállítás anyagát, SINKÓ JÁNOS festőművész vezetésével.

Külön említést érdemel, hogy az említett 15 történetet és az indoklásokat eljuttattuk a Zalaegerszegi Ady Endre Általános Iskola és Gimnázium tűzzománcműhelyének is, ahol II., III. és IV. osztályos (14-17 éves) tanulók mintegy 40 tűzzománcot készítettek a megküldött történetekhez. Ezek közül 20 tűzzománcot bemutattunk a konferencia kiállításán, majd megajándékoztuk velük a konferencia előadóit, vendégeit (a többi az iskola tulajdonában maradt, s az iskola egyéb kiállításainak anyagául szolgált).

A konferencia „A kis herceg színházi és bábelőadásai” című kerekasztal-beszélgetésének előkészítéséül felkértük a Debreceni Ady Endre Gimnázium akkori Irodalom- és drámatagozatos osztályait a mű színpadi bemutatására. A színpadi adaptációt – a szereplő

Szóbeli feladatok

1. A pilóta megismerkedését a kis herceggel az író könyvének 2. fejezetéből ismerjük meg.
  - a) Olvasd el a fejezetet!
  - b) Mondd el a történetet úgy, hogy nem a pilóta, hanem te – mint kis herceg – idézed fel emlékeidet!
2. Emlékezzetek vissza a *Kis herceg* című könyvről szóló előadásból a hallott, látott – magyar és idegen nyelvű –hangfelvételekre, filmekre! Vitassátok meg, hogy a különböző feldolgozások közül melyik nyerte el leginkább a tetszésteket!

Előfeladat

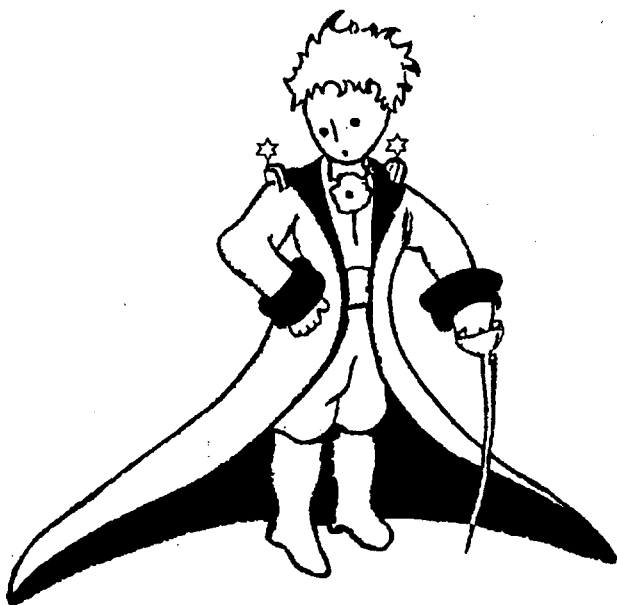
Olvasd el, – vagy ha már olvastad, olvasd el újra – Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg* című könyvét!

Emlékezz vissza annak a hat bolygónak a történetére, amelyeket a kis herceg azelőtt látogatott meg, mielőtt a hetedik bolygóra, a Földre érkezett volna!

1. Találd ki Te is egy bolygót, ahol szerinted még járhatott volna a kis herceg! Meséld el írásban, mi történt ezen a bolygón a mi kis hősünkkel! A Te történetedet kézírással, három A/4-es oldalon fogalmazd meg.
2. Készíts egy oldalnyi kézzel írt indoklást arról, hogy miért éppen arra a bolygóra vitt a kis herceget!

tanulókkal közösen – az iskola rendezőtanára, SZILÁGYINÉ VÁRHALMI ILONA készítette, s ugyancsak az ő rendezésében láthatták a diákelőadást a konferencia résztvevői, akik megkapták a külön erre a célra készült – a szereplők felkészülés közbeni megjegyzéseit tartalmazó – képes műsorfüzetet.

EGY SZÖVEG MEGKÖZELÍTÉSEI

Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg

A konferencia előkészítéséhez tartoztak továbbá *A kis herceg* francia és magyar szövegének különféle (verbális és multimediális) szövegrészeivel középiskolai tanulókkal, illetőleg tanítóképzős és tanárképző főiskolás hallgatókkal elvégzett kreatív gyakorlatok, *A kis herceg* magyar nyelvű át-, illetőleg továbbításainak felderítése stb.

A *Szemiotikai szövegtan* 10. és 11. kötete egyéb írások mellett részletesen beszámol az itt felsorolt művekről, és közli a konferencián elhangzott előadások anyagát.

Mint ahogy a gyakorlatoknak alapszövegül, az előadások zömének pedig elsődleges hivatkozási szövegül *A kis herceg*

8. fejezete szolgált, az alábbiakban bemutatjuk e fejezet eredeti, francia szövegét, valamint annak két magyar, egy német és egy olasz fordítását.

J' appris bien vite à mieux connaître cette fleur. Il y avait toujours eu, sur la planète du petit prince, des fleurs très simples, ornées d' un seul rang de pétales, et qui ne tenaient point de place, et qui ne dérangeraient personne. Elles apparaissaient un matin dans l' herbe, et puis elles s' éteignaient le soir. Mais celle-là avait germé un jour, d' une graine apportée d' on ne sait où, et le petit prince avait surveillé de très près cette brindille qui ne ressemblait pas aux autres brindilles. Ça pouvait être un nouveau genre de baobab. Mais l' arbuste cessa vite de croître, et commença de préparer une fleur. Le petit prince, qui assistait à l' installation d' un bouton énorme, sentait bien qu' il en sortirait une apparition miraculeuse, mais la fleur n' en finissait pas de se préparer à être belle, à l' abri de sa chambre verte. Elle choisissait avec soin ses couleurs. Elle s' habillait lentement, elle ajustait un à un ses pétales. Elle ne voulait pas sortir toute fripée comme les coquelicots. Elle ne voulait apparaître que dans le plein rayonnement de sa beauté. Eh! oui. Elle était très coquette! Sa toilette mystérieuse avait donc duré des jours et des jours. Et puis voici qu' un matin, justement à l' heure du lever du soleil, elle s' était montrée.

Et elle, qui avait travaillé avec tant de précision, dit en bâillant:

– Ah! je me réveille à peine... Je vous demande pardon... Je suis encore toute décoiffée...

Le petit prince, alors, ne put contenir son admiration:

Hamarosan jobban megismertem azt a virágot. A kis herceg bolygóján mindig is fakadtak igen egyszerű virágok. Ezeket egyetlenegy szírom-sor díszítette, alig foglaltak el helyet, és senkit sem zavartak. Reggel megjelentek a fű között, és estére kihunytak. Egy napon azután kihajtott ez a virág – magja, ki tudja, honnan vetődött oda –, és a kis herceg aggódóan vigyázott a kis hajtásra. Ez nem is hasonlított a többihez. Éppenséggel egy újfajta majomkenyérfa is lehet majd belőle. Ám a palánta hamarosan abbahagyta a növést, és előkészületeket tett arra, hogy virágot fakasszon. A kis herceg végignézte az óriási bimbó kifejlődését és megsejtette, hogy csodálatos tünemény fog kiflesni belőle. A virág azonban véget nem érően készülődött zárt zöld szobácskájában. Még a szépnél is szebb akart lenni. Gondosan válogatta meg színeit. Lassan öltözködött, egyenként illesztgette össze szirmait. Nem akart gyűrötnen kibújni, mint a pipacsok. Csak szépségének teljes ragyogásában óhajtott megjelenni. Bizony! Roppant hiú volt! Így azután titokzatos öltözködése sok-sok napig tartott. Végre egy szép reggelen, éppen napfelkeltekor felpattant a bimbó, és a virág megmutatta magát.

És ekkor a virág – pedig igazán gondosan, aprólékosan készülődött – nagyot ásított és így szólt:

– Jaj, félig még alszom ... Kérem, bocsásson meg. Meg kell fésülnöm, kócos vagyok ...

A kis herceg ekkor nem tudta visszafojtani bámulatát:

Rövidesen jobban is megismerhettem ezt a virágot. A kis herceg bolygóján mindig voltak virágok, nagyon egyszerű virágok, egy sor szírommal, helyet is alig foglaltak, és nem zavartak senkit. Reggel megjelentek a fűben, estére elhervadtak. De ez egy szép napon egyszerre csak kicsirázott, magva a jó ég tudja, honnét került oda, és a kis herceg aprólékos gondnal figyelte a zsenge hajtást, amelyik semmilyen más hajtáshoz nem hasonlított. Ki tudja, nem holmi majomkenyérfa-féleség-e? A vesszőcske növekedése azonban hamarosan abbamaradt, és a kis növény hozzákezdett a virágkészítéshez. A kis herceg szemmel kísérte, hogyan jelenik meg rajta egy óriási bimbó, és sejtette, hogy csodálatos tünemény fog kibontakozni belőle; a virág azonban végevárhatatlanul, egyre csak szépítgette magát odabent a zöld szobájában. Nagy gondnal válogatta meg a színeit. Lassan öltözködött, egyenként igazította magára a szirmait. Nyilván nem akart olyan gyűrötten napvilágra lépni, mint a pipacsok. Nem akart megmutatkozni, csak szépsége teljes sugárzásában. Úgy bizony! Nagyon kacér virág volt! Így aztán hosszú napokon át tartott a titokzatos öltözködése. Aztán egy hajnalban, éppen napkeltekor, végre megjelent.

Ásított egyet, és azt mondta, ő, aki olyan aggályos pontossággal dolgozott:

– Ó, még szinte föl sem ébredtem ... Elnézést kérek ... Még meg se fészülködtem ...

A kis herceg nem bírta magába fojtani a csodálkozását:

Bald sollte ich jene Blume besser kennenlernen. Es hatte auf dem Planeten des kleinen Prinzen immer schon Blumen gegeben, sehr einfache, aus einem einzigen Kranz von Blütenblättern geformt; sie spielten keine große Rolle und störten niemanden. Sie leuchteten eines Morgens im Grase auf und erloschen am Abend. Aber jene eine hatte eines Tages Wurzel geschlagen, aus einem Samen, weiß Gott woher, und der kleine Prinz hatte diesen Sproß, der den andern Sprößlingen nicht glich, sehr genau überwacht. Das konnte eine neue Art Affenbrotbaum sein. Aber der Strauch hörte bald auf zu wachsen und begann, eine Blüte anzusetzen. Der kleine Prinz, der der Entwicklung einer riesigen Knospe beiwohnte, fühlte wohl, es müsse eine wunderbare Erscheinung aus ihr hervorgehn, aber die Blume wurde nicht fertig damit, sich in ihrer grünen Kammer auf ihre Schönheit vorzubereiten. Sie wählte ihre Farben mit Sorgfalt, sie zog sich langsam an, sie ordnete ihre Blütenblätter eins nach dem andern. Sie wollte nicht wie die Mohnblüten ganz zerknittert herauskommen. Sie wollte nicht früher erscheinen als im vollen Ornat ihrer Schönheit. Nun ja! sie wollte gefallen. Ihre geheimnisvolle Toilette hatte also Tage und Tage gedauert. Und dann, eines Morgens, gerade zur Stunde des Sonnenaufganges, hatte sie sich enthüllt.

Und die, die mit solcher Genauigkeit gearbeitet hatte, sagte gähmend:

„Ach! ich bin kaum aufgewacht ... Ich bitte um Verzeihung ... Ich bin noch ganz zerraut ...“

Da konnte der kleine Prinz seine Bewunderung nicht mehr verhalten:

– Que vous êtes belle!

– N' est-ce pas, répondit doucement la fleur. Et je suis née en même temps que le soleil...

Le petit prince devina bien qu' elle n' était pas trop modeste, mais elle était si émouvante!

– C' est l' heure, je crois, du petit déjeuner, avait-elle bientôt ajouté, auriez-vous la bonté de penser à moi...

Et le petit prince, tout confus, ayant été chercher un arrosoir d' eau fraîche, avait servi la fleur.

Ainsi l' avait-elle bien vite tourmenté par sa vanité un peu ombrageuse. Un jour, par exemple, parlant de ses quatre épines, elle avait dit au petit prince:

– Ils peuvent venir, les tigres, avec leurs griffes!

– Il n' y a pas de tigres sur ma planète, avait objecté le petit prince, et puis les tigres ne mangent pas l' herbe.

– Je ne suis pas une herbe, avait doucement répondu la fleur.

– Pardonnez-moi...

– Je ne crains rien des tigres, mais j' ai horreur des courants d' air. Vous n' auriez pas un paravent?

«Horreur des courants d' air... ce n' est pas de chance, pour une plante, avait remarqué le petit prince. Cette fleur est bien compliquée...»

– Le soir vous me mettez sous globe. Il fait très froid chez vous. C' est mal installé. Là d' où je viens...

– Mais elle s' était interrompue. Elle était venue sous forme de graine. Elle n' avait rien pu connaître des autres mondes. Humiliée de s' être laissé surprendre à préparer un mensonge aussi naïf, elle avait toussé deux ou trois fois, pour mettre le petit prince dans son tort:

– Milyen szép ön!

– Ugye – felelte kedvesen a virág. – És pontosan akkor születtem, amikor a nap ...

A kis herceg jól látta, hogy a virág nem éppen szerény, de olyan megindító!

– Úgy hiszem, itt a reggelizés ideje – szólalt meg szomorúan a virág –, lenne olyan kedves és gondolna rám? ...

És a kis herceg kapkodott ide, kapkodott oda, megtöltötte friss vízzel öntözőkannáját és kiszolgálta a virágot.

Hamarosan kissé ijedős hiúságával is nyugtalanította a kis herceget. Egy nap például négy töviséről beszélve azt mondta:

– Jöhetnek már azok a tigrisek a karmaikkal!

Az én bolygómon nincsenek tigrisek – jegyezte meg a kis herceg –, és különben is a tigrisek nem esznek fűvet.

– Én nem vagyok fű – felelte a virág kedvesen.

– Bocsásson meg ...

– Cseppet sem félek a tigrisektől, de irtózom a léghuzattól. Nem volna egy szélvédője?

„Irtózik a léghuzattól ... Virágnál nem éppen szerencsés tulajdonság – jegyezte meg magában a kis herceg. – Ezen a virágon ugyancsak nem könnyű eligazodni ...”

– Este borítson le üvegburával. Igen hideg van önnél. A berendezés sem megfelelő. Ott, ahonnan én jövök ...

Hirtelen elhallgatott. Mag formájában jött. Semmit sem tudhatott más világokról. Elszólta magát. Attól való szégyenében, hogy rajtakapják ezen az együgyű hazugságon, kettőt-hármat köhintett, hadd érezze a kis herceg a maga mulasztását ...

– Milyen szép vagy!

– Ugye? – felelte kedvesen a virág. – És épp egyszerre születtem a nappal ...

A kis herceg ebből könnyen kitálalta, hogy a virág nem valami szerény; viszont olyan megható volt!

– Azt hiszem, épp most van a reggeli ideje – tette hozzá a virág kisvártatva. – Volnál szíves gondoskodni rólam?

A kis herceg pedig mélységes zavarban, sietve kerített egy öntözőkannát, és kiszolgálta a virágot.

Az meg már mindjárt az elején zaklatni kezdte az ijedős hiúságával. Egy napon például, mikor a négy töviséről beszélt, azt mondta a kis hercegnek:

– Most aztán jöhetnek a tigrisek a karmaikkal!

Az én bolygómon nincsenek tigrisek – jegyezte meg erre a kis herceg. – A tigrisek különben sem esznek fűvet.

– Én nem vagyok fű – felelte szelíden a virág.

– Bocsáss meg ...

– Különben sem félek a tigrisektől. A huzattól viszont irtózom. Nincs véletlenül valamilyen szélfogód?

„Irtózni a huzattól – gondolta a kis herceg – elég kockázatos kilátás egy növénynek. Furcsa egy virág ez ...”

– Esténként tégy majd bura alá. Nagyon hideg van itt nálad. Rosszul vagy berendezkedve. Ahonnét én jöttem ...

De nem folytatta. Hiszen mag formájában jött: más világokról nem tudhatott semmit. Szégyenében, hogy ilyen együgyű föllentésen kapatta rajta magát, kettőt-hármat köhintett, így akart fölbe kerekedni a kis hercegnek.

„Wie schön Sie sind!”

„Nicht wahr?” antwortete sanft die Blume. „Und ich bin zugleich mit der Sonne geboren ...”

Der kleine Prinz erriet wohl, daß sie nicht allzu bescheiden war, aber sie war so rührend!

„Ich glaube, es ist Zeit zum Frühstück”, hatte sie bald hinzugefügt, „hätten Sie die Güte, an mich zu denken?”

Und völlig verwirrt hatte der kleine Prinz eine Gießkanne mit frischem Wasser geholt und die Blume bedient.

So hatte sie ihn sehr bald schon mit ihrer etwas scheuen Eitelkeit gequält. Eines Tages zum Beispiel, als sie von ihren vier Dornen sprach, hatte sie zum kleinen Prinzen gesagt:

„Sie sollen nur kommen, die Tiger, mit ihren Krallen!”

„Es gibt keine Tiger auf meinem Planeten”, hatte der kleine Prinz eingewendet, „und die Tiger fressen auch kein Gras.”

„Ich bin kein Gras”, hatte die Blume sanft geantwortet.

„Verzeihen Sie mir ...”

„Ich fürchte mich nicht vor den Tigern, aber mir graut vor der Zugluft. Hätten Sie keinen Wandschirm?”

Grauen vor Zugluft? ... Das sind schlechte Aussichten für eine Pflanze, hatte der kleine Prinz festgestellt. Diese Blume ist recht schwierig ...

„Am Abend werden Sie mich unter einen Glassturz stellen. Es ist sehr kalt bei Ihnen. Das ist schlecht eingerichtet. Da, wo ich herkomme ...”

Aber sie hatte sich unterbrochen. Sie war in Form eines Samenkorns gekommen. Sie hatte nichts von den anderen Welten wissen können. Beschämt, sich bei einer so einfältigen Lüge ertappen zu lassen, hatte sie zwei- oder dreimal gehustet, um den kleinen Prinzen ins Unrecht zu setzen:

– Ce paravent?...
– J' allais le chercher mais vous me parliez!

Alors elle avait forcé sa toux pour lui infliger quand même des remords.

Ainsi le petit prince, malgré la bonne volonté de son amour, avait vite douté d' elle. Il avait pris au sérieux des mots sans importance, et était devenu très malheureux.

«J' aurais dû ne pas l' écouter, me confia-t-il un jour, il ne faut jamais écouter les fleurs. Il faut les regarder et les respirer. La mienne embaumait ma planète, mais je ne savais pas m' en réjouir. Cette histoire de griffes, qui m' avait tellement agacé, eût dû m' attendrir... »

Il me confia encore:

«Je n' ai alors rien su comprendre! J' aurais dû la juger sur les actes et non sur les mots. Elle m' embaumait et m' éclairait. Je n' aurais jamais dû m' enfuir! J' aurais dû deviner sa tendresse derrière ses pauvres ruses. Les fleurs sont si contradictoires! Mais j' étais trop jeune pour savoir l' aimer. »

Le Petit Prince
Gallimard, 1987.
(30-33)

– A szélvédő ...
– Már indultam érte, de ön folyton beszélget velem! ...

Ekkora virág újra erőltetetten köhögött, hogy mégis lelkiismeretfurdalást ébresszen a kis hercegben.

Így aztán a kis herceg, minden jóakarató szeretete ellenére is, hamarosan kételkedni kezdett a virágban. Komolyan vette a virág odavetett megjegyzéseit, és ez nagyon boldogtaláná tette.

„Nem kellett volna rá hallgatnom – vallotta meg nekem egy napon –, a virágokra sohasem kell hallgatni. Nézni kell őket, és belehelyezni illatukat. Az enyém illatárba borította bolygóm, de nem tudtam ennek örülni. A tigriskarmok históriája például nagyon bosszantott, pedig éppen ettől kellett volna megcsinálnia a szívemnek a virágon.”

Aztán azt is bevallotta:

„Akkoriban nem értettem meg! Tettei, nem pedig szavai szerint kellett volna megítélnem. Illatot és fényt hozott az életembe. Nem lett volna szabad elmenekülnöm! Meg kellett volna sejtennem gyengeségét szegényes ravaszkodásai mögött. Annyi ellentmondás van a virágokban! De túlságosan fiatal voltam ahhoz, hogy szeretni tudjam.”

A kis herceg
Fordította Zigány Miklós.
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1957.
(31-36)

– A szélfogó?

– Épp azért indultam, de elkezdte beszélni hozzám ...

Erre a virág még jobban köhécselt, hadd furdalja csak a lelkiismeret a kis herceget.

Annak pedig, hiába volt tele jóakaró szeretettel, előbb-utóbb mégiscsak megrendült a bizalma a virágban. Minden lényegtelen megjegyzést a szívére vett, és kezdte nagyon-nagyon boldogtalannak érezni magát.

– Nem lett volna szabad meghallgatnom – vallotta meg egy napon. – A virágok szavát sosem szabad meghallgatni. Nézni kell őket, beszívni az illatukat. Az enyém egész bolygómát elárasztotta az illatával, mégse tudtam örülni neki. Annyira bosszantott az a tigriskarom-história, holott inkább meg kellett volna hatódnom rajta ...

Aztán:

– Bizony, nagyon értelmetlen voltam én akkor! A tetteiből kellett volna megítélnem, nem a szavaiból. Beburkolt az illatával, elborított a ragyogásával. Sosem lett volna szabad megszöknöm! Szegényes kis csalafintaságai mögött meg kellett volna éreznem gyöngéd szeretetét. Minden virág csupa ellentmondás. De én még sokkal fiatalabb voltam, semhogy szeretni tudtam volna!

A kis herceg

Fordította Rónay György.
Móra Könyvkiadó, Budapest, 1971.
(33-37)

„Der Wandschirm ... ?”

„Ich wollte ihn gerade holen, aber Sie sprachen mit mir!”

Dann hatte sie sich neuerlich zu ihrem Husten gezwungen, um ihm trotzdem Gewissensbisse aufzunötigen.

So hatte der kleine Prinz trotz des guten Willens seiner Liebe rasch an ihr zu zweifeln begonnen, ihre belanglosen Worte bitter ernst genommen und war sehr unglücklich geworden.

„Ich hätte nicht auf sie hören sollen”, gestand er mir eines Tages.

„Man darf den Blumen nicht zuhören, man muß sie anschauen und einatmen. Die meine erfüllte den Planeten mit Duft, aber ich konnte seiner nicht froh werden. Diese Geschichte mit den Krallen, die mich so gereizt hat, hätte mich rühren sollen.”

Er vertraute mir noch an:

„Ich habe das damals nicht verstehen können! Ich hätte sie nach ihrem Tun und nicht nach ihren Worten beurteilen sollen. Sie duftete und glühte für mich. Ich hätte niemals fliehen sollen! Ich hätte hinter all den armseligen Schlichen ihre Zärtlichkeit erraten sollen. Die Blumen sind so widerspruchsvoll! Aber ich war zu jung, um sie lieben zu können.”

Der Kleine Prinz

Karl Rauch Verlag, Düsseldorf, 1983.
(22-25)

VIII

Impari ben presto a conoscere meglio questo fiore. C'erano sempre stati sul pianeta del piccolo principe dei fiori molto semplici, ornati di una sola raggiera di petali, che non tenevano posto e non disturbavano nessuno. Apparivano un mattino nell'erba e si spegnevano la sera. Ma questo era spuntato un giorno, da un seme venuto chissà da dove, e il piccolo principe aveva sorvegliato da vicino questo ramoscello che non assomigliava a nessun altro ramoscello. Poteva essere una nuova specie di baobab. Ma l'arbusto cessò presto di crescere e cominciò a preparare

un fiore. Il piccolo principe, che assisteva alla formazione di un bocciolo enorme, sentiva che ne sarebbe uscita un'apparizione miracolosa, ma il fiore non smetteva più di prepararsi ad essere bello, al riparo della sua camera verde. Sceglieva con cura i suoi colori, si vestiva lentamente, aggiustava i suoi petali ad uno ad uno. Non voleva uscire sgualcito come un papavero. Non voleva apparire che nel pieno splendore della sua bellezza. Eh, sí, c'era una gran civetteria in tutto questo! La sua misteriosa toeletta era durata giorni e giorni. E poi, ecco che un mattino, proprio all'ora del levar del sole, si era mostrato. E lui, che aveva lavorato con tanta precisione, disse sbadigliando:

«Ah! Mi sveglio ora. Ti chiedo scusa... sono ancora tutto spettinato...»

Il piccolo principe allora non poté frenare la sua ammirazione:

«Come sei bello!»

«Vero», rispose dolcemente il fiore, «e sono nato insieme al sole...»

Il piccolo principe indovinò che non era molto modesto, ma era così commovente!

«Credo che sia l'ora del caffè e latte», aveva soggiunto, «vorresti pensare a me...»

E il piccolo principe, tutto confuso, andò a cercare un innaffiatoio di acqua fresca e servì al fiore la sua colazione.

Così l'aveva ben presto tormentato con la sua vanità un poco ombrosa. Per esempio, un giorno, parlando delle sue quattro spine, gli aveva detto:

«Possono venire le tigri, con i loro artigli!»

«Non ci sono tigri sul mio pianeta», aveva obiettato il piccolo principe, «e poi le tigri non mangiano l'erba».

«Io non sono un'erba», aveva dolcemente risposto il fiore.

«Scusami...»

«Non ho paura delle tigri, ma ho orrore delle correnti d'aria... Non avresti per caso un paravento?»

«Orrore delle correnti d'aria?»

«È un po' grave per una pianta», aveva osservato il piccolo principe. «È molto complicato questo fiore...»

«Alla sera mi metterai al riparo sotto a una campana di vetro. Fa molto freddo qui da te... Non è una sistemazione che mi soddisfi. Da dove vengo io...»

Ma si era interrotto. Era venuto sotto forma di seme. Non poteva conoscere nulla degli altri mondi. Umiliato di essersi lasciato sorprendere a dire una bugia così ingenua, aveva tossito due o tre volte, per mettere il piccolo principe dalla parte del torto...

«E questo paravento?...»

«Andavo a cercarlo, ma tu mi parlavi!»

Allora aveva forzato la sua tosse per fargli venire dei rimorsi. Così il piccolo principe, nonostante tutta la buona volontà del suo amore, aveva cominciato a dubitare di lui. Aveva preso sul serio delle parole senza importanza che l'avevano reso infelice.

«Avrei dovuto non ascoltarlo», mi confidò un giorno, «non bisogna mai ascoltare i fiori. Basta guardarli e respirarli. Il mio, profumava il mio pianeta, ma non sapevo rallegrarmene. Quella storia degli artigli, che mi aveva tanto raggelato, avrebbe dovuto intenerirmi».

E mi confidò ancora:

«Non ho saputo capire niente allora! Avrei dovuto giudicarlo dagli atti, non dalle parole. Mi profumava e mi illuminava. Non avrei mai dovuto venirmene via! Avrei dovuto indovinare la sua tenerezza dietro le piccole astuzie. I fiori sono così contraddittori! Ma ero troppo giovane per saperlo amare».

Il Piccolo Principe
Bombioni, Milano, 1983.
(39-45)

Ez a szekció HORÁNYI ÖZSÉBnek a kommunikáció kutatására vonatkozó, programadó írását tartalmazza, valamint több *A kis herceggel* foglalkozót. Ami az „Empirikus metodológiák” részt illeti, itt csak olyan kreatív-produktív gyakorlatokat bemutató írásokat közlünk, amelyek a szóban forgó műnek a ‘verbális’ összetevőjére irányulnak. A ‘képi’ összetevőt is figyelembe vevő kreatív-produktív gyakorlatok leírását a *Szemiotikai szövegtan* 11. kötetében találhatja az olvasó.

Kommunikációelmélet

A KÖMUNIKÁCIÓRÓL (Szinopszis)

HORÁNYI ÖZSÉB

0. A kommunikációról leginkább mint eseményről vagy aktusról szoktunk gondolkozni. Valami olyan ez, ami megtörténik velünk, vagy éppen mi műveljük (másokkal); esetleg olyan, amit (jóformán) szakadatlanul teszünk (egymással). Persze efféléből van más is, amiről ugyanígy gondolkozunk, és mégsem kommunikáció; például minden élő (jóformán) szakadatlan anyagcserében áll környezetével: táplálékot vesz onnan fel, és számára tovább nem hasznosítható anyagot ad le. Ugyanígy benne van energiaáramokban is: energiát vesz fel a környezetéből, és ad le oda. (Az ugyan kétségtelen, hogy bizonyos ekvivalenciának EINSTEIN óta tudatában vagyunk anyag és energia között, a számunkra adott középmeretekben mégis érdemes ezt a két kapcsolatot külön-külön tekinteni.) Ezek a transzferek nem kommunikációk, de érthetővé teszik azt a makacs hiedelmet, hogy a(z) anyag és az energia) szállítás vagy a közlekedés és a kommunikáció valahogyan rokonai egymásnak. A kommunikációban nem anyag vagy energia, hanem információ áramlik egyik helyről egy másikra. Ezt a közkeletű képet szokták a kommunikáció *tranzaktív* felfogásának tekinteni.

A kommunikatív jelenségszféra azonban értelmezhető más felfogások keretében is. Közülük az egyik legkézenfekvőbb az, amit *interaktív* felfogásnak vagy modellnek szokás nevezni. E felfogás szerint a kiindulópont nem az információtranszfer, hanem egy sajátos interakció. Az interakcióban résztvevők akciójukkal vagy éppen tevékenységükkel egy közös cél elérésén iparkodnak. Ez lehet valaminek a megértése valakivel, vagy lehet egy közös nézet kialakítása valamiről, és sok minden egyéb (noha természetesen nem tekinthető minden interakció kommunikációnak). A kommunikáció interaktív modelljének értelmében a kommunikáció során nem egyszerűen (információ)átadás történik, hanem a közös (együttes) cselekvésnek valamilyen (korábban nem feltétlenül létezett) eredménye jön létre.

Könnyű belátni, hogy ez a két felfogásmód (modell), illetőleg legkülönbözőbb változataik voltaképpen igen-igen különböző kommunikáció fogalmat operacionalizál(nak). Bizo-

nyosan különbözőek a konstituens fogalmak, még ha vannak is – természetesen – hasonlóságok. És eltérők azok a jelenségszférák, amelyekre ezek a különböző modellek érvényesek (lehetnek), még akkor is, ha a két modell érvényességének tartományai esetleg átlapolják egymást.

És könnyű találnunk olyan kommunikatív jelenséget, ami e kettő közül egyik modellel sem fedhető le. Egy ilyen helyzetben ésszerű kutatási stratégiának látszik célul tűzni ki egy olyan harmadik, majd negyedik (és így tovább) felfogásmód (modell) kidolgozását, amely a teljes jelenségszféra egy harmadik, egy negyedik (és így tovább) tartományát fedi le.

E kutatási stratégia problémája, úgy látszik, nem annak felismerésében áll, hogy hány (parciális) modellre van szükség, vagy éppen mifélékre a teljes szféra lefedéséhez (feltételezve természetesen azt, hogy ezek száma csak végesen sok), hanem ezeknek a modelleknek a – természetes igényként megjelenő – egyesítésében. Nem egy olyan vállalkozás ismert a kommunikáció kutatásának történetében, amely ezen modellek valamifajta egyesítését tűzte célul. Részeredményeknél többről azonban aligha lehet beszélni; alighanem azért, mert maga a jelenségszféra egy olyasfajta komplexitásról árulkodik (bárhogyan is operacionalizáljuk ezt az itt köznyelviéként használt szót a kommunikáció kutatásában), amit vagy nem tudunk kezelni (merthogy tudományos eszközeink nem alkalmasak rá), vagy nem találtuk meg még azt a redukciós eljárást, amely reduktív jellege ellenére adekvát eredményre vezet.

Az alábbiakban – némi merészséggel, de (törekvéseim szerint) mégis kellő óvatossággal – egy olyan, távolról sem előzmény nélküli, reduktív jellegű integrációs kísérletet mutatok be, amely szeretné magáról elhitetni, hogy érvényességének tartományába vont minden kommunikatív jelenséget (avagy némiképpen szerényebben: a legismertebb kommunikatív jelenségeket), és ezeket képes adekvátan leírni (vagy éppen magyarázni).

1. Ez a felfogásmód – nevezzük a kommunikáció *participációs* felfogásának – abból indul ki, hogy a kommunikáció nem aktus (akció, tevékenység vagy esemény), hanem állapot. Ha könnyedén akarnék fogalmazni, úgy mondanám, a világ egy állapota. Megint csak: nem az energia eloszlásának valamiféle állapotáról vagy éppen mintázataról van szó, nem is az anyag eloszlásának valamilyen mintázataról, hanem arról az állapotról, amely a problémamegoldáshoz szükséges releváns felkészültség elérhetőségét jelenti egy (problémamegoldó) ágens számára.

Lehetne talán a „felkészültség elérhetősége” helyett a „felkészültség felhasználatának lehetősége” kifejezést használni, sőt talán a „fogyasztás” terminus is helyénvaló volna, még ha némiképpen szokatlan is.

Az „elérhetőség” természetesen nem arra vonatkozik, hogy miféle *felkészültséget* birtokol ténylegesen, azaz miféle felkészültségre tett már szert, mit ért már el ténylegesen egy bizonyos ágens, vagyis nem egyszerűen a részesedésről [*participatio*] van szó, hanem arról, hogy mi érhető el az adott ágens számára; más szavakkal: egy adott ágens életvilágának [*lebenswelt*] (vonatkoztatási) kereteiről és lehetséges tartalma(i)ról. Ennyiben „a világ egy állapota” kifejezés egyes száma félrevezető.

Ebben a diszkuszióban az „ágens” terminus nemcsak individuumra vonatkozhat (illetőleg egyedre, személyre, *énre*: ezek a terminusok nyilvánvalóan nem ugyanazt jelentik, a részletek azonban nem e színopsziszra tartoznak), de minden olyan (és akár csak relatíve önálló) rendszerre mint egységre is, amely problémát (vagy feladatot) old meg.

Ugyancsak nyilvánvaló, hogy a „probléma” és a „feladat” terminusok nem szinonimák egymással, ez a szinopsis azonban nem diszkutálja különbségüket.

2. A törekvés a problémamegoldásra minden (élő) ágens közös tulajdonsága. A problémamegoldásban elszenvedett kudarc egyes esetekben az ágens integritásának megszűnéséhez (halálához), de minden esetben legalábbis élethelyzete (minőségének) romlásához vezet. A problémamegoldás az a ‘szintér’, amelyben minden ágens két alapkésztetését [*drive*] kielégíteni törekszik: megtenni minden lehetségest a túlélésért és az élethelyzet (minőségének) (legalább) fenntartásáért.

Problémának nevezi ez a diszkusszió azt az (esetleges) különbséget, ami egy adott ágens jelen állapota és egy számára kívánt állapot között van. Nyilvánvaló, hogy ezek a különbségek különbözhetnek egymástól.

Az „esetleges” azt jelenti, hogy a jelen állapot és a jelenben kívánt állapot egybe is eshet. Továbbá azt, hogy egy adott időpontban lehet az a helyzet, hogy a két állapot egybeesik, és egy másikban pedig, hogy nem esik egybe.

Magának a különbségnek két forrása lehet: vagy az ágens állapota változik meg úgy, hogy kívánatos volna valamiféle további változás, vagy pedig az ágens környezete változik meg úgy, hogy kívánatos volna valami további változás. Lehetnek ugyanakkor olyan változások akár magában az ágensben, akár a számára adott környezetben, amelyek nem válnak problematikusává, vagyis nem jelentenek olyan elmozdulást a korábbi állapottól, amely problematikus különbséget idézne elő, illetőleg problémamegoldó késztetést váltana ki.

A probléma megoldása voltaképpen ennek a (problematikus) különbségnek a megszüntetése az ágens aktusa (aktivitása) által, amely vagy önmagának vagy adott környezetének a változására irányul, vagy mindkettőre egyszerre. Természetesen az adott élő problémamegoldó aktusába (aktivitásába) számolhat azokkal a spontán, az ágens saját szándékától nem függő folyamatokkal, amelyek adott esetben segítik (egyszerűsítik) vagy éppen feleslegessé teszik, más esetekben pedig nehezítik (bonyolítják) az ágens problémamegoldó iparkodását.

3. A probléma megoldásához az ágensnek felkészültnek kell lennie a probléma felismerésére és a tényleges megoldásra. Ez a felkészültség pedig a probléma felismeréséhez, illetőleg a probléma megoldásához szükséges képességeket és tudást jelenti.

A képesség különböző modalitású percepciós képességeket, különböző típusú cselekvésképességeket, illetőleg különböző típusú feldolgozási képességeket jelent.

A szükséges tudás részben *mi* (a helyzet), részben *hogyan* (lehet / kell megcsinálni), részben pedig *melyik* (a jobb) típusú.

Attól függően, hogy az ágens miféle, különféle a problémamegoldáshoz szükséges és számára elérhető képességek, illetőleg tudások. Az egyes ágens-típusokat éppenséggel jellemzi is az, hogy miféle felkészültségei (képességei és tudásai) lehetnek/vannak (s ennek következtében miféle problémák megoldására lehetnek felkészültek), illetőleg miféle lehetőségei vannak felkészültségeinek (és így problémamegoldó kapacitásának) gyarapítására.

A szükséges felkészültség az ágens rendelkezésére állhat genetikusan, de megszerezheti tanulás révén is, illetőleg kiegészítheti sajátos eszközökkel: képességerősítőkkal. A képességerősítők olyan alkalmilag vagy nem alkalmilag használt eszközök, amelyek az ágens képességeinek határait (vagy éppen kapacitását) bővítik, illetőleg alakítják át.

Minden ágens rendelkezésére áll valamennyi felkészültség természetes módon (genetikusan), vagyis készen kapja (a genetikus öröklési hibákat most nem tekintve). Egyes típusoknál a felkészültség teljes egészében természetesen (genetikusan) van adva. Más ágens-típusok esetében az ágens individuális tanulásával megszerzett felkészültség nagyobb és jelentősebb a természetesen (genetikusan) rendelkezésre álló felkészültségnél. Következésképpen az egyes ágenseknek típusukból adódó típusfelkészültségükön belül egyéni felkészültségük lehet eltérő egymástól.

A tanulásnak egyik és – mondjuk így – természetes módja az utánzason (vagy másként fogalmazva: a tapasztalaton) alapszik.

A tanulással megszerzett felkészültségen belül egyes ágens-típusok esetében a felkészültségnek sajátos, nem természetes módja (vagy némiképpen szokatlanul fogalmazva: a közvetett tapasztalatszerzésé): a szimbolikus tanulás, amelynek eszköze a szimbolikus. A szimbolikusra vonatkozó képességek is erősíthetők.

4. A szimbolikus konstitúció [*constitutio*] eredményeként jön létre (van benne a világban). A szimbolikus konstituálása a v szignifikáció [*significatio*] keretében történik. A szignifikációban jön ugyanis létre a szimbolikus két konstituens egységének, a σ szignifikánsnak [*significans*] és a ς szignifikátumnak [*significatum*] az egysége; egy Σ konstitutív szabály mentén, amely a szignifikánshoz valamilyen móddal rendeli hozzá a szignifikátumot: $v_i(<\sigma_i, \varsigma_i>, \Sigma_i)$ (ahol a $<\dots>$ értelmében a σ és a ς rendezett párt alkot, vagyis egy adott esetben belül a konstituens szerepek kötöttek).

Amennyiben ténylegesen létezik egy bizonyos feltételezett Σ konstitutív szabály, akkor egyrészt a szignifikáns (meg)konstruálása [*constructio*] egy adott esetben egyúttal (logikailag, vagyis szükségszerűen) a konstitúció(s) aktus) megtörténtét is magával vonja [*entail*]; másrészt egy adott esetben a szignifikáns spektációja [*spectatio*] – ha együtt jár a feltételezett Σ konstitutív szabály felismerésével – egyúttal (logikailag, vagyis szükségszerűen) a konstitúció(s) aktus) megtörténtét is magával vonja. Vagyis a szignifikáció ebben a diszkusszióban mint szimbolikus aktus van koncipiálva. Nyilvánvaló, hogy lehetnek másféle koncipiálások is, ebben a szinopszisban azonban ezekre nem térek ki.

A szignifikáns is és a szignifikátum is a világ egy-egy eseteként kategorizálható. A szimbolikus konstitúciójának lehetnek azonban olyan elfajuló esetei, amelyekben a szignifikáns és/vagy a szignifikátum nem esetként, hanem tényként vagy éppen dologként kategorizálódik.

A „szignifikáns” és a „szignifikátum” funkciót (szerepet) jelölő kategóriák (nem lehet ugyanis a világot egyszer s mindenkorra szignifikánsokra és nem szignifikánsokra, illetőleg szignifikátumokra és nem szignifikátumokra osztani). Az, ami az egyik esetben szignifikátum, egy másikban lehet szignifikáns és fordítva.

5. A szignifikáns lehet olyan, ami csak alkalmilag lát el szignifikáns funkciót, de lehet olyan is, amelynek szokásos (vagy éppen kizárólagos) funkciója éppen a szignifikáns funkció. A szimbolikus azon eseteiben, amelyekben a szignifikáns dologként kategorizálódik, és a szignifikáns funkció szokásos (vagy éppen kizárólagos) funkcióként jelenik meg, szimbólumról beszélünk.

A szignifikáns konstrukciójának [*constructio*] aktusában struktúrát (formát) kap a (valamely percepciós modalitás számára elérhető) anyag. Létrejöhetnek azonban olyan multimediális (vagy multimodális) szignifikánsok is, amelyek több percepciós modalitáson belül

kialakult szignifikánskonstrukciókat kapcsolnak össze, sajátos komplexitásra adva ezzel lehetőséget. A szignifikánskonstrukció létrejöttének alkalmanként jelentős technikai–műszaki, sőt akár intézményi feltételei is vannak.

A szignifikáns konstrukciója is szabályok mentén történik (a megformálás voltaképpen szabálykövetést vagy szabályok alkalmazását jelenti). Ezek a szabályok természetesen nem azonosak a konstitutív aktusban alkalmazott konstitutív szabályokkal.

6. A szignifikátum (gyakran referenciaként megnevezve) a világnak vagy nyers vagy szimbolikus vagy pszichikus vagy pedig transzcendens fakultásához tartozik. A nyers vagy a szimbolikus vagy a pszichikus vagy a transzcendens eset fennállása éppen azt jelenti, hogy az eset releváns leírása a nyers vagy a szimbolikus vagy a pszichikus vagy a transzcendens perspektívába esik.

A világ nyers fakultása fennáll, és a szokásos ágens-típusok rendelkezésére álló percepciós modalitásokon keresztül érhető el.

A világ szimbolikus fakultásának fennállása logikailag (vagyis szükségszerűen) feltételezi a szimbolikus konstitúcióra felkészült ágenst. Ezen folyamatos (pontosabban időről időre megismétlődő) konstitúcióra felkészült ágens nélkül sem egy adott, sem pedig semmiféle más szimbolikus (vagyis maga a fakultás) nem áll fenn, miközben fennállása nem az adott és erre felkészült ágens individuális aktusának következménye. A szimbolikus nem áll fenn, ha nincs olyan ágens, aki igazodik hozzá; vagyis felismeri és elfogadja a szignifikáció tényszerűségét és ennek következményeit. A szimbolikus komplex szövedéket alkot a világban.

A pszichikus perspektívában megjelenő eset egy pszichikummal rendelkező ágens számára két különböző módon válik elérhetővé:

- vagy (szimptomatikusan) megmutatkozik a rendelkezésre álló perceptuális modalitásokon keresztül;
- vagy ha a pszichikummal rendelkező ágensnek megvan a szükséges felkészültsége, valamely szignifikáció által válik elérhetővé mint szignifikátum; ha nincs, akkor relatíve ugyan, de logikailag privátként nem válik elérhetővé;
- végül természetesen lehetséges az is, hogy bár egy adott eset az előző két mód egyikén elérhetővé válhatna, de ténylegesen nem válik elérhetővé egyik módon sem: vagyis faktuálisan privát marad.

A csak transzcendens perspektívában megjelenő eset elérése a szokásos ágens-típusok rendelkezésére álló percepciós modalitásokon keresztül nem lehetséges. A transzcendens nyers vagy pszichikus vagy szimbolikus esetek transzszubsztanciációján [*transsubstantiatio*] keresztül válik elérhetővé a szokásos ágens-típusok számára.

A pszichikus, a szimbolikus és a transzcendens esetek (illetőleg fakultások) transzcendensek (a terminus tág értelmében) a nyershez képest. A nyers, illetőleg a transzcendens esetek (ez utóbbi a terminus előzőekben használt szűk értelmében) mint szignifikátumok a szignifikáció (szimbolikus aktus) keretében csak konstatálva vannak. A szimbolikus esetek viszont konstituálódnak a szignifikáció keretében, vagyis a szimbolikus konstitúció egyrészt új létezővel járul hozzá a már létező világhoz, másrészt pedig növeli is a világ komplexitá-

sát. A pszichikust a szimbolikus aktus csak konstatálja, a pszichikus azonban részben a szimbolikusból ered.

Magának a „komplexitás” terminusnak a használatát ebben a diszkusszióban nem vizsgálom, de úgy tekintem, hogy két vizsgálati tárgy közül komplexebb az, amelyben a hierarchikusan együttműködő, de relatív önállósággal rendelkező egységek száma nagyobb. A nagyobb komplexitás jelentősége abban látható, hogy az ilyen rendszer belső állapotainak száma természetszerűen nagyobb, mint egy azonos elemszámú kevésbé komplexé, s ez alkalmasabbá teheti a komplexebb rendszert arra, hogy segítségével hatékonyabban vizsgálhassuk a világot (vagyis hatékonyabb modelljeit építsük fel).

7. A szignifikátum szignifikánshoz rendelésének, a szignifikációnak különféle módjai vannak (v_i): lehet reprezentációs vagy igazoló, lehet egyetértő vagy jóváhagyó, lehet érvelő vagy bizonyító, lehet kérő vagy kérdő, lehet különféleképpen előíró és még sok más.

8. Ahhoz, hogy a szignifikáció egy ágens (spektátor) vagy éppen egy (bizonyos) közösség számára elérhető legyen, egyrészt a szignifikáns sajátosságaiból következő módon a szignifikánst kell elérhetővé tenni, azaz prezentálni kell [*presentatio*], másrészt a szimbolikusnak magának legitimálnak kell lennie [*legitimatio*].

8.1. A prezentáció a szignifikánshoz vonatkozó és a világ nyers fakultásában végrehajtott aktus (vagy aktivitás), amely azt célozza, hogy a szimbolikus elérhetővé váljon a spektáció számára. Nagyon változatos aktusok tartoznak ide.

A prezentáció egyes eseteiben

- a lehetséges spektátorok köre semmi módon nincs korlátozva, más esetekben
- a lehetséges spektátoroknak csak egy meghatározott köre, vagy éppen
- csak egy-egy lehetséges spektátor számára teszi elérhetővé a szignifikánst.

Nyilvánvalóan a spektáció szempontjából kontinuumról van szó, azonos felkészültségű ágens-típus esetében is. Ennek a kontinuumnak az egyik szélső értékét korlátozatlan nyilvánosságnak lehet tekinteni, a másikat pedig privátnak.

Alighanem a két korlátozó esettípusra és ennek gyakoriságára tekintettel tartja magát az a makacs hiedelem, hogy célszerű a kommunikáció konceptualizációjában önálló kommunikatív aktusról beszélni. Ebben egy prezentáció és egy spektáció kapcsolódna olyan szorosan össze, hogy egyetlen tranzaktusként mutatkozna meg. Ebben a kommunikatív aktusban természetesen benne foglaltatna a konstitutív aktus is. Egyelőre azonban nem látszik szükségesnek ezen participációs modellen belül ezt a konceptualizációt bevezetni vagy fenntartani.

8.2. A legitimáció olyan konstitúciók esetén, amelyekben a létrejövő szimbolikus *koherenciája* a korábban már létezett szimbolikusokkal nyilvánvaló a spektáció számára, jóformán észrevétlenül maradhat: *evidens*. Azokban az esetekben, amelyekben ez a koherencia nem nyilvánvaló, vagy éppen (látszólagos vagy valóságos) *inkoherencia* áll fenn, további szimbolikus konstitúciók válnak szükségessé a legitimációért, vagyis azért, hogy az inkoherencia eltűnjön (legalább látszólag), amely konstitúciók vagy eredményesek (sikeresek), vagy nem azok a legitimáció szempontjából. A legitimáció végeredményben a konstituált szimbolikusnak a szimbolikusösszvedékbe illeszkedtségét mutatja meg, és a konstitúció szabályai mentén történik.

A koherencia vagy szintaktikai vagy szemantikai vagy pragmatikai természetű. A szintaktikai és a szemantikai koherencia a szimbolikusok közötti viszonyokat karakterizálja. Pragmatikai koherencia olyan esetekben is fennállhat, amelyekben sem a szintaktikai, sem a szemantikai nincs meg.

A legitímáció segítségével értelmezhető egyébként mindaz, ami a kommunikáció interaktív felfogásmódjában (modelljében) e felfogásmód specifikumaként a közös cél elérésén való iparkodással kapcsolatos.

A legitímációs igény meghatározza (de legalábbis befolyásolja) a sikerre törő prezentációt és szignifikációt (illetőleg ezen belül a konstitúciót és a konstrukciót): e meghatározottság (amelyet esetenként kommunikációs stratégiaként tekintenek) koncipiálása jelenleg még igen változatos: különféle forgatókönyvekről, játszmákról, történetgrammatikákról, következménystruktúrákról vagy éppen maximákról szokás beszélni.

9. Az elérhetőség szempontjából tekintve az egyes ágensek által alkotott (kommunikációs) közösségek [*communio*] egyrészt különböz(het)nek az ágens típusától függően, másrészt – az előzőn belül – csoportképző az egyéni felkészültség is.

Ezeket a közösségeket, akármilyenek is legyenek, egyaránt a problémamegoldásra vonatkozó közös tudás teszi. Közös, mert a közösség minden tagja számára egyaránt elérhető.

Voltaképpen más közösségről mint kommunikációról nem lehet beszélni annak okán, hogy a problémamegoldáshoz szükséges felkészültség különböző típusai és sajátos megvalósulásai a csoportképző tényezők, amelyek mentén a típusonként különböző közösségek létre tudnak jönni. Egy adott ágens szempontjából ez azt is jelenti, hogy egyszerre több különböző közösség tagja (is) lehet.

Ennek megfelelően vannak olyan (kommunikációs) közösségek, amelyek az ágens-típusok természetén keresztül természetes közösségek, és egyes típusok esetén létrejönnek ugyanezen természet következtében nem természetes, azaz szimbolikus közösségek.

A természetes közösségekben rendelkezésre álló tudás a közösség tagja számára természetesen: elsősorban genetikusan, másodsorban utánpótláson alapuló tanulóssal van örökítve (elérhetővé téve). A nem természetes közösségekben rendelkezésre álló 'többlet'-tudás szimbolikusan adott. Vagyis az ágens szocializációja során a szimbolikus használatmódjainak elsajátításával válik számára elérhetővé. A szocializációnak a nem természetes (szimbolikus) közösségekben különféle szervezett szinterei és módjai vannak, pontosabban lehetnek.

Egy bizonyos nem természetes közösség számára elérhető 'többlet'-tudás elérhetősége a közösség által saját tagjai vagy ezek csoportjai számára korlátozható. Vagyis lehet, hogy a közösség egy tagja vagy egy csoportja számára adott esetben csak kevesebb érhető el a 'többlet'-tudásból, például az adott tagnak vagy csoportnak a közösségben elfoglalt helyével összefüggésben. Lehetséges az is, hogy egy bizonyos tudás eleve olyan, ami csak a közösség egy része számára elérhető. Ez a korlátozás lehetséges a 'többlet'-tudás tematikája szerint is. Ezen korlátozások alakítják ki azt a nyilvánosságot, illetőleg ennek a nyilvánosságnak azt a szerkezetét, ami adott esetben jellemzi az adott nem természetes közösséget.

10. A problémamegoldáshoz a nem természetes (szimbolikus) közösségekben elérhető (szimbolikus) 'többlet'-tudásban (egyáltalán nem elszakítva az adott ágens-típusra jellemző 'természetes' tudástól) adott esetben egymást részben vagy teljesen átfedő tematikus mezők különböztethetők meg. Más szavakkal: részben vagy teljesen azonos horizontok (azaz az

egyes problémamegoldó ágensek számára részben vagy teljesen azonos perspektívák együttese, illetőleg a problémamegoldás szempontjából részben vagy teljesen azonos releváns tudások) tárhatók fel.

10.1. A „kultúra” terminus ebben a diszkusszióban ezen problémamegoldásban működő szimbolikus tudások egy-egy közösségre jellemző magját kategorizálja.

10.2. A „kód” terminus valamely szokásos kommunikációs megoldásra vonatkozó, hogyan típusú tudások összességét kategorizálja. Ezek a hogyan típusú tudások végeredményben a konstrukcióra, a spektációra, a konstitúcióra, illetőleg a legitimációra és a prezentációra vonatkozó szabályok összességei, amelyek egyes megoldástípusok esetében csak egymással összefüggő szabályrendszerként írhatók le. Ezek a hogyan típusú tudáselemek részben konstitutív, részben pedig restriktív szabályokként koncipiálhatók. A szabályok pedig feltételek rendszereként operacionalizálhatók.

Az elegendően nyilvános kódok szociológiai értelemben társadalmi intézménynek számítanak (de – természetesen – jogi értelemben nem azok).

11. A nem természetes közösségekben rendelkezésre álló ‘többlet’-tudás is a túléléshez (biológiailag is), de még inkább az élethelyzet minőségének (legalább) fenntartásához szükséges felkészültség része. A nem természetes közösségek (tagjai) sikerének feltétele az igen komplex és változatos problémahelyzetekhez szükséges problémamegoldó felkészültség. Ez azonban csupán genetikusan már nem tárolható (minthogy a tárolóképességnek természetes határai vannak), vagyis ezen közösségeknek, illetőleg tagjaiknak sikerességéhez (biológiailag is) szükséges a nem genetikusan adott (‘többlet’-) tudás.

A szimbolikus eszközökkel történő problémamegoldás egyébként azért jelent nagyobb esélyt a túlélési sikerre másféle problémamegoldásokkal szemben, mert adaptívabb, energiatakarékosabb, gyorsabb, illetőleg komplexebb problémák kezelésére is alkalmas, mint a természetes módozatok.

12. Voltaképpen amiféle típusú lehetősége (nyitottsága, ‘szabadsága’) nincs egy adott ágensnek, és nincsenek meg az ennek megfelelő felkészültségei képességekben és tudásban, a világ azon fakultása, amellyel kapcsolatos nyitottsága hiányzik (illetőleg ahogyan hiányzik), számára nem létezik (illetőleg nem úgy létezik): nem tud létezni. Másrészt, ha meg is van a szükséges nyitottság az adott ágensben a világ egyik vagy másik fakultásával kapcsolatban, szabadságában áll az adott fakultásba belebonyolódnia (részben vagy egészben), ha addig nem volt; elidegenednie tőle, ha belebonyolódott volt; vagy éppen távol tartania magát tőle. Az ágenst jellemzi, hogy mely fakultásokkal kapcsolatban van meg ez a szabadsága és melyekkel kapcsolatban nincs.

Egy adott kultúrába involválódott ágens mint az adott kultúrát fenntartó és (közös) problémamegoldásra használó (kommunikációs) közösség tagja egy adott problémahelyzetben használhat ebből a tudásból többet vagy kevesebbet, illetőleg előfordulhat, hogy a nyilvánosság korlátozottsága folytán csak kevesebbet képes használni, mint használhatna a teljes nyilvánosság mellett. Következésképpen az adott problémahelyzet egy adott problémamegoldó ágens számára lehet szimbolikusán sűrűbb vagy kevésbé sűrű, illetőleg tekinthető sűrűbbnek vagy kevésbé sűrűnek.

Mindez egyúttal az élő szempontjából azt is jelenti, hogy ha egy adott problémára nincs felkészültsége, meg sem tudja azt oldani, ennek összes esetleges következményével együtt, ami a túlélést, illetőleg az élethelyzet minőségét illeti. Amivel kapcsolatban pedig le-

hatósége van a belebonyolódás elkerülésére, ugyanígy (kisebb vagy nagyobb) lehetősége van nem felismerni a problémahelyzetet, amiben esetleg van, illetőleg nem megoldani a problémát, ennek minden következményével együtt. És ha a (kommunikációs) közösség korlátozza, akkor korlátozott lesz problémafelismerése, de legalábbis problémamegoldása, ennek minden következményével együtt.

13. A problémamegoldáshoz rendelkezésre álló tudás mint állapot természetesen változhat. Az állapotváltozás változtatja a közösségeket: egyesek szétesnek, és újak jönnek létre, de lehet, hogy csupáncsak megváltoznak: átrendeződnek. Az állapotváltozás jelentheti azt is, hogy a korábbi állapot is fennmarad. Ez a közösségek és a közösség tagjai szempontjából éppen azt jelenti, hogy egy új jelenik meg: vagy a régebbi helyett vagy mellette.

A problémamegoldáshoz rendelkezésre álló tudás változása vagy a természetes tudás-készlet változását jelenti, vagy a 'nem természetes'-ét, esetleg mindkettőt. A szimbolikusban bekövetkező változás voltaképpen valamely szimbolikus(ok) megszűnését vagy új(ak) létrejöttét jelenti.

Kétségtelen, hogy felvethető az, van-e, s ha van: szükségképpen van-e szerkezete a változásoknak; felvethető a kérdés olyan formában is: lehet-e értékelni a változást? Vagyis felvethetők afféle kérdések, hogy ez a tudáskonfiguráció avagy amaz sikeresebb-e a problémamegoldás szempontjából (amely problémamegoldás a probléma természetéből következően mindig csak konkrét – individuális – lehet). Mindazonáltal ez a diszkusszió nem tekint a feladatának, hogy efféle kérdésekre reagáljon sem történetfilozófiai, sem kultúraelméleti, sem pedig evolúcióelméleti szempontból.

14. Befejezésül két megállapítás kínálkozik ide. Egyrészt talán az, hogy egészen más felfogásmód mutatkozik meg a kommunikációnak e participációra alapított konceptualizációjában, mint szokásos: ez a konceptualizáció nem önmagában állítja elének a kommunikációt, hanem abban a legalapvetőbb funkciójában, ami a problémamegoldásban betöltött szerepével van kapcsolatban: ebből adódik az, hogy ez a konceptualizáció egészen máshová helyezi a hangsúlyokat, mint más szokásosabb felfogásmódok. Másrészt – de nem függetlenül az előzőtől – a kommunikációnak ezt az előzőekben vázlatosan kifejtett participációs koncepcióját egyelőre kutatási hipotézisnek, vagy még inkább kutatási programnak célszerű tekinteni.¹

Jegyzetek

1. Talán nem felesleges megemlíteni azt sem, hogy egy majdani részletes kifejtés nem elégedhet meg a póre fogalmi bemutatással, mert nyilvánvalóan szükség lesz egyrészt példák segítségével kijelölni a kommunikációs jelenségszférának azt a részét, amely ezzel a participációra alapított kommunikációfogalommal lefedhető, illetőleg magyarázható; másrészt pedig fogalomtörténeti áttekintésre is szükség lesz annak érzékeltetésére, hogy ez a felfogás hogyan s miben jelenthet továbblépést a kommunikációkutatás jelenleg ismert konceptuális kereteihez képest.

ON COMMUNICATION **(A synopsis)**

ÖZSÉB HORÁNYI

In his article the author introduces an integrative communication model of reductive character which apparently embraces all (or the most widely known) communicative phenomena and which can adequately describe (or even explain) these.

A KIS HERCEG BÖLCSESSÉGE

SZABÓ FERENC

Amikor *A kis herceg* filozófiai és teológiai megközelítésére vállalkozom, természetesen számolnom kell Antoine de Saint-Exupéry (1900 – 1944) egész életművével: bizonyos életrajzi adatokkal is, de főleg más írásaival, regényeivel, a posztumusz *Citadella*-val és naplójegyzeteivel (*Carnets*). Ezenkívül felhasználom dolgozatomhoz (többek között) CHARLES MOELLER tanulmányát (*Littérature de XXe siècle et christianisme* V. 103–130), valamint az író egyik legjobb ismerője, ANDRÉ-A. DEVAUX *Saint-Exupéry et Dieu* című könyvének újabb, 1994-es kiadását.

A pilóta-próféta olyan életbölcsességet dolgozott ki, amely – jóllehet fiatalkori valóságosságát megtagadta – egyes pontjain Krisztus evangéliumi üzenetére emlékeztet. (A háború után, sőt később is; egyes katolikus prédikátorok szinte szentté avatták *Saint-Ex-et*.) Ha el is fordult a kereszténységtől, sőt egy bizonyos istenképet is megtagadott, e rokonszenves humanista egész életén át *kereste Istent, mert kereste az élet értelmét*. Az értelemkeresés nála is Isten-keresés volt. És jóllehet racionalista volt értelme, amely a „gyanú mestereit” követte (Marx, Nietzsche és Freud valláskritikái erősen befolyásolták), a szíve időnként érzékeny maradt a „rejtett Isten” érintéseire. Hatott rá a történeti-kritikai módszer is, amikor a Bibliát tanulmányozta; továbbá tudományos érdeklődése egy bizonyos szcientizmushoz közelítette. Bergson és Einstein művei nyomán a fejlődést tanulmányozva (a kezdetben bergsonista) Teilhard de Chardin meglátásaihoz hasonlóan egy bizonyos konvergenciáról és finalizmusról beszélt. (Vö. DEVAUX: 1994. 95.)

Saint-Exupéry művének ismerői mind hangsúlyozzák, hogy az *Éjszakai repülés*, a *Citadella* és *A kis herceg* lapjait valami végtelen *nostalgia* hatja át. „Nomád misztikus”, a sivatag magányos prófétája szomjazik valami isteni, igazában az Isten után. A sivatagi ember tudja, mit jelent az élő vízforrás. A hegyről és a forrásról szólva Isten ismeretére tér át a *Citadella*-ban (218).

„Tudom persze, hogy nem forrásokról kellett volna neked beszélnem. Hanem Istenről. De ahhoz, hogy szavaimnak fogamatjuk legyen nálad, és műveletté váljanak számodra is, számomra is, az szükséges, hogy horgukkal meg tudjanak benned akasztani valamit. Ezért, ha Istenre akarlak megtanítani, akkor először is arra biztatlak, másszál hegyeket, hogy a csillagos csúcsok ellenállhatatlanul vonzzanak magukhoz. Hogy a források el tudjanak bűvölni, pusztákba külddelek szomjúságot szenvedni. Aztán hat hónapra követ törni külddelek, hogy tűző déli nap eposszen. És utána majd így szólok hozzád: »Akit elcsigázott a déli nap, a csillagok megülte hegygerinceire felhágva, a titokzatos éjszaka leszálltakor az isteni források csendjében oltja majd szomját.«
És hinni fogsz Istenben.”

A kis herceg és az evangéliumi gyermekség

Antoine „angyali kisfiú” volt, ahogy nővére megjegyezte. Apját négyéves korában elveszítette, édesanyja babusgatta a csodálkozó, boldog kisfiút. Szerzetesi iskolákba járt, gyakorló katolikus diák volt, bár – úgy tűnik – a szigorú katolikus szexuális erkölcs problémákat okozott a kamasz fiúnak (vö. DEVAUX: 1994. 31). Pontosán nem tudjuk, miért is távolodott el Istentől. Naplójában olvassuk: „Túl korán elválasztottak Istentől, abban a korban, amikor még hozzá menekülünk, és most kis magányos emberként kell küzdenünk az életért.” Mindjárt látjuk, hogy *A kis herceg* az áldott gyermekkort álmódja vissza.

Saint-Exupéry gyermekkora kétértelmű: zöld édenkert, amelynek emléke mindig kísérti, és a hova visszavágyik; ugyanakkor szomorú tavasz, apja korai elvesztése miatt. Főleg anyja képe/alakja ambivalens: mindenható anya, aki babusgatja és elárasztja szeretetével annyira, hogy ez a „gondoskodás” már fullasztó lesz; ugyanakkor ez az anya szenved, magányos; miközben kisfiára pazarolja mérhetetlen gyengédségét, felelősnek érzi magát gyermekéért, és büntudatot érez. A német papteológus és pszichiáter, EUGEN DREWERMANN egy kis könyvet szentelt *A kis herceg* pszichoanalitikus olvasásának (*A lényeges a láthatatlan*). DREWERMANN a rá jellemző éleslátással és egyoldalúsággal megmutatja, mennyire alapvető Antoine anyjához való ragaszkodásának ambivalenciája, amelyet a kis herceg meséjében a rózsza szimbolizál.

14–16 éves volt, s amikor a fribourg-i maristák kollégiumában Isten és a vallás problémáival vívódott, átélte a metafizikai szorongást, a semmi kísértését. Világnézete átalakulásáról tanúskodnak 1953-ban megjelent naplójegyzetei (*Carnets*). A természettudományos gondolkodás folytán értelmetlennek tartotta az okságot és a célszerűséget, végül nem látta az igazság és a tévedés közti különbséget. (Ez a probléma gyakran visszatér a *Citadellában*, amikor gúnyolódva beszél a logikusokról, a történészekről és a prófétákról.) Fontosnak tartotta, hogy a relativizmust kiterjessze a természettudományok területéről a szellemiekre. Nietzsche (és Gide) nyomán nemzedéke nyugtalanságát úgy tekinti, mint az emberméltóság, a lelki nemesség gyümölcset. A legfontosabb számára az értéket teremtő szabadság. A belső igazság. Talán Istent is mi teremtyük. (Hasonló gondolatokat találunk Unamunónál.)

„Mi örök nomádok, akik Isten felé megyünk ...” (*Citadella*, CLXX). Saint-Exupéry lelki útját – belső kalandját – szinte meghatározta a sivatag (a Cap Juby-ben töltött idő), a Líbiai-sivatagban történt kényszerleszállás. *A kis herceg* is, amelyet 1941-ben kezdett el írni, sivatagi élményből fogant.

ANDRÉ DEVAUX megmutatja, hogy Saint-Exupéry már regényeiben (*Terre des hommes*, *Pilote de guerre*) az *Ember vallását/kultuszát* hirdeti, mint megannyi mai ateista humanista. (Jean-Paul Sartre is rokonszenvezett vele.) Az ember – az egyén, a személy – az a lényeg, az az alap, amelyre a háború által elpusztított civilizációt építeni kell. 1935-ben utazást tett a Szovjetunióban, és vegyes érzelmekkel tért haza. Csodálta az ember alkotásait, de megérezte a kollektívizmus és a totalitarizmus veszélyét: a személyiség eltűnik a tömegben. A bal- és jobboldali totalitarizmusokat egyaránt elvetette. A férfi nem hitt már gyermekora keresztény Istenében, nem hitt Jézus Krisztusban, mégis meg akart őrizni bizonyos keresztény értékeket: szabadság, barátság, szeretet, áldozatkészség, *gyermeki lelkület*.

A kis herceget olvasva, lehetetlen fel nem ismernünk a bibliai képeket, jelképeket: éjszaka, sivatag, szomjúság, csend ... Éppen a mese gazdag szimbolizmusa tette lehetővé a sokfajta értelmezést, kommentárt. RENÉE ZELLER például a kialudt vulkánban a vallásos hit jelképét látja, Saint-Exupéry kihunytt gyermekkori hitét, amely esetleg újjáéledhet. (Kipucolta a kialudt vulkánt is: „Sohasem lehet tudni!”, hátha újjáéled.) A két működő vulkán pedig – ZELLER szerint – a szeretetet és a reményt jelképezi. – Egy másik értelmező, YVES LE HIR szerint a repülőgép motorja, amelyet az író éppen javít, amikor a kis herceg odaszáll, az írónak a lelkét szimbolizálja. És így tovább.

Mi nem követjük ezeket a gyakran fantázia szülte értelmezéseket. Azt mindenképpen elmondhatjuk, hogy *A kis herceg*ben képszerűen, szimbólumokban megjelenik Saint-Exupéry bölcsessége, világszemlélete, mindaz, amit már regényeiben is hangoztatott, és amit a *Citadellában* még bővebben kifejt. *A kis herceg* megtanít bennünket arra, hogy „jól csak a szívvel lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.” (A róka titka, 83.) Felelősek vagyunk azért, amit megszelídítettünk, tehát a barátság kötelez. („Felelős vagy a rózsáért.”) Aztán azt is megtudjuk a kis hercegtől, hogy „az teszi széppé a sivatagot, hogy valahol egy kutat rejt.” (88.) Az író megérti, hogy „akár házról van szó, akár a csillagokról, akár a sivatagról: ami széppé teszi őket, az láthatatlan.” Majd ismét a megvilágosodás: „Amit látok, az csak a kéreg. Ami a legfontosabb, az a láthatatlan.” (88.) És micsoda ünnep, amikor a kútödörből iszik a kis herceg. „Olyan jól esett a szívnek, mint egy ajándék. Mikor gyermek voltam, így aranyozta be a karácsonyi ajándékot a karácsonyfa fénye, az éjféli misé zenéje meg a mosolyok varázsa.” (91.) A gyermekkor szépsége, nosztalgiája. A gyermekek értenek, megértik azt, amit a felnőttek képtelenek felfogni. A Földön az emberek egyetlen kertben ötezer rózsát nevelnek. Mégse találják meg, amit keresnek.

- „Pedig egyetlen rózsában vagy egyetlen korty vízben megtalálhatnák ...
- Minden bizonnyal, feleltem.
- Csakhogy a szem vak – tette hozzá a kis herceg.
- A szívünkkel kell keresni.” (91–92.)

Itt a *raison* (ész) és a *coeur* (szív) pascali megkülönböztetésére gondolok. A szív keres és talál; megtalálhatja az Istent is. Mert *Dieu sensible au coeur*. Istent a szív érzi meg. És a szívnek megvannak az érvei, amelyeket az ész nem ismer. *Le coeur a ses raisons que la raison ne connaît pas*, tanítja Pascal, Saint-Ex. egyik mestere. A gögös ész képtelen megsejteni a titkot, mert eltelt önmagával. *Alázat* kell ahhoz, hogy az ajándékot – így a kegyelmet is – befogadjuk. „*Ha nem lesztek olyanok, mint a kisderek, nem mentek be a mennyek országába*” – figyelmeztetett Jézus. Erre a gyermeki lelkületre adott példát korunkban Saint-Exupéry két honfitársa: Lisieux-i Szent Teréz és Charles de Foucauld, a „Szahara szíve.”

Azt biztosan állíthatjuk, hogy *A kis herceg* meséje – felnőtteknek – néhány lényeges értékre irányítja figyelmünket: az igazán „hasznos” a Szép; a valóban „termékeny” a hűség barátságban és a szerelemben. A bölcsességet ez az átlátszó allegória jelzi: *mennni egészen lassan a forrás felé*. Akkor is – tenném hozzá Keresztes Szent Jánossal –, ha

tart az éjszaka. Mert akkor is, ha nem láthatunk, még mindig szerethetünk, követhetjük a szív jelzéseit. „Nem keresnél, ha már meg nem találtál volna” (Pascal).

Saint-Exupéry és Nietzsche

Érdekes, hogy Nietzsche, Saint-Exupéry egyik mestere, a Zarathustrában a három átváltozásról szólva, szintén azt hangoztatja, hogy a szellemnek előbb tevéné, ebből oroszlánná, és végül *gyermekké kell átváltoznia*. A teherbíró szellem előbb magára veszi a világ terheit, aztán a sivatag magányában a lemondó, meghódoló szellemből oroszlán lesz, amely szabadságot teremt magának az új teremteshez. „De mondjátok, testvéreim, mire képes még a gyermek, amire az oroszlán sem volt képes? Miért kell a ragadozó oroszlánnak még gyermekké is válnia? *Ártatlanság a gyermek és feledés, újrakezdés ő és játék, magától gördülő kerék, első mozdulat, szent igenlés*”. Így Nietzsche.

Tudjuk, hogy Sartre gyűlölte gyermekkorát; Malraux gyermekkorából sem maradt meg semmi férfikorában. Malraux-t azért említem, mert sok hasonlóság van a *Hódítók* és *Az emberi állapot szerzője*, illetve a *Déli futárgép* és az *Éjszakai repülés* szerzője között. Mindkettő szerette a kalandot, a hősi tetteket. De Malraux-val ellentétben Saint-Exupéry összekapcsolja a heroikus tett humanizmusát a gyermek „gyengességével”, aki lerombolja a szörnyeket. A *Citadella* szerzője egyesíti az erőt és a gyengédséget, az energiát és a „buzgóságot” (ez a gide-i *ferveur*), a bátorságot és a csodálkozást, önmaga felülmúlásának akarását (ez Nietzsche befolyása) és a „cserének” való megnyílást. Ha lényeges befolyásokról kell beszélnünk, akkor Nietzsche mellett éppen a csodált Gide-et kell említenünk. (Egyébként Gide egyik mestere szintén Nietzsche volt.) Lehetetlen észre nem vennünk a *Citadella* prófétafejedelme és a Zarathustra prófétája stílusa, hanghordozása közötti hasonlóságot, sőt bizonyos tematikai érintkezéseket is. A *Citadellában* a gyermek-ség lelke, a mások felé való megnyílás, alázat hangja váltakozik Nietzsche keménységével, gögjével, öntetszelgésével. És ez jellemzi Saint-Exupéry hitét, Isten-keresését is.

A *Citadella* kulcsfejezetében (LXXIII) Saint-Exupéry leírja a berber fejedelem álmát. Az új Mózes álmában felmegy egy magas hegyre.

„Konokul hágtam feljebb, egyre feljebb, Isten felé, hogy megtudakoljam tőle a dolgok értelmét, és megmagyaráztassam magamnak, hová vezet az a csere, amelyet állítólag előírtak nekem. De a hegy tetejére felérve mindössze egy súlyos, fekete gránittömböt fedeztem fel – az Isten volt. »Bizony Ő az – gondoltam magamban –, a változhatatlan és elronthatatlan«, mert még mindig reménykedtem, hogy nem merülök vissza magányomba ...» „De a patakozó esőtől fényes gránittömb kifürkészhetetlen maradt számomra”. Nincs jel; és ekkor megérti, hogy jobb így: „Uram, mondtam neki, Neked bizonyosan igazad van. Nem a Te fenséged dolga, hogy aláveds magadat az én utasításaimnak ...” A hegyről visszatérve így gondolkodik: „(...) az olyan isten, amelyik megengedi, hogy elérjük, már nem Isten. És akkor sem az, ha engedelmeskedik az imádságnak. És első ízben sejtettem meg, hogy az imádság nagysága mindenek felett abban rejlik, hogy nincsen rá felelet, hogy ebbe a cserébe nem hatol be az üzletszerűség rútsága. És hogy az imádság gyakorlása a hallgatás gyakorlása. És hogy csupán ott kezdődik a szeretet, ahol már nincs ajándék, amelyre számíthatunk. A szeretet mindenek felett az imádság gyakorlása, az imádság pedig a csend, a hallgatás gyakorlása”. (C 200–202.)

Mindez Kierkegaard-ra emlékeztet. De a *jelenet előtti és utáni szakaszból* kivehetők Gide (és Valéry) nárcizmusának és *Nietzsche emberfeletti emberének* vonásai is. A fejedelem-próféta visszatér népe gyermeke közé: „Megrészegültek hallgató ajkaimtól. Pásztor voltam, Istent dicsőítő énekük tabernákuluma, sorsuk letéteményese, javaik és életük ura, de mégis szegényebb, mint ők, és alázatosabb gögömbben, amely semmitől sem hagyta magát meghajlítani. Jól tudván, hogy nincs immár semmi kapnivalóm” (C 203). Itt elárulja magát Saint-Exupéry. Végül is hiányzik belőle az alázat, a gyermeki lelkiület, az a szegénység – nyitottság a cserére, a befogadásra –, amelyet sokszor megsejtett és ki is fejezett műveiben, így *A kis herceg*ben.

De ha Saint-Exupéry esze agnosztikus, szíve sokszor keresztény. A költő belső élete sokkal mélyebb, „szent” költészete misztikusabb, semhogy minden további nélkül ateistának nevezhetnénk. Mint Bernanos vagy Simone Weil vagy mint Gabriel Marcel, elveti a két háború közötti hamis civilizációt. Érti, hogy a lélek (vagy a pascali „szív”) többet tud az életről, az emberről és Istenről, mint a „more geometrico” gondolkodó ész. Mégis *Citadellát*, nem Katedrálist épít az emberi szívben.

Saint-Exupéry deizmusa

DEVAUX találóan jegyzi meg, hogy Saint-Exupéry *deizmusa* Victor Hugoéhoz áll közel, aki e kifejező hasonlattal él: „Állítsatok egy vakot a napra: nem látja, de érzi a napsugarat. Ezt mondja: Melegem van. Így érezzük mi is, anélkül, hogy látnánk, az abszolút lényt. Mert Isten meleget áraszt.” (DEVAUX: 1994. 15.)

A *Citadellának* csaknem minden lapján találkozunk Isten nevével. Viszont az 1936–1944 között írt *Carnets* (amely tehát egyidős a *Citadella* kidolgozásával), Saint-Exupéry agnoszticizmusát tanúsítja. Előbukkan az a *nietzschei* felfogás, amely bizonyos „totalitarista” koncepcióra is emlékeztet, ahogy Roger Pons kifejtette.

„Abszolút cél híján miért ne elégedjünk meg mesterként, önkényes célokkal?” A lényeges az, hogy az emberek ne sejtсенek meg semmit, ne gyanítsák a csalást. A *Citadella* fejedelem-messiása szinte Dosztojevszkij Nagy Inkvizitorához csatlakozik. Lemondott a katedrális képéről, amely túlságosan követeli az isteni jelenlétet. (*A Pilote de guerre* végén még »katedrálisról« beszél: ott teljesen humanista misztika, tehát az Isten nélküli civilizáció templomáról volt szó.) Most citadellát emel a nem létező ellenségek ellen, vagy távoli, békés népek ellen, akiktől semmi sértést nem kapott: mert az ellenségtől való félelem szükséges a társadalom összetartásához, kohéziójához. Harcosait magával ragadja távoli hercegek meghódítására, akiket ő maga teremtett a kollektív lelkesedés felszítására; tengerészeit pedig mesés vagy lázalmokban látott szigetek felkutatására veti be. De ő maga, egyedül, tudja, hogy ezek az emberi szíveket egy ritmusra dobbantó célok hiábavalók. Energia, buzgóság (*ferveur*): vajon ezek egy sor politikai vagy költői hazugság mérgezett gyümölcsei lennének? És ha az ember elhagyja a jelképes nomádok és sivatagok meglehetősen irreális világát, ha átlépünk – mert ez szükséges – az egész emberiség síkjára, ahol megjelenik ez az erős és emberfeletti ember, az emberek

uralkodója, aki képes valamennyit becsapni, mintha boldogságukat akarná biztosítani? Sajnos, itt már a zsarnokok költészet nélküli machiavellizmusának birodalmában mozgunk". (*Vie intellectuelle*, mars 1954. 63–64.)

Saint-Exupéry morális szinten keresi az élet végső értelmét; kidolgoz egy bizonyos „horizontális” misztikát: „csere”, emberbarátság, bizalom, türelem, alázat, önmagunk átadása, szolgálat. Mindezek igazi értékek. Amikor a *Citadellát* olvassuk, néha az Evangélium, a Hegyi Beszéd levegője csap meg bennünket. Ha a *Citadella* istene nem is keresztény Isten, ez a kicsit pragmatista (vagy talán panteista?) misztika annak a morális magatartásnak útját egyengeti, amely szükséges a hithez. A magány, a sivatag csendje, a szemlélődés, a halálról való elmélkedés és az imádság, főleg a türelmes és reménykedő várakozás, az emberszeretettel egybekapcsolva, az Isten felé vezető utat egyengeti. Pontosabban: előkészíti a lelket, hogy esetleg meghallja Isten szavát.

WISDOM OF SAINT-EXUPÉRY

FERENC SZABÓ

The author presents the wisdom of Saint-Exupéry by analyzing his masterpiece, „The Little Prince”, and by using also his „Citadel” and his personal diary („Carnets”). Saint-Exupéry's biography has to be taken also into account. He lost the faith of his childhood, and the relation with his mother was ambivalent. But he was always searching the meaning of human existence and looking for God, whose false image he had lost by the influence of the „masters of doubt”: Marx, Freud and Nietzsche. We can easily discover important evangelical values in „The Little Prince”: humility, trust, patience, „exchange”, service. These values remember the evangelical teaching about spiritual childhood. This humanistic view and this „secular” mysticism prepare the way for a faith in God: they prepare human beings to be able to hear the voice of God. The desert, silence, contemplation and hopeful expectation make human hearts sensitive to God's presence, while proud speculative reason may close our way leading to God. On this point, Saint-Exupéry is a disciple of Pascal.

**ADALÉKOK A KIS HERCEG PSZICHOLÓGIAI
MEGKÖZELÍTÉSÉHEZ**

PETŐFI S. JÁNOS

1. Egy adott szöveg *spekulatív* pszichológiai megközelítése három szempontból történhet: pszichológiai elemzés tárgyát képezheti maga az, *amiről a szöveg szól*, elemezhető pszichológiai szempontból az *alkotó és a szöveg kapcsolata*, közelebből az, hogy milyen pszichikai indítékok, motivációk játszhattak közre abban, hogy az alkotó azt és úgy írta meg, amit és ahogy megírt, végül elemezhető *a szöveg és a befogadó* kapcsolata, közelebből az, hogy milyen pszichikai diszpozíciójú olvasóból feltehetően milyen hatást válthat ki az adott szöveg befogadása. – Ami ez utóbbi szempontot illeti, arra vonatkozóan természetesen elképzelhetők empirikus pszichológiai vizsgálatok is, amelyeknek tárgya az adott szöveg befogadásának egy-egy adott befogadócsoporthoz kifejtett hatása lehet.

A következőkben két olyan könyvre kívánok röviden utalni, amely az alkotó (jelen esetben Antoine de Saint-Exupéry) és a szöveg (jelen esetben *A kis herceg*) kapcsolatát kívánja pszichológiai szempontból megközelíteni.

2. Az egyik könyv MARIE-LOUISE VON FRANZnak 1970-ben Bostonban angol nyelven megjelent *Puer Aeternus* című munkája. A szerző az analitikus pszichológia fő képviselőinek egyike, JUNG tanítványa. Az – angol és német kiadás összevetése alapján készült, 1989-ben megjelent – olasz fordítás (ez állt rendelkezésemre) címében (*L'Eterno Fanciullo – l'archetipo del Puer aeternus*) az „archetípus” szóval indirekt módon jelzi a szerző jungiánus voltát.

A *Puer Aeternus* mintegy felét kitevő első négy fejezete, ahogy azt a fejezetcímek – „Az a csillagokról jött kis herceg”, „A bárány mint szimbólum”, „A majomkenyérfa és a rózsza”, „A vulkán és a róka témája kapcsán” – is jelzik, *A kis herceggel*, pontosabban Antoine de Saint-Exupéry és „A kis herceg” című műve kapcsolatának pszichológiai interpretációjával foglalkozik.

Amikor Saint-Exupéry a kis herceggel találkozik – olvashatjuk IDA REGINA ZOCCOLI FRANCESINI a *Puer Aeternus*hoz írt bevezetőjének ezekre a fejezetekre utaló részében – alig több mint harmincéves, a Szaharában van, repülője elromlott, ezer mérföldre az emberektől, fogytán van inni való vize, mindenképpen meg kell javítania gépe motorját, ha életben akar maradni: „*C'était pour moi une question de vie ou de mort*” – írja. Pontosan az, ami az emberekkel történik: elérve életük feléhez, nem várhatnak már segítséget másától, rá kell hogy hagyatkozzanak a maguk erejére. Ez az a pillanat, amikor bátorságot kell gyűjteni, amikor meg kell ragadni a szerszámokat, és meg kell javítani a motort. De ebben az oly nehéz és oly bonyolult helyzetben narrátorunk furcsa, kedves kis hangot hall, s látja, hogy megjelenik előtte egy Napóleon módjára öltözött fura

kis emberke: a gyermekkor Árnýéka, aki egy egyáltalán nem várt kérésrel áll elő: „*Dessine moi un mouton*”.

Ízelítőül a könyvből lássuk itt kivonatatosan a harmadik fejezetnek a rózsával foglalkozó részét.

A továbbiakban megtudjuk – írja a szerző –, hogy valójában a B – 612-es bolygón az élet nem is annyira egyhangú, mert a kis herceg elárulja Saint-Exupérynek hogy azon nő egy rózsza. Egy szép napon egy rózsamag az űrből a kisbolygóra érkezett, kihajtott, és lassan-lassan nőni kezdett, míg nem a bájos kis virág kibontotta teljes szépségét. A kis herceg újra és újra kérde Saint-Exupéryt, hogy a bárányok megeszik-e a rózsákat. Ha az ő báránya azt tenné, nem vihetné magával; a bárányok meg kell egyék a majomkenyérfa hajtásait, de nem a rózsákat! Így félelmén keresztül a kis herceg indirekt módon fedi fel, hogy bolygóján egy rózsza nő. Ezután folytatódik a leírás.

[A szerző itt a kis herceg és a rózsza találkozását és párbeszédét leíró 8. fejezetet idézi szinte teljes terjedelmében, majd így folytatja.]

Világos, hogy Saint-Exupéry itt a nővel kapcsolatos tapasztalataira, Animája első projekciójára utal, és arra, hogy mindez milyen nehéz volt számára. Felfedi, hogy nem volt kellőképpen érett, sem ami a rózsza hiúságát és szeszélyességét, sem ami atraktivitását és szépségét illeti. Több más neve mellett feleségét Rózsának is hívták, házasságuk igen romantikus körülmények között jött létre.

Mínhogy rózsája szeszélyességétől nagyon szenvedett, a kis herceg elhatározta, hogy elhagyja bolygóját. Egy költöző madárba kapaszkodott, és messzire vitette magát vele; ily módon jutott a Földre. Íme váratlanul megtudjuk, hogy azért került a Földre, mert nem tudta tovább elviselni a virágot. A bizarrság és mindaz a nehézség, amit a virágba zárt fennhéjázó hercegnő jelentett neki, arra készítette, hogy elmeneküljön bolygójáról. A rózsza is meglehetősen szomorú, amikor otthagyja, de nem mutatja. A könyv a következőket mondja el.

[A szerző ezután a 9. fejezetet idézi teljes terjedelmében, és így folytatja.]

Ez abszolút tökéletes leírása egy két szerető közötti olyan viszonynak, amelyben az egyik gyötri a másikat. Mindketten szenvednek szívük mélyén, de gögősebbek annál, mintsem egy békülékeny gesztust tennének, vagy talán nem képesek rá: Animus és Anima, egyik a másik ellen. A nem kielégítő emberi érzés hiánya vagy a csekély élettapasztalat következtében gyakran megtörténik, hogy fiatalok, akik egy ilyen szituációban találják magukat, nem tudják, hogy kerüljenek ki a nehéz helyzetből, és szakítással reagálnak egy alkalmi ellentétre. Ez a vége sok korai szerelmi kapcsolatnak. A fejezet ragyogó módon írja le az Anima tipikus szeszélyességét és hiúságát is. Anima úrnő általában a bizarr infantilizmus egy bizonyos dózisének kifejezésre juttatója, annak az irracionális magatartás-

nak, amelyet a különösen férfias típusú férfiak gyakran kedvelnek, mint-hogy az racionális életük monotonijával szemben egyfajta kompenzációt nyújt; ez a magatartás azonban elviselhetetlen infantilizmusnak is bizonyulhat. Az elbeszélés rózsája éppoly infantilis, mint a kis herceg, ezért kell elválniuk.

Ezután következik a „rózsa” szimbólum történeti értelmezése.

Az ókorban a rózsa Vénusznak és az isteni ifjú Érosznak (Cupidónak) a kultuszához tartozott. A dionüszoszi misztériumokban, miként Ízisz kultuszában is, szerepet játszott (Dionüszosz, mint ismeretes, annak az ifjúnak a képmása, aki korán hal meg). A kereszténység korában a rózsa szimbóluma két aspektusra hasadt: egyrészt a Szűzanya és az isteni szerelem szimbólumává vált, másrészt a földi élvezetekéé, a vénuszi aspektusé. Egy középkori szerző a tüskékre utalva a következőket írja „(...) így a szerelem örömeiből nem hiányzik sohasem egy kis keserűség”.

Az antik szimbólumok keresztény asszimilációja általában a következőképpen megy végbe: a szimbólum két részre bomlik, amelyek közül egyik a 'rossz', a másik a 'jó' jelképévé válik. Míg az ókor felfogása szerint és a kereszténységet megelőző korban a pozitív és negatív aspektusok szoros egységet képeztek, a keresztény tudat megvilágításában ez a kettő egymástól elkülönült. Ennek következtében a középkori szimbólumok zöme ellentmondásos: az oroszán egyidejűleg a démon és Krisztus szimbóluma; a rózsa Szűz Máriaé és a földi szerelemé; a galamb a Szentléleké és a kéjelgése stb. Sorra véve a szimbólumokat, mindegyiknek megtalálható az ellentétpárja. Elbeszélésünk rózsájának négy tövise van, azaz *mandala* formájú. – Ez okból a mitologikus szimbolikában az Én szimbóluma is, gyakran olyan hely szimbóluma, ahol egy benső misztikus transzformáció megy végbe. A mi esetünkben azonban a rózsa, hasonlóan a csillagokról jött gyermekhez, az Animának nagyon infantilis, nagyon kevéssé érett aspektusát szimbolizálja, ami miatt e kettő, hogy éretté válhasson, el kell hogy váljon egymástól. Az adott helyzetben a belső totalitásnak csupán anticipációját reprezentálják, még nem a realizációját.

3. A másik könyv EUGEN DREWERMANN és INGRITT NEUHAUS: *Das Eigentliche ist unsichtbar. Der Kleine Prinz tiefenpsychologisch gedeutet* [A tulajdonképpeni a láthatatlan. A kis herceg mélypszichológiai értelmezése] című, első ízben 1984-ben a Herder Kiadónál megjelent munkája. Maga a szöveg DREWERMANN-tól származik, INGRITT NEUHAUS nagyon érdekes batikkép illusztrációkat készített a szöveghez.

Hogy ebben az esetben sem egy 'akármiféle' pszichológiai megközelítéssel van dolgunk, azt többek között a következő tények támasztják alá: DREWERMANN számos exegetikai-pszichoanalitikai-filozófiai munka szerzője (lásd többek között: *Psychoanalyse und Moraltheologie*, 3 kötet, *Tiefenpsychologie und Exegese*, 2 kötet), INGRITT NEUHAUS-szal együtt pedig Grimm meséinek mélypszichológiai analiziséről publikált egy többkötetes művet; Herder (Freiburg – Basel – Wien) egy nagy tekintélyű vallásorientációjú kiadó; az alábbi ismertetéshez rendelkezésemre álló könyv a szóban forgó mű 1992-ben megjelent 15. kiadása (!).

A 'kis herceg'-nek élnie kell tudni itt a Földön – olvashatjuk a könyv bevezetőjének végén – ez a középponti célja ennek a teológiai és mélypszichológiai esszének, amely szóban és képben Exupéry híres meseelbeszélésének sűrített szimbolikáját a saját éltünkre vonatkoztatva kívánja továbbálmódni.

A könyv a következő hét fejezetre tagolódik: *A jó hír*: 1. A királyi gyermek – Egy kvázi vallásos újrafelfedezés, 2. A felnőttek – Az egyedüllét portréi, 3. A sivatag bölcsessége és a szeretet felderítő útja, 4. Életről és halálról avagy ablak a csillagokra; *Kérdések és elemzések*: 1. A rózsza titka, 2. Az Ikarusz titka, 3. A „Sivatagi város” és az „égi Jeruzsálem” között. – Lássuk ebben az esetben is röviden „A rózsza titka” című fejezetet.

Voltaképpen a „kis herceg” meséjében – vezeti be e fejezetet a szerző – csak egy központi titok van – minden egyéb arra rakódik rá, abból következik, vagy arra vonatkozó reakció –, és ez a lényegét tekintve misztérium a titokzatos „rózsza” képében virágzik. A rózsza az, amely a „naplementék” reményeit és szomorúságát, a szeretet tudását és a szeretet utáni vágy kielégítetlenségét meghatározza, a rózsza az, amely Exupéry gondolataiban és alkotásában valamennyi csúcspont és mélypont, törés és ellentmondás háttérben mágikus alakot ölt. A rózsának ezt a titkát az ember természetesen csak a pszichoanalízis szemével képes felfedni, de azzal egyértelműen és világosan: éspedig mint az anya titkát.

Bizonyos értelemben a „kis herceg” történetét, mint titkosírással írt gyermekkorra való emlékezést, mint egyféle privát megújulás-álmot olvashatjuk.

[...]

A pszichoanalitikus anamnézis számára különös jelentőségűek az úgynevezett elfedő emlékezések – szimbolikusan titkosított közlemények, amelyek gyakran többéves kora gyermekkori életrajzot pszichikai jelentésében egyetlen jelenetté sűrítene. Úgy tűnik, hogy ez a helyzet Exupéry gyermekkori vízióját illetően is. Irtózatosságról van szó, amely a trópusi őserdő füledt éghajlati viszonyai között zsákmányát élve nyeli el. Egyetlen szimbólumból ugyan sohasem lehet egy pszichikai állapotra biztosan következtetni; ha azonban ezzel a képpel az ember egy gyermek-álomban „A kis herceg” első oldalán találkozik, szinte kényszerítő erővel kínálkozik a feltevés, hogy ez az óriási kígyóalak voltaképpen csak az anya lehet; zsákmánya pedig, amelyet élve nyel el, természetesen a gyermek – egy óriási elefántbébi, amelynek soha nem volt szabad gyerekek lennie, hanem épphogy világra jött, „nagy és erős” kellett legyen, hogy anyja szeretet és élet-„tartalom” iránti éhségét létével csillapítsa.

[...]

Sorra kell venni a „kis herceg”-nek a rózsza bolygójára vonatkozó emlékezéseit, hogy mintegy az óriáskígyó szimbóluma kiegészítéseként egy sor ‘titkosított’ információt nyerjünk Exupérynek anyjához fűződő viszonyáról. Természetesen nem lehet a „kis herceg” alakját egyszerűen Exupéry gyermekkori énjével azonosítani; de aligha vitathatja valaki, hogy mindabban, amit a „kis herceg” a bolygójáról elmesél, pszichológiailag Exupéry gyermekkori benyomásai, s ezek között különösképpen anyjára vonatkozó emlékei sűrűsödnek képekké.

A szerző ezután valóban sorra veszi ezeket az emlékezéseket, minden alkalommal elemezve, hogy milyen szenvedést okozott a kis hercegnek rózsája viselkedése, de kiemelve azt is, hogy a helyzet megoldhatatlanságáért sohasem a rózsát hibáztatta, hanem önmagát – ebben is az anyja ellen lázadni nem tudó fiú anyaszeretetének (anyaszerelmének) megnyilvánulását látva.

Arra, hogy egy ilyen „rózsza”-anyával együtt lehessen élni, csak egy mód kínálkozna: az anya szavait nem lenne szabad olyan komolyan venni; gyakran nem kellene odafigyelni, vagy mint „vesszőparipát” figyelmen kívül kellene hagyni; ehelyett azt kellene sokkal inkább szem előtt tartani, hogy milyen szeretetre méltó a „rózsza”, hogy milyen csodálatos klímát tud teremteni; azt kellene felfogni tudni, hogy szemrehányásai, depressziója is (sőt olykor éppen azok) a „gyengédségnek”, a „szeretetnek” a kifejezései; ahhoz azonban, hogy így tudjunk érezni, szabadként és függetlenként kellene a „rózsához” közeledni tudni. Míg gyermek, egyetlen gyermek sem képes azonban erre, és a „kis herceg” a „rózsához” fűződő kapcsolatának tragédiáját találóan foglalja össze a következő megrázó szavakban: „Túl fiatal voltam ahhoz, hogy szeretni tudtam volna.”

E fejezet befejező részében ezután DREWERMANN Exupérynek anyjához írott leveleiből (beleértve a felnőtt korában írott leveleket is) idézett részletekkel támasztja alá mélypszichológiai elemzése megállapításait.

4. Tudom, hogy az összefüggéseikből kiragadott részletek, ha nem is hamisítják meg az eredeti *teljes* szöveg értelmét, arról teljes képet nem adhatnak. Ennek ellenére remélem, hogy a két könyvből vett idézetek érzékeltetni tudják szerzőik pszichológiai szövegmegközelítésének sajátos jegeit.

CONTRIBUTION TO THE PSYCHOLOGICAL APPROACH OF *LE PETIT PRINCE*

JÁNOS S. PETŐFI

Some psychological comments on Antoine de Saint-Exupéry's *Le Petit Prince* are given in this study concentrating first of all on the connection between author and text.

A BOLYGÓK SZÁMMISZTIKÁJA A KIS HERCEGBEN, A TAROT KÓDJAI ALAPJÁN

KAZANLÁR ÁMIN EMIL

A tarot lapjai átszövik a francia kulturális élet számos aspektusát. Alapjuk a kabala, a betű- és számmisztika, amely kihatott az európai középkor és reneszánsz misztikus gondolkodására. Éppen ezért a tarot lapjai hatnak a francia irodalom kortársaira. Ez alól nem mentes Saint-Exupéry kis hercege sem, ha ezt a szemiotikai eszközt a spontaneitás sugallta is a szerzőnek szándékai kifejezőeszközeként. De szerintünk itt többről van szó: igencsak tudatos az eszköz.

„Csak a fölnöttek miatt mesélem el ezeket a részleteket (...) a fölnöttek ugyanis szeretik a számokat.”

A kis herceg saját bolygója a nagy B-612-es kisbolygó. A kabala szerint a Beth betű a második. Formája az ajaké majdnem minden ábécé alapú írásban. Az óvatosságnak, Prudencia kardinális erénynek az otthona. Jelentése héberül és arabul: város, település. Az Alefet követi, a bölcsesség koronáját. A 612-es szám misztikus összeadása $6+1+2 = 9$. A 9-es szám egyenlő a T betűvel, azaz a remeteség betűjével. A remetelak itt a kis herceg bolygója, ahol ő 12-esnek érzi magát, azaz Lamed betűnek, vagyis az akasztottnak, aki bokájánál fogva lóg egy helyben, és elkívánczik. A 6-os pedig a választakat, illetve az érkező vagy távozó szerelmest jelenti, aki útnak indul otthon hagyván virágát, mivel választása a nehezebb útra esett.

A kis herceg egy napon 43-szor látta lemenni a napot saját bolygóján. A négyes a Daleth betű, a császár, a hármas a Gimmel, a császárnő, s a két szám összeadása a hetes, azaz a Záj, a teremtmény diadalszekere, amint felülkerekedik saját alantas ösztönein, és túlhaladja azokat, még ha kell, a vissza nem térés árán is, mint a kis herceg.

Az első bolygó a 325-ös, a király otthona. $3+2+5 = 10$. A 10-es szám a Szerencsekerék száma, betűje a Yod vagy Yad betű (tehát a tizedik betű), jelentése a kéz, isten kreatív keze, amelynek képére a földön uralkodó Ádám kezét alkotta. A király helyzetének ura, de csupán a saját realitásán belül, az illúziók világában. Igaz, ott állítja meg a sors kerekét, ahol neki a legalkalmasabb. A kis herceget viszont nem sikerül visszatartania, mivel erőszakos. Erőszakosságát a következő számok szimbolizálják: „Hét óra negyven perc” – ez számára a kedvező körülmény a naplementéhez. $7+4+0 = 11$. A tizenegy pozitív értelme az Erő a tarotban, negatív értelme pedig az Erőszak. A király esetében a negatív szimbólum uralja a 11-es számot. A kis herceg nem várja meg az említett időpontot.

A második bolygó a 326-os, a hiú bolygója. $3+2+6 = 11$. Ismét az erőszak területén találjuk magunkat; az illúzió, a hiúságnak az erőszakossága uralkodik itt. A hiú mások csodálata kivívásáért erőszakoskodik, noha egyedül van. A kis herceg sosem volt oly magányos, mint a hiú, még akkor sem, amikor remete volt saját bolygóján, ahol is a bura

alá helyezte virágát, és tisztogatta vulkánjait. Ő másokkal törődött. A hiú csak saját magával. Erőszakosan. Ezért szánszalmasan izolált.

A harmadik bolygó a 327-es, a részeges bolygója. $3+2+7 = 12$. A 12-es szám a La-med betű, az Akasztott, ezúttal negatív értelemben. Az akasztott önmagát kiszorította a világ peremére: a tarot bokájánál felakasztva ábrázolja. Képtelen lábra állni.

A negyedik bolygó a 328-as, az üzletemberé. $3+2+8 = 13$. A 13-as szám a Mem betű a kabalában. A halál száma ez. A valódi bensőséges élet absztrahálódásának, majd megszűnésének szimbóluma. Saint-Exupérynek nem volt túlzottan jó véleménye a l'art pour l'art számológató mániakusról, akit negatív remetének tart, s aki 54 éve lakik bolygóján: $5+4 = 9$; a negatív eremita keveset mozog, és komolynak tartja magát.

Az ötödik bolygó az egyetlen érdekes, a lámpagyújtogató bolygója, a 329-es. $3+2+9 = 14$. A 14-es szám a Mértékletesség kardinális erénynek a száma. Ő az, aki transzcendentális minőséget produkál, életünk folyamát ezüst edényből arany korsóba önti. A 14-es szám a kabalisztikus Nun betűnek felel meg, aminek jelentése: hal. A hal pedig a kellemes és hasznos, jó eredmény szimbóluma. A lámpagyújtogató a pedagógus, a tanító, akinek percenként újra meg újra meg kell gyújtania a világosságot adó lámpát. Egyre gyorsabb tempóban, mérsékelve saját fáradtságának érzetét. „Ő az egyetlen, aki nem nevelséges. Talán azért, mert mással törődik, nem saját magával” – mondja a kis herceg.

A hatodik bolygó a geográfus bolygója. Száma: 330-as. $3+3+0 = 6$. A 6-os a kabalisták szerint a Vav betű száma, ami azt jelenti, hogy: „és”. Az ellentéteknek és a végleteknek az összekötő betűje. A szerelmeseké. A választaké. Döntéseinké. A geográfus úgy dönt, hogy a virág mulandó, és nem jegyzi azt fel; a kialudt vulkánt viszont feljegyzi. Ő a Vav betű, aki kötőszóként és tanácsadóként összekapcsolja a kis herceget a Földdel, a hetedik bolygóval, azaz a túlvilág küszöbével.

A hetedik bolygó a Föld, a diadalszekérnek, a Zájn betűnek, azaz a fegyvernek a bolygója. A versengésnek, a győzteseknek és persze a veszteseknek, tehát a harcoknak a bolygója. A Szahara bolygója, ahol kényszerleszállása volt a pilótának. De ennek köszönhetően ismerhette meg a kis herceget. A Föld „kissé távolról nézve pompás látványt nyújtott.” Itt él a kígyó, de itt él a róka is. A kígyó formája a végtelen. Ő az egyiptomi Apophis, a megsemmisítő. Az igazság–valóság száma a nyolcas, betűje a Há. Justicia kardinális erénynek száma a nyolcas. A légidefektet követő nyolcadik napon a Földön következik be a tragédia. A kis herceg megmaratja magát a kígyóval. A Földön mondja ki: „az emberek egyetlen kertben ötezer rózsát nevelnek. Mégse találják meg, amit keresnek.” A mennyei ötös szám a Hé betű, az Ábrámot Ábrahámra változtató betű, a megtermékenyítő, a Tarotban a Hierophantnak a jele, de a negatív „földi” értelme a feje tetejére állított ótágú csillag, a Baphomet démon organisztikus kecskefeje, az ötezer felesleges gyönyört szimbolizáló rózsáké, amelyeknek jelentése ellenére sem találják az emberek, „amit keresnek” – jegyzi meg a kis herceg.

A hetedik bolygónak, a Földnek a küszöbét a kis herceg fizikai énjének megsemmisítése által hagyja el. Ezt követően csakis a nyolcadik bolygón születhet újjá. Elhagyván a 777-esnek, az embernek bolygóját, a földi hívságok rózsáit, a 888-ason, a végtelen világ isteni területén. E két birodalom közötti bolygón bizonyára találkozhatunk vele. Hiszen a szerző kiszámolta nekünk.

CABBALAISTIC MEANING OF PLANETS IN *LE PETIT PRINCE* AS CODED IN TAROT

ÁMIN EMIL KAZANLÁR

The author renders an explanation of the cabbalistic meaning of planets in *Le Petit Prince*, on the basis of codes given by tarot.

**KREATÍV-PRODUKTÍV GYAKORLATOK
ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY *A KIS HERCEG* CÍMŰ MŰVE
ELEMZÉSÉNEK ELŐKÉSZÍTÉSÉHEZ**

BENKES ZSUZSA

0. Bevezetés

Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg* című műve megjelenésének ötvenedik évfordulójára emlékezve 1995-ben a 13-14 éves korú tanulók „Nyelvünkben élünk” magyar nyelvi kommunikációs versenye országos döntőjének írásbeli és szóbeli feladatainak egy részét e mű köré csoportosítottuk. A feladatok között a következőkben bemutatott két – a kreatív szövegmegközelítés körébe sorolható – kreatív-produktív gyakorlat is szerepelt.

Az ilyen típusú gyakorlatok alkalmazása egy olyan országos versenyen, amelynek 86, az ország valamennyi megyéjét képviselő, különböző iskolatípusban és különböző tantárgyi programok szerint haladó tanulók a résztvevői, egyrészt jó alkalom arra, hogy széles körű tapasztalatokat szerezhessük azokról a háttérismeretekről, amelyeket a versenyzők az adott szövegek megközelítéséhez felhasználtak, másrészt ‘minták’ a nagyobb terjedelmű szövegek elemzésének kreatív módon történő előkészítésére.

1. Kreatív-produktív gyakorlatok

A kreatív-produktív megközelítés lényegét korábbi publikációinkban részletesen megvilágítottuk. Itt most csak röviden utalunk arra, hogy ennek a nem hagyományos szövegmegközelítésnek az a lényege, hogy az elemzésre kiválasztott szöveg (esetünkben szövegrész) eredeti formájának bemutatását megelőző, az adott szöveg meghatározónak tartott jelentéshordozó elemein (elemeivel) végeztetünk kreatív műveletet.

A két gyakorlat közül az elsőből (lásd 1.1.), az alapvetőnek tartható szövegalkotó tényezők közül – az iskolai oktatásban csak ritkán megfigyeltetett – fizikai megjelenési formával kapcsolatos gyakorlat eredményeiből tapasztalatokat szerezhettünk arról, hogy milyen ismeretekkel rendelkeznek a versenyzők egy adott szöveg lexikai anyaga különféle vizuális megjelenési formákba való elrendezhetőségének lehetőségeiről, valamint ezeknek a lehetőségeknek formai és jelentéstani szövegfelépítést meghatározó következményeiről.

A második (lásd 1.2.) – a világdarab bal kapcsolatos – gyakorlat eredményeiből képet kaphattunk arról, hogy a versenyzők az adott szöveg makrokompozícióegységének más makroegységgel való felcserélésekor vagy helyettesítésekor tisztában vannak-e a lehetőségek nyelvi jelentéstani és formai szövegfelépítést meghatározó következményeivel, valamint azokkal a következményekkel, amelyek ezekkel a változtatásokkal az adott szövegben feltételezetten kifejezésre jutó világdarabra vonatkozóan járnak.

1.1. Egy adott szöveg fizikai megjelenési formájával kapcsolatos gyakorlat

Ehhez a gyakorlathoz Antoine de Saint-Exupéry A kis herceg című művének 18. fejezetét választottuk. A gyakorlathoz kiválasztott szövegrészlet eredeti fizikai megjelenési formája az Antoine de Saint-Exupéry A kis herceg, Postabank, Budapest, 1995. kötet 58-59. oldalán a következő (lásd T1).

T1

A kis herceg nekivágott a sivatagnak, de nem találkozott, csak egy virággal. Egy háromszirmú, semmi kis virággal.

– Jó napot! – mondta a kis herceg.

– Jó napot! – mondta a virág.

– Hol vannak az emberek? – kérdezte udvariasan a kis herceg.

A virág látott egyszer egy bandukoló karavánt.

– Az emberek? Van belőlük, azt hiszem, hat vagy hét. Évekkel ezelőtt láttam őket, de sosem lehet tudni, hol merre vannak.

Viszi, sodorja őket a szél. Nagy baj nekik, hogy nincs gyökerük!

– Viszontlátásra! – mondta a kis herceg.

– Viszontlátásra! – mondta a virág.

A feladatot a következőképpen fogalmaztuk meg.

Antoine de Saint-Exupéry A kis herceg című könyvéből vett alábbi részletet nem a szerzője által megalkotott formában látod, olvashatod. Az átalakított szövegből – az eredetihez képest – hiányoznak az abban alkalmazott írásjelek és a nagybetűs mondatkezdések is.

Bontsd a szöveget szövegmondatokra; tedd ki az általad alkalmazandónak ítélt írásjeleket, majd írd át az így létrehozott szöveget az általad elképzelt bekezdéstagolásnak megfelelően!

a kis herceg nekivágott a sivatagnak de nem találkozott csak egy virággal
egy háromszirmú semmi kis virággal jó napot mondta a kis herceg jó
napot mondta a virág hol vannak az emberek kérdezte udvariasan a kis
herceg a virág látott egyszer egy bandukoló karavánt az emberek van
belőlük azt hiszem hat vagy hét évvel ezelőtt láttam őket de sosem
lehet tudni hol merre vannak viszi sodorja őket a szél nagy baj nekik hogy
nincs gyökerük viszontlátásra mondta a kis herceg viszont látásra mondta
a virág

Tekintettel arra, hogy ezt a feladatot a 86 résztvevő többsége szinte azonos színvonalon oldotta meg, az előforduló megoldásokat 5 versenyző (7., 20., 32., 70. és 102.) megoldásának összesítésével (lásd 1. táblázat), valamint teljes megoldásuk bemutatásával szemléltetjük.

A táblázatban azt tüntettük fel, hogy az egyes versenyzők (akiket nevezési számuk megtartásával jelöltünk) hol fejeztek be egy szövegmondatot [„|”], hol használtak nagy-

betűs mondatkezdést [„*”], milyen sorvégi írásjelet alkalmaztak, hány bekezdésre tagolták a szövegrészletet [„→”]. A táblázat utolsó vízszintes sorában a versenyzők által létrehozott szövegmondatok, valamint bekezdések számát jeleztük.

T1/0	T1	7	20	32	70	102
a kis herceg nekivágott a sivatagnak	→*,	→*,	→*,	→*,	→*,	→*,
de nem találkozott	,	,	,	,	,	,
csak egy virággal	.	.	.	.	.	.
egy háromszirmú semmi kis virággal	*.	.	*.	.	*.	.
jó napot	*!–	*!–	*!–	*!–	*!–	*!–
mondta a kis herceg	.	.	.	.	.	.
jó napot	*!–	*!–	*!–	*!–	*!–	*!–
mondta a virág	.	.	.	.	.	.
hol vannak az emberek	*?–	*?–	*?–	*?–	*?–	*?–
kérdezte udvariasan a kis herceg	.	.	.	.	.	.
a virág látott egyszer egy bandukoló karavánt	→*.	→*.	→*.	→*.	→*.	→*.
az emberek	*?	*?	*?	*?	*?	*?
van belőlük azt hiszem hat vagy hét	*.	*.	*.	*.	*.	*.
évekkel ezelőtt láttam őket	*.	*	*	*	*	*
de sosem lehet tudni hol merre vannak	*.	.	.	.	.	.
viszi sodorja őket a szél	*.	*.	*.	*.	*.	*.
nagy baj nekik	*	*	*	*	*	*
hogyan nincs gyökerük	.	.	.	.	.	.
viszontlátásra	*!–	*!–	*!–	*!–	*!–	*!–
mondta a kis herceg	.	.	.	.	.	.
viszontlátásra	*!–	*!–	*!–	*!–	*!–	*!–
mondta a virág	.	.	.	.	.	.
	14/2	12/2	13/2	12/2	13/2	12/2

1. táblázat

Válogatás a versenyzők megoldásaiból.

7.

A kis herceg nekivágott a sivatagnak, de nem találkozott, csak egy virággal; egy háromszirmú, semmi kis virággal.

– Jó napot! – mondta a kis herceg.

– Jó napot! – mondta a virág.

– Hol vannak az emberek? – kérdezte udvariasan a kis herceg.

A virág látott egyszer egy bandukoló karavánt.

– Az emberek? Van belőlük, azt hiszem, hat, vagy hét. Évekkel ezelőtt láttam őket, de sosem lehet tudni, hol, merre vannak. Viszi, sodorja őket a szél. Nagy baj nekik, hogy nincs gyökerük!

– Viszontlátásra! – mondta a kis herceg.

– Viszontlátásra! – mondta a virág.

20.

A kis herceg nekivágott a sivatagnak, de nem találkozott csak egy virággal. Egy háromszirmú, semmi kis virággal.

– Jó napot! – mondta a kis herceg.

– Jó napot! – mondta a virág.

– Hol vannak az emberek? – kérdezte udvariasan a kis herceg.

A virág látott egyszer egy bandukoló karavánt.

– Az emberek? Van belőlük, azt hiszem, hat vagy hét. Évekkel ezelőtt láttam őket, de sosem lehet tudni, hol, merre vannak. Viszi, sodorja őket a szél. Nagy baj nekik, hogy nincs gyökerük!

– Viszontlátásra! – mondta a kis herceg.

– Viszontlátásra! – mondta a virág.

32.

A kis herceg nekivágott a sivatagnak, de nem találkozott, csak egy virággal, egy háromszirmú, semmi kis virággal.

– Jó napot! – mondta a kis herceg.

– Jó napot! – mondta a virág.

– Hol vannak az emberek? – kérdezte udvariasan a kis herceg.

A virág látott egyszer egy bandukoló karavánt.

– Az emberek? Van belőlük, azt hiszem, hat, vagy hét. Évekkel ezelőtt láttam őket, de sosem lehet tudni, hol, merre vannak. Viszi, sodorja őket a szél. Nagy baj nekik, hogy nincs gyökerük!

– Viszontlátásra! – mondta a kis herceg.

– Viszont látásra! – mondta a virág.

70.

A kis herceg nekivágott a sivatagnak, de nem találkozott csak egy virággal. Egy háromszirmú, semmi kis virággal.

– Jó napot! – mondta a kis herceg.

– Jó napot! – mondta a virág.

– Hol vannak az emberek? – kérdezte udvariasan a kis herceg.

A virág látott egyszer egy bandukoló karavánt.

– Az emberek? Van belőlük, azt hiszem, hat, vagy hét. Évekkel ezelőtt láttam őket, de sosem lehet tudni, hol, merre vannak. Viszi, sodorja őket a szél. Nagy baj nekik, hogy nincs gyökerük!

– Viszontlátásra! – mondta a kis herceg.

– Viszont látásra! – mondta a virág.

102.

A kis herceg nekivágott a sivatagnak, de nem találkozott, csak egy virággal, egy háromszirmú, semmi kis virággal.

– Jó napot! – mondta a kis herceg.

– Jó napot! – mondta a virág.

– Hol vannak az emberek? – kérdezte udvariasan a kis herceg. A virág látott egyszer egy bandukoló karavánt.

- Az emberek? Van belőlük, azt hiszem, hat, vagy hét. Évekkel ezelőtt láttam őket, de sosem lehet tudni, hol, merre vannak. Viszi, sodorja őket a szél. Nagy baj nekik, hogy nincs gyökertük!
- Viszontlátásra! – mondta a kis herceg.
- Viszont látásra! – mondta a virág.

Az 1. táblázathoz és a versenyzők megoldásaihoz a következő megjegyzéseket fűzzük.

- Az eredetivel megegyező számú szövegmondatok létrehozása egyetlen résztvevő megoldásában sem szerepel. Szinte kivétel nélkül a „De” kötőszóval kezdődő eredeti szövegmondatot tagmondatként szerepeltetik (megoldásaikban minden bizonnyal visszacseng a „de-vel nem kezdünk mondatot” ’szabály’ begyakoltottsága). Úgyancsak kevesen tekintik külön szövegmondatnak az „Egy háromszirmú, semmi kis virággal” hiányos mondatot, figyelemreméltó a 7. számú tanuló ezen a helyen alkalmazott „;”-s megoldása.
- Ami a bekezdésekre tagolást illeti, a versenyzők túlnyomó többsége az eredetivel megegyező két bekezdésre bontotta a szöveget.
- Mint a bemutatott megoldások is jól mutatják, a versenyzők tisztában vannak mind a ’párbeszéd helyesírása’-val, mind a tagmondatokat elválasztó és a mondatzáró írásjelek megfelelő alkalmazásával. A táblázatban nem tüntettük fel a központozás egyéb eseteit. Itt jegyezzük meg, hogy a versenyzők legtöbbje kizárólag a „csak” előtti vessző szerepét nem ismerte fel (lásd például 20., 70.), illetve úgyancsak többségük tesz vesszőt helytelenül a mondatrészeket kapcsoló „vagy” elé (lásd például 7.). Az eredeti szöveg „hol-merre” szókapcsolata írásmódja egyetlen megoldásban sem szerepel, helyette valamennyien a „hol, merre” formát alkalmazzák.

1.2. Egy adott szövegben feltételezetten kifejezésre jutó világdarab elrendezhetőségével kapcsolatos gyakorlat

Ehhez a gyakorlathoz Antoine de Saint-Exupéry A kis herceg című művének 20. fejezetét választottuk. A gyakorlathoz kiválasztott szövegrészlet eredeti fizikai megjelenési formája az Antoine de Saint-Exupéry A kis herceg, Postabank, Budapest, 1995. kötet 60-62. oldalán a következő (lásd T2). A kihagyott eredeti bekezdés helyére javasolt más bekezdések az említett kötetben az A: 21. fejezet 68-69.; B: 15. fejezet 53.; D: 19. fejezet 60. oldalain olvashatók.

T2

Egy szép napon aztán, miután sokáig vándorolt homokon, sziklákon, havon keresztül, a kis herceg végre rábukkant egy útra.

És az utak mind az emberekhez vezetnek.

– Jó napot! – mondta.

Virágzó rózsakert előtt állt.

– Jó napot! – mondták a rózsák.

A kis herceg csak nézte őket. Mind olyanok voltak, mint a virágja.

– Kik vagytok? – kérdezte meglepetten.

– Rózsák vagyunk – felelték a rózsák.

– Ó! – mondta a kis herceg.

És nagyon boldogtalannak érezte magát. Neki a virágja azt mesélte, hogy sehol a világon nincsen párja; és most ott volt előtte ötezer szakasztott ugyanolyan, egyetlen kertben!

„Hogy bosszankodnék, ha látnám! – gondolta. – Iszonyatosan köhécselné, és úgy tenne, mint aki a halálán van, csak hogy neveltségessé ne váljék. Nekem pedig úgy kellene tennem, mintha ápolnám; különben még valóban meghalna, csak hogy megszégyenítsen ...”

És utána még ezt gondolta: „Azt hittem, gazdag vagyok, van egy párjanincs virágom; és lám nincs, csak egy közönséges rózsám. Ezzel meg a három térdig érő vulkánommal, melyek közül az egyik talán egyszer s mindenkorra kialudt, igazán nem vagyok valami híres nagy herceg ...”

Lefeküdt a földre, és sírni kezdett.

A feladatot a következőképpen foglalmaztuk meg.

A kis herceg című könyv alábbi fejezetéből itt egy bekezdést elhagytunk. A hiányzó bekezdés helyét a zárójelbe tett pontok jelölik. A hiányossá tett szöveg után négy, betűvel jelölt (A-B-C-D) bekezdést találsz. Olvasd el figyelmesen a hiányossá tett fejezetet és a négy bekezdést, aztán válaszolj az a) és b) kérdésekre!

- a) Döntsd el, hogy véleményed szerint a négy bekezdés közül melyikkel egészítenéd ki a hiányossá tett szöveget annak érdekében, hogy egy számodra elfogadható fejezetet kapj! Írd a kipontozott helyre a megfelelőnek tartott bekezdés betűjelét!
- b) Formai, nyelvi és tartalmi szempontok felsorolásával indokold meg a döntésedet!

Egy szép napon aztán, miután sokáig vándorolt homokon, sziklákon, havon keresztül, a kis herceg végre rábukkant egy útra.

És az utak mind az emberekhez vezetnek.

– Jó napot! – mondta.

Virágzó rózsakert előtt állt.

– Jó napot! – mondták a rózsák.

A kis herceg csak nézte őket. Mind olyanok voltak, mint a virágja.

– Kik vagytok? – kérdezte meglepetten.

– Rózsák vagyunk – felelték a rózsák.

– Ó! – mondta a kis herceg.

És nagyon boldogtalannak érezte magát. Neki a virágja azt mesélte, hogy sehol a világon nincsen párja; és most ott volt előtte ötezer szakasztott ugyanolyan, egyetlen kertben!

„Hogy bosszankodnék, ha látná! – gondolta. – Iszonyatosan köhécselne, és úgy tenne, mint aki a halálán van, csak hogy nevétségessé ne váljék. Nekem pedig úgy kellene tennem, mintha ápolnám; különben még valóban meghalna, csak hogy megszégyenítsen ...”

És utána még ezt gondolta:

(.....)

Lefeküdt a fübe, és sírni kezdett.

A – Szépek vagytok, de üresek. Nem lehet meghalni értetek. Persze egy akármilyen járókelő az én rózsámra is azt mondhatná, hogy ugyanolyan, mint ti. Holott az az igazság, hogy ő egymaga többet ér, mint ti valamennyien, mert ő az, akit öntözgettem. Mert ő az, akire burát tettem. Mert ő az, akit szélfogó mögött óvtam. Mert róla öldöstem le a hernyókat (kivéve azt a kettőt-hármat, a lepkék miatt). Mert őt hallottam panaszkodni meg dicsekedni, sőt néha hallgatni is. Mert ő az én rózsám.

B „Mülékony a virágom – gondolta a kis herceg –, s mindössze négy tüskéje van, hogy a világtól védekezzék! És én magára hagytam otthon!”

C „Azt hittem, gazdag vagyok, van egy párjanincs virágom; és lám nincs, csak egy közönséges rózsám. Ezzel meg a három térdig érő vulkánommal, melyek közül az egyik talán egyszer s mindenkorra kialudt, igazán nem vagyok valami híres nagy herceg ...”

D „– Milyen furcsa bolygó! – gondolta a kis herceg. – Milyen száraz, milyen hegyes, milyen sós. És az embereknek nincs semmi képzelőtehetségük. Folyton csak azt szajkózzák, amit mondanak nekik ... Nekem otthon volt egy virágom: mindig ő kezdte a beszélgetést ...”

Az a) feladat megoldása az alábbiakban foglalható össze.

A feladatot megoldó 86 tanuló túlnyomó többsége kiegészítésként a „C” jelű bekezdést tartotta megfelelőnek. Néhányan az „A” jelű, illetve még kevesebben (6 versenyző) a „B” jelű bekezdés mellett döntöttek, a „D” jelű bekezdés egyetlen megoldásban szerepelt.

A b) feladat megoldásait 5 – az eredeti („C”) bekezdést választó – versenyző indoklásával szemléltetjük (a versenyzőket itt is nevezési számukkal jelöljük).

12.

„Azért választottam a »C« jelű bekezdést, mert szerintem ez illik legjobban a szövegkörnyezetbe mind tartalmi, mind nyelvi, mind formai szempontból.

A fejezet témája: a kis herceg találkozik a rózsákkal, és eszébe jut a rózsája. Elcsodálkozik, hogy mennyi ugyanolyan virág van, mint az övé, pedig az övé neki azt mesélte, sehol a világon nincsen párja. Szerintem ez már kizárja, hogy a »B« vagy a »D« jelű bekezdések legyenek helyesek.

Mivel a kis herceg gondolatait tudhatjuk meg, az »A« sem lehet helyes.

Marad a »C« jelű. Tartalmilag: a kis herceg sajnálja, hogy neki csak egy »közhírséges rózsája« van; nyelvi: ugyanolyan a mondatszerkesztés, mint előtte, és ott van az utalás is. »És utána még ezt gondolta:«.

24.

„Az »A« azért nem lenne helyes, mert: 1. gondolatjel van előtte, s ez arra utal, hogy egy párbeszéd része, így a kis herceg nem gondolhatta; 2. az előtte lévő bekezdésben a rózsájáról beszél, furcsa lenne a hirtelen áttérés a többi rózsára.

A »B« azért nem helyes, mert igaz, hogy idézőjelben van, tehát formailag illeszkedne a kipontozott helyre, de úgy kezdődik az előtte lévő bekezdés, hogy »ezt gondolta:«, a »B« válaszban pedig szintén szerepel, hogy »gondolta a kis herceg«.

A »D« esetében mind az »A« formai, mind a »B« nyelvtani hibája előfordul, valamint tartalmilag sem egészen megfelelő, hiszen ebben már az emberekről van szó.

Így marad a »C«, amelyik mindhárom szempontból illik a kipontozott helyre.”

27.

„Nyelvi szempontok szerint csak az »A« és »C« szövegek illenének az üres helyre. A »B« és »D« szövegekben szerepel a »gondolta a kis herceg«, holott a kihagyott hely előtt ez áll: »És utána még ezt gondolta:«, a szóismétlés fogalmazásban kerülendő, így ezt a kettőt nem választottam.

Formai szempontból az »A« is kizárható: a gondolatokat általában idézőjellel vezetjük be és zárjuk le, az »A«-ban ilyen nem található.

Tartalmi szempontokat figyelembe véve az »A«, »B«, »D« szintén nem megfelelő. Az »A« kapcsolódik ugyan a hiányos részlethez, mondanivalóját tekintve azonban elüt attól. A »B«-ben a virág védtelenségéről van szó, holott a hiányos szövegben a közönségesség bántja a kis rózsagazdát. A »D«-ben nem láttam olyan elemeket, amelyek arra utaltak volna, hogy miért sírt a kis herceg.

Minden szempontból a »C« illik a kipontozott helyre.”

28.

„Válaszom: a »C«. Azért ez a bekezdés illik ide, mert a kis hercegnek valami olyan dologra kellett rájönnie, amitől sírni kezdett. Az »A« esetében nem sírna, hanem örülne. A »B« és a »D« nem lehet, mert ezek tartalmilag nem illelnek ide. Formai szempontból sem megfelelő például a »D«, hiszen nem kezdődhet párbeszéd, mert a kis herceg gondolkodik, magában vívódik. Nyelvi szempontból mindenképpen múlt idő kell. A »B« sem lehet, hiszen akkor a »gondolta« szó miatt szóismétlést követne el az író.

Mindhárom szempont szerint csak a »C« lehet a helyes megoldás. A kis herceg, mikor még nem tudta, mit is jelent neki a rózsája (amit majd csak a róka-val való beszélgetés után tud meg), addig szomorú volt, hiszen azt hitte, éppen olyan közönséges virág, mint a többi, ezért sírt.”

38.

Az »A« semmiképp sem lehet, hiszen formailag és nyelvileg jól látható, hogy a kis herceg nem magában gondolkodik, hanem a rózsákhoz beszél: a szöveg nincs idézőjelbe téve, többes szám második személyben beszél.

A »B« tartalmi szempontból nem lenne jó, mert ellentétben áll azzal, amit a kis herceg már előtte mondott a virágjáról, s amit majd később mond („Iszonyatosan köhécselne...” → ← „Műlékony a virágom ...«), továbbá a »B« tartalmazza a „gondolta» szót, ezt már előbb is leírta az író.

A »D« tartalmilag nem jó, bár az első két gondolat esetleg még megfelelő lenne, a többi teljesen másról szól, és ekkor is ismétlődne a »gondolta«.

A »C«-t tartom minden szempontból a legmegfelelőbbnek.”

A b) feladat megoldásaihoz a következő megjegyzést fűzzük.

- Az itt bemutatott 5 megoldás a 86 versenyző közül azoknak a tanulóknak a megoldásait szemlélteti, akik a feladatot megfelelően értelmezték. Tapasztalatunk az volt, hogy a „C” bekezdést választó versenyzők többsége is a megadott három (formai, nyelvi és tartalmi) szempont közül leginkább csak egy (vagy legfeljebb két) szempont részletes (vagy kevésbé részletes) kifejtésére szorítkozott, első helyen a tartalmi szempont indoklása szerepelt, többen felfigyeltek a nyelvi összeférhetetlenségekre is, formai szempontokra igen kevés megoldásban találtunk példákat. Azoknak a tanulóknak a megoldásaiban, akik a tartalmi szempontok mellett a másik két szempontra is igyekeztek választ adni, meglepően sok az érvek nélküli ’áldoklás’ („mert így érzem jónak”, „csak ezt a megoldást érzem elfogadhatónak”, „az író ezt a megoldást írhatta” stb.). Értékelhető indoklást még az „A” bekezdést választók körében találtunk, a „B” és „D” bekezdést választók valójában nem tudták megoldani a feladatot. Különösen figyelemre méltó ez akkor, ha tudjuk, hogy a mű elolvasása feltétel volt a versenyen való részvételre.
- Nyilvánvalóan az itt bemutatott megoldások is tartalmazznak olyan megállapításokat, amelyekre – egy ilyen gyakorlat elvégzését követően – feltétlenül vissza kell térnünk (például „ugyanolyan a mondatszerkesztés, mint előtte” (lásd 24. versenyző); „a szóismétlés fogalmazásban kerülendő” (lásd 27. versenyző); „a »C«-t tartom minden szempontból a legmegfelelőbbnek” (lásd 38. versenyző) stb.

2. Záró megjegyzések

A „Bevezetés”-ben említett tanulmányi verseny országos fordulóján több éve szerepeltetünk a fentiekhez hasonló kreatív-produktív gyakorlatokat mind verbális, mind multimedialis szövegekre vonatkoztatva azokat.

A kreatív szövegmegközelítésről összefoglaló tájékoztató és bibliográfia e periodika 9. számában jelent meg (BENKES ZSUZSA – PETŐFI S. JÁNOS: A szövegelemzéskor felhasznált 'háttérismeretek' feltárásának kreatív módja); a versenyfeladatokat a „Nyelvünkben élünk”. Útmutató és feladatgyűjtemény a 13-14 éves korosztály magyar nyelvi kommunikációs versenyéhez (szerk.: BENKES ZSUZSA), OKSZI, Budapest, 1995. című kiadvány tartalmazza.

A kreatív szövegmegközelítés másik típusával, a kaleidoszkóp elven alapulóval kapcsolatos elméleti ismereteket és gyakorlatokat a tankönyvjegyzéken is szerepeltetett BENKES ZSUZSA – NAGY L. JÁNOS – PETŐFI S. JÁNOS: *Szövegtani kaleidoszkóp 1. Antológia és* BENKES ZSUZSA – PETŐFI S. JÁNOS: *Szövegtani kaleidoszkóp 2. A szövegmegformáltság elemző megközelítése* című *tanulói segédletnek nyilvánított kötetek tartalmazák.*

CREATIVE-PRODUCTIVE EXERCISES FOR PREPARING THE ANALYSIS OF *LE PETIT PRINCE* BY ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

ZSUZSA BENKES

Choosing illustrative material from written and oral tasks of the final of the Hungarian communication contests „We live in our Language” in 1995, the author presents two creative-productive exercises which can be regarded as examples for a creative approach to text analysis.

EGY ADOTT VERBÁLIS SZÖVEG RELÁTUMÁVAL KAPCSOLATOS KREATÍV-PRODUKTÍV GYAKORLATOK. ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY *A KIS HERCEG*

BENKES RÉKA – VASS LÁSZLÓ

0. Bevezető megjegyzések

Tanulmányunkban szövegelemzést előkészítő verbális kreatív-produktív gyakorlatokat mutatunk be és kommentálunk röviden egy-egy autonóm részszöveg *relátumával* kapcsolatban. (A kreatív-produktív gyakorlatok mibenlétéről, céljairól, metodológiájáról stb. az utóbbi néhány évben számos publikáció jelent meg a legkülönbözőbb orgánumban. E helyütt csupán két kötetre hívjuk fel a figyelmet, az egyik a BENKES ZSUZSA – PETŐFI S. JÁNOS által írt *A vers és próza kreatív-produktív megközelítéséhez. Alapfeladat-típusok* című munka [Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda, Budapest, 1993.], a másik a PETŐFI S. JÁNOS – BÁCSI JÁNOS – BENKES ZSUZSA – VASS LÁSZLÓ szerzőközösség által írt *Szövegtan és verselemzés* [Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, Budapest, 1993.] című könyv.)

A kreatív-produktív gyakorlatok céljára Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című művének (fordította Rónay György, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1994.) 8. (lásd 8H2 az „Egy szöveg multidiszciplináris megközelítéséhez” című részben) és 9. fejezetét (lásd 9H2 az 1.3. alatt) választottuk ki.

A 8H2-vel kapcsolatos gyakorlatot egyrészt egy rangos budapesti gimnáziumban végeztették el 22 – tizenöt-tizenhat éves korú – *tanulóval*, másrészt második évfolyamos – húsz-huszonegy éves – magyar szakos tanárképző főiskolai *hallgatóval*, ugyancsak 22 fővel (lásd még a jelen kötetben BENKES RÉKA „Idegen nyelvű szövegek kreatív-produktív megközelítéséhez. Gyakorlatok francia nyelvű verbális szövegekkel magyar nyelvi és szociokulturális háttérrel. Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg*” című tanulmányát); a 9H2-vel kapcsolatosat pedig 12, három-három – huszonegy-huszonhárom éves – tanítójelöltből álló *csapattal*, 1995. március 30-31-én Baján, a tanítójelöltek országos anyanyelvi versenyén. Az elvégzett feladatok közül mindhárom esetben 12 reprezentatív-nak tekinthető megoldást mutatunk be. A gimnáziumi tanulókat *G*, a tanárképző főiskolai hallgatókat *F*, a tanítóképzőseket pedig *Cs* szimbólummal jelöltük.

A kiválasztott autonóm részszövegek relátumával kapcsolatos gyakorlatokat úgy készítettük elő, hogy elhagytuk (töröltük) a szóban forgó fejezetek illusztrációit, bekezdéseiket pedig az előzetesen hozzájuk rendelt kódokkal (betűkkel, illetőleg számokkal) együtt összekevertük (8H2Ve, illetőleg 9H2Ve).

A feladatokat a következőképpen fogalmaztuk meg.

Az alábbiakban a kis herceg történetéből egy olyan fejezetet olvashat, amelynek bekezdéseit összekevertük. A bekezdéseket kódokkal jelöltük.

- (a) Rendezze át a bekezdések sorrendjét úgy, hogy egy, az ön számára elfogadható szöveget kapjon!

- (b) Indokolja meg néhány mondattal az ön által megfelelőnek tartott bekezdéssorrendet!

A megoldásokat táblázatokban foglaltuk össze. Egy-egy táblázat fejlécében a kódok az adott fejezet bekezdéseinek eredeti sorrendjében szerepelnek, első oszlopában a résztvevők sorszámát tüntettük fel, utolsó oszlopa az eredetivel megegyező sorrendű bekezdések (melyeknek kódját kővérrel szedték) számát tartalmazza, utolsó sora az oszlopok eredményeit összegzi, a különböző raszteres mezők pedig (négynél nem kevesebb) összetartozó, de nem az eredetivel megegyező helyen található megoldásokat jelölnek.

1. Megoldások – indoklások

1.1. A gimnáziumi tanulók 8H2Ve-vel kapcsolatos megoldásait (a feladat) az 1. táblázat összegzi.

G	H	Y	B	L	P	C	U	J	S	D	M	X	O	F	I	E	Z	G	A	Q	V	T	R	N	K	
1	H	Y	B	P	C	U	J	Q	S	D	M	X	O	F	R	I	L	A	V	E	N	Z	G	K	T	9
2	H	Y	B	P	C	U	J	S	Q	D	M	X	O	F	R	I	L	A	V	E	N	Z	G	K	T	8
3	H	B	L	P	C	U	J	S	D	M	X	O	I	E	A	N	Q	Z	G	F	V	T	R	Y	K	5
4	H	L	P	C	G	Y	B	J	S	D	I	E	X	O	F	U	N	A	Q	M	V	Z	R	K	T	6
5	H	L	P	C	N	B	U	J	S	D	M	X	O	F	I	E	Z	G	A	Q	V	T	R	Y	K	19
6	H	L	P	C	N	B	U	J	S	D	M	X	O	F	I	E	Z	G	A	Q	V	T	R	Y	K	19
7	H	B	L	P	C	U	J	S	D	M	X	O	F	I	E	Z	G	A	Y	Q	V	T	R	N	K	7
8	H	P	C	U	Y	B	F	J	Q	S	D	M	X	O	I	L	A	N	Z	G	E	V	T	R	K	4
9	H	Y	B	L	P	C	U	N	J	Q	S	D	M	X	O	F	I	E	A	V	Z	G	T	R	K	9
10	H	F	Y	B	L	P	C	U	J	S	D	M	X	O	N	I	E	R	A	Q	Z	G	V	T	K	4
11	H	Y	B	P	C	G	V	U	N	J	S	D	M	X	O	F	I	L	E	A	Q	T	Z	R	K	5
12	H	Y	B	P	C	U	N	J	S	D	M	X	O	F	I	L	E	A	Q	T	Z	G	V	R	K	12
	12	5	5	1	1	1	3	5	5	6	5	5	5	5	4	2	2	2	4	4	5	5	5	1	9	107

1. táblázat

Ami az 1. táblázatban összegzett megoldásokat illeti, generálisan a következők állapíthatók meg:

- az eredeti bekezdéssorrendet egyetlen résztvevőnek sem sikerült maradéktalanul rekonstruálnia;
- a **G** csoport megoldásaiban a 8. fejezet 25 bekezdésének (magasabb fokú kompozícióegységének) megközelítőleg 36 %-a található az eredetivel megegyező helyen;
- a **G5.** és a **G6.** sorszámú résztvevő megoldásában 19, a **G12**-ében 12, a **G1**-ében és a **G9**-ében 9, a **G2**-ében 8 bekezdésnyi kompozícióegység található az eredetivel megegyező helyen;
- figyelemreméltó a **G7.** sorszámú résztvevő megoldása, mely csupán az „Y” kódú bekezdés elhelyezésében tér el a fejezet eredeti szövegétől;
- a fejezetet az eredetinek megfelelően mind a 12, **G** csoportba tartozó résztvevő a „H” jelű bekezdéssel indítja, s három kivétellel a „K”-val zárja.

A **G7.** sorszámú résztvevő megoldása csaknem azonos az eredeti bekezdésarchitektonikával: benne az „Y” könnyen motiválható helyre került; a **G5.** és a **G6.** sorszámúé az eredetihez többé-kevésbé hasonlónak tekinthető: bennük az „N” és a „B” motiválható, az „Y” pedig elfogadható helyen található.

Itt azonban tekintsük inkább a minden bizonnyal 'leggyengébb'-nek tartható megoldást, a **G5.** sorszámú résztvevőét, szövegszerűen.

8H2Ve/G5.

H Rövidesen jobban is megismerhettem ezt a virágot. A kis herceg bolygóján mindig voltak virágok, nagyon egyszerű virágok, egy sor szírommal, helyet is alig foglaltak, és nem zavartak senkit. Reggel megjelentek a fűben, estére elhervadtak. De ez egy szép napon egyszerre csak kicsírázott, magva a jó ég tudja, honnét került oda, és a kis herceg aprólékos gonddal figyelte a zsenge hajtást, amelyik semmilyen más hajtáshoz nem hasonlított. Ki tudja, nem holmi majomkenyérfa-féleség-e? A veszőcske növekedése azonban hamarosan abbamaradt, és a kis növény hozzákezdett a virágkészítéshez. A kis herceg szemmel kísérte, hogyan jelenik meg rajta egy óriási bimbó, és sejtette, hogy csodálatos tünemény fog kibontakozni belőle; a virág azonban végevárhatatlanul, egyre csak szépítgette magát odabent a zöld szobájában. Nagy gonddal válogatta meg a színeit. Lassan öltözködött, egyenként igazította magára a szirmait. Nyilván nem akart olyan gyűrötten napvilágra lépni, mint a pipacsok. Nem akart megmutatkozni, csak szépsége teljes sugárzásában. Úgy bizony! Nagyon kacér virág volt! Így aztán hosszú napokon át tartott a titokzatos öltözködése. Aztán egy hajnalban, éppen napkeltekor, végre megjelent.

P – Milyen szép vagy!

C – Ugye? – felelte kedvesen a virág. – És épp egyszerre születtem a nappal...

U A kis herceg ebből könnyen kitalálta, hogy a virág nem valami szerény; viszont olyan megható volt!

Y Ásitott egyet, és azt mondta, ő, aki olyan aggályos pontossággal dolgozott:

B – Ó, még szinte föl sem ébredtem... Elnézést kérek... Még meg se fészülködtem...

F – Bocsáss meg...

J – Azt hiszem, épp most van a reggeli ideje – tette hozzá a virág kisvártatva.

– Volnál szíves gondoskodni rólam?

Q – Épp azért indultam, de elkezdtél beszélni hozzám...

S A kis herceg pedig mélységes zavarban, sietve kerített egy öntözőkannát, és kiszolgálta a virágot.

D Az meg már mindjárt az elején zaklatni kezdte az ijedős hiúságával. Egy napon például, mikor a négy töviséről beszélt, azt mondta a kis hercegnek:

M – Most aztán jöhetnek a tigrisek a karmaikkal!

X – Az én bolygómon nincsenek tigrisek – jegyezte meg erre a kis herceg. – A tigrisek különben sem esznek fűvet.

O – Én nem vagyok fű – felelte szelíden a virág.

I – Különben sem félek a tigrisektől. A huzattól viszont irtózom. Nincs véletlenül valamilyen szélfogód?

L A kis herceg nem bírta magába fojtani a csodálkozását:

A – A szélfogó?

N Aztán:

Z – Esténként tégy majd bura alá. Nagyon hideg van itt nálad. Rosszul vagy berendezkedve. Ahonnét én jöttem...

G De nem folytatta. Hiszen mag formájában jött: más világokról nem tudhatott semmit. Szégyenében, hogy ilyen együgyű föllentésen kapatta rajta magát, két-tőt-hármat köhintett, így akart fölébe kerekedni a kis hercegnek.

E „Irtózni a huzattól – gondolta a kis herceg – elég kockázatos kilátás egy növénynek. Furcsa egy virág ez...”

V Erre a virág még jobban köhécselt, hadd furdalja csak a lelkiismeret a kis herceget.

T Annak pedig, hiába volt tele jóakaró szeretettel, előbb-utóbb mégiscsak megrendült a bizalma a virágban. Minden lényegtelen megjegyzést a szívére vett, és kezdte nagyon-nagyon boldogtalannak érezni magát.

R – Nem lett volna szabad meghallgatnom – vallotta meg egy napon. – A virágok szavát sosem szabad meghallgatni. Nézni kell őket, beszívni az illatukat. Az enyém egész bolygómát elárasztotta az illatával, mégse tudtam örülni neki. Annyira bosszantott az a tigriskarom-história, holott inkább meg kellett volna hatódnom rajta...

K – Bizony, nagyon értelmetlen voltam én akkor! A tetteiből kellett volna megítélnem, nem a szavaiból. Beburkolt az illatával, elborított a ragyogásával. Sosem lett volna szabad megszöknöm! Szegényes kis csalafintaságai mögött meg kellett volna éreznem gyöngéd szeretetét. Minden virág csupa ellentmondás. De én még sokkal fiatalabb voltam, semhogy szeretni tudtam volna!

Az alábbiakban lássuk a G csoport résztvevőinek 8H2Ve-vel kapcsolatos indoklásait (b feladat) a maguk egészében!

G1. Attól kerek szerintem az általam létrehozott bekezdéssorrenddel a szöveg, hogy egy visszaemlékezéssel kezdődik, és egy visszaemlékezéssel végződik. Egyes bekezdések határozottan összetartoznak, például a tigriskarmokról („D”, „M”, „X”, „O”, „F”), a huzatról („E”, „N”, „Z”, „G”) szóló rész; ezeknél könnyű volt megtalálni az egymás után következő bekezdéseket. Ennek ellenére néhol kifejezetten nehéz volt sorba rakni a bekezdéseket, mivel a kis herceg néhol visszaemlékezik, s ezeket a részeket nehéz volt beilleszteni a párbeszédbe. Hogy melyik legyen az első bekezdés, azt könnyű volt eldönteni, mivel a „H”-val kezdi elbe-

szélni a történetet a virágról. Az utolsó helyét sem volt nehéz eldönteni, mert ott lezárja a történetet a szerző.

G2. Azért a „T”-vel fejeztem be, mert ez a bekezdés egy emberi érzést fogalmaz meg, s jó zárásnak. Az „A” bekezdés („– A szélfogó?”) okozott nehézséget, mert grammatikailag nem illik a *szöveggörnyezetbe*. A rendezésben segítettek a mondatokban, bekezdésekben *ismétlődő hasonló szavak és a visszautalások*.

G3. –

G4. Az általam meghatározott bekezdéssorrendet egésznek érzem, mert így kezdődik a narráció a virág történetéről, mely azután megjelenik, és mi is megismerjük. A fejezet végén a kis herceg a saját véleményét mondja el a virágról és viselkedéséről. Néhány bekezdést könnyű volt „összepakosítani”, mert például a *párbeszédekben* vissza lehet következtetni a *kérdésre* a *válaszból*, vagy a gondolatmenetet nyomon lehet követni. Voltak olyan bekezdések vagy összetartozó szövegrészek, amelyeket csak nehezen lehetett összeilleszteni az egészszel, bár 2-3-ról tudtam, hogy összetartozik.

G5. Azért rendeztem a megadott módon a bekezdéseket, mert logikailag így fűgenek össze. A legtöbbről biztosan el lehet dönteni, hogy hol helyezkedik el. A vége azért egy kicsit döcög.

G6. Néhány bekezdés szorosan összetartozik, ilyen például a tigrises („D”, „M”, „X”, „O” stb.) és a szélfogós („A”, „Q”, „V” stb.) jelenet. Egy-egy *kifejezés* ilyenkor *összefűzi a mondatokat*, máskor egyszerűen így folyamatos a *dialogus* (például „P”, „C”).

G7. A „H”-t választottam bevezetésnek, mert ez mutatja be az előzményeket, a virág hajtását, megjelenését. A befejezés a „K”, mert ez fejt ki a kis herceg virágról alkotott véleményét, kicsivel később, kicsit bölcsebben. Ezután már *mondatlanilag* sem illene más. A közbülső részekben meg mindig lehetett találni egy olyan motívumot, ami összekapcsol mondatokat, bekezdéseket. Legnehezebben az „N”-t és az „Y”-t tudtam beilleszteni, ezek amolyan Jolly Jokerek voltak. A feladat amúgy nem volt olyan nehéz, mert nemrég olvastam el újra *A kis herceget*.

G8. Azért a „H” a kezdés, mert ebben van szó arról, hogy a virág kezd megszületni. Befejezésnek pedig a „K”-t választottam, mert ez *összegzi* az elmondottakat.

G9. Attól kerek a szöveg, hogy az a bekezdés vezeti be, ahogyan nyílik a virág, majd a virág hiúsága, dolgai, hazugságai következnek. A vége a tanulság levonása, a kis herceg már nem törődik a virággal, úgy gondolja, hogy ostoba volt. *Kötőszók* nem igazán segítettek az összekapcsolásban, ezért inkább a tartalomra, a *jelentésre* figyeltem.

G10. A „H” bekezdéssel kezdtem a fejezetet, mert ez mutatja be a virág születését, fejlődését. A „K”-val fejeztem be a szöveget, mivel ez egy későbbi időpontban visszatekint a történetre, s ezzel lezárja azt.

G11. Számomra így logikus, értelmes a fejezet. Bizonyára más sorrendet is ki lehet alakítani, de nekem ez tűnt a legjobbnak. Különösképpen nem tudom megindokolni, hogy miért ezt a variációt választottam, talán mert ez volt a legkézenfekvőbb.

G12. A fejezet így kerek; van egy *bevezetése* („H”), aztán egy *tárgyalás* következik, a végén pedig egy *befejezés* („K”).

1.2. A tanárképző főiskolai hallgatók 8H2Ve-vel kapcsolatos megoldásait (a feladat) a 2. táblázat összegzi.

F	H	Y	B	L	P	C	U	J	S	D	M	X	O	F	I	E	Z	G	A	Q	V	T	R	N	K	
1	H	L	P	C	D	B	G	U	V	J	S	N	I	X	O	E	Q	A	Y	F	T	Z	M	R	K	3
2	H	B	P	C	G	J	S	D	M	I	E	L	A	N	Q	V	X	O	F	Z	U	Y	R	K	T	2
3	H	B	P	C	G	J	S	D	M	T	E	L	A	N	Q	V	X	O	F	Z	U	Y	R	K	T	2
4	H	D	Z	L	P	C	B	J	F	S	V	U	Y	I	A	E	M	X	O	N	Q	G	T	K	R	6
5	H	B	N	Y	J	Q	S	D	Z	G	U	V	F	T	R	L	P	C	M	X	O	I	A	E	K	2
6	K	H	L	P	C	J	F	S	V	U	M	I	A	E	B	X	O	K	D	Z	Y	Q	N	R	T	1
7	H	B	L	F	N	P	C	J	Q	S	V	D	M	X	O	I	A	E	Z	G	U	X	R	T	V	3
8	H	L	P	C	Q	J	B	V	F	S	D	M	X	O	N	I	Y	A	E	Z	U	G	R	K	T	2
9	H	D	Y	B	J	F	S	V	N	Z	R	U	T	K	M	X	O	I	E	L	A	Q	P	C	G	1
10	H	P	C	B	J	S	D	M	L	X	O	U	F	I	A	Y	Q	E	V	N	Z	G	T	R	K	2
11	H	B	L	P	C	U	J	S	D	M	Y	X	O	N	I	E	A	Q	V	T	Z	G	F	R	K	6
12	H	L	P	C	U	B	J	S	M	X	O	F	I	N	E	G	A	Q	V	T	D	Y	Z	R	K	2
	H	0	0	1	1	1	0	2	0	0	1	1	1	0	1	3	0	0	0	0	0	0	4	0	5	32

2. táblázat

Ami a 2. táblázatban összegzett megoldásokat illeti, generálisan a következők állapíthatók meg:

- az eredeti bekezdésarchitektonikát egyetlen résztvevőnek sem sikerült rekonstruálnia;
- az *F* csoport megoldásaiban a 8. fejezet 25 bekezdésnyi kompozícióegységének körülbelül csak 11%-a található az eredetivel megegyező helyen;

- az *F4.* és az *F11.* sorszámú résztvevő megoldásában 6 bekezdés található az eredetivel megegyező helyen;
- figyelemre méltó az *F11.* és az *F12.* résztvevő megoldása;
- a fejezetet az eredetinek megfelelően 11, *F* csoportba tartozó résztvevő indítja a „H” jelű bekezdéssel, s mindössze 5 zárja az eredetivel megegyező „K” jelűvel.

Lássuk itt a valószínűleg ‘legsikeresebb’-nek tartható megoldást, az *F11.* sorszámú résztvevőét, minden kommentár nélkül.

8H2Ve/*F11.*

H Rövidesen jobban is megismerhettem ezt a virágot. A kis herceg bolygóján mindig voltak virágok, nagyon egyszerű virágok, egy sor szírommal, helyet is alig foglaltak, és nem zavartak senkit. Reggel megjelentek a fűben, estére elhervadtak. De ez egy szép napon egyszerre csak kicsírázott, magva a jó ég tudja, honnét került oda, és a kis herceg aprólékos gonddal figyelte a zsenge hajtást, amelyik semmilyen más hajtáshoz nem hasonlított. Ki tudja, nem holmi majomkenyérfa-féleség-e? A vesszőcske növekedése azonban hamarosan abbamaradt, és a kis növény hozzákezdett a virágkészítéshez. A kis herceg szemmel kísérte, hogyan jelenik meg rajta egy óriási bimbó, és sejtette, hogy csodálatos tűnemény fog kibontakozni belőle; a virág azonban végevárhatatlanul, egyre csak szépítgette magát odabent a zöld szobájában. Nagy gonddal válogatta meg a színeit. Lassan öltözködött, egyenként igazította magára a szirmait. Nyilván nem akart olyan gyűrötten napvilágra lépni, mint a pipacsok. Nem akart megmutatkozni, csak szépsége teljes sugárzásában. Úgy bizony! Nagyon kacér virág volt! Így aztán hosszú napokon át tartott a titokzatos öltözködése. Aztán egy hajnalban, éppen napkeltekor, végre megjelent.

B – Ó, még szinte föl sem ébredtem... Elnézést kérek... Még meg se fésülködtem...

L A kis herceg nem bírta magába fojtani a csodálkozását:

P – Milyen szép vagy!

C – Ugye? – felelte kedvesen a virág. – És épp egyszerre születtem a nappal...

U A kis herceg ebből könnyen kitalálta, hogy a virág nem valami szerény; viszont olyan megható volt!

J – Azt hiszem, épp most van a reggeli ideje – tette hozzá a virág kisértatva. – Volnál szíves gondoskodni rólam?

S A kis herceg pedig mélységes zavarban, sietve kerített egy öntözőkannát, és kiszolgálta a virágot.

D Az meg már mindjárt az elején zaklatni kezdte az ijedős hiúságával. Egy napon például, mikor a négy töviséről beszélt, azt mondta a kis hercegnek:

M – Most aztán jöhetnek a tigrisek a karmaikkal!

Y Ásított egyet, és azt mondta, ő, aki olyan aggályos pontossággal dolgozott:

X – Az én bolygómon nincsenek tigrisek – jegyezte meg erre a kis herceg. – A tigrisek különben sem esznek fűvet.

O – Én nem vagyok fű – felelte szelíden a virág.

N Aztán:

I – Különben sem félek a tigrisektől. A huzattól viszont irtózom. Nincs véletlenül valamilyen szélfogód?

E „Irtózni a huzattól – gondolta a kis herceg – elég kockázatos kilátás egy növénynek. Furcsa egy virág ez...”

A – A szélfogó?

Q – Épp azért indultam, de elkezdtél beszélni hozzám...

V Erre a virág még jobban köhécselt, hadd furdalja csak a lelkiismeret a kis herceget.

T Annak pedig, hiába volt tele jóakaró szeretettel, előbb-utóbb mégiscsak megrendült a bizalma a virágban. Minden lényegtelen megjegyzést a szívére vett, és kezdte nagyon-nagyon boldogtalannak érezni magát.

Z – Esténként tégy majd bura alá. Nagyon hideg van itt nálad. Rosszul vagy berendezkedve. Ahonnét én jöttem...

G De nem folytatta. Hiszen mag formájában jött: más világokról nem tudhatott semmit. Szégyenében, hogy ilyen együgyű föllentésen kapatta rajta magát, ketőt-hármat köhintett, így akart fölébe kerekedni a kis hercegnek.

F – Bocsáss meg...

R – Nem lett volna szabad meghallgatnom – vallotta meg egy napon. – A virágok szavát sosem szabad meghallgatni. Nézni kell őket, beszívni az illatukat. Az enyém egész bolygómát elárasztotta az illatával, mégse tudtam örülni neki. Annyira bosszantott az a tigriskarom-história, holott inkább meg kellett volna hatódnom rajta...

K – Bizony, nagyon értelmetlen voltam én akkor! A tetteiből kellett volna megítélnem, nem a szavaiból. Beburkolt az illatával, elborított a ragyogásával. Sosem lett volna szabad megszöknöm! Szegényes kis csalafintaságai mögött meg kellett volna éreznem gyöngéd szeretetét. Minden virág csupa ellentmondás. De én még sokkal fiatalabb voltam, semhogy szeretni tudtam volna!

A következőkben tekintsük az **F** csoport résztvevőinek **8H2Ve**-vel kapcsolatos indoklásait (**b feladat**) a maguk egészében!

F1. Az egyik bekezdésnek a másakra vonatkozó logikai *utalásait* vettem figyelembe.

F2. A rendelkezésre álló rövid idő alatt értelem szerint próbáltam összekapcsolni a mondatokat, de sajnos nem volt alkalmam az ellenőrzésre. Elég fogós feladatnak találtam a bekezdések összerendezését.

F3. A téma miatt – ami változatos, vagyis hol erről, hol arról van szó – pillanatonként változik a szöveg, ezért elég nehéz volt megállapítani a bekezdések sorrendjét. Elsősorban a mondatok értelméből próbáltam kiszűrni azt.

F4. Megpróbáltam felállítani egy logikai sorrendet, illetve figyelembe venni a *párbeszédek* és a különböző bekezdések relációit.

F5. –

F6. Talán nem a megfelelő sorrendet alakítottam ki, de most így éreztem elfogadhatónak a fejezetet. Ha újból élém kerülne ez a feladat, valószínűleg más megoldást választanék. A sorrend felállításakor a logikai rendre támaszkodtam, bár ezt elég nehéz volt megállapítani.

F7. Olyan bekezdéssorrendet választottam, amelynek segítségével össze tudtam rakni a fejezetet a virág születésétől egészen addig az időszakig, amíg a kis herceg kiismeri azt.

F8. Úgy gondolom, ez a fejezet a virág születéséről szól, azzal kezdődik, majd a virág „parancsolgatásaival” folytatódik. Az általam megadott sorrend tetszik nekem.

F9. A rendezéskor az időrendet próbáltam figyelembe venni, de ügyeltem az utalásokra is. A párbeszédes részeknél a változásokat kíséreltem meg sorrendezni. A beszédsszituációban is észre lehetett venni néhány visszautalást és előreutalást.

F10. Mindenképpen a „H”-val kell kezdeni a fejezetet, mert az mintegy bevezeti a párbeszédet. A párbeszéd elég pergő, csak itt-ott akad egy-egy szó, ami segítséget nyújt a rendezésben, például „tigriskarom”, „szélfogó” stb. Néhány bekezdést több helyen is el tudtam képzelni. Az egyik legnehezebb az „N” jelű elhelyezése volt. Végül is megpróbáltam a logikát követni – ez lett belőle.

F11. Számomra így van legtöbb értelme a szövegnek.

F12. –

1.3. A tanítóképző főiskolai hallgatók 9H2Ve-vel kapcsolatos megoldásait (a feladat) a 3. táblázat összegzi.

9H2Ve

9.

4 Szökéséhez, azt hiszem, a vadmadarak húzását használta föl. Indulása reggelén szépen rendbe tette a bolygóját. Gondosan kipucolta a működő vulkánjait. Két ilyen működő vulkánja volt szerencsére: kényelmesen megfőzhette rajtuk a reggelijét. Volt egy kialudt vulkánja is. De mert úgy gondolta: „Sosem lehet tudni!”, kipucolta ezt a kialudt vulkánt is. A vulkánok, ha jól kipucolják őket, szabályosan, enyhe lánggal égnék, kitörések nélkül. A vulkánkitörések olyanok, mint a mi kéménytűzeink. Mi itt a Földön nyilván túl kicsinyek vagyunk hozzá, hogy rendesen kipucoljuk a vulkánjainkat. Ezért okoznak annyi bajt.

6 A kis herceg némi kis szomorúsággal kigyomlálta az utolsó majomkenyérfa-hajtásokat is. Szentül hitte, hogy soha nem fog visszatérni többé. De aznap reggel nagyon-nagyon jólestek neki ezek a megszokott munkák. S amikor utoljára döntözte meg a virágot, és be akarta borítani a burájával, egyszeriben sírhatnékja támadt.

5 – Isten veled – mondta a virágnak.

B A virág azonban nem felelt.

Z – Isten veled – ismételte.

F A virág köhintett. Ezúttal azonban nem azért, mintha megfázott volna.

M – Ostoba voltam – mondta végül a kis hercegnek. – Kérlek, ne haragudjál rám. Próbálj meg boldog lenni.

7 A kis herceget meglepte, hogy nem kap semmiféle szemrehányást.

C Tanácstalanul állt, kezében a burával. Sehogy sem értette a virágnak ezt a kedves szelídségét.

8 – Hát igen, szeretlek – mondta a virág. – Te persze még csak nem is sejtetted, de ebben én vagyok a hibás. Különben nem is fontos. Te azonban éppen olyan ostoba voltál, mint én. Próbálj meg boldog lenni... Hagyd békén azt a burát. Nem kell.

Q – De a szél...

X – Egyáltalán nem vagyok olyan náthás... Virág vagyok: jót fog tenni az éjszaka hűs levegője.

Y – De az állatok...

K – Két-három hernyót el kell tűnőm, ha meg akarom ismerni a pillangókat. Állítólag olyan szépek. Meg aztán ki más látogatna meg? Mert ami téged illet, te messze leszel. A vadállatoktól pedig egy csöppet sem félek. Nekem is vannak karmaim.

3 És ártatlanul megmutatta a négy tövisét.

1 – Ne ácsorogj itt ilyen ügyefogyottan – tette hozzá. – Idegesítő... Elhatározad, hogy elmegy. Hát menj.

2 Nem akarta, hogy a kis herceg sími lássa. Kevély virág volt.

Cs	4	6	5	B	Z	F	M	7	C	8	Q	X	Y	K	3	1	2	
1	4	6	5	B	Z	8	7	C	Q	X	Y	K	3	F	1	2	M	5
2	4	6	5	F	M	7	C	8	K	3	Q	X	1	2	Z	B		5
3	4	6	5	B	Z	F	M	7	C	8	Q	X	Y	K	3	1	2	17
4	8	7	C	M	5	B	Z											0
5	4	6	5	B	Z	7	F	8	1	C	Q	X	Y	K	3	M	2	11
6	4	6	5	B	M	7	C	Z	F	2	8	Q	X	Y	K	3	1	4
7	4	6	1	Q	B	7	Y	3	F	2	X	C	8	M		5	Z	2
8	4	6	5	B	Z	8	Q	X	Y	K	3	7	C	F	2	M	1	5
9	4	6	F	3	7	C	5	M	1	2	8	Y	K	Q	X	Z	B	2
10	4	6	5	F	7	C	8	1	Q	X	Y	K	3	M	Z	B	2	4
11	4	6	1	F	2	8	Q	X	Y	K	3	M	C	5	7	Z		2
12	6	8	Y	K	3	Q	X	1	F	M	7	C	5	B	Z	2	4	0
	10	10	7	5	4	1	1	1	1	1	3	3	2	2	2	1	3	57

3. táblázat

Ami a 3. táblázatban összegzett megoldásokat illeti, generálisan a következők állapíthatók meg:

- az eredeti bekezdésarchitektónikát egyetlen csoportnak, a Cs3. sorszámúnak sikerült rekonstruálnia;

- a megoldásokban a 9. fejezet 17 bekezdésének megközelítőleg 28%-a található az eredetivel megegyező helyen;
- a Cs5. sorszámú csoport megoldásában 11 bekezdésnyi kompozícióegység található az eredetivel megegyező helyen;
- figyelemre méltó a Cs6. sorszámú csoport megoldása;
- a fejezetet az eredetinek megfelelően 10 csoport a „4” jelű bekezdéssel indítja, s csupán három zárja az eredetinek megfelelően a „2”-vel.

Tekintsünk itt egy ‘átlagos’-nak tartható megoldást, a Cs6. sorszámú csoportét, szövegszerűen.

9H2Ve/Cs6.

4 Szökéséhez, azt hiszem, a vadmadarak húzását használta föl. Indulása reggelén szépen rendbe tette a bolygóját. Gondosan kipucolta a működő vulkánjait. Két ilyen működő vulkánja volt szerencsére: kényelmesen megfőzhette rajtuk a reggelijét. Volt egy kialudt vulkánja is. De mert úgy gondolta: „Sosem lehet tudni!”, kipucolta ezt a kialudt vulkánt is. A vulkánok, ha jól kipucolják őket, szabályosan, enyhe lánggal égnek, kitörések nélkül. A vulkánkitörések olyanok, mint a mi kéménytűzeink. Mi itt a Földön nyilván túl kicsinyek vagyunk hozzá, hogy rendszeren kipucoljuk a vulkánjainkat. Ezért okoznak annyi bajt.

6 A kis herceg némi kis szomorúsággal kigyomláta az utolsó majomkenyérfa-hajtásokat is. Szentül hitte, hogy soha nem fog visszatérni többé. De aznap reggel nagyon-nagyon jólestek neki ezek a megszokott munkák. S amikor utoljára öntözte meg a virágot, és be akarta borítani a burájával, egyszeriben sírhatnékja támadt.

S – Isten veled – mondta a virágnak.

B A virág azonban nem felelt.

M – Ostoba voltam – mondta végül a kis hercegnek. – Kérlek, ne haragudjál rám. Próbálg meg boldog lenni.

7 A kis herceget meglepte, hogy nem kap semmiféle szemrehányást.

C Tanácstalanul állt, kezében a burával. Sehogy sem értette a virágnak ezt a kedves szelídségét.

Z – Isten veled – ismételte.

F A virág köhintett. Ezúttal azonban nem azért, mintha megfázott volna.

2 Nem akarta, hogy a kis herceg sírni lássa. Kevély virág volt.

8 – Hát igen, szeretlek – mondta a virág. – Te persze még csak nem is sejtetted, de ebben én vagyok a hibás. Különbem nem is fontos. Te azonban éppen olyan ostoba voltál, mint én. Próbálg meg boldog lenni... Hagyd békén azt a burát. Nem kell.

Q – De a szél...

X – Egyáltalán nem vagyok olyan náthás... Virág vagyok: jót fog tenni az éjszaka hús levegője.

Y – De az állatok...

K – Két-három hernyót el kell túrnöm, ha meg akarom ismerni a pillangókat. Állítólag olyan szépek. Meg aztán ki más látogatna meg? Mert ami téged illet, te megszese leszel. A vadállatoktól pedig egy csöppet sem félek. Nekem is vannak karmaim.

3 És ártatlanul megmutatta a négy tövisét.

1 – Ne ácsorogj itt ilyen ügyefogyottan – tette hozzá. – Idegesítő... Elhatározta, hogy elmegy. Hát menj.

Az alábbiakban lássuk az egyes csoportok 9H2Ve-vel kapcsolatos indoklásait (b feladat) a maguk egészében.

Cs1. A szövegösszefüggés, az utalószók, a szövegbeli visszautalások és ismétlések alapján állítottuk össze a megadott sorrendet.

Cs2. A szövegnek *lineáris*nak, vagyis előre haladónak kell lennie. Fontos az *időbeliség*, ezt pedig a *párbeszéd*es részek alapján lehet megállapítani.

Cs3. A szöveg *logikai*, *tartalmi összefüggésének* és a *szövegkohézió* elemeinek figyelembevételével alakítottuk ki a megadott sorrendet.

Cs4. –

Cs5. A „4” bekezdés a kis herceg ide érkezéséről ad információkat, ezért választottuk elsőnek. A „6” jelű mindennapi teendőit írja le, így került a második helyre. Az 5 jelű búcsúzás: *párbeszéd* a virággal, ezt követően tartalmi, *értelmi összefüggések* alapján állítottuk sorrendbe a bekezdéseket.

Cs6. A „4” jelű, nyitó bekezdés után a „6” jelű következik, mert abban ott az *is*: „kigyomláta az utolsó majomkenyérfa-hajtásokat *is*”. Odaér a virághoz, majd elköszön tőle. Ezután az „M” jelű („mondta végül”), majd a „7”, mert az „M”-ben kedves a virág, s ez meglepte a kis herceget, ezután a „C”, majd az „F”, melyben azért „köhint” a virág, hogy a kis herceg ne lássa elérzékenyülését. Ezt követően a „8” jelű → „Q”, mert ez nem folytatódik, mint a „K”. Y → K: „állatok” → „hernyó”; K → 3: „karmaim” → „tövis”; 3 → 1: zavarban van.

Cs7. –

Cs8. Megpróbáltuk a bekezdések *logikai* sorrendjét az eseményeknek megfelelően követni.

Cs9. A sorrend felállításában a *globális* és a *lineáris kohézió* eszközei: *kötőszók*, *utalószók*, vonatkozó *névmások* segítettek. Az *időbeli* sorrend felismerése is szerepet játszott megoldásunk kialakításakor.

Cs10. A szövegbeli *előreutalások* és *visszautalások* miatt választottuk a megadott sorrendet.

Cs11. Azért választottuk a „4” jelű bekezdést bevezetésnek, mert ez a rész írja le, hogy milyen alapos munka után indul el bolygójáról a kis herceg; s ez után jön a virággal való *párbeszéd*.

Cs12. Sokat segítettek a *gondolatjelek*.

2. Következtetések

Ami *A kis herceg* itt felhasznált két fejezetének a gyakorlatok során létrehozott bekezdésarchitektonikáit illeti, azok – a résztvevők indoklásai alapján (is) – dominánsan te-

matikus' organizációjúak. Nyelvi, grammatikai szempontok inkább csak a tematikus egységeken belül érvényesülnek.

Nyilvánvalóan azért, mert a bekezdés a prózai szövegek fizikai megjelenési formájának (vehikulumának) az írásban általában beljebb kezdett első sorral, a beszédben többnyire hosszabb szünettel elkülönített, alakilag és/vagy akusztikailag összefüggő egysége, része. Ilyenformán a bekezdések érzékszerveinkkel felfogható fizikai, más szóval figurális, nem pedig egy jelölésrendszert tükröző nyelvi, más szóval notációs egységek. A prózai szövegek bekezdésarchitektonikáinak lényegi hordozói ugyanis nem a nyelvi megformálásokban, hanem a hozzájuk rendelhető tényállásokban vannak. A bekezdések nem rendszerű, nem szisztematizált és egykönnyen nem is szisztematizálható, tipográfiai egységek.

Következésképpen annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy találhatók-e olyan magasabb fokú kompozícióegységek vagy tömbök, amelyek formai organizációját konvencionálisnak tekinthető nyelvi ismeretek határozzák meg, még további kutatást igényel. Több mint valószínű azonban, hogy ha bizonyos magasabb fokú kompozícióegységek leírásához esetleg találhatók is konvencionálisnak tekinthető nyelvi ismeretek, valamenyi magasabb fokú kompozícióegységhez nem.

3. Összefoglaló megjegyzések

Az ismertetett keretek közt végrehajtott verbális kreatív-produktív gyakorlatok eredményeit röviden a következőképpen foglalhatjuk össze.

A *G* csoport – tizenöt-tizenhat éves korú – tagjainak lényegesen több, a 8. fejezet (lásd 8H2) eredeti bekezdésarchitektonikájához közelebb álló és/vagy az eredetivel megegyező bekezdéshelyen szereplő megoldást sikerült produkálniuk, mint az *F* csoport – húsz-huszonegy éves – résztvevőinek. A – huszonegy-huszonhárom éves korú személyekből álló – *Cs* jelű csapatok megoldásai, ha nem is érik el, relative jobban megközelítik a *G* csoport eredményeit. (A 9. fejezet (lásd 9H2) azonban héttel kevesebb bekezdésnyi kompozícióegységre tagolódik, mint a 8.)

CREATIVE-PRODUCTIVE EXERCISES IN CONNECTION WITH THE RELATUM OF A GIVEN VERBAL TEXT. ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY *LE PETIT PRINCE*

RÉKA BENKES – LÁSZLÓ VASS

The authors give short comments on verbal creative-productive exercises to prepare textual analysis. The material is Chapters 8 and 9 of *Le Petit Prince* by Antoine de Saint-Exupéry regarded as relatums of autonomous parts of a text. The exercises were done by pupils of a distinguished Budapest grammar school, students of a Teacher Training College and teacher trainees, respectively, as part of a contest.

**IDEGEN NYELVŰ SZÖVEGEK KREATÍV-PRODUKTÍV
MEGKÖZELÍTÉSÉHEZ.
GYAKORLATOK FRANCIA NYELVŰ VERBÁLIS SZÖVEGGEL
MAGYAR NYELVI ÉS SZOCIOKULTURÁLIS HÁTTÉRREL.
ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY: *A KIS HERCEG***

BENKES RÉKA

0. Bevezető megjegyzések

Tanulmányomban szövegelemzést előkészítő verbális kreatív-produktív gyakorlatokat mutatok be, és pedig francia nyelvű autonóm részszovegben. A kreatív-produktív gyakorlatok gazdag szakirodalmából e helyütt csupán két tanulmányra hívom fel a figyelmet, az egyik a TÓTH SZERGEJ – VASS LÁSZLÓ szerzőpár „Idegen nyelvű szövegek kreatív-produktív megközelítése. 1. Gyakorlatok orosz nyelvű szövegekkel magyar nyelvi és szociokulturális háttérrel” című munkája (lásd PETŐFI S. JÁNOS – BÉKESI IMRE – VASS LÁSZLÓ [szerk.]: *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1995. 127-143), a másik a VASS LÁSZLÓ – ZÁNTÓ RÓBERT által írt „Idegen nyelvű szövegek kreatív-produktív megközelítése. 2.1. Gyakorlatok angol nyelvű szövegekkel magyar nyelvi és szociokulturális háttérrel” című dolgozat (lásd PETŐFI S. JÁNOS – BÉKESI IMRE – VASS LÁSZLÓ [szerk.]: *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1996. 187-200), melyek az első kísérleteknek tekinthetők a kreatív szöveg megközelítés idegen nyelvek tanításában való felhasználására.

A kreatív-produktív gyakorlatok céljára Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című művének 8. fejezetét választottam ki (8F, lásd az „Egy szöveg multidiszciplináris megközelítéséhez” című részben) az eredeti(nek minősíthető), francia nyelvű műből – és pedig az illusztrációk elhagyásával (törlésével), minthogy ezúttal csupán a verbális komponensre koncentráltam.

A gyakorlatokat egy rangos budapesti gimnáziumban – szótár nélkül – végeztetem el, az elsőt 14 harmadik osztályos – 17 éves korú –, a másodikat pedig 11 negyedik osztályos – 18 éves korú – francia fakultációs tanulóval. (A megoldások közül tizenegy – tizenegy tanulóét adom meg.)

1. A 8F sensusával kapcsolatos verbális gyakorlat

A 8F sensusával kapcsolatos verbális gyakorlatot a következőképpen fogalmaztam meg.

A kézhez kapott szövegből (lásd 8FVe'), mely *A kis herceg* 8. fejezete (eredeti nyelven), a megjelölt szófajú szavakat ([f]: főnév; [m]: melléknév; [i]: ige) töröltem.

1.1. Próbálja kiegészíteni a tizenkét üresen hagyott részt a megjelölt szófajokkal megegyező szófajú szavakkal úgy, hogy eredményül egy, az ön számára elfogadható szöveget kapjon!

1.2. Választását, ahol szükségesnek tartja, indokolja meg!

J' appris bien vite à mieux connaître cette fleur. Il y avait toujours eu, sur la (1) ..... [f] du petit prince, des fleurs très simples, ornées d' un seul rang de pétales, et qui ne tenaient point de place, et qui ne (2) ..... [i] personne. Elles apparaissaient un matin dans l' herbe, et puis elles s'éteignaient le soir. Mais celle-là avait germé un jour, d' une graine apportée d' on ne sait où, et le petit prince avait surveillé de très près cette (3) ..... [f] qui ne ressemblait pas aux autres brindilles. Ça pouvait être un nouveau genre de baobab. Mais l' arbuste cessa vite de croître, et commença de préparer une fleur. Le petit prince, qui assistait à l' installation d' un bouton énorme, sentait bien qu' il en sortirait une apparition miraculeuse, mais la fleur n' en finissait pas de se préparer à être belle, à l' abri de sa chambre verte. Elle choisissait avec soin ses couleurs. Elle s' habillait lentement, elle ajustait un à un ses pétales. Elle ne voulait pas (4) ..... [i] toute fripée comme les coquelicots. Elle ne voulait apparaître que dans le plein rayonnement de sa beauté. Eh! oui. Elle était très (5) ..... [m]! Sa toilette mystérieuse avait donc duré des jours et des jours. Et puis voici qu' un matin, justement à l' heure du lever du soleil, elle s' était montrée.

Et elle, qui avait travaillé avec tant de précision, dit en bâillant:

– Ah! je me réveille à peine... Je vous demande pardon... Je suis encore toute décoiffée...

Le petit prince, alors, ne put contenir son admiration:

– Que vous êtes belle!

– N' est-ce pas, répondit doucement la fleur. Et je suis née en même temps que le soleil...

Le petit prince devina bien qu' elle n' était pas trop modeste, mais elle était si émouvante!

– C' est l' heure, je crois, du petit déjeuner, avait-elle bientôt ajouté, auriez-vous la bonté de penser à moi...

Et le petit prince, tout confus, ayant été chercher un (6) ..... [f], avait servi la fleur.

Ainsi l' avait-elle bien vite tourmenté par sa vanité un peu ombrageuse. Un jour, par exemple, parlant de ses quatre épines, elle avait dit au petit prince:

– Ils peuvent venir, les tigres, avec leurs griffes!

– Il n' y a pas de tigres sur ma planète, avait objecté le petit prince, et puis les tigres ne mangent pas (7) ..... [f].

– Je ne suis pas une herbe, avait doucement répondu la fleur.

– Pardonnez-moi...

– Je ne crains rien des tigres, mais j' ai horreur des courants d' air. Vous n' auriez pas un (8) ..... [f]?

„Horreur des courants d' air... ce n' est pas de chance, pour une plante, avait remarqué le petit prince. Cette fleur est bien (9) ..... [m]...”

– Le soir vous me mettez sous globe. Il fait très froid chez vous. C' est mal installé. Là d' où je viens...

Mais elle s' était interrompue. Elle (10) ..... [i] sous forme de graine. Elle n' avait rien pu connaître des autres mondes. Humiliée de s' être laissé surprendre à préparer un mensonge aussi naïf, elle avait toussé deux ou trois fois, pour mettre le petit prince dans son tort:

– Ce paravent?...

– J' allais le chercher mais vous me parliez!

Alors elle avait forcé sa toux pour lui infliger quand même des remords.

Ainsi le petit prince, malgré la bonne volonté de son amour, avait vite douté d'elle. Il avait pris au sérieux des mots sans importance, et était devenu très (11) ..... [m].

„J' aurais dû ne pas l' écouter, me confia-t-il un jour, il ne faut jamais écouter les fleurs. Il faut les regarder et les respirer. La mienne embaumait ma planète, mais je ne savais pas m' en réjouir. Cette histoire de griffes, qui m' avait tellement agacé, eût dû m' attendrir...”

Il me confia encore:

„Je n' ai alors rien su comprendre! J' aurais dû la juger sur les actes et non sur les mots. Elle m' embaumait et m' éclairait. Je n' aurais jamais dû m' enfuir! J' aurais dû deviner sa tendresse derrière ses pauvres ruses. Les fleurs sont si contradictoires! Mais j' étais trop (12) ..... [m] pour savoir l' aimer.”

A gyakorlatot elvégző francia fakultációs – 17 éves korú – tanulóknak az 1.1. feladatra adott megoldásait az 1. táblázat foglalja össze. A táblázat fejlécében a szövegből törölt eredeti kifejezések szerepelnek (kövérrel szedve), első oszlopában a résztvevők sorszámát tüntettem fel, utolsó sora, illetőleg oszlopa pedig a megoldások eredményeit összegzi. Az eredetivel (grammatikailag is) megegyező megoldásokat kövérrel, a – különböző természetű szemantikai-pragmatikai összefüggésekre (szinonímia, hiperonímia, hiponímia stb.) alapozott – elfogadható megoldásokat dőlt betűkkel emeltem ki.

Ami az 1.1. feladat megoldásait illeti, generálisan a következők állapíthatók meg:

- az eredeti szöveget egyetlen résztvevőnek sem sikerült rekonstruálnia;
- a megoldásokban a szöveg 12 szavának (egyszerű kifejezésének) több, mint 19%-a egyezik meg az eredetivel;
- a 4. sorszámú résztvevő megoldása összesen 5, a 9-é 4 eredetivel megegyező megoldást tartalmaz;
- a 6., 7. és 11. sorszámú résztvevő megoldásában 3, a 2., 3. és 5. résztvevőében 2, az 1-ében és a 8-éban mindössze 1 eredetivel azonos szövegszó található.

Az alábbiakban lássuk a résztvevők indoklásait (1.2. feladat) a maguk egészében!

1. –
2. Ismerem a szöveget, s ez befolyásolta a megoldásaimat.
3. Néhány megoldás számomra egyértelműnek tűnt. Vagy a szöveg *értelméből* következett a megfejtendő szó, például (1), vagy pedig a *szöveggörnyezetből* derült ki (7, 8). Voltak olyan helyek, ahol biztosnak látszott, hogy nem az általam megadott szó szerepel az eredeti szövegben, mégis megfelelőnek találtam azt (3, 10). A melléknévek esetében több variációt is el tudnék képzelni, hiszen azok alkalmasak jellemzésre, amihez sok szó használható fel. A melléknévek viszonylag függetlenek a szöveg környezetétől. A főnevek és az igeik esetében sokkal kevesebb a variációs lehetőség.
4. A szövegválasztást nem tartom szerencsésnek. Akaratlanul is befolyásolt a szöveg, a történet ismerete. Sok helyen azért szótár hiányában bizonytalan voltam a jelentésekben.

	planète	dérangeaient	brindille	sortir	coquette	arrosor d'eau fraîche	l'herbe	paravent	compliquée	était venue	malheureux	jeune	
1	planète	<i>fait pas mal à</i>	<i>fleure</i>	se montrer	merveilleuse	comp de la paix	les fleurs (les herbes)	une cloche	gracile	a fait	accueillante	heureux	1
2	planète	plaisair	place	–	heureuse	sandwich	d'herbes	un verre à conserves	coquette	–	blasé	jeune	2
3	planète	dérangeaient	merveille	se	fière	verre d'	d'herbes	globe	curieuse	se	froid	faible	2
4	planète	dérangeaient	boule	naître	vaniteuse	arrosor	d'herbes	paravent	timide	dormait	grossier	jeun	5
5	planète	s' apercevoaient	ressemblait	se présenter	vaine	thé	des plants	glob (paravent)	fragile	se tairait	déçu	aveugle	2
6	planète	monquaient de	<i>fleure</i>	s' épanourir	exigéante	–	des fleurs	paravent	vaniteux	était	ennuyeux	jeune	3
7	planète	gêne	<i>graine</i>	être	fière	arrosor	d'herbes	paravent	fragile	restait	sensible	égoiste	3
8	planète	fait pas mal à	<i>plante</i>	être	belle	restaurant	des herbes	tigre	sage	est	triste	partia	1
9	planète	touhent à	herbe	naître	fière	un arrosor	des herbes	paravent	fragile	<i>est arrivée</i>	triste	jeune	4
10	table	connaissait	fleur	être	belle	vivres	des fleurs	tigre	gentil	a	mal	petit	0
11	planète	dérange	<i>graine</i>	être	fière	arrosor	des	paravent	fragile	restait	déprimé	égoiste	3
	10	2	0	0	0	4	0	6	0	0	0	4	26

1. táblázat

5. A 8 helyre azért írtam üvegburát, mert azt vitt végül a kis herceg a virágnak, de a virág a paravánt kérte rajta számon. A 6-hoz azért írtam a *tea* szót, mert ha beszélgetni lehet a virággal, teázni is lehet vele.
6. Emlékeim alapján egészítettem ki a szöveget. A 4-est különleges hangulata miatt választottam.
7. –
8. Próbáltam megérteni a szöveget, és eszerint beírni a szavakat.
9. A 9-hez írhattam volna „kényeskedő”-t, de azt nem tartottam indokoltnak. A 11-hez megfelelő szó lenne még a „dühös” is, de a kis herceg jelleméhez nem illett volna, hogy a virágjára haragudjon, inkább önmagát hibáztatta.
10. A mondatok tartalmából következtettem ezekre a szavakra.
11. A szövegkörnyezet indokolja a választásaimat. Próbáltam megérteni a szöveget, de mivel ismertem, tudtam milyen hangulatú szavakat kell keresnem.

A gyakorlaton résztvevők által létrehozott egyes megoldásokkal kapcsolatban megállapítható, hogy a tanulók túlnyomó többsége jó érzékkel határozta meg a különböző entitások közti relációkat s azok referenciaviszonyait is. Az utóbbit illetően lásd például a *déranger* [‘zavar(ni)’] igére (1) vonatkozó megoldásokat. Ezzel összhangban megfelelőek a személyszám kategóriáit érintő megoldásaik is, lásd például a *venir* [‘jön(ni)’] (10) szöveghelyen található válaszaikat. A szóban forgó esetekben az igeidők sem okoztak különösebb nehézséget. A különböző igealakok helyesírásában azonban eléggé bizonytalanok, ami egyrészt figyelmetlenséggel, másrészt az idő rövidségével magyarázható, esetleg azzal, hogy nem kellőképpen sajátították el azt velük.

Amint a megoldások is mutatják, a résztvevők meglehetősen gazdag szókinccsel rendelkeznek, lásd többek között a *brindille* (‘hajtás’) szöveghelyen szereplő megoldásaikat, vagy a mellékevek vonatkozásában például a 3. sorszámú résztvevő indoklását.

Tekintsük itt végül a 4. résztvevő megoldását.

8FVe/4

J’ appris bien vite à mieux connaître cette fleur. Il y avait toujours eu, sur la *planète* du petit prince, des fleurs très simples, ornées d’ un seul rang de pétales, et qui ne tenaient point de place, et qui ne *dérangeaient* personne. Elles apparaissaient un matin dans l’ herbe, et puis elles s’ éteignaient le soir. Mais celle-là avait germé un jour, d’ une graine apportée d’ on ne sait où, et le petit prince avait surveillé de très près cette *boule* qui ne ressemblait pas aux autres brindilles. Ça pouvait être un nouveau genre de baobab. Mais l’ arbuste cessa vite de croître, et commença de préparer une fleur. Le petit prince, qui assistait à l’ installation d’ un bouton énorme, sentait bien qu’ il en sortirait une apparition miraculeuse, mais la fleur n’ en finissait pas de se préparer à être belle, à l’ abri de sa chambre verte. Elle choisissait avec soin ses couleurs. Elle s’ habillait lentement, elle ajustait un à un ses pétales. Elle ne voulait pas *naître* toute fripée comme les coquelicots. Elle ne voulait apparaître que dans le plein rayonnement de sa beauté. Eh! oui. Elle était très *vaniteuse*! Sa toilette mystérieuse avait donc duré des jours et des jours. Et puis voici qu’ un matin, justement à l’ heure du lever du soleil, elle s’ était montrée.

Et elle, qui avait travaillé avec tant de précision, dit en bâillant:

– Ah! je me réveille à peine... Je vous demande pardon... Je suis encore toute décoiffée...

Le petit prince, alors, ne put contenir son admiration:

– Que vous êtes belle!

– N' est-ce pas, répondit doucement la fleur. Et je suis née en même temps que le soleil...

Le petit prince devina bien qu' elle n' était pas trop modeste, mais elle était si émouvante!

– C' est l' heure, je crois, du petit déjeuner, avait-elle bientôt ajouté, auriez-vous la bonté de penser à moi...

Et le petit prince, tout confus, ayant été chercher un *arrosoir*, avait servi la fleur.

Ainsi l' avait-elle bien vite tourmenté par sa vanité un peu ombrageuse. Un jour, par exemple, parlant de ses quatre épines, elle avait dit au petit prince:

– Ils peuvent venir, les tigres, avec leurs griffes!

– Il n' y a pas de tigres sur ma planète, avait objecté le petit prince, et puis les tigres ne mangent pas d' *herbes*.

– Je ne suis pas une herbe, avait doucement répondu la fleur.

– Pardonnez-moi...

– Je ne crains rien des tigres, mais j' ai horreur des courants d' air. Vous n' auriez pas un *paravent*?

„Horreur des courants d' air... ce n' est pas de chance, pour une plante, avait remarqué le petit prince. Cette fleur est bien *timide*...”

– Le soir vous me mettez sous globe. Il fait très froid chez vous. C' est mal installé. Là d' où je viens...

Mais elle s' était interrompue. Elle *dormait* sous forme de graine. Elle n' avait rien pu connaître des autres mondes. Humiliée de s' être laissé surprendre à préparer un mensonge aussi naïf, elle avait toussé deux ou trois fois, pour mettre le petit prince dans son tort:

– Ce paravent?...

– J' allais le chercher mais vous me parliez!

Alors elle avait forcé sa toux pour lui infliger quand même des remords.

Ainsi le petit prince, malgré la bonne volonté de son amour, avait vite douté d' elle. Il avait pris au sérieux des mots sans importance, et était devenu très *grossier*.

„J' aurais dû ne pas l' écouter, me confia-t-il un jour, il ne faut jamais écouter les fleurs. Il faut les regarder et les respirer. La mienne embaumait ma planète, mais je ne savais pas m' en réjouir. Cette histoire de griffes, qui m' avait tellement agacé, eût dû m' attendre...”

Il me confia encore:

„Je n' ai alors rien su comprendre! J' aurais dû la juger sur les actes et non sur les mots. Elle m' embaumait et m' éclairait. Je n' aurais jamais dû m' enfuir! J' aurais dû deviner sa tendresse derrière ses pauvres ruses. Les fleurs sont si contradictoires! Mais j' étais trop *jeun* pour savoir l' aimer.”

2. A 8F relátumával kapcsolatos verbális gyakorlat

A relátummal kapcsolatos verbális gyakorlatot úgy készítettem elő, hogy a (rajzok nélküli) fejezet bekezdéseit a hozzájuk rendelt betűkódok ábécébe rendezésével összekevertem. (Lásd még a jelen kötetben BENKES RÉKA és VASS LÁSZLÓ „Egy adott verbális

szöveg relátumával kapcsolatos kreatív-produktív gyakorlatok. Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg*” című tanulmányát.)

A feladatot a következőképpen fogalmaztam meg.

Az alábbiakban a kis herceg történetéből egy olyan fejezetet olvashat (eredeti nyelven), amelynek bekezdéseit összekevertem. A bekezdéseket betűkből álló kódokkal jelöltem (lásd **8FVe**”).

8FVe”

A – Ce paravent?...

B – Ah! Je me réveille à peine... Je vous demande pardon... Je suis encore toute décoiffée...

C – N’ est-ce pas, répondit doucement la fleur. Et je suis née en même temps que le soleil...

D Ainsi l’ avait-elle bien vite tourmenté par sa vanité un peu ombrageuse. Un jour, par exemple, parlant de ses quatre épines, elle avait dit au petit prince:

E „Horreur des courants d’ air... ce n’ est pas de chance, pour une plante, avait remarqué le petit prince. Cette fleur est bien compliquée...”

F – Pardonnez-moi...

G Mais elle s’ était interrompue. Elle était venue sous forme de graine. Elle n’ avait rien pu connaître des autres mondes. Humiliée de s’ être laissé surprendre à préparer un mensonge aussi naïf, elle avait toussé deux ou trois fois, pour mettre le petit prince dans son tort:

H J’ appris bien vite à mieux connaître cette fleur. Il y avait toujours eu, sur la planète du petit prince, des fleurs très simples, ornées d’ un seul rang de pétales, et qui ne tenaient point de place, et qui ne dérangeraient personne. Elles apparaissaient un matin dans l’ herbe, et puis elles s’ éteignaient le soir. Mais celle-là avait germé un jour, d’ une graine apportée d’ on ne sait où, et le petit prince avait surveillé de très près cette brindille qui ne ressemblait pas aux autres brindilles. Ça pouvait être un nouveau genre de baobab. Mais l’ arbuste cessa vite de croître, et commença de préparer une fleur. Le petit prince, qui assistait à l’ installation d’ un bouton énorme, sentait bien qu’ il en sortirait une apparition miraculeuse, mais la fleur n’ en finissait pas de se préparer à être belle, à l’ abri de sa chambre verte. Elle choisissait avec soin ses couleurs. Elle s’ habillait lentement, elle ajustait un à un ses pétales. Elle ne voulait pas sortir toute fripée comme les coquelicots. Elle ne voulait apparaître que dans le plein rayonnement de sa beauté. Eh! oui. Elle était très coquette! Sa toilette mystérieuse avait donc duré des jours et des jours. Et puis voici qu’ un matin, justement à l’ heure du lever du soleil, elle s’ était montrée.

I – Je ne crains rien des tigres, mais j’ ai horreur des courants d’ air. Vous n’ auriez pas un paravent?

J – C’ est l’ heure, je crois, du petit déjeuner, avait-elle bientôt ajouté, auriez-vous la bonté de penser à moi...

K „Je n' ai alors rien su comprendre! J' aurais dû la juger sur les actes et non sur les mots. Elle m' embaumait et m' éclairait. Je n' aurais jamais dû m' enfuir! J' aurais dû deviner sa tendresse derrière ses pauvres ruses. Les fleurs sont si contradictoires! Mais j' étais trop jeune pour savoir l' aimer.”

L Le petit prince, alors, ne put contenir son admiration:

M – Ils peuvent venir, les tigres, avec leurs griffes!

N Il me confia encore:

O – Je ne suis pas une herbe, avait doucement répondu la fleur.

P – Que vous êtes belle!

O - J' allais le chercher mais vous me parliez!

R „J’ aurais dû ne pas l’ écouter, me confia-t-il un jour, il ne faut jamais écouter les fleurs. Il faut les regarder et les respirer. La mienne embaumait ma planète, mais je ne savais pas m’ en réjouir. Cette histoire de griffes, qui m’ avait tellement agacé, eût dû m’ attendrir...”

S Et le petit prince, tout confus, ayant été chercher un arrosoir d' eau fraîche, avait servi la fleur.

T Ainsi le petit prince, malgré la bonne volonté de son amour, avait vite douté d' elle. Il avait pris au sérieux des mots sans importance, et était devenu très malheureux.

U Le petit prince devina bien qu' elle n' était pas trop modeste, mais elle était si émouvante!

V Alors elle avait forcé sa toux pour lui infliger quand même des remords.

X – Il n' y a pas de tigres sur ma planète, avait objecté le petit prince, et puis les tigres ne mangent pas l' herbe.

Y Et elle, qui avait travaillé avec tant de précision, dit en bâillant:

Z – Le soir vous me mettez sous globe. Il fait très froid chez vous. C' est mal installé. Là d' où je viens...

2.1. Rendezze át a bekezdések sorrendjét úgy, hogy egy, az ön számára elfogadható szöveget kapjon! Írja a megfelelőnek tartott bekezdések betűkódját az alábbi táblázatba!

[illegible]

2.2. Indokolja meg néhány mondattal az ön által megfelelőnek tartott bekezdéssorrendet!

A gyakorlatot elvégző francia fakultációs – 18 éves korú – tanulóknak a 2.1. feladatra adott megoldásait az 2. táblázat foglalja össze. A táblázat fejlécében a betűkódok a fejezet bekezdéseinek eredeti sorrendjében szerepelnek, első oszlopában a résztvevők sorszámaát tüntettem fel, utolsó oszlopa az eredetivel megegyező sorrendű bekezdések (melyeknek betűkódját kövérrel szedtem) számát tartalmazza, utolsó sora az oszlopok eredményeit összegzi, a különböző rászteres mezők pedig összetartozó, de nem az eredetivel megegyező helyen található megoldásokat jelölnek.

Ami a 2.1. feladat megoldásait illeti, generálisan a következők állapíthatók meg:

- az eredeti bekezdéssorrendet egyetlen résztvevőnek sem sikerült rekonstruálnia;
- a megoldásokban a fejezet 25 bekezdésének több, mint 14%-a található az eredetivel megegyező helyen;
- a 2. résztvevő megoldásában 10, az 1-ében 7, a 3-ében és az 5-ében 5 bekezdés található az eredetivel megegyező helyen;
- a fejezetet az eredetinek megfelelően 6 résztvevő kezdte a „H” jelű bekezdéssel, s heten zárták a „K”-val.

Az alábbiakban lássuk a résztvevők indoklásait (2.2. feladat) a maguk egészében!

1. –
2. A *szövegösszefűgés* alapján adtam meg ezt a sorrendet. A virág kialakul, felébred, vizet kér, majd a tüskéivel büszkélkedik. A kis herceget kihasználja, s ő egyre szomorúbb lesz. Azt gondolja, fiatal volt még, hogy szeretni tudjon. Szerintem ez azt is jelenti, hogy egy szépségét ismerő lény mennyire kisajátíthat egy másikat. A virág mintha képtelen lenne szeretni. Elfogadja, elvárja a gondoskodást, de nem viszonzozza azt. Ez a fejezet a kapcsolatok egyoldalúságát is mutathatja.
3. Fontos szempont volt, hogy a bekezdések által alkotott fejezet keretes. A történet a „H”-val kezdődik, és a „TRNK” sorral végződik. A közbeeső részeknél fontos ugyan a sorrend, de – minden bizonnyal – nem felboríthatatlan; meghatározó jelentőségűnek a hangulatot vélem.
4. Már olvastam *A kis herceget*, de nem emlékszem pontosan erre a fejezetre. A sorrend, amit fölállítottam, elég nagy valószínűséggel nem jó, s ez azért tűnik így, mert úgy érzem, mintha egy-egy helyen hiányozna valamiféle összekötő rész.
5. Így tűnt logikusnak a fejezet a bekezdések értelme alapján. Könnyebb lett volna a feladat megoldása, ha külön lapokra lettek volna írva a bekezdések. Így nem volt elég idő a megoldásra.
6. Azért gondolom, hogy ez lehet a bekezdések sorrendje, mert az írásjelek (például a kettőspontok, a három pont), a történet logikája, illetőleg a szereplők egyénisége, továbbá a hímnemű és nőnemű szavak előfordulása és a grammatikai tárgy helye körülbelül így diktálta.
7. –
8. –
9. Elsősorban a *tartalmi összefüggések* segítettek, néha pedig a *kapcsolóelemek*.
10. Azért választottam ezt a sorrendet, mert különben nem volt értelme a bekezdéseknek. Ezt leszámítva pedig nem értettem jól a szöveget.
11. A párbeszédnek segítségével sikerült az, ami.

	H	Y	B	L	P	C	U	J	S	D	M	X	O	F	I	E	Z	G	A	Q	V	T	R	N	K	
1	R	H	B	L	P	C	J	Q	S	M	D	I	G	X	O	F		E	A	V	Y	Z		T	K	7
2	R	H	B	L	P	C	J	Q	S	M	G	X	O	F	D	I	A	Y	Z	E	U			N	K	10
3	H	B	P	C	U	J	S	G	D	M	X	O	F	I	Q	A	E	V	Y	Z	L	T	R	N	K	5
4	R	H	P	B	Y	J	Q	S	D	Z	G	F	E	V	I	A	C	M	L	X	O	U	T	N	K	3
5	H	Z	G	J	S	U	L	P	C	Y	B	D	I	E	M	X	O	P	V	A	Q	T	R	N	K	5
6	H	L	P	C	Y	B	D	I	E	M	X	O	F	V	A											1
8		H	B		J	S		M	D	X	O	F		L	P	C	U		I	E	A	Q		N	K	3
9	H	L	P	C		M	X	O		I	E	A	Q		Z	G		J	S							1
10	H	L	P	C		D	M	X	O	F													N	K	T	1
11	H	L	P	C		D	M	X	O	F													R	N	K	4
	6	0	3	2	2	2	0	0	2	0	0	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	2	3	6	7	40

2. táblázat

A gyakorlaton résztvevők által létrehozott egyes megoldásokkal kapcsolatban megállapítható, hogy ha a tanulók adott esetben nem értik is teljesen a szöveget, bizonyos eszközök (forikus elemek, szemantikai mezők, gondolatjelek stb.) segítségével (lásd például a 2. vagy a 3. sorszámú résztvevő indoklását) képesek legalább 'foltszerűen' rekonstruálni az eredeti bekezdésarchitektonika egyes elemeit.

Tekintsük itt végül a 2. sorszámú résztvevő megoldását.

8FVe''/2

R „J' aurais dû ne pas l' écouter, me confia-t-il un jour, il ne faut jamais écouter les fleurs. Il faut les regarder et les respirer. La mienne embaumait ma planète, mais je ne savais pas m' en réjouir. Cette histoire de griffes, qui m' avait tellement agacé, eût dû m' attendrir...”

H J' appris bien vite à mieux connaître cette fleur. Il y avait toujours eu, sur la planète du petit prince, des fleurs très simples, ornées d' un seul rang de pétales, et qui ne tenaient point de place, et qui ne dérangeraient personne. Elles apparaissaient un matin dans l' herbe, et puis elles s' éteignaient le soir. Mais celle-là avait germé un jour, d' une graine apportée d' on ne sait où, et le petit prince avait surveillé de très près cette brindille qui ne ressemblait pas aux autres brindilles. Ça pouvait être un nouveau genre de baobab. Mais l' arbuste cessa vite de croître, et commença de préparer une fleur. Le petit prince, qui assistait à l' installation d' un bouton énorme, sentait bien qu' il en sortirait une apparition miraculeuse, mais la fleur n' en finissait pas de se préparer à être belle, à l' abri de sa chambre verte. Elle choisissait avec soin ses couleurs. Elle s' habillait lentement, elle ajustait un à un ses pétales. Elle ne voulait pas sortir toute fripée comme les coquelicots. Elle ne voulait apparaître que dans le plein rayonnement de sa beauté. Eh! oui. Elle était très coquette! Sa toilette mystérieuse avait donc duré des jours et des jours. Et puis voici qu' un matin, justement à l' heure du lever du soleil, elle s' était montrée.

B – Ah! je me réveille à peine... Je vous demande pardon... Je suis encore toute décoiffée...

L Le petit prince, alors, ne put contenir son admiration:

P – Que vous êtes belle!

C – N' est-ce pas, répondit doucement la fleur. Et je suis née en même temps que le soleil...

J – C' est l' heure, je crois, du petit déjeuner, avait-elle bientôt ajouté, auriez-vous la bonté de penser à moi...

Q – J' allais le chercher mais vous me parliez!

S Et le petit prince, tout confus, ayant été chercher un arrosoir d' eau fraîche, avait servi la fleur.

M – Ils peuvent venir, les tigres, avec leurs griffes!

G Mais elle s' était interrompue. Elle était venue sous forme de graine. Elle n' avait rien pu connaître des autres mondes. Humiliée de s' être laissé surprendre à préparer un mensonge aussi naïf, elle avait toussé deux ou trois fois, pour mettre le petit prince dans son tort:

X – Il n' y a pas de tigres sur ma planète, avait objecté le petit prince, et puis les tigres ne mangent pas l' herbe.

O – Je ne suis pas une herbe, avait doucement répondu la fleur.

F – Pardonnez-moi...

D Ainsi l' avait-elle bien vite tourmenté par sa vanité un peu ombrageuse. Un jour, par exemple, parlant de ses quatre épines, elle avait dit au petit prince:

I – Je ne crains rien des tigres, mais j' ai horreur des courants d' air. Vous n' auriez pas un paravent?

A – Ce paravent?...

Y Et elle, qui avait travaillé avec tant de précision, dit en bâillant:

Z – Le soir vous me mettez sous globe. Il fait très froid chez vous. C' est mal installé. Là d' où je viens...

E „Horreur des courants d' air... ce n' est pas de chance, pour une plante, avait remarqué le petit prince. Cette fleur est bien compliquée...”

U Le petit prince devina bien qu' elle n' était pas trop modeste, mais elle était si émouvante!

V Alors elle avait forcé sa toux pour lui infliger quand même des remords.

T Ainsi le petit prince, malgré la bonne volonté de son amour, avait vite douté d' elle. Il avait pris au sérieux des mots sans importance, et était devenu très malheureux.

N Il me confia encore:

K „Je n' ai alors rien su comprendre! J' aurais dû la juger sur les actes et non sur les mots. Elle m' embaumait et m' éclairait. Je n' aurais jamais dû m' enfuir! J' aurais dû deviner sa tendresse derrière ses pauvres ruses. Les fleurs sont si contradictoires! Mais j' étais trop jeune pour savoir l' aimer.”

3. Befejező megjegyzések

Ebben a tanulmányomban, miként azt a bevezetésben jeleztem, *A kis herceg* című Saint-Exupéry-mű 8. fejezetének francia forrásnyelvi szövegén 17-18 éves korú, francia fakultációs – budapesti gimnáziumi – tanulókkal elvégzetett kreatív-produktív gyakorlatok tapasztalatairól kívántam számot adni, a szóban forgó fejezet verbális komponensére koncentrálni.

Az eredmények azt mutatják, hogy a feladatmegoldó diákok jól írnak, olvasnak, beszélnek, egyszerűen értenek franciául.

A CREATIVE-PRODUCTIVE APPROACH TO FOREIGN LANGUAGE TEXTS. FRENCH EXERCISES WITH HUNGARIAN LINGUISTIC AND SOCIO-CULTURAL BACKGROUND. ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY *LE PETIT PRINCE*

RÉKA BENKES

The study reviews the results of creative-productive exercises on Chapter 8 of *Le Petit Prince* by Antoine de Saint-Exupéry taken as French source material. The author focusses on the verbal components of the Chapter referred to. The exercises were done by pupils of a distinguished Budapest grammar school, aged 17-18, specialising in French.

B. A SZÖVEGTAN ÉS HORIZONTÁLIS KÖRNYEZETÉNEK DISZCIPLÍNÁI

A *szövegtani kutatás* – ha egy szövegtan koncepciója alapvonalaiban már körvonalazódott – ebben az úgynevezett ‘horizontális környezet’-ben megy végbe. Itt kell tisztázódnia ugyanis, hogy a kidolgozott szövegtan milyen kapcsolatban áll majd egyfelől a ‘textológiai társdiszciplínák’-kal, másfelől a ‘nyelvészetiek’-kel; más szóval: hogy a ‘horizontális környezet’ diszciplínái mit várhatnak el egymástól, mit nyújtanak (mit kell nyújtaniuk) egymásnak. Ennek következtében az ehhez a ‘szektor’-hoz tartozó multidiszciplináris szövegmegeközelítések maguk is alap kutatás jellegűek.

B. 1. TEXTOLÓGIAI TÁRSDISZCIPLÍNÁK

Ebben a szekcióban három írást talál az olvasó. KOLTAY TIBORÉ egy sajátos ‘levél-műfaj’-nak, az e-mail üzeneteknek a szerkezeti sajátosságaival foglalkozik – ezért soroltuk a ‘poétika’ címszó alá. A másik kettő *A kis herceggel*. Ez utóbbiakat – többek között – az kapcsolja egymáshoz, hogy az adott műnek nemcsak a magyar (vagy más nyelvű) fordítását, hanem a francia eredetijét is figyelembe veszik. – E témához továbbá lásd a jelen kötet *Áttekintések, recenziók* szektorában SZATHMÁRI ISTVÁN (szerk.): *Hol tart ma a stilisztika* (Ismertetés), valamint a *Bibliográfiák, repertóriumok* szektorban TOLCSVAI NAGY GÁBOR *A magyar nyelv stilisztikája* című könyvének tartalomjegyzékét.

Poétika

AZ E-MAIL ÜZENETEK PRAGMATIKAI JELLEMZŐIRŐL

KOLTAY TIBOR

A számítógép-hálózatok a vizuális alapokra épülő kultúrákkal szemben ismét a szöveget állítják a középpontba. Különösen így van ez a hálózati kommunikációban kiemelkedő szerepe játszó elektronikus levelezés (e-mail) esetében.

Az e-mail útján történő kommunikáció elsősorban a pragmatikai szinten hat a szövegekre.

1. Az elektronikus levelezés

Az elektronikus levelezés igénybevételekor egy hálózat gyakorlatilag bármely pontjáról (végállomásáról) küldhetünk elektronikus levelet bármely másik hálózat tetszés szerinti pontjára.

Az elektronikus levelezés a hálózatok legrégebbi és legállandóbb szolgáltatása, amely kisebb technológiai változásoktól eltekintve, lényegében ugyanaz maradt, annak

ellenére, hogy a hálózatok esetében nem ritka, hogy olyan formák születnek, amelyek szükségtelenné teszik a megelőzőek használatát, vagy legalább az általuk kínáltaknál nagyságrendekkel jobb szolgáltatást nyújtanak.

Az e-mail előnye, hogy lényegesebb gyorsabb mint a hagyományos posta. A kommunikáció ugyanakkor aszinkron jellegű, tehát nem szükséges, hogy mindkét fél egyidejűleg rajta legyen a hálózaton. Ezért is nevezik az e-mail címet legtöbbször postaládaszámnak.

Az Interneten ugyanis megvan a valós idejű (szinkrón) párbeszéd lehetősége is. A *talk* parancs segítségével a hálózaton éppen rajta levő felhasználóval társaloghatunk, ha az hajlandó a társalgásra. Ilyenkor a képernyő két részre oszlik. Az egyik félre mi írjuk üzenetünket, míg a képernyő másik felén olvashatjuk partnerünk üzenetét. Ezzel az interaktivitással viszont lemondunk az elektronikus levelezés kínálta előnyökről.

A levelező rendszerek a következő fontosabb funkciókkal rendelkeznek:

- levelek írása (szerkesztése),
- levelek küldése,
- levelek olvasása,
- levelek törlése:
  - olvasás előtt,
  - olvasás után,
- levelek megőrzése saját postafiókunkban,
- levelek kinyomtatása,
- levelek továbbítása más címre (forward),
- levelek megválaszolása (reply).

2. Az e-mail szerkezete

Az elektronikus levél két részből, a tulajdonképpeni üzenetből és a fejlécből (Header) áll.

2.1. A fejléc

A fejléct a legtöbb levelezőrendszer nem kezeli fizikailag is elkülönített formában. A fejlécben érkező üzenet részleges megjelenítése, illetve nyomtatáskor a fejléc elhagyása megoldható, de eredeti formájában a levél (a kivételektől eltekintve) a fejléccel együtt olvasható-olvasandó. Bár néha borítéknak is nevezik, alapvetően a szöveg részévé válik.

A fejléc legfontosabb elemei a feladó (From), a címzett (To) és a levél tárgya (Subject). Levelek küldésekor a feladó címe automatikusan bekerül a fejlécbe, a címzettet azonban meg kell jelölnünk.

Levelek olvasásakor a levelezőrendszerek először általában e három információt és a beérkezés dátumát mutatják meg. A fejléc ugyanakkor további információkat is tartalmaz. Ezek lehetnek az esetleges másolatot kapók. Feladáskor ugyanis megjelölhetjük azokat, akik a régi karbonpapíros (Carbon Copy, Cc) másolathoz hasonlóan elektronikus formában megkapják levelünket. Sajátos helyzetet teremt a titkos másolat (BCc, Blind

Carbon Copy), amelynek létéről nem tud a címzett, viszont a neki küldött információról tájékozódhat egy, csak a feladó által ismert személy.

A fejléc fenti információihoz a hálózati zsilipen (kapuszolgáltatón, gateway-en) való kilépéskor a gép hozzáteszi a pontos dátumot, zónaidőt (Date), és az üzenet aznapi azonosítóját (Message-ID). Küldeményünk általában nem egy gépen keresztül érkezik meg, ezért a közbeeső gépek a fejlécet továbbépítik, jelezve, hogy melyikük mikor vette, illetve adta az üzenetet.

A válaszfunkciót a Reply-To vagy (ennek hiányában) a Return-Path mező biztosítja. Előfordulhat még a Sender mező is, hiszen valaki a titkárnője útján is levelezhet, ilyenkor az ő címe kerül a From mezőbe, a titkárnőjének a címe pedig a Sender mezőbe. Az In-reply-to mezőben szerepel annak a levélnek az azonosítója, amelyre az adott válasz érkezett. Ezek az információk teszik lehetővé, hogy a válaszadáskor a címzés automatikusan megtörténjen.

2.2. A levél törzse

Aszinkron jellege ellenére az e-mail a gyors üzenetváltás lehetősége folytán *párbeszédre* emlékeztet, tehát bizonyos fokig a szóbeliséghez hasonul, ami mindenekelőtt a levelek törzsében megjelenő (szorosabb értelemben vett) szövegek kevésbé megszerkesztett voltában nyilvánul meg.

A levelezőrendszerekben rendelkezésre álló szövegszerkesztők általában egyszerűek, a nyomtatás lehetőségével a szokásosnál ritkábban élünk. A szövegek összehasonlítását a képernyő nagysága korlátozza. Ugyanakkor technikailag itt sem zárható ki előre megszerkesztett, jól átgondolt szövegek elküldése, legfeljebb ritkán vesszük ehhez a fáradságot, hiszen az elektronikus levelezés jobban tűri a pontatlanságokat és hibákat is, különös tekintettel arra, hogy a levelek gyorsan továbbíthatók és könnyen ismételhetők.

A kifejtés jellege nem annyira elgondolt szerkezetekhez igazodik, mint a témák felmerülésének sorrendjét követi, ami különösen igaz a válaszlevelekben.

Az e-mail üzenetek többsége hirtelen megírt, rövid szöveg. Az e-mail formálisabb, mint a szóbeli közlés, de a szokásos leveleknél általában kevésbé formális, ami többek között azt is okozza, hogy sokan bizonytalanok is a hagyományos levelekben szokásos nyitó- és záróformulák alkalmazásában. A képernyő formátuma uniformizál, ami az informális jelleget erősíti. Nem szabad viszont elfelejtenünk, hogy az e-mail üzenetek *megőrizhetők*, amiben tehát az íráshoz hasonlítanak a formális jelleg tekintetében is.

A válaszfunkció lehetőséget ad arra is, hogy a megválaszolandó levél egészét vagy részeit idézzük. A levelezőprogramok többsége nem a megszokott idézőjeleket, hanem a sor elejére tett „>” jelet használja ennek jelölésére. Az idézés lehetőségével jelöltté válik és felerősödik a levélváltásba tartozó üzenetek közötti intertextualitás.

A levélhez csatolhatunk fájlokat is, amelyek egyaránt lehetnek szövegek vagy bináris formájú információk (programok). A csatolt szövegeket is gyakran kódolt, emberi szemmel nem olvasható formában továbbítjuk, tehát megérkezéskor a címzettnek dekódolnia kell ezeket.

A csatolt levelek ugyanakkor gyakran olyan szövegek, amelyekhez az e-mail üzenet csupán magyarázatul szolgál, vagyis a hagyományos levelezésben is jól ismert kísérőlevél funkcióját látja el.

3. Egyéb jellemzők

3.1. Ékezetek

A magyar ékezetes betűk kezelése az adatátviteli rendszerekben közismerten nem egyszerű. Sok hálózat nem képes ékezetes betűk átvitelére, a rendszerek különbözősége folytán vagy a hálózatok közötti kapuszolgálatok korlátozott lehetőségei miatt is terjed az ékezetnélküliség, ami mindenekelőtt az elektronikus levelezést jellemzi. Létezik az úgynevezett repülő ékezetek rendszere is, amelyben például az ó betű jele o', az ő betűé o". Ez azonban sokakat zavar, így nem túlságosan népszerű.

Marad tehát az ékezetnélküliség, amely sajátos, de könnyen elsajátítható olvasást követel meg.

3.2. Metakommunikáció

Az elektronikus levelezés kapcsán szólnunk kell a metakommunikációt szolgáló és a legtöbbek által szinte kötelező jelleggel megemlített úgynevezett, mosolygók (smilek, emoticonok) kérdéséről is.

Ezek a számítógép billentyűzetén található, jelekből felépülő, érzelmeket kifejező elemek. Néhány példa:

- :-) – Normál mosoly, gúnyos vagy vicces kijelentés esetére. Jelentése: „ez nem komoly!”.
- ;-) – Kacsintó mosoly kacér és/vagy gúnyos megjegyzéshez.
- :-(- – Rosszalló mosoly.

Ezek szótára, a Smiley Dictionary több helyről letölthető a hálózaton.

A smile a képi információ igen egyszerű, mondhatnánk primitív formája. Fő funkciója, hogy pótolja a hiányzó metakommunikációt.

Aligha van többről szó, és az emoticonok képi jellegét nem kell jelentős újdonságnak tekintenünk. Képi információ mindig is kísért szövegeket. A verbális kommunikációt kiegészítő képi információ megnövekedett mennyisége önmagában nem feltétlenül jelent változást. Az emoticon azonban verbális közlést helyettesítő eszköz. Igaz, szerepe és fontossága nem haladja meg a nyomtatott szövegek tipográfiai eszközeinek funkcióját.

3.3. Etikett

Az elektronikus levelezésben az etikett *szövegszervező* tényezővé válik. Természetből következik, hogy előírásai fakultatív jellegűek. Mindazonáltal befolyással van a célközönség, a levél célja és tartalma alakítására.

A papír alapú levelezésnek közismertek a szabályai. Ezeket lényegében az elektronikus levelezés során is célszerű betartanunk, és ki-kí maga kell hogy megítélje, milyen mértékben él a médium adta szabadsággal. Magyar nyelven az elektronikus levelezésben például a szokásosnál gyakoribb a tegeződés. Mindazonáltal nem minden esetben jó ezzel élnünk.

Nemcsak udvariassági gesztus, hanem a túlzott sietség ellensúlyozására szolgál az az elvárás, hogy a levelekhez tartozó tárgy (Subject) rovatot mindig és a lehető leginformatívabb módon töltsük ki. Ebben a kérdésben jól megmutatkozik az etikett szövegszervező jellege is, hiszen ennek a szabálynak a betartásával a tárgy a fejlécben kiemelkedő szerepet kap, és fokozott mértékben válik a szöveg alkotóelemévé.

Fontos szabály, hogy ne várakoztassuk sokáig partnerünket, legalább egy sort küldjünk neki, miért nem válaszolunk, hiszen az e-mail lényeges vonása a gyorsaság.

A levelező rendszerek említett automatikus válaszfunkciója azért hasznos, mert válaszunkban könnyen idézhetjük levelezőpartnerünk levelét. Így nem kell megkeresnie, melyik üzenetere válaszolunk valójában, hiszen több e-mailt is küldhetett, akár hasonló témákban is. Pazarlás azonban ilyenkor az egész (hosszú) üzenetet megismételni. Inkább töröljünk belőle, és csak a reagálásunkat kiváltó sorokat hagyjuk meg.

Sok levelezőprogram lehetővé teszi aláírássállomány automatikus hozzárendelését leveleinkhez. Ezeket lehetőleg kisebb terjedelműre komponáljuk meg. Szükségtelen hosszú idézetekkel, ASCII-rajzokkal nehezéssé (a címzett számára esetenként bosszantóvá) tennünk leveleinket.

A gyors üzenetváltás lehetősége a már említett rögzíthetőséggel párosul, tehát vigyáznunk kell az indulatokkal, és ne felejtjük el, hogy alapvetően írott üzenetet küldünk, amelyben a szóbelinél jóval erősebben érvényesül a kritika.

Használunk kell a kis- és nagybetűket. A csupa nagybetűs szöveget sokan kiabálásnak (screaming) érzik.

4. Elektronikus vitafórumok

Az elektronikus levelezésben a címzett lehet egy parancsokat végrehajtó számítógép is, tehát üzenetet nem csupán személyeknek küldhetünk, hanem a levelek (illetve az azokban lévő parancsok) fogadására felkészített számítógépeknek is.

Ez lehetővé teszi, hogy elektronikus vitafórumok, levelező csoportok résztvevői legyünk.

Az elektronikus vitafórumok a konferenciákhoz hasonló információcserére adnak lehetőséget, nem véletlen tehát, hogy az elektronikus vitafórumokat gyakran elektronikus konferenciáknak is nevezik.

Ez már önmagában is sajátos kommunikációt eredményez, hiszen a potenciális címzettek köre szélesebb és kevésbé körülhatárolt, mint az egyes személyeknek vagy azok meghatározott csoportjának szóló levelek esetében. Igaz, a címzettek köréről itt is van valamelyes ismeretünk, hiszen a vitafórumok valamiféle közös érdeklődés jegyében szerveződnek. Ráadásul a számítógéptől meg is tudhatunk e címzettekről bizonyos adatokat, például a résztvevők címét, hogy mely országban élnek, vagy netán azt, hogy van közöttük olyan is, aki ezeket az adatokat titkolni kívánja. Értelemszerű, hogy olvassuk az adott fórumnak küldött leveleket. Azt sem szabad ugyanakkor elfelejtenünk, hogy a résztvevők

egy része a kommunikációs láncban egyoldalúan vesz részt, csak olvassa az üzeneteket, azaz nem feladó, csak vevő, tehát az ő kommunikátumait nincs módunkban megismerni.

Akárhogy is van, a résztvevők pusztán létszáma is a címzettek viszonylagos ismeretlenségét hozza magával.

Sajátos vonás az is, hogy a résztvevők egy része a vitafórumon megjelenő üzenetek bizonyos aspektusaira reagál, majd az ezekre a kiemelt aspektusokra érkezett reagálások láncában folytatódik a kommunikáció.

4.1. Etikett a vitafórumokon

A vitafórumoknak is van etikettje. A hagyományos levelekhez hasonlóan, illik üzeneteinket aláírni. Ez az előre generált aláírássálmányokkal sem magától értetődő, amit a gyorsaság és a szokásos írásmódtól eltérő (billentyűzeten történő) kommunikáció magyaráz.

Óvatosan kell bánnunk az automatikus válaszfunkcióval is: jól meg kell gondolnunk, mit válaszolunk, hiszen üzenetünket sokan, talán sok ezren is olvashatják.

A személyeknek szóló, másra nem tartozó üzeneteket mindig az illető személyes postafiókjának címezzük. Ami viszont az egész listát érdekelheti, azt ne titkoljuk a többiek előtt.

Illendő egy-egy kérdés feltevése előtt keresést végezni arra vonatkozóan, nem foglalkozott-e már az adott fórum a problémával, hogy ismétlésekkel ne terheljük a résztvevőket. Sok fórum ezért is állít össze listákat a gyakran ismétlődő kérdésekről (gyik).

Levelet, kérdést küldhetünk olyan listára is, amelyre nem vagyunk feliratkozva, ilyenkor azonban jelezniünk kell, hogy a válaszokat „nem nyilvánosan”, hanem saját címünkre kérjük.

Az egy személynek szóló levelek esetében is célszerű szem előtt tartanunk, de a vitafórumok esetében még inkább igaz, hogy emberi szemmel közvetlenül nem olvasható (kódolt) formában csak kivételes esetben küldjünk levelet. Ha ezt mégis szükségesnek látjuk, írjuk meg:

- milyen módon lehet emberi szemmel olvasható formára alakítani az illető szöveget,
- milyen emberi szemmel olvasható forma keletkezik a dekódolás után.

5. Összefoglalás

Az e-mail jellemzőit nagyban meghatározza a médium, mégis több értelemben véve is vegyes kommunikációt valósít meg. Egyaránt mutatja a szóbeliség és az írásbeliség jegeit. Sokban megőrzi a hagyományos levelezés jellemzőit de technikájában és etikettjében eltér attól. Igaz az etikett maga is kétarcú módon támaszkodik a hagyományra és az újításra.

Irodalomjegyzék

HOROWITZ, R. B., BARCHILON, M. G.:

1994. Stylistic guidelines for e-mail. IEEE Transactions on Professional Communication vol. 37. no. 4. 207-212.

KOLTAY Tibor – SZANISZLÓ István:

1996. Kapcsolattartás e-mail útján az Interneten. Budapest, NIIF.

SPINUZZI, C.:

1994. A different kind of forum: Rethinking rhetorical strategies for electronic text media. IEEE Transactions on Professional Communication vol. 37. no. 4. 213-217.

ABOUT PRAGAMATIC CHARACTERISTICS OF E-MAIL MESSAGES

TIBOR KOLTAY

Communication on wide area networks has a number of characteristics that differentiate it from oral discourse, telephone conversation, written communication or electronic press.

The medium determines first of all pragmatic characteristics of the discourse.

In contrast to earlier growing importance of visual information, networking concentrates on texts. Electronic communication often acquires characteristics of oral discourse as e-mail messages act as dialogues even the exchange of information is asynchronous.

E-mail messages are often hastily produced texts that are more formal than oral discourse but less than written text which may confuse some of its users.

As the Header is not physically separated from the body of the message it becomes integral part of the discourse. It is especially true in the case of the Subject that is required by netiquette to be filled in. Netiquette substitutes for stylistic guidelines and becomes organizing principle of the text both in individual e-mail messages and electronic discussion fora that address a less determinable target group of the messages.

**A SZÖVEG MINT ÖKOSZEMIÓZIS
ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY *LE PETIT PRINCE* – A KIS HERCEG
NÉHÁNY SZÖVEGJELENSÉGE**

BENCZE LÓRÁNT

Általános alapelvek

A szöveg felfogható mint sokrétegű jel és jelentéskörnyezet. A szöveg csak akkor és azért szöveg, ha a szövegalkotó és/vagy a szövegbefogadó olybá veszi (vö. PETŐFI szövegmeghatározásaival és alább PEIRCE: „csak az jel, amit jelként értelmeznek”). A szövegben adott szövegjelenség megváltoztatása átrendeződést indíthat el (vö. PETŐFI – BENKES kreatív-produktív szövegkísérleteivel), és kényszerítő környezetet teremt a szövegalkotónak/befogadónak (vö. LÁZÁR IMRE: *Humán ökológia*, 1996. I. kézirat, megjelenés alatt). Általában az ökörendszerek szerveződésében is meghatározó az információs és szemiotikai szempont a rendszerközi és a szerveződési szintek közötti kapcsolatokban.

A szövegalkotó és a szövegbefogadó élőlények. Tehát a szöveg szemiózisa ökoszemiózis még akkor is, ha a szöveg fizikailag élettelen. Ez a megállapításom aggályoskodó kijelentésnek tűnik, ha azt vesszük tekintetbe, hogy a jelfolyamat pánszemiotikai szemlélete szerint a szemiózis nem korlátozható az emberre, vagy akár az élők világára sem. KOCH a szemiotikát olyan metatudománynak látja, mely „lehetővé teszi számunkra a jelfolyamat ösvényeinek felfedését mindenben: az atomoktól a rendkívüli gondolatokig” (idézi LÁZÁR: *uo.*). Bár PEIRCE ezt a parttalan jelfelfogást nem fogadta el, mondván „csak az a jel, amit jelként értelmeznek, és amit jelként értelmeznek az jel”, ez se jelenti azt, hogy a folyamat az emberre korlátozódna. A szemiózis az élet fejlődésével kezdődik. A jelfolyamat az élők világának kialakulása előtt pusztán információs evolúció volt – állítja SEBEOK, azaz „az élő az élettelenről a szemiózis képessége különbözteti meg”. A nagy robbanás elméletének megfelelően az információtól mentes világegyetemben az alakváltozatosság kialakulásával egy időben jelentkezett az információ mint ennek a sokalakúságnak a mértéke. Az információ lényege a változás, a szemiózis feltétele az élet (idézi LÁZÁR: *uo.*). Az információ a valószínűséggel reciprok viszonyban van. Minél váratlanabb valami, annál nagyobb információértéke van. Ilyen értelemben a változás mértéke is a váratlan kihívás, melynek a tovaterjedő változás (hullám, eseménysor, dominóelv stb.) útjába kerülő vagy megfelel, vagy semlegesen átvészeli, vagy áldozatává vagy urává válik a kialakult helyzetnek. SAUSSURE a szemiotikai szerkezet forrását az eltérésben, különbségben látja. A változás és az eltérés közötti kapcsolat nyilvánvaló. Látható, hogy a változás vonatkozások hálóját alakítja ki, és szerkezetteremtő (LÁZÁR: *uo.*). Ez a szerkezet, illetőleg többretegű vonatkozásháló (vö. HALLIDAY „a nyelv rendszerek rendszere”) lineáris idődimenzióban létezik, azaz irreverzibilis jellegű. Ahogy előrehaladok egy szöveg alkotásában vagy befogadásában, a nyelv minden szintjén (hang, morféma,

lexéma stb.) fellép a negentrópia, azaz a prediktabilitás nő. Ennek mértéke azonban erősen szövegalkotó- / szövegbefogadó-függő, vagyis attól függ, milyen háttérismeretet, világot, világtörédeket tud rendelni a szövegalkotó/befogadó a szöveghez. Maga ez a hozzárendelés sem pusztán strukturális jellegű, hanem többszörösen procedurális. Például rendkívül fontos – a nyelvészetben és a szövegtanban elhanyagolt – tényező, hogy a szövegalkotó/befogadó szemiotikai készségétől, esztétikai érzékenységétől stb. függően ugyan, de a szövegalkotás/befogadás során a bekövetkező pszichoszomatikus kifáradás, egyre növekvő (azaz entrópiás) kifáradás, szemben a különféle szinteken jelentkező információs negentrópiával. A szövegalkotásban / befogadásban a különféle szemiotikai (szintaktikai, szemantikai, pragmatikai) és nyelvi (hang, morféma, lexéma, szintagma stb.) szintek és alszintjeik közötti viszonyok alkotta szerkezetben oksági viszonyok és információs viszonyok jelennek meg a szövegalkotónak/befogadónak. Az oksági viszony és az információs viszony nem ugyanaz. A szerkezet és az információs viszony összefüggése a már említett negentrópia. „Függvénytani képpel élve a változás független változója kényszerként jelentkezik és a tovaterjedő változás útjába került tényező függő változóként viselkedik, vagy semleges marad, és számára a változás nem jelent információt. Vannak terek, melyek változásaiból aligha vonódhatunk ki, mint a gravitációs mező hatása alól, és vannak, melyekre – lehet, látszólag – érzéketlenek vagyunk” (LÁZÁR: uo.). A szöveg viszonylatháló mivolta miatt bármilyen szinten–alszinten történő változás vagy egy jelenség meglelte vagy meg nem léte befolyásolja a szöveg ökörendszerét. Vagyis a szöveg olyan szövet, hogy bármely pontjánál ragadjuk is meg, hatással lesz az egészre, vonszolja maga után az egészet. A kölcsönhatások és viszonyok rendszerparadigmák is egyben, míg föllállításuk/föllálásuk és értelmezésük szintagmatikus és paradigmatisz rendszerektől függenek. A kölcsönhatások, viszonyok egyúttal hierarchikusak is.

A szöveg ökoszemiózisa lehetővé teszi, hogy egyidejűleg különböző megközelítéseket alkalmazzunk. Ez egyúttal feltétele is a szövegmegközelítésnek, szövegkezelésnek. Ha az egyidejű különböző megközelítés tudományos, akkor modulrendszerű vizsgálatként jelenik meg. Amint maga a szöveg a szövegalkotásban és szövegbefogadásban állapot és működés is egyben, azaz strukturális és procedurális jelenség, hasonlóképpen a szövegmegközelítés is statikus és dinamikus mozzanatok egysége is.

Az adott szövegnek az adott nyelvről másik nyelvre fordítása fölfogható a kreatív-produktív szövegmegközelítés sajátos változatának, illetve a műfordítás tekinthető olyan új ökoszemiózis kialakításának, amelyben elsősorban nem a részletek megfeleltetése, továbbbéltetése a legfontosabb (ez a filológiai fordítás), hanem az új egésznek, az új ökörendszernek a megfeleltetése. Azaz olyan új ökörendszer létrehozása, olyan új ökoszemiózis megteremtése, amely egészében a korábbihoz hasonló egyensúlyrendszert hoz létre, és amely egészében hasonló értelmezést vált ki a másik ökörendszer szövegbefogadójában. A WHORF–SAPIR elmélet alapján ez úgy fogalmazható meg, hogy a fordításban a cél nyelv által meghatározott másik világba illeszti bele a fordító – aki maga is szövegalkotó – a forrás nyelv világát. Azt nevezhetjük jó fordításnak, amelyben a szöveg a cél nyelv anyanyelvi szövegbefogadójában hasonló érzelmeket, következtetéseket és cselekvéseket hív elő, mint amilyet a forrás nyelv anyanyelvi szövegbefogadójában előhívott. Itt merül föl a fordítás lehetősége vagy lehetetlensége, emberi értelme vagy reménytelensége. A nyelvi univerzálék és velük összefüggésben az emberi agynak mint az emberi fajra

jellemző tényezőnek biológiailag minden kultúrában azonos működése lehetővé teszi a szövegek kognitív interpretációjában az azonosságok feltárását, míg a vele párhuzamosan elvégzett szociokulturális interpretáció pedig a nyelvi szinteken lecsapódó, szociokulturális különbségekre visszavezethető hangtani, morfológiai, szintagmatikai stb. különbségek ellenére az ekvivalens vagy közel ekvivalens nyelvi megoldások lehetőségét biztosítja a fordításokban.

SYLVESTER JÁNOS híres és sokat idézett előszavában már észrevett valamit a magyar beszéd retorikus jellegéből. Mint erre többször felhívtam a figyelmet, a magyar szépirodalom is sokkal inkább retorikus, mint más európai nyelvek szépirodalma. A magyar szépirodalom, bármilyen műfajú legyen is, bármelyik században keletkezett is, valójában a hatékony, nyilvános élőszó írásos rögzítése, illetve szépirodalmi lecsapódása. Ezért olyan nehezen fordítható vagy szinte lefordíthatatlan a klasszikus magyar szépirodalom nyugat-európai nyelvekre. A magyar szépirodalom alakzatokkal és képekkel való telezsúfolttsága például az angol plain style alapkövetelményével szemben bőbeszédűségként jelentkezik. Vagyis a magyar szépirodalom minden műfajában hajmeresztően konzervatív és atavisztikus. Még mindig az írásbeliség előtti élőszóhasználat szerint vannak a szépirodalmi művek megalkotva. Mintegy mindent többször kell elmondani, ismétlésekkel, halmozásokkal, párhuzamokkal, képekkel stb., mint a hatékony élőszóban, ahol nem lehet visszalapozni, ha valaki valamit nem ért stb. Így azután a szinonimák proformaként való kötelező alkalmazása, amit már az általános iskolában belénk sulykolnak, zavarossá teszi a nyugat-európai nyelvre lefordított magyar szöveget. Könnyen követhetatlenné válik a magyar utalásrendszer, nemcsak a szinonimák „mértéktelen” alkalmazása miatt, hanem a nyelvtani nem hiánya miatt is, és így tovább.

Néhány ökoszemiotikai jelenség elemzése

(Szövegek: Antoine de Saint-Exupéry: *Le Petit Prince*. Gallimard, Paris, 1972. – A kis herceg. Fordította Rónay György. Móra, Budapest, 1993. – *Der Kleine Prinz*. Ins Deutsche übertragen von Grete und Josef Leitgeb. Arche, Zürich, 1992.)

A ökoszisztéma szociokulturális hátterű különbözősége megnyilatkozik a fordításokban a nyelv különböző szintjein.

A lexémák szintjén például a *serpent boa* a németben hol *Boa*, tehát idegen szó, hol pedig *Riesenschlange*. A magyarban következetesen *óriáskígyó*. Az *óriáskígyó* és a *Riesenschlange* a *serpent boaval* szemben ikonikus, pontosabban motivált jel. Hasonlóan motivált jelek a magyarban és a németben a *vadállat*, illetőleg a *Wildtier*, míg a *fauve* metonimikus, eredetileg csak melléknév, ma melléknév és főnév is. Az ikonikus, illetve motivált jelek használata lehet archaikusabb állapot rögzítése, de mindenképpen retorikusabb, láttatóbb, érzékletesebb. Újabb, összehasonlító jelentéstani–stilisztikai előadás tárgya lehetne annak felmérése, milyen viszonylatrendszerben milyen választási lehetőség áll fenn a franciában és a magyarban. Miért választotta a szerző a rendelkezésére álló lehetőségekből (*les animaux sauvages*, *la bête sauvage*, *les bêtes fauves* stb.) a *fauve*-ot, miért választotta a magyar fordító a *vadállatot* a magyar lehetőségekből (*vad*, *bestia*, *dúvad*, *szörnyeteg* stb.). Újabb viszonylatot és szempontot kínál mindehhez maga a rajz,

amely eléggé meghatározatlan, azonosíthatatlan vadállat. (Sokan először ijedt egérnek nézik).

A szövegekben fordítva, illetve egyformán is megjelenik az ikonicitás. A *grandes personnes* motivált jel, a *felhőttek* kevésbé, mivel egyetlen szó, nem szószerkezet. Any nyiban motiválva van a *felhőt* is, hogy a mai magyarban még használatos nemcsak főnévként, hanem befejezett melléknévi igenévként is, és akkor jelző, illetve akkor a *felhőt* mint főnév valójában hiányos szerkezet (*felhőt ember*), amelyben a jelző átvette a hiányzó alaptag szerepét (vö. a hasonló, nyelvi univerzálénak tekinthető és sokat tárgyalt szerkezetekkel: *Kérek két feketét!* – Azaz *fekete kávét*, pontosabban *két csésze fekete kávét*).

Az igesítés, illetve az igenév névszói szerkezet helyett mozgalmas és cselekvő magatartást sugall. A francia (és a német) jelzős szerkezet (*silence méditatif, nachdenkliches Schweigen*) a magyarban ragozott ige, illetve igei állítmány határozói igenévvél: *tűnődve hallgatott* (III).

Amikor a magyar fordítás az idéző mondatot az idézet mögé rakja, drámai párbeszédhez közelít:

J'ai montré mon chef-d'oeuvre aux grandes personnes et je leur ai demandé si mon dessin leur faisait peur.

Elles m'ont répondu: «Pourquoi un chapeau ferait-il peur?»

Remekművemet megmutattam a felhőtteknek, és megkérdeztem őket, nem félnek-e tőle.

– Miért kellene félni egy kalaptól? – válaszolták (I).

A retorikus élőbeszédhez hozzátartozik a jelzőkkel való, hangulatkeltő bővítés is. Így lesz az *un jour*-ból *egy szép napon* (VIII).

d'on ne sait où – *jó ég tudja, honnét* – *weiß Gott woher*. A három nyelv három idiomatikus változata tipikus szociokulturális kérdéseket vet föl. „A nem tudhatni, honnan” megjelenik a „jó ég tudja, honnan” és az „Isten tudja, honnan” változatban. A *jó ég* az *Isten* ősi metonimikus kifejezése (a lakóhely megnevezése az elképzelés szerint ott lakó személy helyett). Abból az ősi bibliai tilalomból származik, hogy Isten nevét nem szabad kimondani. A héberben az *ég* plurale tantum. A magyarban tehát az egyes szám valami nagyon régi változat, és valószínűleg nem közvetlenül a héberből ered. A köznyelvi *honnán* helyett a népies, érzelmileg telítettebb *honnét* áll.

très près – *aprólékos gonddal* – *sehr genau*. Az *aprólékos* ismét képszerűen közli a erőteljesebb (*très* – *sehr*) határozói körülményt.

A kicsinyítő képzős, egymás után kétszer előforduló *brindille*-t a német először kicsinyítő képző nélkül (*Sproß*), majd kicsinyítő képzővel (*Sproßling*) fordítja. A magyar először finomító, kicsinyítő jelzővel (*zsenge hajítás*), majd egyszerűen anélkül hozza (*hajítás*). Tehát ismét működik magyarban a kötelező változtatás törvénye a visszatérésben (rekurrenciában), illetve a proformában.

A kijelentő mondatot (*ça pouvait être un nouveau genre de baobab* – *Das konnte eine neue Art Affenbrotbaum sein*) a magyar felszabad függő kérdéssé alakítja (*Ki tudja, nem holmi majomkenyérfa-féleség-e?*), s ezzel a szöveg ismét élénkebb lesz. A *faját* pe-

dig kétszer jelenteti meg, egy-egy előbeszédet idéző szinonimával, tehát ismét előbeszéd-szerű és előbeszédyszerűen „bőbeszédű” (*holmi majomkenyérfa-féleség*). A *majomkenyérfa* a franciában idegen szó, a magyarban és a németben motivált szóösszetételek.

Az *arbuste* (*Strauch* – *cserje*) egyrészt a választott magyar szó jelentésével eleve mintegy összemegy, lecsökken (*cserje-sűrű bokor, elágazó* → *vessző*), másrészt a kicsinyítő képző miatt *vesszőcskévé* is kicsinyedik. A kettő együtt az eredetihez képest túlzó kifejezés (hiperbola). A *kis növény* a *vesszőcske* proformája, így a kettő epanaforikus szerkezetű (egységeleji visszatérésű), a franciában nincs is meg (a németben sem természetesen), ezért újabb „bőbeszédűség”. Jelentésében a proforma jóval általánosabb, mint amire visszaül, a kicsinység jelentésjegye viszont más alaktani–nyelvtani formában megmarad, –*ke* kicsinyítő képző helyett *kis* jelző –, tehát alaktanilag–nyelvtanilag változatos helyettesítő elemként.

A *szemmel kísérte* (*assistait* – *beiwohnte*) nemcsak képszerű, láttató, ikonikus, hanem a magyarban a kép mozgalmasabb is, mint a franciában vagy a németben. A *fog kibontakozni* is mozgalmasabbnak és erőteljesebbnek tűnik, mint a *sortirait* (és a *hervorgehn*). Ami viszont az *installation*-t illeti, itt a magyar a jelentésben halványabbra, általánosabbra sikeredett (*jelenik meg*; a németben a kibontakozás mozzanata az *Entwicklung*-ban bukkan föl). Viszont ismét igésít a magyar, tehát mozgalmassággal pótolja a jelentésbeli meg nem felelést, illetve bizonyos jelentésjegyek hiányát.

Három-négyféleképpen is túlozva fejezi ki a magyar a cselekvés elnyújtottságát. Kétszer határozói kifejezéssel, de úgy, hogy az első (*végevárhatatlanul*) összetett és többszörösen képzett határozó, amelynek maga a hossza, „kivárhatatlansága” is a véget nem érni akaró cselekvést fejezi ki diagrammatikus ikonicitással, majd fokozó jelentésű határozószókkal (*egyre csak*), végül pedig az ismétlődő-elhúzódó cselekvést jelentő gyakorító igeképzővel (*szépítgette*). Nem is szólva megint az igésítéssel járó tömörítésről ez utóbbiban, amely a két nyelv eltérő nyelvtípushoz való tartozásából ered (*szépítget* – *se préparer à être belle*), és nem – úgymond – a magyar nyelv felsőbbrendűségéből. A tény azonban tény marad, vagyis a tömörítés a magyarban. Legföljebb arra lehet következtetnünk, s ez egy további tanulmány, sőt nagyobb értekezés tárgya lehetne, hogy talán, részben és esetleg a szociokulturális tényezőkön túl azért engedheti meg magának a magyar nyelv a „bőbeszédűséget”, mert agglutináló természete eleve nagyon tömörít. Tehát amit elveszt a réven, megnyeri a vámon, és így – mondhatnánk köznyelven – ott van, ahol a többiek, azaz más nyelvek.

Az *avec soin* (*mit Sorgfalt*) a magyarban ismét csak „hosszabban és bővebben”, jelzős szerkezetként és túlzásként bukkan föl: *nagy gonddal*.

A *magára igazította az ajústait*-vel szemben többletjellel – pontosabban határozóval – explicite megjelenít olyan többletjegyet (*magára*), amely a franciában legföljebb implicite van meg mint lehetőség.

A franciában megváltozott grammatikai alakkal visszatér egy ige (*sortirait* – *sortir*). Jellemzően a magyar nyelvszokásra, egyrészt ismét (régies) képpel fordítja (*napvilágra lépni*; a németben is csak *herauskommen* – *kijönni*), másrészt – és mint láttuk, ez is jellemző – nem azzal a képpel, mint fentebb (*fog kibontakozni*), tehát a visszatérésben (rekurrenciában) szókép–szinonima a proforma (azaz *kibontakozni* → *napvilágra lépni*).

Ugyanakkor a magyar, a korábbi „szokástól” eltérően, nem betold, hanem elhagy. Kimarad a *teljesen gyűrötten* (*toute fripée*) szerkezetből a *teljesen* (*toute*). Ha ennek a kihagyásnak itt semmi okát nem találunk, megkockáztathatnánk azt a feltevést, hogy a fordító „elaludt”. Ezt a kérdést akkor is fel kellene vetni, ha itt netán nem ez volna a helyzet. Bármikor előfordulhat ugyanis, hogy a fordító szeme átsiklik valamin, téved, vagy netán más szövegváltozat volt a kezében, mint az elemzőnek. Ilyenkor az elemző is nagyot tévedhet, ha messzemenő következtetéseket von le. Mivel pedig a francia *toute* sokkal halványabb, mint a magyar *teljesen*, csak stiláris értéke van, ezért hagyhatta ki a fordító. A *toute* jelző vagy állítmányi kiegészítő előtt a gyermeknyelvre jellemző (KELEMEN JOLÁNTól szóbeli értesülés alapján).

Az epanaforikus ismétlés (*Elle ... Elle ne voulait... Elle ne voulait...*) a magyarban teljesen eltűnik. (A németben megmarad: *Sie... Sie wollte nicht... Sie wollte nicht...*). Ez nem vezethető vissza nyelvtipológiai különbségekre, hiszen a magyarban a második és harmadik ismétlődés mondateleji lehetőségét (*nem akart... Nem akart...*) azzal törli a fordító, hogy betold egy határozószót (*nyilván*), amely ismét csak magyarázó többlet a magyarban.

A következő mondatot (*Elle était très coquette!*) a német csak körülírja (*sie wollte gefallen*), a magyar pedig megint megtoldja egy szóval, a névszói állítmány szerepű melléknevet (*kacér*) jelzővé alakítva (*kacér virág*). A magyar két elemmé (*így azután*) bővíti a francia kötőszót (*donc*). A német megtartja a hosszúságot ikonikusan kifejező, ismétléses, (szinekdochés) kapcsolatos mellérendelő szerkezetet (*des jours et des jours – Tage und Tage*). A magyar ezt fogalmi úton pótolja, illetve magyarázza, mégpedig nyelvtanilag jelzővel és többes számmal kifejezve (*hosszú napokon*), pedig a magyarban is van hasonló szerkezet (*nap mint nap, nap nap után* stb.).

A magyar (és a német) kihagy egy határozószót (*voici*), mint korábban is (*toute*), illetve úgy is fölfoghatjuk, hogy a magyar a mondat folyamán később valami hasonló határozószót told be helyette (*végre*). A bonyolult, kétszeres birtokos szerkezetet (*à l'heure du lever du soleil*) tömöríti egy, a magyarra jellemző olyan nyelvtani szerkezettel (*napkeltekor*), amelynek elfogadható és megnyugtató tudományos meghatározásával a magyar nyelvészet mindmáig adós.

A *precíz* a magyar köznyelvben *aggályos pontosságot* jelent, ahogy a fordításban is találjuk, míg – úgy vélem – a franciában (*précision*) csak *pontosságot*. A magyar fordítás tehát ismét túloz.

A mondatban olyan inverziót hajt végre a fordító, amelyet a magyar nem követelt volna meg (*Et elle, qui avait travaillé avec tant de précision, dit en bâillant – lehetett volna: Ő, aki olyan pontossággal dolgozott, ásítva mondta*):

Ásított egyet, és azt mondta, ő, aki olyan [aggályos] pontossággal dolgozott:

A *bâillant* (*participe présent*) az egység elejére kerül külön mondatként, az idéző *mondta*–*dit* pedig valahol az egység közepére. A *toute*, akárcsak fentebb (*toute fripée*), itt is kimarad a magyarban (*toute décoiffée – teljesen fésületlen*): *Még meg se fésülködtem...* Mindkét kihagyásban az is szóba jöhet, hogy a magyar szerkezetnek egyik esetben

sincs olyan „vegyértéke”, amellyel magához vehetné a *teljesen, egészen* bővítmenyt. Az inverzió a maga szaggatottságával érzelmileg erőteljes, és a köznyelvben is előfordul az ellentét kiemelésére a személyes névmás kitételével egyfajta elliptikus ismétlésben (...*azt mondta*, [pont] *ő* [mondta azt], *aki* ilyen meg olyan ...).

Úgy tűnik, hogy a magyar ismét valamennyire túlzó és képszerűbb, amikor a *con-tenir*-t *magába fojt*anival adja vissza.

Ismét a magyarban nem föltétlenül szükséges, bár könnyítő inverzió következik, a modalitást kifejező főmondat előrevitelével: *C'est l'heure, je crois, du petit déjeuner.* – *Azt hiszem, épp most van a reggeli ideje.*

A *bientôt* fordítása kissé régies, és ezért sajátos hangulatú: *kisvártatva*. A rákövetkező, különálló mondatként megjelenő tömörítés ismét a magyar nyelv típusából (tol-dalékolás) adódik (*auriez-vous la bonté de penser à moi...* – *Volnál szíves gondoskodni rólam?*)

A *tout confus* (*teljesen megzavarodva*) fordításában (*mélységes zavarban*) ezúttal a fordító nem hagyja el a *tout* szót, mint korábban kétszer is ebben a fejezetben. Ellenkezőleg, ugyanis a *mélységes* fordítás a maga többszörös képzésével, és így hosszúságával és régiességével, hangsúlyosabb is.

...*ayant été chercher un arrosoir d'eau fraîche* – *sietve kerített egy öntözőkannát...* fordításban régies, népies hangulatú és erőteljes a *kerített* ige (vagyis hogy *némi ügyel-bajjal szerzett*), viszont kimarad az a mozzanat, hogy az öntözőkanna friss vízzel volt tele. Talán azért, mert a magyarban nehézkes lett volna.

Ainsi l'avait-elle bien vite fordítása (*Az meg mindjárt az elején...*) élőbeszédszerűen pongyola. Ennek része a bizalmas, rosszálló *az* mutató névmás használata az *ő* személyes névmás helyett.

Kimaradt az *un peu* – *kissé* (a *félős, ijedős* előtt). Miután a magyarban ez gördülékenyen illeszkedett volna a szövegbe (*kissé ijedős hiúságával*), ugyanazt mondhatjuk, mint fentebb a fordító kihagyásairól, bár az *ijedős* az *ijedtel* szembeállítva a magyarban tartalmazza a *kissé* jelentésjegyet. Az *ombrage* – *árny, ombrageux* – *gyanakvó, félős* még metaforikus a mai franciában. A magyarban elveszik az *ombre* – *ombrage* – *ombrageuse* etimológiájában rejlő *árnyék* – *gyanú* metaforikus jelentésátvitel.

Ils peuvent venir, les tigres, avec leurs griffes! – *Most aztán jöhetnek a tigrisek a karmaikkal!* mondat fordításában a magyar nem tudja visszaadni a többszörös, hangsúlyos, a francia gyermeknyelvben gyakori, magyarázó–kiegészítő appozíciós szerkezetet (*Ils, les tigres, avec leurs griffes*). A *tigrisek* egyszerűen alany, a *karmaikkal* pedig bizonytalan szerkezetű. A *karmaikkal* vagy az igei állítmány (*jöhetnek*) határozója, vagy – az indoeurópai nyelvekre jellemző, de a magyarban ritkábban előforduló, jelzői értékű határozó, illetve határozói alakú jelző (*a tigrisek a karmaikkal* – vö. *a lány a táblával, le-vél a hívteshez* stb. típusú szerkezetekkel). A *Most aztán* a magyarban ismét élőbeszédszerű, az eredeti szöveg hangulatát magyarázó többlet.

Kivételesen a magyar a visszafogottabb az *objecté* fordításában (*jegyezte meg*).

Nem tértem ki arra, hogy nagyon sok esetben, ami a franciában vesszővel elválasztott, többszörösen összetett mondatnak vehető, a magyarban külön mondatként szerepel. Például: *Il n'y a pas de tigres sur ma planète, avait objecté le petit prince, et puis les tig-*

res ne mangent pas l'herbe. – Az én bolygómon nincsenek tigrisek – jegyezte meg erre a kis herceg. – A tigrisek különben sem esznek fűvet. Ilyenkor az egyenes beszédben az idéző mondat középen helyezkedik el, és vonatkozik mind az előtte, mind az utána lévő idézetre. A német követi a franciát e téren, de az idézeteket idézőjelbe teszi. Némely esetben a magyar is (lásd alább „Irtózni a huzattól... virág ez...”), de a némettől eltérően nem külön-külön az idézett mondatokat, hanem az egészet egyben. A mintegy középen elhelyezkedő idéző mondat is benne van ebben, csak az idézetektől gondolatjel választja el. A magyarban más helyen is csak gondolatjellel utal arra, hogy az idéző mondat utáni mondat is idézet. Az idézésnek ezt a kötetlen módját egyrészt az élőbeszédre, másrészt a Mikszáth által elterjesztett, hasonlóan eléggé szabad és jelöletlen idézőmódokra és idézőmód-keverésekre vezetem vissza (egyes beszéd, függő beszéd, szabad függő beszéd, a „közvélemény” beleszővése az idézésekbe stb.). Hasonlóan, több esetben is, a magyar különálló, ponttal elválasztott mondatokra bontja a francia összetett mondatot. Például: *Je ne crains rien des tigres, mais j'ai horreur des courants d'air.* – Különben sem félek a tigrisektől. A huzattól viszont irtózom. Előfordul, hogy az idéző mondatot akkor is a középre teszi a magyar, amikor a franciában csak a végén van: *Irtózni a huzattól – gondolta a kis herceg – elég kockázatos kilátás egy növénynek.* – *Horreur des courants d'air... ce n'est pas de chance, pour une plante, avait remarqué le petit prince.* Az *avait remarqué* – jegyezte meg, észrevette a magyarban *gondolta*. Mivel a virág maga nem válaszol a kis hercegnek ezekre a „megjegyzéseire”, ezért logikus a magyarban a csupán *gondolta* ige. A *bien compliquée* kifejezésből a német azt ragadja ki, hogy ezzel szembeállni kellemetlen (*recht schwierig*), a magyar azt emeli ki, hogy a kis herceg nem érti a virág (nagyon bonyolult, zavaros) viselkedését (*furcsa*). A nyelvtani szerkezet a mai magyar élőbeszédre és a török nyelvekre jellemzően felcseréli az egy határozatlan névelőt és a melléknévi jelzőt: *Furcsa egy virág ez...*

A *ce n'est pas de chance* fordítása (*kockázatos kilátás ez*) ismét képszerűbb.

Az általános kijelentés (*C'est mal installé*) a magyarban az egyes szám második személyű tegezéssel (*Rosszul vagy berendezkedve*) nemcsak konkrétabb, hanem közvetlenebb vád a kis herceggel szemben, és nem csak a szövegösszefüggés alapján vád, mint a franciában.

Az *interrompte* a magyarban szelídebb szinonima (*nem folytatta*). Az *un mensonge aussi naïf* viszont a magyarban erőteljesebb (*együgyű föllentés*). A *pour mettre le petit prince dans son tort* – képszerű és magyarázó idióma a magyarban: *így akart fölébe kerekedni a kis hercegnek*.

Kifejtettebb a magyar az *elkezdte*l betoldásával (*mais vous me parliez – de elkezdte*l beszélni hozzám...).

pour lui infliger quand même des remords – *hadd furdalja csak a lelkiismeret* megint csak több, nyelvtipológiai és szociokulturális háttérű fordítási és jelentéstani kérdést vet föl. A kötőszó és az ellentétet kifejező módosítószó elhagyásával, a főnévi ige-név ragozott igévé alakításával, az indulatszószerű, fokozó szerepű (szitkozódásokban is használatos) *hadd* betoldásával a magyar ismét valamiféle félszabad függő beszéddé, élőbeszédszerű, erőteljes érzelmnyilvánítássá alakítja a francia kifejezést. A *remords* eti-

mológiájában az „ismételt harapással, marcangolással” áll összefüggésben. A magyar a *remords* jelentésjegyeit felbontja úgy, hogy

- explicitté teszi a „lelkiismeret” jelentésjegyet,
- implicitté teszi a „sújtani” (infliger) jelentésjegyet,
- az ismétlődő cselekvést kifejező prefixum (*re*) ismétlődő cselekvést kifejező suffixummal fejezi ki (*-da*),
- a „marcangol” ökoszférából eredő képet a „furdal” technoszféraából eredő képpel cseréli ki.

A következő mondatban a magyar proformákkal él. A *le petit prince* helyett *annak* áll, az *elle* helyén pedig *a virág*. Az *avait vite douté d'elle* – *előbb-utóbb mégiscsak megrendült a bizalma a virágban* fordításban a magyar ismét több, bővebb mind jelentésében, mind alakjában (*előbb-utóbb, mégiscsak*). Drámaian túlzó a fogalmazás (*megrendült*). A *megrendül* ige befejezett, pillanatnyi cselekvést kifejező jelentésjegye pótolja a *gyorsan* (*vite*) jelentésű határozót, az *előbb-utóbb* viszont a *gyorsan*hoz képest csökkentett intenzitást jelöl, és ugyanakkor a *megrendül* befejezettség és pillanatnyiság jegyét is csökkenti, visszafogja.

Az *Il avait pris au sérieux des mots sans importance* – *minden lényegtelen megjegyzést a szívére vett* megoldás a magyarban egyrészt ismét képszerűbb, idiomatikus, másrészt a *minden* betoldásával túlzóbbá válik a kijelentés, akárcsak két mondatnál arányosabb az egész betoldásával (*egész bolygóm*). A következő mondatban is az ismétlés (*très – nagyon-nagyon*) ezt a túlzást folytatja.

Az *Il me confia encore* a következő bekezdés elején részleges visszatérése az előző bekezdés *me confia-t-il un jour* kifejezésnek. Ezt a visszatérést a magyar elliptikus szerkezettel, illetve határozószóval helyettesíti (*Aztán [ismét mondta, hogy megvallom]*).

A magyar csak két szóval tudja visszaadni a franciát több esetben is, de ugyanakkor kifejtettebbek is a magyar kifejezések: ... *les respirer* – *beszívni illatukat*, ... *embaumait* – *elárasztotta illatával*, ... *m'embaumait et m'éclairait* – *beburkolt illatával, elborított ragyogásával*. Ismét szembesülünk a magyarban a szinonimák mintegy kötelező használatával, hiszen az *embaumait* egyszer *elárasztotta illatával*, máskor pedig *beburkolt illatával*.

A *szegényes kis csalafintaság* szó szerkezetben a *kis* ismét betoldás, a *csalafintaság* pedig, akárcsak a *szegényes*, jóval hosszadalmasabb és erőteljesebb kifejezés, mint a francia (*pauvres ruses*).

A *minden* és a *csupa* bővítés megerősíti, túlzóvá teszi az általános kijelentést (*Les fleurs sont si contradictoires!* – *Minden virág csupa ellentmondás.*), de a felkiáltójel és a *si* elhagyása, illetve a felkiáltó mondatból kijelentő mondatá alakítás csökkenti az érzelmi telítettséget.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a szövegelemzés megerősítette bevezetőm (általános alapelvek) megállapításait, föltevéseit. Rónay György fordítása azért kiváló, mert az ökoszemiózis vezérli, mert az ökoszemiózist létrehozó, azt kellően biztosító magyar szöveg megfelel azoknak a nyelvi, szociokulturális, esztétikai követelményeknek, amelyek egyfajta ökoszemiotikus egyenértékűséget – nem pedig felületes egyenlőséget – biztosítanak a francia szöveg és annak magyar fordítása között.

TEXT AND DISCOURSE AS ECOSEMIOSIS
ON SOME TEXT AND DISCOURSE PHENOMENA IN *LE PETIT*
***PRINCE* BY ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY**

LÓRÁNT BENCZE

Text and discourse can be considered a kind of ecosemiosis. The more a text or a discourse proceeds, the more a given recipient gets psychosomatically tired („entropy”) and the less new information he/she can perceive and assimilate („negentropy”). This also means that – in text and in discourse – whilst the predictability of linguistic phenomena increases in all levels of language, the recipients’ ability to interpret decreases with tiredness.

Translation can be considered a re-establishment of the ecosemiosis between the ecosystem of a source language and the ecosystem of a target language.

By analysing certain features of the French and the Hungarian texts of *Le Petit Prince*, the author compares the ecosystems of French and of Hungarian from an ecosemiotic point of view.

**ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY: *A KIS HERCEG*
(STILISZTIKAI ELEMZÉS SZÖVEGTANI ALAPON)**

SZABÓ ZOLTÁN

A stilisztikai elemzés itt követendő szempontjairól már többször és több helyen is írtam (lásd például SZABÓ: 1988., 1996.). Ezek közül itt most azt emelném ki, hogy egy irodalmi alkotás stílusát csakis a mű másik két szintjének, azaz (1) a tartalomnak, a megjelenített valóságnak és (2) az azt közlő 'közegnek' (hordozónak, anyagnak), a megjelenítő valóságnak (és/vagy fikciónak) a bemutatásával együtt, az azok elemzésével alkotott egységes keretben vizsgálhatjuk. Vagyis a korábbi dualista elv és velejárója, az elszigetelő, a különböző összefüggésekkel nem számoló eljárás helyett a mindenképpen produktívabb monista elvet követem.

Az, ami most itt, *A kis herceg* elemzésében korábbi elemzéseimhez viszonyítva némi eltérést jelent, csak annyi, hogy a stílus szintjén az alap, a magyar fordítás mellett figyelemmel leszek a francia eredeti stílusára, legalábbis a fordítás és az eredeti közötti eltérés néhány kritikus esetére is.

(A számozás az elemzési modell nagyobb és azoknak alárendelt kisebb egységeinek a jelzése).

0. A szövegszervező (rendező) elv az ellentét. Nemcsak azért az ellentét, mert több más lehetőség közül ez látszott a legproduktívabbnak, hanem azért is, mert – ami különben ritka – az elemzendő műben egy lényeges kérdés megvilágításában a szerző ugyancsak ellentétre hivatkozik: „Annyi ellentmondás van a virágokban” (24).

1. *A kis herceg*, Saint-Exupérynek 1943-ban írt, de csak később megjelent alkotása, műfaját tekintve egy eléggé általánosnak mondható vélemény szerint irodalmi mese felnőtteknek, gyermekeknek. Maga a szerző erről így vélekedik: „Ezt a történetet is szerettem volna a tündérmesék módjára kezdeni” (15). A stílust közvetlenül meghatározó témájának, világképének lényegét röviden, néhány szóval így vázolhatjuk fel: mély emberség hatja át, főszereplői jól kivehetően az élet, a boldogság értelmét keresik, azt próbálják megmagyarázni. Ezt, a műben explicált tartalmat kell a következőkben a szövegszervező elvnek, az ellentétnek megfelelően tagolnunk.

1.1. *A kis herceg* tartalmában ellentétet az eltérő gondolkodásmódban, az eltérő etikai megítélésekben fedhetünk fel. A szóba jöhető ellentétes minőségek a gyermekek és a felnőttek világához kapcsolódnak. Mi jellemzi az egyiket, és mi jellemzi a másikat?

A gyermeki lényeglátása romlatlan, természetes (aminek egyik megfelelője a népköltészeti értelemben vett 'naiv'). Ebből következik mint jellemző sajátosság még a lelki tisztaság, az ártatlanság, a másokért (például a virágért, a rókaért) vállalt felelősség, továbbá sokatmondó eszményekhez való igazodás, valamint a szép felfogásának a képessége. És idetartozik a szabályozott, a kisszerű élet el- és megvetése is. Mindez rokonszenvet kelt bennünk. Néhány példa. A virág „gyerekes ártatlansággal mutogatta négy

tövisét” (26). „Csak a gyermekek tudják, mit keresnek” (51). „Az ember csak a szívével lát jól. A lényeges a szemnek láthatatlan” (50). „Mi, akik megértjük az életet, fűtülünk a számokra!” (15).

Ezzel szemben a felnőttek lényeglátását, lelki világát furcsaság, kiszámítottság, sőt romlottság is jellemzi. Lényeglátásuk szabályozott, kisszerű. Részükre csak a számoknak van jelentősége vagy a pénzértéknek vagy a ruhának. Életvitelük eszmények nélküli. Jellemző rájuk továbbá az is, hogy érzéketlenek a szép iránt.

Mindennek gyakran ismétlődő rövid, tömör jelzése több fejezet végén: „A felnőttek kétségtelenül igen különösek” (33), többek között azért is, mert „sohasem kérdezősködnék a lényegről” (14).

A felnőttek világát jól konkretizálja az ellenszenves jellemű gőgös ember: „Tudok egy bolygót, amelyiken egy vörös képű úriember lakik. Soha meg nem szagolt egy virágot. Soha egy csillagot meg nem nézett. Soha senkit nem szeretett. Soha semmi egyebet nem tett, csak számolt, összeadott” (21).

De a felnőttekről nemcsak negatív véleményeket olvashatunk, hanem olykor olyasmit is, ami a gyermekek világához tartozóknak a felnőttekről alkotott vélekedését ártatlanságukból, tisztaságukból fakadóan enyhíti: „Ilyenek a felnőttek. Nem szabad rájuk haragudni. A gyermekeknek nagyon türelmeseknek kell lenniök a felnőttek iránt” (15). „A felnőtteknek mindent meg kell magyarázni” (8). „A felnőttek maguktól soha semmit sem értenek meg” (8).

1.2. A tartalom külső kontextusaként elsősorban intertextuális kapcsolatokat említhetünk meg.

A kis herceg sok mindenben összefügg a szerző pilótaregényeivel (például *A déli futárgép*, *Éjszakai repülés*, *Az ember földje*). Közös bennük többek között a szerző mint pilóta vagy a repülés mint hivatás vagy a géphiba.

Világképbeli analógiákat, hasonlóságokat, összefüggéseket másutt is kereshetünk. Ilyen mindenekelőtt Rousseau egész életműve. Kiemelhetjük ebből azt, hogy az *Emil*-ben Rousseau valóságos gyermekekből indul ki. És legalább ennyire fontos felfogásának lényege, az, hogy az emberi természet jó, de a társadalom megrontotta, ami miatt az ember elidegenedett önmagától. Ezért Rousseau a természet szerinti, az ahhoz igazodó, azzal azonosuló életelvet hirdette.

Ehhez hasonló Swift *Gulliverjében* az emberből való kiábrándulás, valamint a tiltakozás az ember mérhetetlen önhittsége ellen és egyáltalán az emberi, a társadalmi romlottság ellen.

Az analógiák, hasonlóságok sokaságából idevonhatjuk még Defoe *Robinsonját*, főleg Robinson és Péntek kapcsolatában Péntek szerepét, valamint Voltaire *A vadember* című művében a vadember ehhez hasonló szerepét.

Tartalmi és műfaji okok miatt egyaránt összefüggések állapíthatók meg *A kis herceg* és az ott is említett tündérmesék (15), valamint a romantikus műmesék között.

Az intertextuális kapcsolatok mellett ebbe a külső kontextusba tartozik még két kérdés.

Az egyik *A kis herceg* létrejötté. VARGA LÁSZLÓ (1976. 291) szerint a szerzőn egy időben önmagához méltatlan életmódjából következően nyugtalanság vett erőt, aminek költői feloldása *A kis herceg* megírása.

A másik pedig Nietzsche mint a szerző költői világképének egyik forrása: a kisszerű, a szabályozott élet megvetése (BÁRDOS: 1991. 403).

2. A megjelenítő valóságot vagy ami ennek itt nagy arányokban megfelelője, a fikciót – mint más prózaművek esetében – itt is a négy narratív tényező alkotja: a cselekmény, az idő, a szereplők és a hely.

2.1. Mindegyiket a szövegszervező (rendező) elvnek, az ellentétnek megfelelően kell tárgyalnunk.

2.1.1. Szerintem a két keretfejezet nem tartalmazza a cselekmény lényegét. Az első fejezet a pilóta gyermekkorát eleveníti fel. Az utolsó, a 27. fejezet visszaemlékezés és reménykedés. Így legfeljebb az indítás és a visszaemlékezés ellentétét láthatjuk bennük.

Ami ténylegesen cselekmény és cselekménybeli ellentét, az a kis herceg megjelenése és eltűnése:

„pirkadatkor egy furcsa kis hang ébresztett fel (9),” „egy pöttömnyi emberfiát láttam meg” (9) ↔ „a homok elnyelte neszt” (62), „tudom, hogy visszatért bolygójára” (62).

Ezt a két ellentétes tartalmú végpontot (megérkezés – eltűnés) cselekménymozzatok sorozata köti össze, amit a kis herceg elindulása (szökése 34), utazásai a szomszédos hat apró bolygón és a hetedik bolygóra, a Földre való megérkezése alkot.

2.1.2. A cselekménynek ez a két ellentétes végpontja egyben az idősíki két végpontja is. Ha ezt fogadjuk el, akkor az idősíki mindössze nyolc napot tenne ki: „sivatagbéli motorbalesetem nyolcadik napján voltunk” (52), de talán a nyolcadik nap után még elteltetett egy-két nap. Ennyi idő alatt kerülhetett sor a kis herceg utazásainak előadására.

Lehetséges azonban az idősíki egy másfajta, de mindenképpen tényleges mérése. Ez esetben a két ellentétes végpont a kis herceg elindulása bolygójáról és visszatérése ugyanoda. Az idősíki pedig egy év: „Ma éjjel betelik az esztendő. Csillagom pontosan a fölött a hely fölött lesz, ahol a múlt évben földet értem” (59).

2.1.3. A szereplők és a szereplők közötti viszonyról szólva előre szeretném jelezni azt, hogy elsősorban a francia textológusok, szemiológusok felfogása szerint a szereplő nemcsak ember, egy személy lehet, hanem élőlények (állatok, növények), sőt még tárgyak is.

A szereplők a tartalombeli ellentétnek megfelelően a gyermekek vagy a felnőttek világát képviselik. Külső vonásaik és jellemük is ehhez az ellentétes kettősséghez kötődik.

A gyermeki szférájába tartozik mindenekelőtt a kis herceg, a pilóta, a kis herceg báránya, szeretett virága, esetleg a lámpagyújtogató és a váltóór, továbbá a sivatagi háromszínű virág, a kígyó, a megszéldített róka és egyáltalán a jó, a hasznos növények, valamint a rajzolás, a sok rajz.

A felnőttek világába tartozik általában a 'felnőtt'-ként jelzett kategória, továbbá egyedekként konkretizálva a király, a vörös képű ember, a hiú és az iszákos, az üzletember, a visszhang, a kereskedő, a majomkenyérfa és a rossz, a haszontalan növények stb.

Persze a pozitív és a negatív szféra tagjai között jócskán vannak fokozatbeli különbségek. Például a király nem annyira negatív, mint – mondjuk – a göggyében felfűvődő vörös képű ember. Vagy a kis herceg szerint virága „ijedős hiúságával is nyugtalanít”-ó volt (24). Vagy ugyancsak a kis herceg a pilótáról egy alkalommal így vélekedett: „Úgy

beszél, mint a felnőttek!” (21). De maga a pilóta is néha így látja önmagát: „Egy kicsit talán én is olyan vagyok, mint a felnőttek. Úgy látszik, megöregedtem” (16).

A szereplők egyéniségének, jellemének és a szereplők közötti viszonyok tárgyalását ennyivel nyilván nem merítettük ki. Ami itt számunkra fontos, az kimondottan a nyelvi formával függ össze, és így a stílusról szóló részben tárgyaljuk.

2.1.4. A helyre nagyfokú változatosság jellemző. Az egyik végpontja a kis herceg bolygója, amely „alig nagyobb egy háznál” (14). A másik végpont a Föld, és itt is a sivatag: „a kis herceg itt jelent meg a Földön, és itt tűnt el” (63).

2.2. Idetartozó külső kontextusként a népmesék és még inkább a műmesék eszköztárát említhetjük meg, amelyek közvetlen forrása a szinte teljes fikció, a sok mindenről álmódó fantázia. Ilyen például a jó és a rossz ellentéte, a jó győzelme, a kicsi jelentősége és szerepköre, a jelképes figurák, továbbá a király, az emberként szereplő növények és állatok, az elindulás és visszatérés, a bolyongás és keresés, a helyszín mint kifejező háttér és még sok más alkotóelem.

3. A stílusnak sok és sokféle összetevője van, amelyeket mint stiláris sajátosságokat és alakító eszközeiket a szövegszervező elvnek megfelelően kell rendeznünk, azaz ellentétpárok formájában kell megragadnunk.

3.1. Két ellentétpárt mutathatunk ki. Az egyik foglalatja kisebb, a másiké nagyobb. És mindkettő összefügg az eddig tárgyalt két szint sajátosságaival.

3.1.1. Az első esetében az ellentét lényegét így fogalmazhatjuk meg: stíl(us)realizmus – stílusromantika.

Az egyik végpont a stílusrealizmusnak megfelelő egyszerűség és természetesség, esetleg tényszerűség, ami elsősorban való dolgok leírásában és dialógusokban figyelhető meg, és aminek közvetlen forrása az élő, a mindennapi nyelv szóhasználat, frazeológiája és jellegzetes mondat- és szövegszerkezete. Néhány példa.

„A kis herceg bolygócskája a 325-ös, a 326-os, a 327-es, a 328-as, a 329-es és a 330-as apró bolygók közelében keringett” (28). „Amikor hatéves voltam, pompás képet láttam egy könyvben” (7). „Ezer mérföldre voltam minden emberlakta helytől” (9). „Azt kérdeztem tőle: De hát ... mit keresel te itt?” (10).

Néha keményebb jelentésű, olykor naturalisztikus szavak is előfordulnak. Például: „a gyorsvonat mennydörgő robaja” (51) vagy „vén patkány” (30).

A másik végpont az idilli és lírai színezet, a kellemes hangulatot keltő kedveskedő, szépítő szavak és kifejezések, gyakran metaforák. Mindennek közvetlen forrása a HORVÁTH JÁNOS szerinti stílusromantika, a már szóba került stílusrealizmus ellentéte. És ez nyilván összefügg a meseszerűséggel. Példák.

„A naplementék csendes bája” (19). „A naplementék szelíd szépsége” (R. 24). „A te icipici bolygód” (20). A virág „csak szépségének teljes ragyogásában óhajtott megjelenni” (23). „(...) gyönyörűséges hermelinpalást” (28). „A kis herceg megsejtette, hogy a bimbóból csodálatos tűnemény fog kifejlenni” (23). „És szeretni fogom a kalászosok között susogó szél neszt” (48). „A kincs varázsba borította a házat” (53).

3.1.2. A második, az átfogóbb ellentétpár alapja az ellentétet alkotó szereplők jellemzése, egyénisége és a szereplők közötti ugyancsak ellentétes viszonyok. Mindkét végpont esetében a fő forrás a szereplőkre jellemző sajátos beszédmód vagy a róluk való nyilatkozás nyelv-, elsősorban szóhasználat. Lényegében a pozitív és a negatív szinonimika.

A pozitív szférába tartozó szereplők nyelvi, stiláris megnyilatkozásainak hangulati velejárója kellemes, kedvező, rokonszenves, azaz megfelel egyéniségük azonos hatású jellegének. Jellemzésük is ugyanarról tanúskodik. Például.

A kis herceg gyermekes, kedveskedő kérése: „Nagyon szépen kérlek ... rajzolj nekem egy báránykát” (9). „Az hat meg ebben a kis hercegre, hogy oly hűséges egy virághoz; még alvás közben is egy rózsza képe ragyog benne, mint egy lámpa lángja” (54).

A kis herceg virágjáról talán ez a legszebb megjegyzés: „még a szépnél is szebb akart lenni” (23) vagy „csak szépségének teljes ragyogásában óhajtott megjelenni” (23).

A róka a szelídítésről szólva beszél úgy, hogy kifejezéseit a pozitív szinonimikával jellemezhetjük: Ha a kis herceg megszelídíti, „az egész világon egyetlen leszel a számomra” (48). „Már három órákor elkezdek boldog lenni ... felfedezem a boldogság árát” (49). Jó lenne tudni, „melyik órában öltöztessen ünneplőbe a szívemet” (49).

A negatív csoportba tartozó szereplők beszéde, főleg ismétlődő megjegyzései és ugyanúgy a róluk szóló értékelések, minősítések sokat elárulnak ellenszenves, rossz, esetleg káros jellemükről, egyéniségükről.

Kezdjük azzal, ami a felnőttekre általában vonatkozik. Egy-két szó módosításával gyakran ismétlődik több fejezet végén is az ilyen és az ehhez hasonló több mondat is: „A felnőttek igazán nagyon különösek” (32), többek között azért is, mert „fontosnak tartják önmagukat, akárcsak a majomkenyérfa” (42), vagy mert „szeretik a számokat” (14, 42).

A gőgös ember ellenszenves beszédében a komoly jelző ismétlődik: Egy vörös képű úriember egész nap azt hajtogatja, hogy „Én komoly ember vagyok! Én komoly ember vagyok! Én komoly ember vagyok! És ettől felfúvódik gögijében. De ez nem ember, ez gomba!” (21).

Az üzletember jellemzésében ilyen szavak fordulnak elő: „mordult fel zsörtölődő hangon az üzletember” (35).

A nagyon károsnak és ellenszenvesnek tartott majomkenyérfaokról meg ez áll: „A bolygó földje meg volt fertőzve” a majomkenyérfa magjaival (17).

Ellentét lehetséges az azonos értékcsoporthoz tartozó szereplők minősítésében, értékelésében használt szavak és kifejezések között is.

Például a kis herceg kinyílt virágát dicsérő szavak mellett találunk nem éppen hízelgő szavakat is. Ez feltehetőleg megfelel – mint majd intertextuális alapon is látni fogjuk – a nőről alkotott általános és sokatmondó véleménynek, a végül is a felnőttek világához tartozó, de a műben soha nem említett nők megítélésének. Például: a virág roppant *hiú* volt (23). Rónay fordításában *kacér* (30), a francia eredetiben pedig *coquette* olvasható. Vagy „a virág nem éppen szerény, de olyan megindító” (23), „ezen a virágon ugyancsak nem könnyű eligazodni” (24), „kétkedni kezdett a virágban” (24), „megrendült a bizalma a virágban” (R. 33), a kis herceget „zaklatni kezdte az ijedős hiúságával” (R. 31). És ami sokatmondó összegzésszerű kijelentés: „A virágokra sohasem kell hallgatni. Nézni kell őket, és belehelni illatukat” (24). Vagy „Annyi ellentmondás van a virágokban” (24).

Ehhez hasonló ellentétre figyelhetünk fel abban is, ahogyan a kis herceg magához viszonyítva a pilótáról beszél: „Úgy beszélsz, mint a felnőttek! Mindent összetévesztesz! Mindent összekeversz!” (21).

3.1.3. A stílus belső kontextusához tartozó kérdésként tárgyaljuk a magyar fordításnak néhány olyan stílustényét, tehát vizsgálatunk tulajdonképpeni tárgyának néhány olyan kérdését, amelyeket a francia eredetivel való egybevetés segítségével világíthatunk meg.

Az első és egyben meglehetősen nehezen minősíthető stílustény a kis herceg és kinyílt szép virágának a dialógusában megfigyelhető magázódás és tegeződés. A francia eredetiben először magázódnak, majd tegeződnek: „Je vous demande pardon”. „Que vous êtes belle!” – „Je te demande pardon”. „Mais oui, je t'aime, lui dit la fleur” (8-9. fejezet). Rónay György fordításában csak tegeződés van. Zigány Miklós fordításában – ugyanúgy, mint az eredetiben – a dialógus magázódással kezdődik, majd tegeződéssel folytatódik: „Kérem, bocsásson meg” (25). „Milyen szép ön!” (25) – „Bocsáss meg” (26). „Hát igen, szeretlek – mondotta a virág” (26). Csakhogy a magázódás névmásaként az ön szerepel, ami eléggé tartózkodóan udvarias, hivatalos, sőt modoros, és így a dialógus nagyon kedves hangulati tartalmához nem nagyon illik. Persze kérdés, hogy mi lett volna jobb. Például ez (?): Maga nagyon szép! Milyen szépnek tetszik lenni! Erre a kérdésre elég nehéz válaszolni. Talán mindegyik szóba jöhető szó (ön, maga, tetszik) kerülését lehetne egyfajta megoldásnak tekinteni (például: Nagyon szép!).

A második kérdés az *efemer* szóhoz kapcsolódik. A francia eredetiben ezt olvashatjuk: „Les fleurs sont éphémères. Qu'est-ce qui signifie »éphémère«” (15. fejezet). Ez Rónaynál így hangzik: „A virágok mulékonyak. Mit jelent az, hogy »mulékony«?” (52). Zigány viszont megtartja az eredeti francia szót, pontosabban a magyarban sem ismeretlen idegen szóként előforduló *efemer*-t: „Mert a virág efemer természetű. Mit jelent az, hogy »efemer természetű«?” (40). Ennek oka minden bizonnyal az lehet, hogy ez esetben jogosultnak tűnik a kérdés: mit jelent? A mulékony esetében viszont a kérdés (mit jelent?) kevésbé tűnik megokoltnak. Legfeljebb így lehetne feltenni a kérdést: mi az értelme annak *itt*, hogy mulékony? (a hangsúly az *itt* szóra esik).

És még meg lehetne említeni a Zigány fordításában többször is előforduló kicsinyítő képzős származékot: a *báránykát* (például 12). A francia eredetiben ilyenkor mindig csak az egyszerű *mouton* áll. Rónaynál szintén csak úgy, hogy *bárány*. Mi lehet Zigány eljárására a magyarázat? Szerintem Zigány fordításában ez egy olyan többletközlés, ami növeli a kedveskedés hangulati tartalmát. Ezt világítanám meg egy részben ehhez hasonló példával, ami igazolná, hogy Zigánynál tendenciaszerű lenne a kedveskedés fokozása, és még inkább magyarosítása a kicsinyítéssel. Ez a példa egy részlet a kis herceg és a pilóta dialógusából: „Ó, kicsi fiam, édes kicsim, szeretem a nevetésed hallani!” (59). Rónaynál: „Ó, kedves kis barátom, hogy szeretem hallani a nevetésedet!” (81). És ez közelebb áll a francia eredetihez, mint a Zigányé: „Ah! petit bonhomme, petit bonhomme, j'aime entendre ce rire!” (26. fejezet).

3.2. A stílus külső kontextusaként irányzattörténeti és intertextualitásbeli vonatkozásokat tárgyalhatunk, amelyek jórészt az eddig elmondottak egyfajta összegzése is.

3.2.1. Ami irányzattörténeti szempontból leginkább fontos és lényeges, az az, hogy az elemzett mű stílusában megvan a mesék több stílárius sajátossága, mindenekelőtt a lírai színezet. És mint hozzákapcsolódó ellentét megvan az avantgarde irányzatoktól eltávolodott, az azokra való ellenhatásként az egyszerűsödés és klasszicizálódás. Azaz egy olyan kettősségről beszélhetünk, amelyben egyrészt felfedhetjük a meseszerűségből fakadó lírai színezetet, amely máshol is „a poézis meleg fényeivel” burkolja be a történetet és a sze-

replőket (KIRÁLY: 1952. 53), másrészt pedig a hétköznapi, élőnyelvi jelleget, az egyszerűséget.

De találhatni más analógiákat, más irányzatokhoz kapcsolható hasonlóságokat is, mint amilyen a szentimentalizmus és romantika ellentétes kettőssége, a klasszicizmus két sajátossága, valamint a szecesszió több alkotóeleme.

A kis herceg stílusa a felnőttekről alkotott erőteljesen negatív vélemények kifejtésének ellenére nem harsány, nem hangos, nem kiabáló, hanem ellenkezőleg: gyengéd, finom, szelíd. A szerző ugyan a felnőttek megítélésében a végletek felé közelít, de ebben még sincs heves indulat, emiatt az értelmi és érzelmi tiltakozás szelídsége dominál. A stílus alakításában valamilyen visszafogottság, tompítás érződik, aminek következménye az, hogy a stílusban a finom, a szelíd és halk hatáskeltés eszközei dominálnak. Ez a lehető, de mégsem meglevő erőteljesség, hangosság és a ténylegesen realizálódó gyengéd-ség, finomság stílustörténetileg (formatörténetileg) a szentimentalizmus és a romantika kettősségéhez, ellentétéhez hasonlítható. A romantikában ugyanis egy ehhez hasonló téma heves indulattal jár, a romantikus író mindennek kifejtésében a végletekig megy el, ezért feltűnően erőteljes stílust alakít ki.

Egy másik hasonlóságot a klasszicizmusban találhatunk. Az elemzett mű stílusát ugyanis azzal a kettősséggel is jellemezhetjük, hogy egyszerű és fenséges, valahogy olyan, mint amit a szerző a király trónjáról mond: „igen egyszerű, de mégis fenséges” (28). Nem lehet ebben meg nem látni a klasszicizmusra jellemző kettősséget, azt, hogy egyrészt van benne a megértésre, közérthetőségre, világosságra való törekvésként egyszerűség, másrészt pedig választékosság is, minthogy a klasszicizmusban az egyszerűség nem hétköznapiság, hanem választékosság. Ez a választékosság viszont ott a „fennkölt stílus” eszményéből fakad.

És talán nem túlzás a szecesszió analógiaként, hasonlóságként való feltételezése sem. Elsősorban egyik alapjára, egy jellegzetes életérzésére, a kiábrándultságra gondolok. *A kis herceg*ben a felnőttek megítélése és ennek nyelvi megformálása feltehetőleg szintén valamilyen csalódásból, az emberekből, a társadalomból való kiábrándultságból fakad. Emellett talán még idevonhatnám a szecesszióban közkedvelt álom-, mese- és árnyvilágot, azt, amit Ady így állított magáról: „mindig szerettem árnyat és mesét” (*A Mese meghalt*). Mindebben persze nemcsak a tündéri, hanem a torz, a visszataszító is beletartozik (például a gögös ember, a majomkenyérfa). De nem feledkezhetünk meg a szecesszióban általános illúziókeltés egyik forrásáról, a tűnékenységről sem (lásd például a kis herceg feltűnését és eltűnését). A szecesszióhoz kötődő hasonlóságról a legtöbbet Kosztolányi egyik alig ismert, olvasott szecessziós novellája mond már a címével is: *Vissza a gyermekekhez*. Höse, a nagyvárosi színésszé lett falusi tanító, aki „egy tapsviharos, lázas este után” visszatér falujába, mert „mezőillatra vágyott”. Végül szecessziós jelenséghez, az érzéki érzeteből alakított díszítő motívumokhoz hasonlítható a kis herceg szép virága, aki egyben a szecesszió természetlirizmusából következő kapcsolódáshoz, az emberi és a természeti összefonódásához is hasonlítható úgy, mint például Ady egyik díszítő motívumában az „asszony-rózsák” vagy Kosztolányinál a főszereplő felesége „egy okos rózsza”.

3.2.2. Intertextualitás alapján csak egy, de szerintem lényeges kérdést szeretnék kiemelni: a kis herceg virágjáról, azaz a nőről alkotott vélemény stílári megnyilvánulásait.

A virág, illetőleg a nők ellentmondásos megítéléséhez analógiaként vonnám ide Babits *Gólyakalifáját*. Fentebb sokatmondó megjegyzésként idéztük azt, amit a kis herceg mond virágjáról, arról, ami benne szép és vonzó (például a szépnél is szebb, szépségének teljes ragyogásában – 23), és ami benne kifogásolható (például hiú – 23, nem könnyű eligazodni rajta – 24). Ennek alapján ellentmondást fed fel virágjában. Mindez nagyon hasonlít ahhoz, amit Babits regényének főhőse, Tábornok Elemér mond a nőkről: Olyan szép valamennyi nő. „Gyönyörködni kell bennük, de nem szabad nekik túlságos fontosságot tulajdonítani” (117). Vagy ugyanott: „A művészet nemes és tiszta. A (...) nőkből csak azt örökíti meg, ami isteni bennük: a szépségüket” (113).

És ilyen szépség van meg – persze ellentmondások nélkül – *A kis herceg* stílusában, hisz Saint-Exupéry íróművészete is nemes és tiszta.

Irodalomjegyzék

BÁRDOS László:

1991. Antoine de Saint-Exupéry. *Világirodalmi Lexikon XII*. Főszerkesztő SZERDAHELYI István. Budapest, Akadémiai Kiadó, 402-404.

KIRÁLY István:

1952. Mikszáth Kálmán. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó.

SZABÓ Zoltán:

1988. *Szövegnyelvészet és stilisztika*. Budapest, Tankönyvkiadó.
1996. A stilisztikai elemzés egy szövegelméleti modellje. In: PETŐFI S. János, BÉKÉSI Imre, VASS László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan* 8. Szeged, JGYTF Kiadó, 145-152.

VARGA László:

1976. Antoine de Saint-Exupéry. *Világirodalmi kisenciklopédia II*. Szerkesztette: KÓPECZI Béla, PÓK Lajos. Budapest, Gondolat Kiadó, 291.

A felhasznált kötetek

1. Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg*. Fordította Zigány Miklós. Bukarest, 1971. Kriterion Könyvkiadó. A szövegben a zárójelbe tett számok rövidítés nélkül ennek a kiadásnak a lapjaira utalnak.
2. Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg*. Fordította Rónay György. Budapest, 1994. Láng Kiadó. Rövidítése a zárójelben a lapszám előtt: R.
3. Babits Mihály: *A Gólyakalifa és négy novella*. Kolozsvár, 1970. Dacia Könyvkiadó.

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY: *LE PETIT PRINCE*
(STYLISTIQUE ANALYSIS ON TEXT LINGUISTIC BASIS)

ZOLTÁN SZABÓ

The paper includes an application of the author's model to the stylistic analysis of Saint-Exupéry's famous work: *The little prince*. (On the model, called global 'stylistic analysis', see above in references: Szabó: 1988., 1996.). Analysis in this conception is based on semiotic textology and as such implies the approach of three levels (the represented reality, the representing reality and the style), furthermore two contexts (internal and external ones) of which a text is composed. The phases of the analysis are constituted of the successive descriptions of the possible levels and contexts considered as global (sub)structure.

As it can be seen the inquiry into style is subordinated to an overall, complex description of a literary text governed by a text organizing principle. This principle is here the contrast which can be concretized textually by this fragment: „there are too many contrasts in the flowers”. On each level the main constituents which can be deduced from contrasts can be related to the above-mentioned fragment, e.g.: (1) children – adults (women – not mentioned as distinct, advanced parts of the world the adults regarded as negative characters – are represented by this 'flower' motif), (2) the little prince – his flower(s), (3) positive synonyms – negative synonyms. The flower has negative epithets, too: foppish (hiú), flirtatious (kacér), coquette (coquettish). All these facts are illuminated on intertextual bases by other literary works.

B.2. SZÖVEGTANOK

A 'szövegtan' szekció egy általános jellegű és két *A kis herceggel* foglalkozó írást tartalmaz. A 'szövegtan' témához sem a 9. kötetben nem kívántunk, sem itt nem kívánunk 'bibliográfiai áttekintés'-t csatolni, hiszen a *Szemiotikai szövegtan* című periodika teljes egészében e téma aspektusainak tárgyalása érdekében jött létre.

MEGJEGYZÉSEK A SZÖVEGTANI KUTATÁSHOZ ÉS A SZÖVEGTAN OKTATÁSÁHOZ

PETŐFI S. JÁNOS

Az *Iskolakultúra* című folyóirat az 1997. áprilisi számmal kezdődően egy – BENKES ZSUSZÁVAL együtt írott – 12 részre tervezett cikksorozatot közöl „A szövegtan kutatásáról és oktatásáról” címmel. Az alábbiakban ennek a cikksorozatnak a – *Szemiotikai szövegtan* 9–11. kötete tartalmi felépítésével rokon – tematikájához kívánok néhány megjegyzést fűzni.

1. Ami a *szövegtani kutatás diszciplínakörnyezetét* illeti, azt szeretném hangsúlyozni, hogy a szövegtan(ok) és diszciplínakörnyezetük diszciplínáinak kapcsolata szükségképpen kétoldalú:

- egyrészt a diszciplínakörnyezet diszciplínái eredményeinek figyelembevétele nélkül nem képzelhető el egy működőképes szövegtan létrehozása,
- másrészt a szövegtan feladatkörének tisztázása kihatással van (kihatással lehet) a diszciplínakörnyezet bizonyos diszciplínái feladatkörének (újra)értelmezésére is.

Itt ennek az utóbbi kapcsolatnak bizonyos aspektusait szeretném megvilágítani, az általános szemiotikai textológia koncepciójának nézőpontjából, osztva GALLI meggyőződését, aki a tudományok/tudományágak találkozásáról a következőket mondja:

Az ember kiterjesztheti érdeklődését saját kutatási területe határain túlra, és figyelhet arra, hogy mit mond a 'szomszéd', azzal a szándékkal, hogy integrálja kutatási területébe mindazt, ami másoktól átvehető. De teheti mindezt másokat talán jobban tiszteletben tartó magatartással is, belátva, hogy a diszciplínák határainak áthatolhatósága igen valószínűtlen, mert valamennyi diszciplína megközelítésmódja sajátos a valóság megközelítendő aspektusának viszonylatában. A multidiszciplináris konfrontáció hozzásegítheti a kutatókat saját céljaik és határaik pontosabb definiálásához, és az esetleges közös feltételezések elmélyítéséhez.

Míg az első típusú megközelítés egyfajta olyan maxidisziplína létrehozásának jegyében megy végbe, amelyben az antropológia egy speciális ága magává az antropológiává válik, a második megközelítés abból a meggyőződésből ered, hogy egy igazi antropológia nem lehet specializált, nem lehet 'diszciplináris autarkia' (tudományági önellátás) gyümölcse, hanem szükségessé teszi a nézőpontok 'kórusszerűségét'. [Lásd G. GALLI: „Multi-diszciplináris kollokviumok és tanulságaik” – ebben a kötetben.]

1.1. Az általános szemiotikai textológia és az interdiszciplináris alapozás tudományágainak kapcsolatában e textológia – saját tudományági bázisának tisztázásán fáradozva – elsősorban a filozófia, a szemiotika és a kommunikációelmélet (egymástól véleményem szerint az eddigieknél pontosabban elhatárolandó) feladatkörének meghatározására lehet kihatással. A (nyelv)filozófia, a szemiotika (beleértve a szöveg szemiotikát is) és a humán kommunikáció elmélete ugyanis az utóbbi évtizedekben egyre jobban összefonódott (példaként lásd többek között UMBERTO ECO bizonyos műveit).

A *filozófián* belül egyrészt újraértelmezendőnek tartom a nyelvfilozófia 'tárgytartományá'-t, kiterjesztve azt a 'verbális és nem verbális nyelvek filozófiájá'-nak tárgytartományává, valamint a hermeneutika kiterjesztését általános interpretációfilozófiává.

A *nyelvek filozófiája* ennek az újraértelmezésnek a jegyében – építve a szemiotikai kutatás (hasonlóképpen újraértelmezett területének) eredményeire – a következő főté-mákkal kellene foglalkozzon:

- a 'médiüm' és a 'nyelv' fogalma (beleértve természetesen a 'konvencionális', valamint a 'mesterséges nyelvek' fogalmát is),
- a 'nyelvek' tipológiája,
- a különféle 'nyelvek' létrejötte / alkalmazása.

Az *interpretáció filozófiájá*vá kibővített hermeneutika pedig a következő főté-mákkal:

- az 'interpretáció' fogalma (beleértve egyrészt a nem elemi jelek szignifikációja fogalmának tisztázását, másrészt a konvenciókon és a világismereten alapuló inferenciák 'kooperációjá'-nak szerepét az interpretációfogalom meghatározásában),
- az 'interpretációk' tipológiája,
- az egyes interpretációtípusok alkalmazásának feltételei és lehetőségei,
- az interpretációtípusok és az úgynevezett 'reprezentációs nyelvek' kapcsolata.

Az újraértelmezett (s mint olyan, a jelenleginél 'szűkebb tárgytartományú') *általános szemiotika* körébe tartoznának ezzel szemben a következő témák:

- a 'jel' fogalma,
- a 'jelek' – valamennyi jelösszetevőre kiterjedő – tipológiája (beleértve természetesen az elemi jelek szignifikációs tipológiáját is),
- különböző típusokhoz tartozó jelek egymással való kombinálhatósága.

Végül az újraértelmezett (s bizonyos értelemben a jelenleginél úgyszintén szűkebb tárgytartományú) *humán kommunikáció elmélete* kutatási főtémái lennének:

- a 'kommunikáció' fogalma,
- a 'humán kommunikáció szituációi'-nak tipológiája.

1.2. Az általános szemiotikai textológia és a szövegtan horizontális környezete általános diszciplinának kapcsolatát illetően a következő feladatok végzendők el, amelyek szükségképpen ez utóbbi diszciplinák újraértelmezéséhez vezetnek.

Az ÁLTALÁNOS SZÖVEGTANI TÁRSDISZCIPLÍNÁKON belül mindenekelőtt a következő három kérdés döntendő el.

Abból kiindulva, hogy a *verstan* a legszorosabb értelemben véve rendszerszerű nyelvi elemek szerkezetére épít, nem célszerű-e azt – a poétikával való 'szomszédsága' helyett – eleve a 'nyelvészeti diszciplinák' körébe tartozónak tekinteni.

Abból kiindulva, hogy például a 'szó- és gondolatalakzatok' tanát jelenleg mind a *poétika*, mind a *retorika*, mind a *stilisztika* (ha ezeket a társtudományokat hagyományos értelemben vesszük) részének tekintí, nem lenne-e célszerű ezt a tant a szóban forgó társtudományokról 'leválasztva' külön egységként kezelni, s mint olyat (a) általános aspektusait tekintve az interpretációfilozófia (b) nyelvspecifikus aspektusait tekintve pedig az egyes nyelvek szemiotikai textológiája körébe utalni.

Abból kiindulva, hogy a *retorika* a 'meggyőző kommunikáció', a *narrativika* az 'elbeszélő kommunikáció' felépítésével foglalkozó társtudományok, nem lenne-e célszerű ezeket egy, a 'leíró kommunikáció' felépítésével foglalkozó 'tan'-nal kiegészíteni (s valamennyit a monologikus és dialogikus kommunikáció aspektusai-ból is szemlélve) (a) vagy az 'általános szövegtani tárdiszciplinák'-on belül, vagy – ami logikusabbnak látszana (!) – az 'általános szemiotikai textológiá'-n belül (annak a szövegtípusokkal foglalkozó részében) önálló blokként kezelni.

E három kérdés tisztázása után 'általános szövegtani diszciplinák'-ként a következő (újraértelmezett) diszciplinablokkok jöhetnének létre:

- a *poétika*, valamint a vallási, a jogi, a tudományos stb. funkciójú szövegek (ahol e funkciók meghatározása részben az interpretátorok tevékenységétől függ) műfajaival és műnemeivel foglalkozó – az irodalmi funkciójú szövegek poétikájával *analóg* – társtudományok;
- a különféle funkciójú szövegek *stilisztikai*;
- a különféle funkciójú szövegek *esztétikai*.

AZ ÁLTALÁNOS NYELVÉSZETI DISZCIPLÍNÁKON belül elvégzendő alapfeladatok a következők.

Mindenekelőtt egy olyan – az általános szövegtan követelményeit kielégíteni képes – *általános szövegnyelvészet* kidolgozása, amelynek elsődleges feladata annak meghatározása, hogy szövegek szövegmondatai között milyen, kizárólag a nyelvészet eszközeivel kimutatható, relációk (konnexitás, kohézió, koreferencia) értelmezhetők, és ezek a relációk hogy tárhatók fel. Az olyan esetekre vonatkozóan pedig, amelyekben a (szöveg)nyelvészet eszköztárának alkalmazása önmagában nem bizonyul elegendőnek, az tisztázandó, hogy mi tekinthető optimális munkamegosztásnak az általános szövegtan és az általános szövegnyelvészet között.

Ezt követően egy olyan (*mondatszintre* értelmezett) *általános rendszernyelvészet* kidolgozása, amely képes a szövegnyelvészet vele szemben támasztott követelményeit kielégíteni.

Végül annak tisztázása, hogy létrehozható-e (és ha igen, hogyan) egy olyan *mondattömbszintre* értelmezett *általános rendszer-nyelvészet*, amely mind az általános szövegtan, mind az általános szövegnyelvészet követelményeit képes kielégíteni.

AZ ÁLTALÁNOS SZEMIOTIKAI SZÖVEGTAN az interdiszciplináris alapozó diszciplínának és a horizontális diszciplínának ebben a környezetében

● *építve az újraértelmezett nyelvek filozófiája, interpretációfilozófia, szemiotika és kommunikációelmélet* fentiekben felsorolt kutatási területein (kutatási objektumaira vonatkozóan) elért eredményeire – nem hagyva figyelmen kívül természetesen az interdiszciplináris keret többi alapozó diszciplínáját sem (amelyekkel itt nem foglalkoztam);

● *integrálva* mindazokat a nyelvészeti módszereket és eszközöket, amelyeket egy vele való kooperációra létrehozott *szövegnyelvészet* (és azon keresztül *a nyelvi rendszer és a nyelvi rendszer elemei használatának nyelvészete*) nyújt; valamint

● *biztosítani szándékozva* azt, hogy az újraértelmezett *poétikák, stilisztikák és esztétikák* kooperálhassanak vele

◎ *kidolgozza*

- *a multimediális szöveg (mint komplex jel) fogalmának definícióját,*
- *a multimediális szövegek organizációformáinak definícióját,*
- *a multimediális kommunikációs situációk és multimediális szövegek tipológiáját, valamint*

- az egyes multimediális szövegtípusok különféle (szövegtani) interpretációinak stratégiáját, definiálva az azok végrehajtásához felhasználandó eszköztárat;

⊙ *megteremtve ezáltal a különféle speciális (médium-, nyelv- és / vagy 'alkalmazási terület'-specifikus szemiotikai szövegtanok kidolgozásának alapját.*

[A szemiotikai textológiához bővebben lásd például PETŐFI: 1996., a szemiotikai textológia és a szövegnyelvészet kapcsolatához pedig PETŐFI: 1997c.]

1.3. A SZÖVEGTANI ÁLTALÁNOS MAKRODISZCIPLÍNÁK (mint alkalmazási területek) kérdéseihez itt csak annyit, hogy azok általános jellegű elvárásai szükségképpen figyelembe kell vétessenek az általános szemiotikai szövegtan keretében kidolgozandó *multimediális kommunikációs situációk és multimediális szövegek tipológiájának* megalkotásakor.

2. Ami a szövegtan – közelebbről a szemiotikai szövegtan – oktatását illeti, ahhoz a következő három alapelvből kell kiindulni:

- a szemiotikai szövegtan, mint a humán kommunikáció legáltalánosabb aspektusai egyikének (mind a hagyományos, mind az elektronikus multimediális szövegek alkotásának, felépítésének és befogadásának) leíró/magyarázó tudományága, egy úgynevezett *studium generale* egyik alapeleme, s mint olyan, érinti valamennyi típusú szakképzettség elsajátítóját és gyakorlóját;
- a szövegtan oktatása egyszerre kell hogy meginduljon az *oktatás valamennyi szintjén*;
- hogy a szövegtan oktatását valamennyi oktatási szinten késedelem nélkül meg lehessen kezdeni, meg kell teremteni a különféle szinteken tanító *tanárok továbbképzése* leghatékonyabb formáit, amely a dolgok természetéből következően nem korlátozódhat kizárólag az anyanyelv és irodalom, illetőleg a nyelv(ek) tanáira.

Addig pedig, amíg az oktatás és továbbképzés szervezett kerete nem jön (nem jöhet) létre, fel kell használni a szövegtanról folytatható eszmecsere valamennyi lehetséges formáját, elsősorban szakkönyvek, periodikák és szócikkek publikálását, amelyek címtartalmi és módszertani szinten nem kizárólag a nyelvek és irodalmak tanárai.

Ebben a meggyőződésben folytattam/folytatom mind kutatómunkámat, mind publikációs tevékenységemet a legkülönbözőbb keretekben, és ennek a meggyőződésnek a jegyében kezdtük el a bevezető sorokban említett cikksorozat közzétételét is.

[A szövegtan oktatásához bővebben lásd PETŐFI: 1994., 1997a., 1997b.]

Irodalomjegyzék

PETŐFI S. János:

- 1994. A szemiotikai textológia mint egy *studium generale* egyik lehetséges eleme. In: VASS László (szerk.): *Magister emeritus 1993*. Szeged, JGYTF Kiadó, 85-116.
- 1996. *Az explicittség biztosításának feltételei és lehetőségei természetes nyelvi szövegek interpretációjában. (A szemiotikai textológiai értelmező interpretáció néhány aspektusa)*. Budapest, A MTA Nyelvtudományi Intézete.
- 1997a. Kultúrák metszőpontján. Nyelvjáték-érzékeny szövegkompetencia mint a köznap, a tudományos, az irodalmi, a művészi stb. kommunikáció eredményességének feltétele. In: *Magyar Nyelvjárások. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének évkönyve*, XXXIV. 3-20.
- 1997b. Non scholae sed vitae. Megjegyzések a nevelési/oktatási reformokhoz a harmadik évezred küszöbén, *Vigilia*.
- 1997c. *Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram (= Officina Textologica I.)* Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem.

SOME REMARKS ON TEXTUAL RESEARCHES AND THE TEACHING OF TEXTOLOGY

JÁNOS S. PETŐFI

The author in his article deals with various text disciplines and their connection with the environment of these disciplines. The connection is twofold: on the one hand the formation of a workable text discipline can't be imagined without the results of the disciplines of the environment and on the other making clear the tasks of text discipline markedly affects the (re)interpretation of the sphere of tasks of some disciplines of the environment.

SZILLOGISZTIKUS ÉRVELÉSRE ÉPÜLŐ INFERENCIÁK A KIS HERCEG SZÖVEGÉBEN

BÉKÉSI IMRE

1. Elvi-módszertani alapvetés

A szövegjelentés vizsgálatának alapkérdései közül kettőt hangsúlyozok. Az egyik egy fontos arányra vonatkozik, mégpedig adott szegmentum (relatív) jelentésességében a felépítő nyelvi eszközökből származó, valamint a szegmentumban leírt tényálláshoz rendelhető tudásból származó jelentéskomponensek aránya.¹ A másik alapkérdés ennek az utóbbi jelentéskomponensnek a hozzárendelését firtatja. Miféle módokon, miféle műveletekkel rendelődik hozzá bizonyos tudás a nyelvi eszközökkel járó jelentéskomponensekhez?

Előadásomban *A kis herceg* magyar szövegének azokat a szegmentumait emelem ki s vizsgálom meg, amelyekben e tudás hozzárendelését a szillogisztikus érvelés szabályai írják elő. Nem véletlenül vizsgálom ezeket az előírásokat. *A kis herceg* történetében – mivel főhőse gyermek, aki most ismerkedik a felnőttek szokásaival – számos olyan írói kijelentés kap helyet, amely egy szillogisztikus érvelés felső premisszájának a szerepét is betölti. Nyelvi eszközei tehát nem csupán a velük járó nyelvi (lexikai, grammatikai) jelentéseket érvényesítik, hanem egy következtetési művelet elvégzését is előírják.

2. A következtetési művelet a nyelv használatában nemcsak egyedüli (egyetlen, egyes) műveletként jut szerephez, hanem egyidejű kettősségében is. Ez utóbbit nevezem kettős szillogizmusra² épülő komplex inferenciának.³ Az alábbiakban e kétféle szerepében (egyes, illetve kettős működésében) vizsgálom az előadásom címében kiemelt tárgyat.

2.1. Az egyetlen szillogizmusra épülő inferenciák *A kis herceg* szövegében

Az (1) példa azt szemlélteti, hogy a szövegegység nyelvi eszközei valóban nem csupán a velük járó nyelvi jelentéseket érvényesítik, hanem egy következtetési művelet elvégzését is előírják.

- (1) *Ha az ember mindenáron szellemes akar lenni, megesik, hogy egy kicsit elveti a súlykot. Én sem voltam egészen szavahihető, amikor a lámpagyújtogatóról beszéltem. (17. fejezet.)*

Nyelvi eszköz az idézetben – a többiek között – a *Ha*, [akkor]-féle feltételes mondat szerkezet és az *ember* határozott névelős főnév is. E két nyelvi eszköz együtt azonban feltűnően reprezentálja a megnyilatkozás logikai szerepét is, vagyis hogy hozzá (a mondat nyelvi jelentéséhez) mint ÁLTALÁNOS TUDÁSHoz EGYEDI TÉNYt leíró mondat-jelentés kapcsolható: 'Én is szellemes akartam lenni', valamint azt, hogy kettőjük egységből EGYEDI KONKLÚZIÓ vonható le: 'Én is elvettem egy kicsit a súlykot'. Más kérdés, hogy a szillogisztikus érvelés elvi tételei (lépései) közül az EGYEDI TÉNY itt

implicit marad, az EGYEDI KONKLÚZIÓ pedig szinonim kifejezéssel valósul meg (*Én sem voltam egészen szavahihető*: 'Én is elvettem egy kicsit a súlykot'. Tekintsük át mindezt egy táblázaton! [(I) ábra]⁴

(I)

[F - G]	ÁLT. TUDÁS	Ha az ember <i>p</i> , akkor (megesik, hogy) <i>q</i> .
[G - H]*	EGYEDI TÉNY	'Én is szellemes akartam lenni', azaz <i>p</i> *.
[F - H]	EGY. KONKL.	<i>Én sem voltam egészen szavahihető</i> , azaz <i>q</i> . 'Én is elvettem egy kicsit a súlykot'.

Az (I) ábra komponenseiből kitűnik, hogy az (I) példa nem kifogástalanul felel meg az inferencia mint 'következtetés' fogalmi jegyének, hiszen annak a konklúziója implicit. Az író azonban itt is megtehetette volna, hogy a konklúzió rekonstruálását bízza rá az olvasóra, és az alsó premisszának ad nyelvi kifejezést. [(II) ábra]]

(II)

[F - G]	<i>Ha az ember mindenáron szellemes akar lenni, megesik, hogy egy kicsit elveti a súlykot.</i>
[G - H]	<i>Én is szellemes akartam lenni.</i>
[F - H]*	<i>Én is elvettem egy kicsit a súlykot.</i>

Nem véletlen persze, hogy az (I), illetőleg a (II) közül az író itt miért az (I)-et választotta. A (II) ábrában megjelenített elvi lehetőség sorrendje ugyanis kevésbé lenne alkalmas a műnek abban az érvelésében, amelynek a folytatása ismét konklúzióként folyik: *Így aztán félő, hogy hamis fogalmat adok bolygónkról azoknak, akik nem ismerik*. Ez most – hogy közvetlen előzményében egy felső premissza [F - G] már szerepelt – implicit maradhat, alsó premisszájának a szerepe pedig ráértődik az előző érvelés konklúziójára. [(III) ábra]

(III)

[F - G]*	<i>Ha nem vagyok egészen szavahihető, amikor a lámpagyújtogatókról beszélek, akkor félő, hogy hamis fogalmat adok bolygónkról azoknak, akik nem ismerik.</i>
[G - H]*	<i>(Márpedig) Nem voltam egészen szavahihető, amikor a lámpagyújtogatókról beszéltem.</i>
[F - H]	<i>Így aztán félő, hogy hamis fogalmat adok bolygónkról azoknak, akik nem ismerik.</i>

A (III) ábra felveti azt a módszertani kérdést, hogy az elemzett szövegben rejlő inferenciának milyen elvi sorrendi lehetőségei lennének, ha nem beépített szövegegről lenne szó. Erre a kérdésre a logika szigorúbb választ ad, mint a szövegten.⁵ (Ha eltekin-

tünk az egyes tételek ítéletszerkezetétől, vagyis hogy bennük felcserélhetők a predikátumok: $([F - G], [G - F])$, $([G - H], [H - G])$, akkor – a KONKLÚZIÓ, azaz $[F - H]$ nélkül – az alábbi két alakzat teljesen kézenfekvő; vagyis itt a KONKLÚZIÓnak mindig záró helyzetben kell állnia. [(IV) ábra]

(IV)

$F - G$	$G - H$
<u>$G - H$</u>	<u>$F - G$</u>
$F - H$	$F - H$

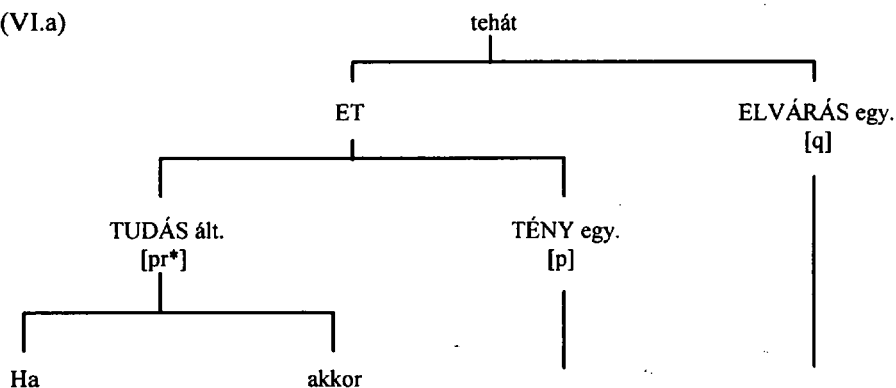
Az élő szövegben a KONKLÚZIÓ a sorrend további két elvi helyét is elfoglalhatja.

(V)

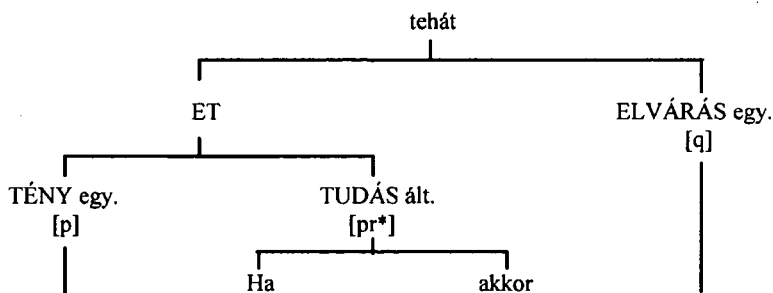
$F - H$	$F - H$	$F - G$	$G - H$
$F - G$	$G - H$	$F - H$	$F - H$
$G - H$	$F - G$	$G - H$	$F - G$

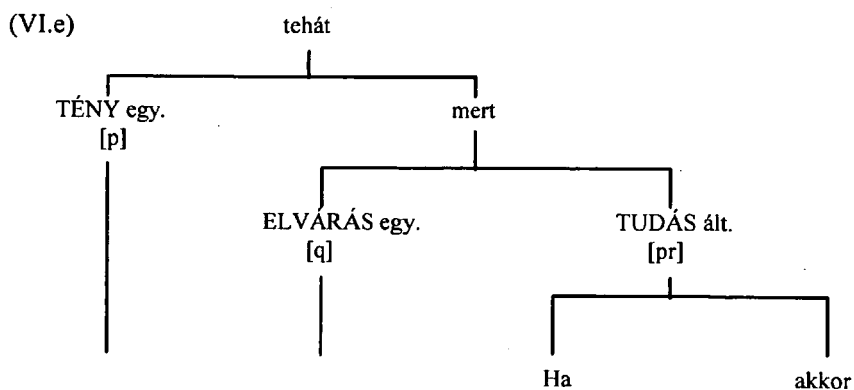
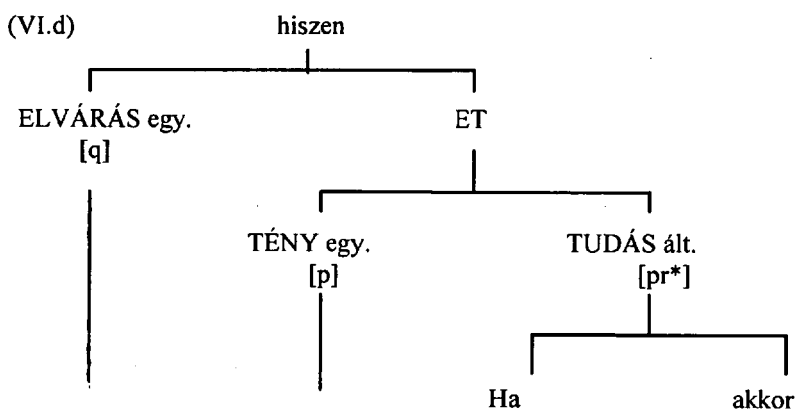
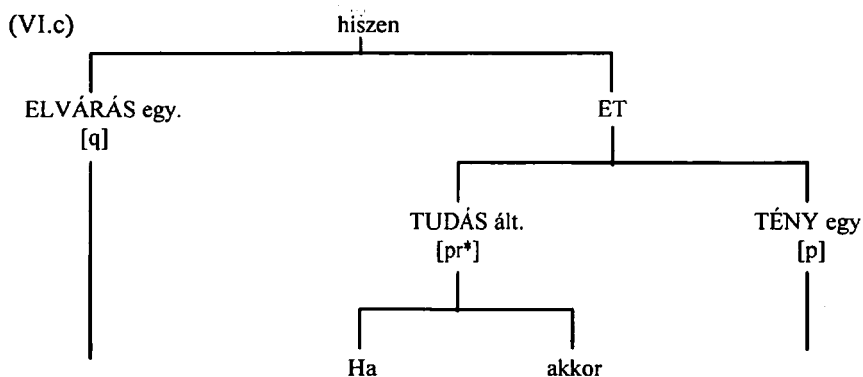
A fenti alakzatok ágrajzos sémáit korábban már felvázoltam.⁶ [(VI.a–f) ábra]

(VI.a)

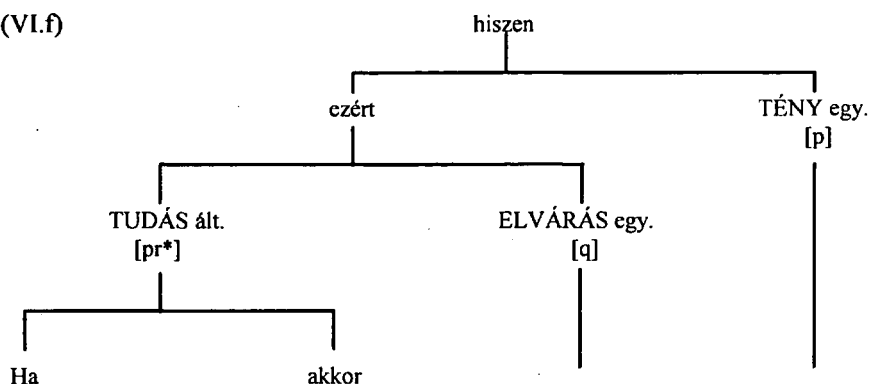

(VI.b)

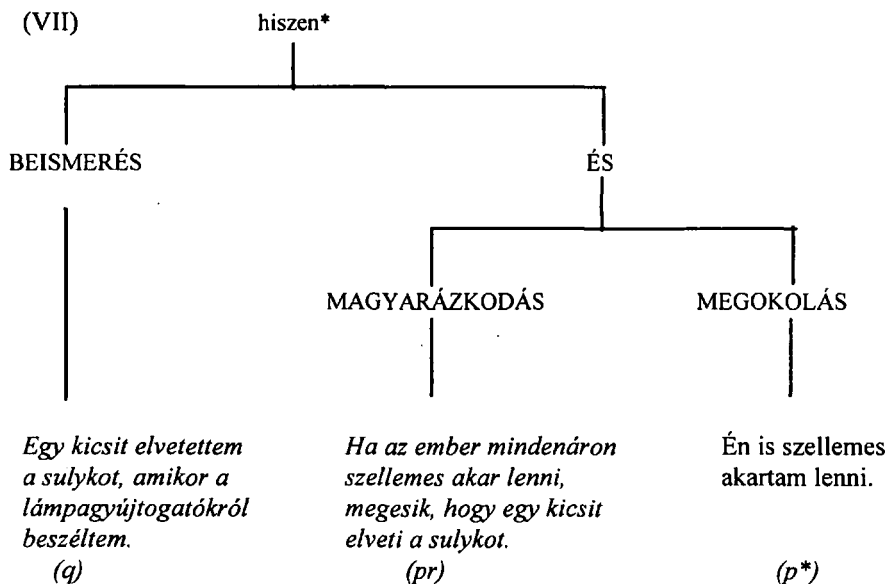

(VI.f)

A (VI.a–f)-ben szereplő sorrendi változatokban a szillogisztikus érvelés egyes komponensei mint ‘tényállásleírások’ más-más ‘szubvilágalkotó’ jelentéskomponensekbe ágyazódnak be. Ezek nyelvi eszközökkel is megjelenhetnek, de többnyire implicitek maradnak. Ezt most csak egyetlen sorrendi változattal szemléltetem (VII ábra):

(VII)

BEISMERÉS

Egy kicsit elvettem a súlykot (‘Nem voltam egészen szavahihető’), *amikor* a lámpagyújtogatókról beszéltem.

MAGYARÁZKODÁS

Ha az ember mindenáron szellemes akar lenni, megesik, hogy egy kicsit elveti a sulykot.

ÉS

Én is szellemes akartam lenni.*

Az (1) példa explicit felső premisszájából levonható lenne két olyan következtetés is, amely kézenfekvőnek látszik. Egyik a felső premissza sorrendi helye, vagyis az, hogy a felső premisszának a szillogisztikus érvelésben első helyen kellene állnia. Másik lehetséges (ám ugyancsak látszólagos) sajátossága az (1) példának, hogy explicit, azaz nyelvi eszközökkel meg kell jelennie. Az alábbi példasor azt szemlélteti, hogy a felső premisszának egyedül a logikai szerepe a meghatározó.

A szillogisztikus érvelés élő ('inferenciális') alkalmazásában a felső premisszának a szerepét sem a helye (sorrendje), sem pedig nyelvi kifejtettsége nem befolyásolja. A felső premissza azt a szerepét, hogy egyedi, aktuális tényállásleíráshoz általános tapasztalatot, tudást rendeljen, mindhárom elvi sorrendi helyen, továbbá explicit vagy implicit módon egyaránt betöltheti. Mindez természetesen az adott érvelés alsó premisszájával, illetőleg konklúziójával összefüggésben történik. Ezt láthatjuk az alábbi példasor elemzéseiben. Mindhárom szegmentumban – amelyek *A kis herceg* időben egymás utáni részletei – konklúzióval kezdődik a szillogisztikus érvelés, és a felső premissza magyarázó szerepével zárul le. A három példa különbsége egyrészt abban van, hogy a (2.c)-ben már a felső premisszát is az olvasónak (a kis hercegnek) kell hozzárendelnie. A (2.a)-ban, a (2.b)-ben és a (2.c)-ben az egyedi ténymegállapítás – mint legnyilvánvalóbb ismeret – egyaránt implicit: 'A kis herceg – ember'.

Explicit (*q*) és (*pr*), implicit (*p**). Vö. a (VI.c) ágrajzzal! A különbség csupán annyi, hogy a (2.a), (2.b), (2.c)-ben az általános TUDÁS explicit, jele (*pr*); az egyedi TÉNY (A kis herceg – ember) implicit, jele (*p**).

(2.a)

– Hohó! Itt egy alattvaló! – kiáltott föl [a király], amikor megpillantotta a kis herceget.

„Hogyan ismerhet meg – gondolta magában a kis herceg –, ha még soha életében nem látott?”

Nem tudta, hogy a királyok szemében a világ fölöttébb egyszerű: minden ember alattvaló. (10. fejezet.)

(2.b)

A második bolygón lakott a hiú.

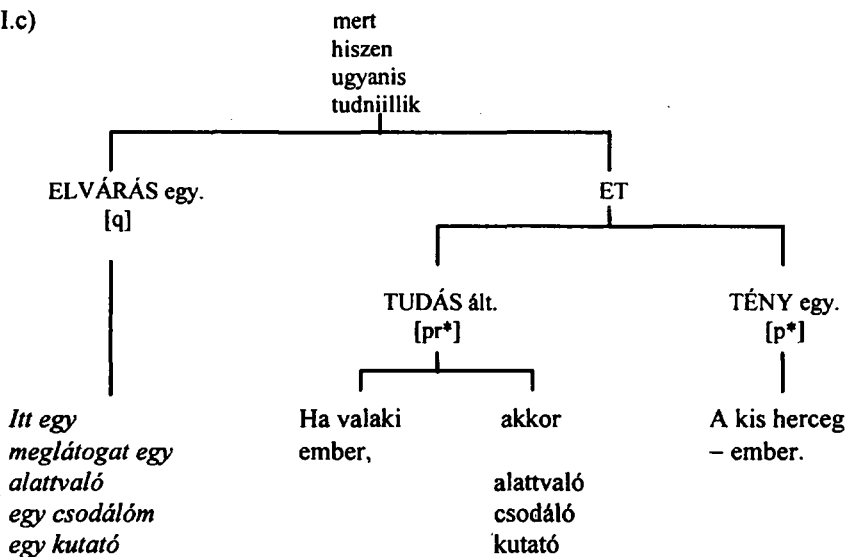
– Lám, lám! – kiáltotta már messziről, amikor megpillantotta a kis herceget.
 – Meglátogat egy csodálóm!
 Mert aki hiú, annak az összes többi ember olybá tűnik, mint a csodálója.
 (11. fejezet.)

(2.c) A (2.c)-ben már csak a (q) explicit, a (p*) és a (pr*) implicit.

A hatodik bolygó tizszerte nagyobb volt. Egy öregúr lakott rajta, és óriási könyveket írt.
 – Hohó! Itt egy kutató! – kiáltott föl, amikor megpillantotta a kis herceget.
 (15. fejezet.)

A (2a)-ban az író még keresteti az olvasóval (a kis herceggel) a szillogisztikus érvelésből hiányzó EGYEDI TÉNYt (p*); a (2.b)-ben és a (2.c)-ben már nem.

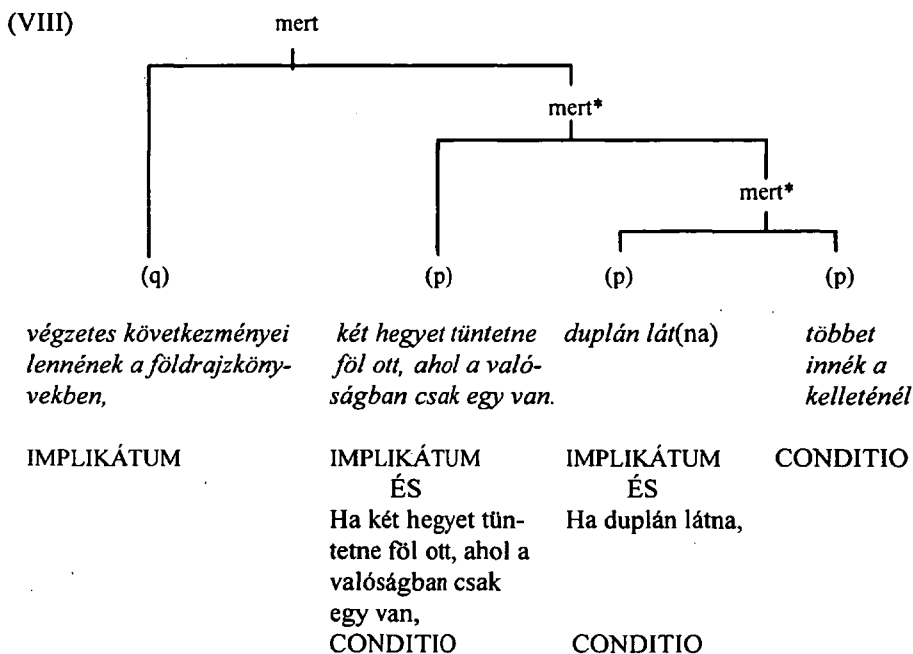
(VI.c)

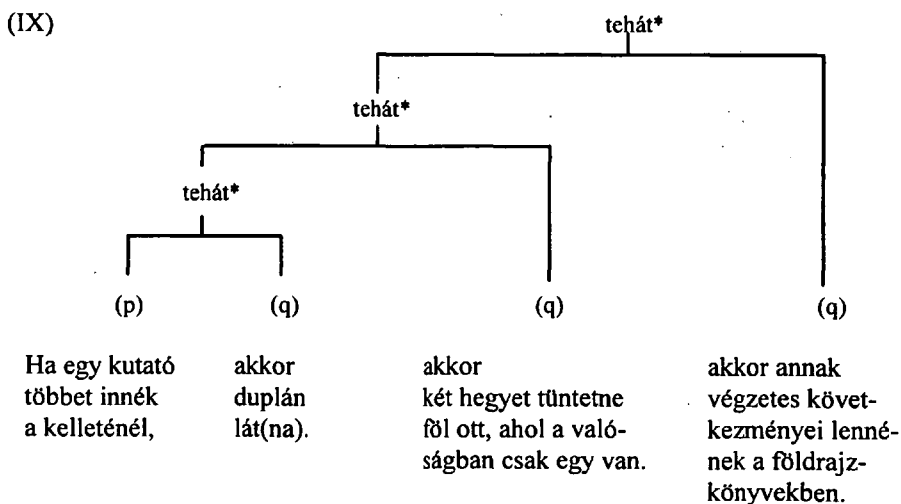
(3.a) példa

... végzetes következményei lennének a földrajzkönyvekben (...), ha egy kutató többet innék a kelleténél.
 – Miért? – érdeklődött tovább a kis herceg.
 – Mert aki részeg, az duplán lát. Így a földrajztudós két hegyet tüntetne föl ott, ahol a valóságban csak egy van.
 [– Ismerek valakit – mondta a kis herceg –, akiből nagyon rossz kutató lenne.] (15. fejezet.)

Nézzük előbb a geográfus gondolatmenetét! Ebben a konklúzió kerül az első helyre (... végzetes következményei lennének a földrajzkönyvekben (...), ha egy kutató többet innék a kelleténél). A folytatás magától értetődően megokoló stratégiát követ. [(VIII) ábra]

Ugyanez a gondolatmenet követhetne következtető stratégiát is. [(IX) ábra]

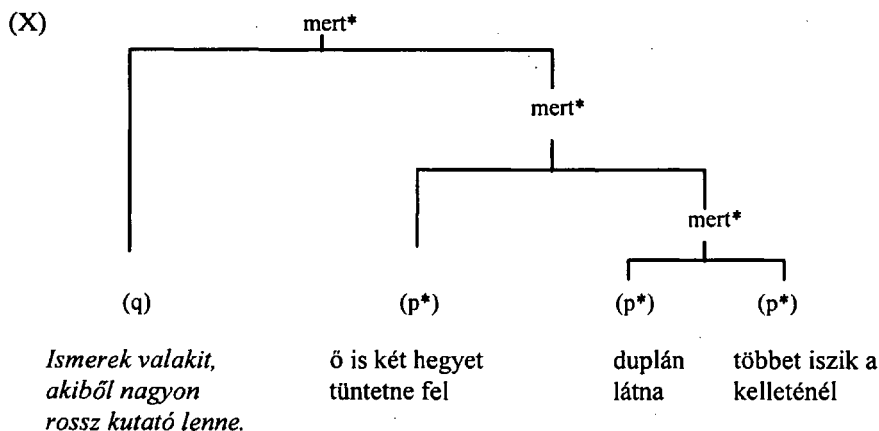
CONDITIO	IMPLIKÁTUM	IMPLIKÁTUM	IMPLIKÁTUM
	ÉS	ÉS	
	Ha egy kutató duplán látna,	Ha két hegyet tűn- tetne föl ott, ahol a valóságban csak egy van	
	CONDITIO	CONDITIO	

(3.b) példa

– *Ismerek valakit – mondta a kis herceg –, akiből nagyon rossz kutató lenne.*

A *kis herceg* inferenciális következtetése a (3.b) példában ugyanazon a megokolási láncon fut le, amelyet a geográfus alkalmazott. A *kis herceg* is előre bocsátja a konklúziót, a megokoló szerepű IMPLIKÁTUMOKAT azonban már nem ismétli meg. A végső ok – mivel a mindig részeg lámpagyújtogatóra gondol – még implicit formájában sem feltételes, hanem kijelentő módban áll: *többet iszik a kelleténél*. [(X) ábra]

A (4) példa párbeszédében a közös hallgatás mögött (*És sokáig hallgattak.*) az azonos egyedi TÉNYRE vonatkozó közös, általános TAPASZTALAT húzódik meg. A szillogisztikus érvelés komponensei a partnerek megnyilatkozásaiban – miként a (3) példában – itt is párhuzamosak. Egyaránt konklúzióval kezdődnek, a *kis hercegé* – mivel megismétlése lenne a kigyó kérdésének – implicit marad.

(4) példa

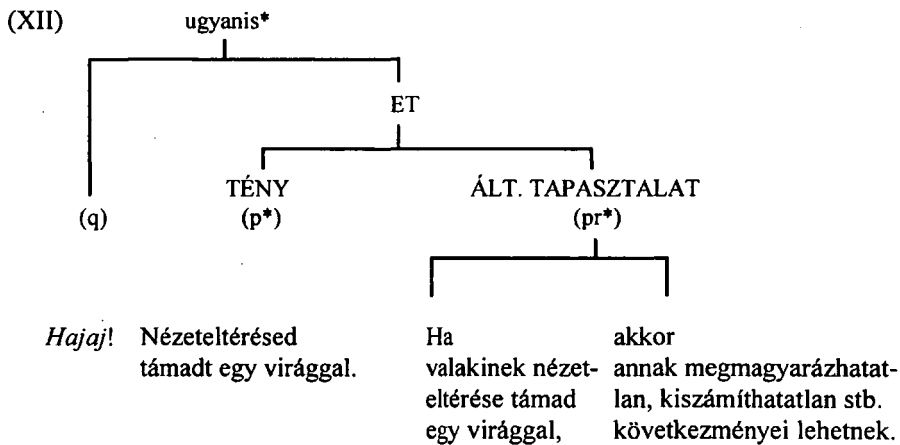
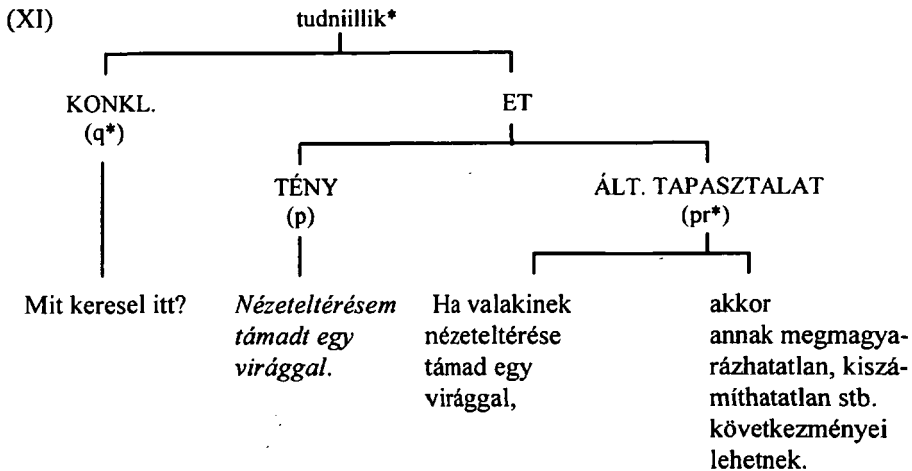
– *Mit keresel itt?*

– *Nézeteltérésem támadt egy virággal – mondta a kis herceg.*

– *Hajaj! – mondta a kigyó.*

És sokáig hallgattak. (17. fejezet.)

A (4) példa két párbeszédében egy-egy inferenciális következtetés fut le. [(XI) és (XII) ábra]

2. A kettős szillogizmusra épülő inferenciális következtetések

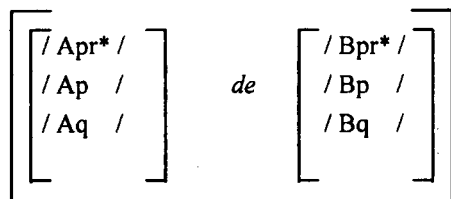
Az előző példák a szillogisztikus érvelés olyan használatát képviselik, amelyben egyetlen következtetési folyamat zajlik le. Ez a használati mód – a maga szabályos hiányosságaival együtt – a logikai felfogásnak egy vonatkozásban maradéktalanul megfelel: benne egyidejűleg csak egyetlen érvelés fut le. A nyelv használatában azonban vannak olyan alakulatok is, amelyek jelentésszerkezetéről csak akkor alkothatunk képet, ha bennük két szillogisztikus érvelés egyidejű (közvetlenül egymás utáni) lefutását feltételezzük. Ez a feltételezés körvonalazódik a ‘kettős szillogizmus’ néven közreadott elvi jelentésszerkezetben [(XIII) ábra], amelyet az (5) példa szemléltet.

Az alkotórészek értelmezése:

/A/ de /B/: az ellentétes viszony elő- és utótagja.

Csillag (*): a szillogisztikus érvelésnek csillaggal megjelölt tétele (konklúziója) tipikusan rejtett ('implicit'). A rejtett tartalom a megnyilatkozás nyelvileg kifejezett ('explicit') komponenseinek hatására – a szillogisztikus érvelés mechanizmusával – a partner tudatából idéződik fel ('rendelődik hozzá') a leírt komponensek jelentéséhez.

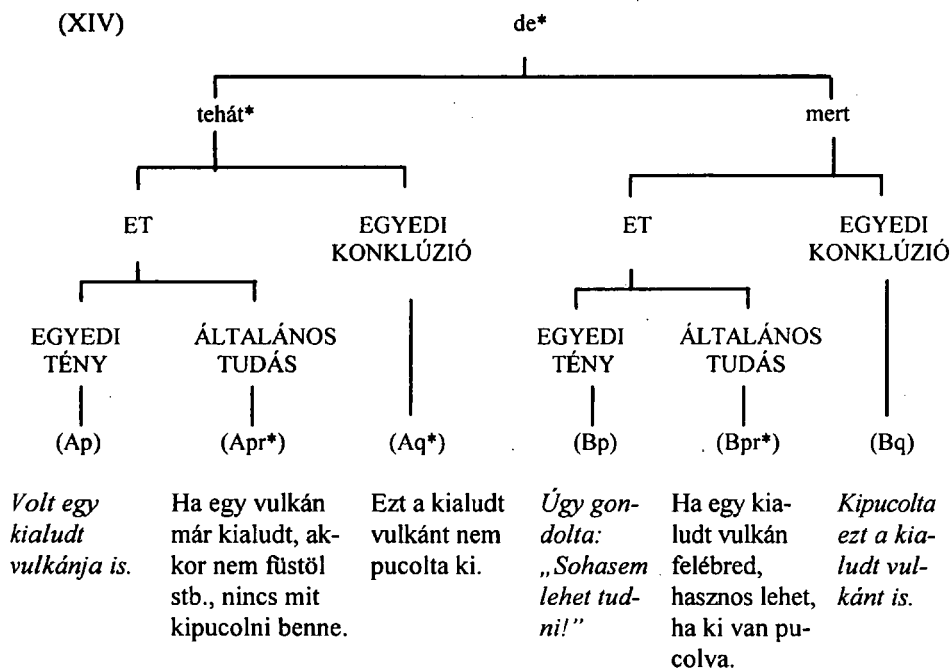
(XIII)

/pr^{*}/, azaz /Apr^{*}/, /Bpr^{*}/: a szillogisztikus érvelés felső tétele ('nagy premisszája').

Két fő összetevője van.

(XIV)

Tartalmazza egyrészt azt a TUDÁSt (az adott kultúrában általánosnak, konvencionálisan elfogadottnak tekinthető) tapasztalatot, vélekedést, meggyőződést, hitet stb., amely a megnyilatkozásban szereplő valóságdarabra vonatkoztatható. Erre a közös TUDÁSra épülően hozza létre a partner azt a két PRAGMATIKAI ELŐFELTVÉSt, amelyet az elvi jelentésszerkezetben *ha...*, *akkor* viszonyként fogalmazunk meg. (5) példa

(5) *Volt egy kialudt vulkánja is. De mert úgy gondolta: „Sosem lehet tudni!”, kipucolta ezt a kialudt vulkánt is.* (9. fejezet.) Az (5) jelentésszerkezetét a (XIV) ábrán tanulmányozhatjuk.

Az eddigi kutatásokban a kettős szillogizmusra épülő inferenciák sajátosságai közül kettő került a figyelem előterébe. Az egyik a jelentésegész komponenseinek nyelvi, illetőleg tudásbeli eredete; a másik pedig az explicit komponensek sorrendi elhelyezkedése. A következőkben először a jelentés forrásairól lesz szó.

2.1. A jelentésegész két elvi forrása

2.1.1. A megnyilatkozás nyelvi eszközeiből származó jelentés

Az (6) példában felismerhető jelentésszerkezetet domináns mértékben a nyelvi eszközök jelentései alkotják.

(6)

– *Helyben vagyunk. Most hadd menjek pár lépést egyedül.*
De leült, mert félt. (26. fejezet.)

E szövegegységben a kis herceg SZÁNDÉKA/KÍVÁNSÁGA az (A) szillogizmus alsó premisszája (Ap), s a pilóta VÁRAKOZÁSA az implicit (Aq*). A *de*-vel viszonyított (B) szillogizmust (*de leült, mert félt*) a narrátor mondja. [(XIV) ábra]

(XV)

(Ap)	Kis herceg KÍVÁNSÁG/SZÁNDÉK <i>Most hadd menjek pár lépést egyedül.</i>	(Bp)	Narrátor INDOKLÁS <i>félt.</i>
	Pilóta VÁRAKOZÁS A kis herceg indul, lép, megy.		Narrátor TÉNYKÖZLÉS [Nem indult, hanem] <i>leült,</i>
(Aq*)		(Bq*)	<i>de</i>

Szerepet kap az (6) jelentésegészében az ábrázolt helyzetre vonatkozó általános TUDÁS is, hiszen a *fél* és a *leül* ('nem indul') jelentések között nincs olyan magától értetődő összefüggés, mint az ((Ap) KÖVETKEZMÉNYE (Aq*)) esetében. Ez utóbbiak közt ugyanis a felszólító módú igealak és a vele együtt járó határozószó egyértelmű VÁRAKOZÁSt kelt a partnerben. Ha valaki a partnerének (itt a kis herceg a pilótának) azt a

KÍVÁNSÁGÁT/SZÁNDÉKÁT/AKARATÁT fejezi ki, hogy *Most hadd menjek pár lépést egyedül*, akkor a pilóta okkal számít arra, hogy a kis herceg meg is tesz néhány lépést egyedül. A jelentésszerkezet nyelvi eszközökből származó jelentéskomponensei tehát a (6) példában nem annyira lexikai, mint inkább grammatikai eszközökből származnak. Ezek főként modalitást kifejező eszközök, közöttük is elsősorban a ‘feltételes múlt’, amely magában rejtje az implicit utótagot is.

A feltételes múlt ekkor a jelentésszerkezet előtagjának explicit konklúziója (Aq), a *de* kötőszó így közte, valamint az implicit (Bq*) között viszonyít: ((Aq) *de* (Bq*))⁷. (7) és (8) példa.

(7)

– *Nem lett volna szabad meghallgatnom – vallotta meg egy napon*, [de meghallgattam]. (8. fejezet.)

(8)

– *Sosem lett volna szabad megszöknöm!* [De megszöktem.] *Szegényes kis csalafintaságai mögött meg kellett volna éreznem gyöngéd szeretetét.* [De nem éreztem meg.] (8. fejezet.)

A (7) és a (8) példák azt az esetet képviselik, amelyikben jellemző módon az előtagban explikált grammatikai és lexikai (azaz nyelvi) eszközök kataforikusan (‘előre irányulóan’) kívánják meg a folytatást. Ugyancsak kataforikus irányú viszonyítás szerepel a (9) és a (10) példában, de ez az irány csak akkor tárul fel, ha a *de* kötőszó anaforikus (‘visszafelé utaló’) készítésére a partner beleérti az előtag implicit mellékmondatát: *Megfordult* [hogya lássa, ki is köszönt neki], *de ...*; *Az üzletember eltátotta a száját* [hogya feleljen], *de ...* [(XVI) ábra]

(9)

Akkor jelent meg a róka.

– *Jó napot!* – *mondta a róka.*

– *Jó napot* – *felelte udvariasan a kis herceg. Megfordult, de nem látott senkit.* (21. fejezet.)

(10)

Az üzletember eltátotta a száját, de felelni egy mukkot sem tudott, a kis herceg pedig szedte a sátorfáját, és ment tovább. (14. fejezet.)

A (9) és a (10) példában a *de* kötőszó közvetlenül az implicit és explicit konklúzió között viszonyít: ((Aq*) KÖVETKEZMÉNY (Bq)). Ezt részletezi a (XVI) ábra.

(XVI)

(Ap) ELŐZMÉNY, OK

(Bp*) INDOKLÁS

(Aq*) VÁRAKOZÁS
KÖVETKEZMÉNY

(Bq*) TÉNYKÖZLÉS

... hogy lássa ...,
... hogy feleljen,

*de nem látott senkit.
felelni egy mukkot sem tudott.*

A (11) példa szerkezete megegyezik a (9) és (10) példáéval; amiben különbözik tőlük, az az utótag komponenseinek másféle megjelenése. A (11) példában a *de* kötőszó közvetlenül két implicit konklúzió között viszonyít: ((Aq*) KÖVETKEZMÉNY (Bq*)).

(11)

A kis herceg körülnézett, hová ülhetne le, de a bolygót mindenestül beborította a pompás hermelin palást. (10. fejezet.)

A (11)-ben így rekonstruálható a két implicit konklúzió: *A kis herceg körülnézett [hogy lássa], hová ülhetne le, de [nem látott alkalmas helyet, mert] a bolygót mindenestül beborította a pompás hermelin palást. [(XVII) ábra]*

(XVII)

(Ap) ELŐZMÉNY, OK
[Le akart ülni.]

(Bp*) INDOKLÁS
mert *a bolygót mindenestül beborította a pompás hermelin palást*

(Aq*) VÁRAKOZÁS
KÖVETKEZMÉNY

(Bq*) TÉNYKÖZLÉS

... hogy lássa, *hová ülhetne le,*

de nem látott alkalmas helyet,

2.2. A valóságdarabra vonatkozó tényállás leírásához hozzárendelhető általános TAPASZTALAT/TUDÁS

A kettős szillogisztikus érvelésre épülő inferenciák többségében nincs kataforikus utalás. Ezekben egyedül a *de* kötőszó anaforikus hatására idéződik fel az olvasóban a jelentésszerkezet egészéhez szükséges TAPASZTALAT/TUDÁS. A *de* kötőszó itt közvetlenül az implicit (Aq*) és az explicit (Bq) között viszonyít, miután a (Bq)-ból a *de* intenciójára a partnerban felidéződik az (Aq*). Ezt látjuk a (13) példában.

(13)

... A király, bíborban és hermelinben, egy nagyon egyszerű, de méltóságteljes trónuson ült. (10. fejezet.)

A tételek közötti kapcsolatokat a (XVIII) ábra szemlélteti.

(XVIII)

(Ap)	TÉNY, OK <i>nagyon egyszerű</i>	(Bp*)	INDOKLÁS mert
(Aq*)	VÁRAKOZÁS KÖVETKEZMÉNY nem méltóságteljes	(Bq*)	TÉNYKÖZLÉS <i>de méltóságteljes</i>

Ebben a típusban a két explicit tulajdonság (*nagyon egyszerű, méltóságteljes*) más-más értékterületről származik, s csupán ebben a komplex megnyilatkozásban került együvé. Annak, hogy a (Bp*) implicit maradt, lehet pragmatikai oka is: tudniillik nem kell magyarázat az egyszerű trónus *méltóságteljes* voltára. Fontosabb ennél az alakulat szintaktikailag szoros jellege, vagyis az, hogy a *de* kötőszó itt jelzők viszonyát fejezi ki. Állítmányok közti viszonyításként már nagyobb jelentéshiány kínálkoznék a (Bp) számára: *A trónus egyszerű volt, de méltóságteljes, tudniillik ...* Legalábbis efféle különbséget (vagyis a szintagmaforma, illetőleg az összetett mondat kibővülési lehetőségének különbségét) erősíti meg a (14) példa. Itt az explicit ((Ap) *de* (Bq)) egy történet tételmondata, amelyben a (Bp) egésze magyarázó kifejtése a 'tételmondat'-nak, közelebbről a (Bq)-nak. [(XIX) ábra]

(14)

A következő bolygón egy iszákos lakott. Ez a látogatás nagyon rövid ideig tartott, de nagyon elszomorította a kis herceget. (12. fejezet.)

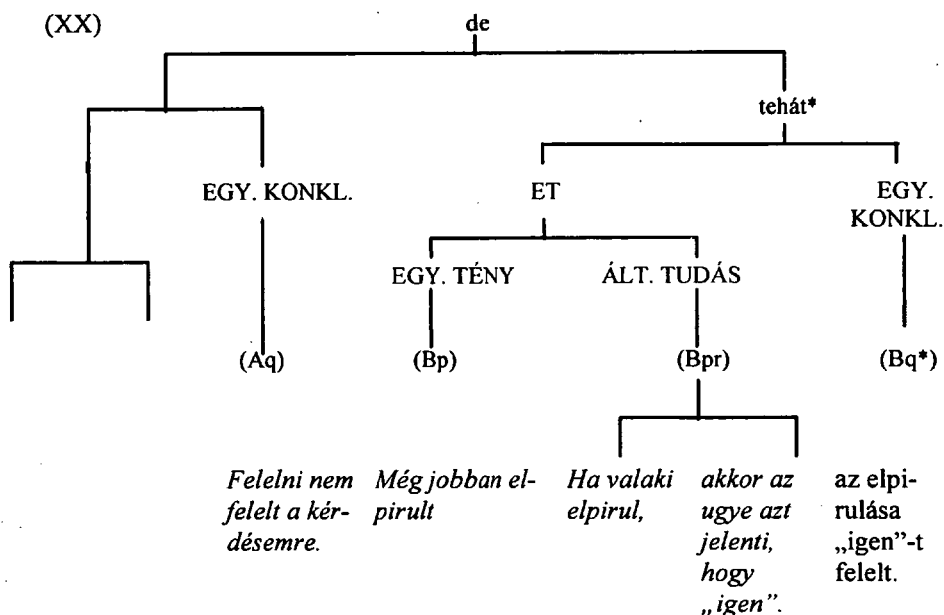
(XIX)

(Ap)	ELŐZMÉNY, OK <i>Ez a látogatás nagyon rövid ideig tartott,</i>	(Bp*)	INDOKLÁS [A 12. Fejezetben leírt találkozás az iszákossal.]
(Aq*)	VÁRAKOZÁS KÖVETKEZMÉNY Nem kellett volna, hogy ... Nem volt rá sok ideje/lehetősége, hogy nagyon elszomorítsa a kis herceget.	(Bq*)	TÉNYKÖZLÉS <i>de nagyon elszomorította a kis herceget.</i>

Az általános TUDÁS itt, a kettős szillogisztikus érvelésre épülő inferencia esetében is szerepet kaphat explicit módon. A (15) példában ez egyértelmű. (Más kérdés, hogy tipikus esetét látjuk-e itt a 'tekintethatározó'-nak.) [(XX) ábra]

(15)

A kis herceg még jobban elpirult. Felelni nem felelt a kérdéseimre; de ha valaki elpirul, az ugye azt jelenti, hogy „igen”. (25. fej.)

3. Összegzés

Előadásom nem tartalmazza *A kis herceg* valamennyi szillogisztikus inferenciáját, csak azokat (azok típusait), amelyek olvasói összbenyomásomat a témáról kialakították. Ezek közt jellemzőnek éreztem a történet adott tipikus emberi helyzeteire vonatkozó általános kijelentések viszonylagos gyakoriságát. Az általános kijelentés pedig egy érvelési mechanizmusnak, a szillogisztikus érvelésnek a lépése/komponense, azaz felső premiszszája. Általános voltával egy egyedi TÉNYÁLLÁSLEÍRÁSt társít magához (illetve maga társul ahhoz), s kettejük egysége képez alapot egy konklúzió levonásához. Ez a művelet-sor a kommunikáció valamennyi helyzetében, műnemében, műfajában stb. szerepet kap-hat, így egy történet elbeszélésében, miként *A kis herceg* történetében is.

A vizsgálat eredményei az inferenciális következtetések aktuális sajátosságaiban összegezhetők. *A kis herceg* szövegében viszonylag sok az egyes szillogisztikus érvelésre épülő inferencia, és viszonylag sok az explicit felső premissza is. Ezek a jegyek egyrészt bölcséleti jellegű művekre, másrészt gyermektörténetekre jellemzőek; a bölcséleti jellegű gyermektörténetekre különösen.

Jegyzetek

1. Ez az arány a szövegfelépítés nyelvi-szemiotikai szervezettségének egyik domináns jegye. Alapirodalom: PETŐFI: 1991. 9., 12., 36.
2. BÉKÉSI: 1991.a
3. Az inferenciát mint a szillogisztikus érvelés eszközeivel megvalósuló következtetési (jelentéshozzárendelési) műveletet az egyik gondolatalakzatként vizsgálja a retorika és a stilisztika. Tömör összegzését lásd FÓNAGY IVÁN lexikoncímzavainál (gondolatalakzat, enthiméma). Az inferenciát a szövegösszefüggőség (kohézió, illetve koherencia) és a szövegértés szempontjából vizsgálja van der VELDE (1981.). A lexikai, a szintaktikai és a szemantikai-logikai inferenciák csoportjai között VELDE az utóbbiakon belül foglalkozik azokkal, amelyekben a szemantikai jegyek és viszonyok – többek közt – a logikai következtetés segédeszközeivel részei a koherenciának. (I. m. 59., 72-100.)
4. A csillag (*) a komponens implicit (nyelvi eszközzel ki nem fejezett, de rekonstruálható) jelenlétére utal.
5. Az 'entymematikus következtetések'-et a logika is ismeri, de azért szigorúbban bánik velük, mint akár a retorika-stilisztika, akár a szövegnyelvészet. A logika ragaszkodik ahhoz, hogy a következtetések entymematikus formájukban is a logikai szerkezetből és a logikai szavak jelentéséből folyják; illetőleg ahhoz, hogy az 'elhallgatott premisszá'-ról számot tudjunk adni. Vö. RUZSA: 1984. 63-66., 73-74.
6. BÉKÉSI: 1991.b
7. A feltételes múlt jelentésszervező szerepéről lásd BÉKÉSI: 1993.

Irodalomjegyzék

PETŐFI S. János:

1991. A szövegszignifikáció aspektusai és azok szemiotikai textológiai tárgyalása, in: *Szemiotikai szövegtan 2. A magyar szövegtani kutatások irodalmából* (Első rész). Szerk. PETŐFI S. JÁNOS és BÉKÉSI IMRE. JGYTF Kiadó, Szeged, 7-37.

BÉKÉSI Imre:

- 1991.a A kettős szillogizmus, in: *Szemiotikai szövegtan 2.* 38-54.
1991.b A kettős szillogizmus tipikus 'világai', in: *Szemiotikai szövegtan 3. A magyar szövegtani kutatás irodalmából* (2. rész) Szerk. PETŐFI S. JÁNOS és BÉKÉSI IMRE. JGYTF Kiadó, Szeged, 41-61.
1993. Egy átmeneti kategória a grammatika és a szemantika között, in: *Harmadik Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia 1.* Szerk. KLAUDY KINGA. Miskolc, 327-329.

FÓNAGY Iván:

- 'Gondolatalakzat', 'enthiméma', in: *Világirodalmi Lexikon*.

RUZSA Imre:

1984. *Klasszikus, modális és intenzionális logika*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

VELDE, Roger G. van de:

1981. *Interpretation, Kohärenz und Inferenz*. Papiere zur Textlinguistik. Band 33. Helmut Buske Verlag, Hamburg.

INFERENCES BASED UPON SYLLOGISTIC ARGUMENTATION IN THE TEXT OF *LE PETIT PRINCE*

BÉKÉSI IMRE

Within the frames of a self-constructed principal construction of meaning (the so valled double syllogism) the author gives an analysis of the problem described in the title. It is concluded that in the text of *Le Petit Prince* a remarkable number of inferences based upon single syllogistic argumentation can be found and there are a number of highly explicite premisses as well. This is characteristic first of all for philological writings as well as children stories and mainly for children stories of philologic character. The second point of the study describes some of the more frequent types of inferences built on double syllogism.

A KIS HERCEG KOREFERENCIÁLIS ÉS MAKROKOMPOZICIONÁLIS ELEMZÉSÉHEZ

PETŐFI S. JÁNOS – VASS LÁSZLÓ

Ezzel az írással kettős célkitűzést követünk: *A kis herceg* 8. fejezetét alapul véve (lásd az „Egy szöveg multidiszciplináris megközelítéséhez” című részben) egyrészt azt kívánjuk megmutatni, hogy egy szöveg *koreferenciális elemzése* milyen – a relátum mentális képéből levezethető – ‘(implicit) szövegkiegészítések’-et tesz szükségessé, valamint azt, hogy a koreferenciarelációk explicit reprezentálása milyen ‘koreferenciaindexek’ alkalmazásával valósítható meg, másrészt azt, hogy a koreferenciális elemzés milyen módon járul hozzá a *makrokompozicionális elemzéshez*.

Az elemzendő 8. fejezet szövegmondat-kódokkal kiegészített vehikulumát a **8H2Ve** szimbólummal jelöljük. Ebben a vehikulumban azokat a szövegmondatokat, amelyek a virág vagy a kis herceg megnyilatkozásaira utalnak a „[K..]^” vagy „^[K..]” kóddal láttuk el attól függően, hogy a megnyilatkozásokra utaló szövegmondatok a szóban forgó megnyilatkozások előtt vagy után állnak, illetőleg e megnyilatkozások belsejében vagy között helyezkednek el. A kis herceg gondolataira utaló szövegmondatok kódjai ezekkel szemben „<[K..]>” formájúak.

8H2Ve

[K01]Rövidesen jobban is megismerhettem ezt a virágot. [K02]A kis herceg bolygóján mindig voltak virágok, nagyon egyszerű virágok, egy sor szirmossal, helyet is alig foglaltak, és nem zavartak senkit. [K03]Reggel megjelentek a fűben, estére elhervadtak. [K04]De ez egy szép napon egyszerre csak kicsírázott, magva a jó ég tudja, honnét került oda, és a kis herceg aprólékos gonddal figyelte a zsenge hajtást, amelyik semmilyen más hajtáshoz nem hasonlított. [K05]Ki tudja, nem holmi majomkenyérfa-féleség-e? [K06]A vesszőcske növekedése azonban hamarosan abbamaradt, és a kis növény hozzákezdett a virágkészítéshez. [K07]A kis herceg szemmel kísérte, hogyan jelenik meg rajta egy óriási bimbó, és sejtette, hogy csodálatos tünemény fog kibontakozni belőle; a virág azonban végevárhatatlanul, egyre csak szépítgette magát odabent a zöld szobájában. [K08]Nagy gonddal válogatta meg a színeit. [K09]Lassan öltözködött egyenként igazította magára a szirmait. [K10]Nyilván nem akart olyan gyűrötten napvilágra lépni, mint a pipacsok. [K11]Nem akart megmutatkozni, csak szépsége teljes sugárzásában. [K12]Úgy bizony! [K13]Nagyon kacér virág volt! [K14]Így aztán hosszú napokon át tartott a titokzatos öltözködése. [K15]Aztán egy hajnalban, éppen napkeltekor, végre megjelent.

[K16]^Ásított egyet, és azt mondta, ő, aki olyan aggályos pontossággal dolgozott:

– [K17]Ó, még szinte föl sem ébredtem... [K18]Elnézést kérek...
[K19]Még meg se fészülködtem...

[K20]A kis herceg nem bírta magába fojtani a csodálkozását:

– [K21]Milyen szép vagy!

– [K22]Ugye? – ^[K23]felelte kedvesen a virág. – [K24]És épp egyszerre születtem a nappal...

[K25]A kis herceg ebből könnyen kitalálta, hogy a virág nem valami szerény; viszont olyan megható volt!

– [K26]Azt hiszem, épp most van a reggeli ideje – ^[K27]tette hozzá a virág kisvártatva. – [K28]Volnál szíves gondoskodni rólam?

[K29]A kis herceg pedig, mélységes zavarban, sietve kerített egy öntözőkannát, és kiszolgálta a virágot.

[K30]Az meg már mindjárt az elején zaklatni kezdte az ijedős hiúságával. [K31]^Egy napon például, mikor a négy töviséről beszélt, azt mondta a kis hercegnek:

– [K32]Most aztán jöhetnek a tigrisek a karmaikkal!

– [K33]Az én bolygómon nincsenek tigrisek – ^[K34]jegyezte meg erre a kis herceg. – [K35]A tigrisek különben sem esznek füvet.

– [K36]Én nem vagyok fű – ^[K37]felelte szelíden a virág.

– [K38]Bocsáss meg...

– [K39]Különben sem félek a tigrisektől. [K40]A huzattól viszont irtózom. [K41]Nincs véletlenül valamilyen szélfogód?

„[K42]Irtózni a huzattól – <[K43]>gondolta a kis herceg – elég kockázatos kilátás egy növénynek. [K44]Furcsa egy virág ez...”

– [K45]Esténként tégy majd bura alá. [K46]Nagyon hideg van itt nálad. [K47]Rosszul vagy berendezkedve. [K48]Ahonnét én jöttem...

[K49]De nem folytatta. [K50]Hiszen mag formájában jött: más világookról nem tudhatott semmit. [K51]Szégyenében, hogy ilyen együgyű föllentésen kapatta rajta magát, kettőt-hámat köhintett, így akart fölébe kerekedni a kis hercegnek.

– [K52]A szélfogó?

– [K53]Épp azért indultam, de elkezdte beszélni hozzám...

[K54]Erre a virág még jobban köhécselt, hadd furdalja csak a lelkiismeret a kis herceget.

[K55]Annak pedig, hiába volt tele jóakaró szeretettel, előbb-utóbb mégiscsak megrendült a bizalma a virágban. [K56]Minden lényegtelen megjegyzést a szívére vett, és kezdte nagyon-nagyon boldogtalannak érezni magát.

– [K57]Nem lett volna szabad meghallgatnom – <[K58]>vallotta meg egy napon. – [K59]A virágok szavát sosem szabad meghallgatni. [K60]Nézni kell őket, beszívni az illatukat. [K61]Az enyém egész bolygómat elárasztotta az illatával, mégse tudtam örülni neki. [K62]Annyira bosszantott az a tigriskarom-história, holott inkább meg kellett volna hatódnom rajta...

[K63]^Aztán:

– [K64]Bizony, nagyon értelmetlen voltam én akkor! [K65]A tetteiből kellett volna megítélnem, nem a szavaiból. [K66]Beburkolt az illatával, elborított a ragyogásával. [K67]Sosem lett volna szabad megszöknöm! [K68]Szegényes kis csalafintaságai mögött meg kellett volna éreznem gyöngéd szeretetét. [K69]Minden virág csupa ellentmondás. [K70]De én még sokkal fiatalabb voltam, semhogy szeretni tudtam volna!

1. A koreferenciális elemzéshez

1.1. A koreferenciális elemzés első lépéseként megalkotjuk a **8H2Ve** vehikulumnak a – relátum (nyelvre és világra vonatkozó ismeretek alapján létrehozott) mentális modelljéből levezethető ‘inferenciák’-ra *explicit módon utaló* – verbális elemekkel kiegészített változatát (lásd **8H2Ve/&vb**).

A kiegészítések célja:

- a hely- és időhatározói kifejezések közelebbi meghatározása,
- a hol ‘általános’, hol ‘egyedi’ értelemben használt (homográf) ‘utaló elemek’ különféle utaló funkcióinak (lásd például hol a rózsára, hol általában a virágokra utaló „virág” főnév jelen szövegben található használatát) explicit megkülönböztetése,
- az olyan ‘utaló elemek’ közötti implicit kapcsolatok explicitté tétele, mint például „mag” és „hajtás”,
- a névmások implicit utaló funkciójának explicitté tétele,
- az igei személyragokban implicit módon kifejezésre jutó ‘alany’-ok explicitté tétele,
- a birtokos személyragokban implicit módon kifejezésre jutó ‘birtokos’-ok explicitté tétele,
- stb.

8H2Ve/&vb

[K01/&vb]Rövidesen[= az epizód előzményeihez, illetőleg kezdetéhez képest rövid idő múlva] (én [= a narrátor]) jobban is megismerhettem ezt a virágot[= *a* (szóban forgó epizódban szereplő, de már a korábbi epizódokban is említett) konkrét virágot]. [K02/&vb]A kis herceg bolygóján mindig voltak virágok[= *egyedi* mivoltukban nem megkülönböztetett virágok], (az *egyedi* mivoltukban nem megkülönböztetett virágok) nagyon egyszerű virágok (voltak), (az *egyedi* mivoltukban nem megkülönböztetett virágok) egy sor szírommal (rendelkeztek), (az *egyedi* mivoltukban nem megkülönböztetett virágok) helyet is alig foglaltak (a kis herceg bolygóján), és (az *egyedi* mivoltukban nem megkülönböztetett virágok) nem zavartak senkit. [K03/&vb]Reggel (az *egyedi* mivoltukban nem megkülönböztetett virágok) megjelentek a fűben, estére (az *egyedi* mivoltukban nem megkülön-

bőztetett virágok) elhervadtak. [K04/&vb]De ez[= a konkrét virág] egy szép napon egyszerre csak kicsírázott, magva[= a konkrét virágé] a jó ég tudja, honnét került oda[= a kis herceg bolygójára], és a kis herceg aprólékos gonddal figyelte a (a konkrét virágnak a magjából kinövő) zsenge hajtást, amelyik[= a konkrét virágnak a magjából kinövő hajtás] semmilyen más (egyedi mivoltában nem meghatározott) hajtáshoz nem hasonlított. [K05/&vb]Ki tudja (azt [hogy]), (a konkrét virágnak a magjából kinövő hajtás) nem holmi majomkenyérfa-féleség (hajtása)-e? [K06/&vb]A vesszőcske[= a konkrét virágnak a magjából kinövő hajtás] növekedése azonban hamarosan abbamaradt, és a kis növény[= a konkrét virág] hozzákezdett a virágkészítéshez. [K07/&vb]A kis herceg szemmel kísért (azt), hogyan jelenik meg rajta[= a konkrét virágnak a magjából kinövő hajtáson] egy óriási bimbó, és (a kis herceg) sejtette (azt), hogy csodálatos tünnemény fog kibontakozni belőle[= a konkrét virágnak a magjából kinövő hajtáson megjelenő bimbóból]; a virág[= a konkrét virág] azonban végevárhatatlanul, egyre csak szépítgette magát[= a konkrét virágot] odabent a zöld szobájában[= a konkrét virágnak a magjából kinövő hajtáson megjelenő bimbóban]. [K08/&vb]Nagy gonddal válogatta meg (a konkrét virág) a színeit[= az övéit [= a konkrét virágéit]]. [K09/&vb]Lassan öltözködött (a konkrét virág), (a konkrét virág) egyenként igazította magára[= a konkrét virágra] a szirmait[= az övéit [= a konkrét virágéit]]. [K10/&vb]Nyilván (a konkrét virág) nem akart olyan gyűrötten napvilágra lépni, mint (amilyen gyűrötten) a pipacsok (lépnek napvilágra). [K11/&vb]Nem akart (a konkrét virág) megmutatkozni (más módon), csak szépsége[= az övé [= a konkrét virágé]] teljes sugárzásában (akart megmutatkozni a konkrét virág). [K12/&vb]Úgy bizony! [K13/&vb]Nagyon kacér virág volt (a konkrét virág)! [K14/&vb]Így (annak következtében, hogy „nagyon kacér virág volt” a konkrét virág) aztán hosszú napokon át tartott a titokzatos öltözködése[= az övé [= a konkrét virágé]]. [K15/&vb]Aztán egy hajnalban, éppen napkeltekor, végre megjelent (a konkrét virág).

[K16/&vb]^Ásított egyet (a konkrét virág), és azt[= a következő] mondta (a kis hercegnek), ő[= a konkrét virág], aki[= a konkrét virág] olyan aggályos pontossággal dolgozott:

– [K17/&vb]Ó, még szinte föl sem ébredtem (én[= a konkrét virág])... [K18/&vb]Elnézést kérek (én[= a konkrét virág] tőled[= a kis hercegtől])... [K19/&vb]Még meg se fészülködtem (én[= a konkrét virág])...

[K20/&vb]A kis herceg nem bírta magába fojtani a (következő megnyilatkozásban kifejezésre jutó) csodálkozását:

– [K21/&vb]Milyen szép vagy (te[= a konkrét virág])!

– [K22/&vb]Ugye (milyen szép vagyok én[= a konkrét virág])? –

^[K23/&vb]felelte (ezt és a következőt) kedvesen a virág[= a konkrét virág] (a kis hercegnek). – [K24/&vb]És épp egyszerre születtem (én[= a konkrét virág]) a nappal...

[K25/&vb]A kis herceg ebből[= a konkrét virágnak az elhangzott megnyilatkozásából] könnyen kitalálta, hogy a virág[= a konkrét virág] nem valami szerény; viszont (a konkrét virág) olyan megható volt!

– [K26/&vb]Azt hiszem (én[= a konkrét virág]), épp most van a reggeli ideje – ^[K27/&vb]tette (ezt) hozzá[= az általa[= a konkrét virág által] eddig mondottakhoz] a virág[= a konkrét virág] kisvártatva. – [K28/&vb]Volnál szíves (te[= a kis herceg]) gondoskodni rólam[= a konkrét virágról]?

[K29/&vb]A kis herceg pedig, mélységes zavarban, sietve kerített egy öntözőkannát, és kiszolgálta a virágot[= a konkrét virágot].

[K30/&vb]Az[= a konkrét virág] meg már mindjárt az elején[= a kis herceg és a konkrét virág beszélgetése kezdeti időszakában] zaklatni kezdte (a kis herceget) az ijedős hiúságával[= az övével[= a konkrét virágééval]]. [K31/&vb]^Egy napon például, mikor (a konkrét virág) a négy töviséről[= az övéről[= a konkrét virágééről]] beszélt, azt[= a következőt] mondta a kis hercegnek:

– [K32/&vb]Most aztán jöhetnek a tigrisek a karmaikkal[= az övékéikkel[= a tigrisekéivel]]!

– [K33/&vb]Az én bolygómon[= a kis herceg bolygóján] nincsenek tigrisek – ^[K34/&vb]jegyezte meg (ezt válaszul) erre[= a konkrét virágnak az előbbi kijelentésére] a kis herceg. – [K35/&vb]A tigrisek különben sem esznek fűvet.

– [K36/&vb]Én[= a konkrét virág] nem vagyok fű – ^[K37/&vb]felelte (ezt) szelíden a virág[= a konkrét virág] (a kis hercegnek).

– [K38/&vb]Bocsáss meg (te[= a konkrét virág] nekem[= a kis hercegnek])... (mondta a kis herceg)

– [K39/&vb]Különben sem félek (én[= a konkrét virág]) a tigrisektől. [K40/&vb]A huzattól viszont irtózom (én[= a konkrét virág]). [K41/&vb]Nincs véletlenül valamilyen szélfogód (neked[= a kis hercegnek])? (mondta a konkrét virág)

[K42/&vb]„Irtózni a huzattól – <[K43/&vb]>gondolta (ezt) a kis herceg – elég kockázatos kilátás egy növénynek (így a konkrét virágnak is). – [K44/&vb]Furcsa egy virág ez[= a konkrét virág]...”

– [K45/&vb]Esténként tégy (te[= a kis herceg]) majd bura alá (engem(et)[= a konkrét virágot]). [K46/&vb]Nagyon hideg van itt nálad[= a te[= a kis herceg] bolygódon]. [K47/&vb]Rosszul vagy (te[= a kis herceg]) berendezkedve. [K48/&vb]Ahonnét én[= a konkrét virág] jöttem... (mondta a konkrét virág)

[K49/&vb]De (a konkrét virág) nem folytatta (ezt az elkezdett megnyilatkozást). [K50/&vb]Hiszen (a konkrét virág) mag formájában jött: (a konkrét virág) más világokról nem tudhatott semmit. [K51/&vb]Szégyenében[= az övében[= a konkrét virágéében]], hogy (a konkrét virág) ilyen együgyű föllentésen kapatta rajta magát[= a konkrét virágot], (a konkrét

virág) kettőt-hármat köhintett, így akart (a konkrét virág) fölébe kerekedni a kis hercegnek.

– [K52/&vb]A szélfogó? (mondta a konkrét virág)

– [K53/&vb]Épp azért[= a szélfogóért] indultam (én [= a kis herceg]), de (te [= a konkrét virág]) elkezdte beszélni hozzám[= a kis herceghez]... (mondta a kis herceg)

[K54/&vb]Erre[= a kis herceg előbbi válaszára] a virág[= a konkrét virág] még jobban köhécselt, hadd furdalja csak a lelkiismeret a kis herceget.

[K55/&vb]Annak[= a kis hercegnek] pedig, hiába volt (a kis herceg) tele jóakaró szeretettel, előbb-utóbb mégiscsak megrendült a bizalma[az övé[= a kis hercegé]] a virágban[= a konkrét virágban]. [K56/&vb]Mind-en lényegtelen megjegyzést a szívére[= az övére[= a kis hercegére]] vett (a kis herceg), és kezdte (a kis herceg) nagyon-nagyon boldogtalannak érezni magát[= a kis herceget].

– [K57/&vb]Nem lett volna szabad (nekem[= a kis hercegnek]) meghallgatnom (a konkrét virágot) – <[K58/&vb]>vallotta meg (a kis herceg) egy napon. – [K59/&vb]A virágok[= bármilyen fajta virágok] szavát sosem szabad meghallgatni. [K60/&vb]Nézni kell őket[= a bármilyen fajta virágokat], beszívni (kell) az illatukat[= az övékét[= a bármilyen fajta virágokét]]. [K61/&vb]Az enyém[= a kis herceg konkrét virágja] egész bolygómat[= az enyémet[= a kis hercegét]] elárasztotta az illatával[= az övével[= a konkrét virágéval]], mégse tudtam (én[= a kis herceg]) örülni neki[= a konkrét virágnak]. [K62/&vb]Annyira bosszantott (engem(et)[= a kis herceget]) az a tigriskarom-história, holott inkább meg kellett volna hatódnom rajta[= a tigriskarom-histórián]...

– [K63/&vb]^Aztán[= az előző megnyilatkozás befejezése után] (a kis herceg a következő megnyilatkozásokkal folytatta):

– [K64/&vb]Bizony, nagyon értelmetlen voltam én[= a kis herceg] akkor[= az elbeszélt epizód történése idején]! [K65/&vb]A tetteiből [= az övéiből[= a konkrét virágéiból]] kellett volna (nekem[= a kis hercegnek]) megítélnem (a konkrét virágot), nem a szavaiból[az övéiből[= a konkrét virágéiból]]. [K66/&vb]Beburkolt (ő[= a konkrét virág] engem(et)[= a kis herceget]) az illatával[= az övével[= a konkrét virágéval]], elborított (ő[= a konkrét virág] engem(et)[= a kis herceget]) a ragyogásával[= az övével[= a konkrét virágéval]]. [K67/&vb]Sosem lett volna szabad (nekem[= a kis hercegnek]) megszöknöm (onnan[= a kis herceg bolygójáról])! [K68/&vb]Szegényes kis csalafintaságai[= az övéi[= a konkrét virágéi]] mögött meg kellett volna (nekem[= a kis hercegnek]) éreznem gyöngéd szeretetét[= az övét[= a konkrét virágéét]]. [K69/&vb]Minden virág[= bármilyen fajta virág] csupa ellentmondás. [K70/&vb]De én[= a kis herceg] még sokkal fiatalabb voltam, semhogy szeretni tudtam volna (én[= a kis herceg])!

1.2. Az elemzés második lépéseként az egyes kiegészítéseket kommentáljuk, és megalkotjuk a **8H2Ve** (ko)referenciaindexekkel kiegészített változatát.

A *kommentálás* célja itt elsősorban az, hogy néhány adalékot szolgáltatassunk annak megvilágítása, hogy milyen nyelvi és/vagy világra vonatkozó ismeretek segítségével állapítjuk meg a koreferenciarelációkat.

A *koreferenciaindexekkel kiegészített változatok* itt minimálisan a következőket kívánják reprezentálni:

- az alany és állítmány egyezését az egyes szövegmondatokban; ennek érdekében mind az alanyként funkcionáló kifejezésekhez (amelyeknek egyetlen mondat-összetevő voltát az alkotó elemeik közé tett konkatenáció jellel [„^”] jelöljük – az esetleges közbeékelte elemet mindkét oldalról szóközzel elválasztva), mind az állítmányok toldalékához hozzárendeljük az elemzés során bevezetett megfelelő koreferenciaindexeket;
- az alanyokhoz első ízben hozzárendelt koreferenciaindexet kövérrel szedjük és a „=” jellel kapcsoljuk a megfelelő kifejezéshez;
- azokban az esetekben, amelyekben az alanyhoz nem rendelünk egyedi koreferenciaindexet, az alany és állítmány egymáshoz tartozását (személybeli és számbeli egyezését) koreferenciaindex-pótló „*”-gal jelöljük;
- ha a szóban forgó szövegmondatnak jelen idejű nominális állítmánya van, a reprezentációba beillesztjük a „copula”-elemet, és ahhoz rendeljük a megfelelő koreferenciaindexet;
- a tárgyas ragozású igei állítmányok után szögletes zárójelbe téve jelöljük az alany összetevőt (vagy – ha az a szövegmondat más helyén explicit módon előfordul – az arra utaló „[ ]” dummy elemet), ezután a „|” jelet alkalmazzuk, majd ezt követően jelöljük a tárgy összetevőt;
- ha egy birtokos személyjelet tartalmazó kifejezéshez nem rendelünk koreferenciaindexet, mert egyedi referenciájú, a birtokos személyjel utaltjának koreferenciaindex után „[ ]” jellel jelezzük a (ko)referenciaindex hiányát;
- ha egy szövegmondat egy – annak folyamatosságát megszakító – közbeékelte más szövegmondatot tartalmaz (mint például a [K42] szövegmondat esetében), a megszakító szövegmondat kódját „◇” zárójelbe tesszük.

Minthogy a **8H2Ve** három makrorészre osztható: (1) [K01]–[K15], (2) [K16]–[K54], (3) [K55]–[K70], e második lépés műveleteit ennek a tagolásnak megfelelően végezzük el.

1.2.1. Az első makrorész ([K01]–[K15]) leíró jellegű, a narrátor ebben azt mondja el, mi módon ‘született meg’ a kis herceg bolygóján ‘a konkrét virág’. Ebből a részből csupán négy első fokú makrokompozícióegység verbális elemekkel való kiegészítését kommentáljuk részletesen. Ezt követően – néhány összefoglaló jellegű kommentár után – megadjuk az első rész többi első fokú makrokompozícióegységeivel kiegészített változatának reprezentációját.

[K01] Rövidesen jobban is megismerhettem ezt a virágot.

[K01/&vb]:

Rövidesen[= az epizód előzményeihez, illetőleg kezdetéhez képest rövid idő múlva] (én[= a narrátor]) jobban is megismerhettem ezt a virágot[= a (szóban forgó epizódban szereplő, de már a korábbi epizódokban is említett) konkrét virágot].

Kommentár:

A 'vki vkit/vmit megismer' igéből alkotott megismerhettem (sg. 1. személyragos) állítmány alanya – mivel a K01-ben semmilyen más elem nem utal arra, hogy alanyának másnak kellene lennie – maga a (pilóta-)narrátor.

A „megismerhettem” állítmány „rövidesen” időhatározói minősítésének 'az epizód előzményeihez, illetőleg kezdetéhez képest rövid idő múlva' értelmezése azt a célt szolgálja, hogy (koreferenciális) kapcsolatot létesítsen azon (korábbi) epizódokkal/fejezetekkel, amelyekben e (konkrét) virágról már szó volt (lásd például a 7. fejezetet).

A 'vki vkit/vmit vmikor megismer' igéből alkotott „megismerhettem” állítmány 'vkit /vmit' argumentumának megfelelő kifejezés az ezt a virágot, amit egyértelműen mutatnak e kijelölő jellegű jelzős kifejezés „t” tárgyragjai.

A (sg. 3.) mutató névmási ezt antecedense a (szóban forgó epizódban szereplő, de már az epizód kezdete előtt [például a 7. fejezetben] említett) „konkrét virág”.

Az adott szövegmondatához – „az epizód előzményeihez, illetőleg kezdetéhez képest rövid idő múlva” értelmezést figyelembe véve, és a „jobban is” összetevő kommentálásától eltekintve – a következő (ko)referenciaindexek rendelkeznek:

i01 = narrátor,

(i02 = az epizód előzményeihez, illetőleg kezdetéhez képest rövid idő múlva),

i03 = a (szóban forgó epizódban szereplő, de már az epizód kezdete előtt említett) konkrét virág.

Ezeknek az indexeknek a felhasználásával az adott szövegmondat következő – (ko)referenciaindexekkel kiegészített – változata hozható létre:

[K01/&ind]:

Rövidesen[= az i02 időben] jobban is megismerhettem[=i01] ez[=i03]t a^ virág[=i03]ot.

[K02]A kis herceg bolygóján mindig voltak virágok, nagyon egyszerű virágok, egy sor szírommal, helyet is alig foglaltak, és nem zavartak senkit.

[K02/&vb]:

A kis herceg bolygóján mindig voltak virágok[= egyedi mivoltukban nem megkülönböztetett virágok], (az egyedi mivoltukban nem megkülönböztetett virágok) nagyon egyszerű virágok (voltak), (az egyedi mivoltukban nem megkülönböztetett virágok) egy sor szírommal (rendelkeztek), (az

egyedi mivoltukban nem megkülönböztetett virágok) helyet is alig foglaltak (*a kis herceg bolygóján*), és (*az egyedi mivoltukban nem megkülönböztetett virágok*) nem zavartak senkit.

Kommentár:

A **voltak**, **foglaltak** és **(nem) zavartak** (pl. 3. személyragos) állítmányok alanya csupán a **virágok** lehet, éspedig '*egyedi mivoltukban nem megkülönböztetett virágok*' értelemben, vagyis ezek a virágok nem azonosíthatók a K01-ben előforduló „konkrét virág”-gal.

A **nagyon egyszerű virágok**, **egy sor szirommal** összetevők az '*egyedi mivoltukban nem megkülönböztetett virágok*' explicálását szolgálják.

A '*vki/vmi* (helyet) foglal *vhol*' igéből alkotott „foglaltak” állítmány '*vhol*' argumentumhelyének megfelelő kifejezés csak a szövegmondatot bevezető **a kis herceg bolygóján** lehet (amelyről a 4. fejezetből tudjuk, hogy az a B-612-es kisbolygó).

Az adott szövegmondatához az alábbi (ko)referenciaindexeket látszik célszerűnek bevezetni, és felhasználásukkal a [K02/&ind] reprezentációt hozzárendelni:

i04 = a kis herceg,

i05 = a^{kis}herceg[i04] bolygója (azaz a B-612-es kisbolygó),

i06 = (az *egyedi mivoltukban nem megkülönböztetett*) virágok.

[K02/&ind]:

A^{kis}herceg[=i04]^{bolygója}[i04][=i05]n mindig voltak[i06] virágok[=i06], (ezek[i06]) nagyon^{egyszerű}virágok (voltak[i06]), (ezek[i06]) egy^{sor} szirommal (rendelkeztek[i06]), (ezek[i06]) helyet^{is}alig^{foglaltak}[i06] (az i05-ön), és (ezek[i06]) nem^{zavartak}[i06] senkit.

[K03]Reggel megjelentek a fűben, estére elhervadtak.

[K03/&vb]:

Reggel (az *egyedi mivoltukban nem megkülönböztetett virágok*) megjelentek a fűben, estére (az *egyedi mivoltukban nem megkülönböztetett virágok*) elhervadtak.

Kommentár:

Mind a (pl. 3. személyragos) **megjelentek**, mind a (pl. 3. személyragos) **elhervadtak** állítmány alanya – a szövegmondat szintaktikai és szemantikai szerkezete, valamint a K02 (és K04) alapján – csakis a '**virágok**' (*az egyedi mivoltukban nem megkülönböztetett virágok*) lehet.

[K03/&ind]:

Reggel megjelentek[i06]^afűben, estére elhervadtak[i06].

[K04]De ez egy szép napon egyszerre csak kicsírázott, magva a jó ég tudja, honnét került oda, és a kis herceg aprólékos gondnal figyelte a zsenge hajtást, amelyik semmilyen más hajtáshoz nem hasonlított.

[K04/&vb]:

De ez[= a konkrét virág] egy szép napon egyszerre csak kicsírázott, magva[= a konkrét virágé] a jó ég tudja, honnét került oda[= a kis herceg bolygója], és a kis herceg aprólékos gondnal figyelte a (a konkrét virágnak a magjából kinövő) zsenge hajtást, amelyik[= a konkrét virágnak a magjából kinövő hajtás] semmilyen más (egyedi mivoltában nem meghátrázott) hajtáshoz nem hasonlított.

Kommentár:

A (sg. 3. személyragos) **kicsírázott** állítmány forikus funkciójú **ez** mutató névmási alanya – a K04 és K03+K02 oppozíciója miatt – ‘a konkrét virág’-ra utal.

A (sg. 3. személyragos) **került** állítmány (pars pro toto) alanya a **magva** kifejezés, amelynek „a” birtokos személyjele – nem utolsósorban a ‘vmi kicsírázik’ ige értelem-szemantikai relációi (<Mag, gumó> csírájt hajt) közvetítésével – ‘a konkrét virág’ magjára utal.

A ‘vki/vmi vhonnan kerül vhova’ igéből alkotott „került” állítmány ‘vhova’ argumentumhelye az **oda** mutató névmási határozószóval nincs egyértelműen betöltve. Az „oda” kifejezés azonban a K02 alapján ‘a kis herceg bolygója’-ra utaló elemnek tekinthető.

A (sg. 3. személyragos) **(nem) hasonlított** állítmány anaforikus szerepű **amelyik** főnévi vonatkozó névmási alanya a (konkrét virág magjából kinövő) „zsenge hajtás” kifejezéssel (ko)referencializálható.

Az adott szövegmondathoz a következő (ko)referenciaindexeket, illetőleg koreferenciaindexszel kiegészített reprezentációt célszerű hozzárendelni:

i07 = (a konkrét virág[i03]) magja,

i08 = (a^konkrét^virág[i03]^magjából[i07] kinövő) zsenge hajtás.

[K04/&ind]:

De ez[i03] egy szép napon egyszerre csak kicsírázott[i03], magva[i03]=[i07] a^jó^ég[*] tudja[[*]], (honnét került[i07]^ oda], és a^kis^herceg[=i04] aprólékos gondnal figyelte[[i04]] a^zsenge^hajtás[=i08]t, amelyik[i08] semmilyen más hajtáshoz nem hasonlított[i08]].

Összefoglaló jellegű kommentárok a [K05]–[K15]-höz, illetőleg a [K05/&vb]–[K15/&vb]-hez.

A verbális elemekkel való kiegészítés alapjául egyrészt az elliptikus grammatikai szerkezetekre vonatkozó *nyelvi* ismeretek szolgálnak, másrészt a *világra* vonatkozóak.

Ami a *világra* vonatkozó ismereteket illeti, ehhez a részhez elsősorban annak ismerete szükséges, hogy a 'mag', a 'zsenge hajtás', a 'vesszőcske', a 'kis növény', a 'bimbó' a virág (a jelen esetben 'a konkrét virág') létrejöttének különböző 'fázisai' és/vagy részei.

A *nyelvi* ismeretekhez egyfelől szintaktikai ismeretek tartoznak, másfelől olyan (kontextuális) szemantikaiak, amelyek alapján például a „zsenge hajtás” és a „vesszőcske”, illetőleg a „virág” és a „kis növény” az adott kontextusban kváziszinonim kifejezéseknek tarthatók, végül a 'figuratív beszéd' elemeire vonatkozóak. Ez utóbbiak alapján fogadjuk el a szóban forgó virág megszemélyesítését (lásd „szépítgette magát”, „öltözködött”), illetőleg a bimbó 'zöld szoba'-ként való említését.

A továbbiakban kommentárok nélkül rendeljük hozzá a [K05]–[K15] első fokú kompozícióegységekhez a verbális elemekkel kiegészített változatot, a szükségesnek tartott koreferenciaindexeket, valamint az ezek alkalmazásával létrehozott kiegészített változatot.

[K05]Ki tudja, nem holmi majomkenyérfa-féleség-e?

[K05/&vb]:

Ki tudja *(azt [hogy])*, *(a konkrét virágnak a magjából kinövő hajtás)* nem holmi majomkenyérfa-féleség *(hajtása)*-e?

[K05/&ind]:

Ki[*] tudja[*], | (i08)^nem^(copula[i08])^holmi^majomkenyérfa-féleség-e?)]

[K06]A vesszőcske növekedése azonban hamarosan abbamaradt, és a kis növény hozzá-kezdett a virágkészítéshez.

[K06/&vb]:

A vesszőcske[= *a konkrét virágnak a magjából kinövő hajtás*] növekedése azonban hamarosan abbamaradt, és a kis növény[= *a konkrét virág*] hozzá-kezdett a virágkészítéshez.

[K06/&ind]:

A vesszőcske[i08]^növekedése[i08][*] azonban hamarosan abbamaradt[*], és a^kis^növény[i03] hozzákezdett[i03] a virágkészítéshez.

[K07]A kis herceg szemmel kísérte, hogyan jelenik meg rajta egy óriási bimbó, és sejtette, hogy csodálatos tünemény fog kibontakozni belőle; a virág azonban végevárhatatlanul, egyre csak szépítgette magát odabent a zöld szobájában.

[K07/&vb]:

A kis herceg szemmel kísérté (azt), hogyan jelenik meg rajta[= a konkrét virágnak a magjából kinövő hajtáson] egy óriási bimbó, és (a kis herceg) sejtette (azt), hogy csodálatos tűnemény fog kibontakozni belőle[= a konkrét virágnak a magjából kinövő hajtáson megjelenő bimbóból]; a virág[= a konkrét virág] azonban végevárhatatlanul, egyre csak szépítgette magát[= a konkrét virágot] odabent a zöld szobájában[= a konkrét virágnak a magjából kinövő hajtáson megjelenő bimbóban].

i09 = (a^konkrét^virág[i03]nak^a^magja[i07]ból^kinövő^hajtás [i08]on megjelenő) óriási bimbó.

[K07/&ind]:

A^kis^herceg[i04] szemmel^kísérté[[i04], | hogyan jelenik^meg[i09] rajta[i08] egy^óriási^bimbó[=i09]], és sejtette[[i04], | hogy csodálatos^tűnemény[*] fog[*]^ kibontakozni belőle[i09]]; a^virág[i03] azonban végevárhatatlanul, egyre csak szépítgette[[i03] | magát[i03] odabent a^zöld^szobájá[i03][i09]ban.

[K08]Nagy gonddal válogatta meg a színeit.

[K08/&vb]:

Nagy gonddal válogatta meg (a konkrét virág) a színeit[= az övéit [= a konkrét virágéit]].

[K08/&ind]:

Nagy gonddal válogatta^meg[[i03] a^színei[i03][i04]t].

[K09]Lassan öltözködött, egyenként igazította magára a szirmait.

[K09/&vb]Lassan öltözködött (a konkrét virág), (a konkrét virág) egyenként igazította magára[= a konkrét virágra] a szirmait [= az övéit [= a konkrét virágéit]].

[K09/&ind]:

Lassan öltözködött[i03], egyenként igazította[i03]^magára[i03][i04] | a szirmai[i03][i04]t].

[K10]Nyilván nem akart olyan gyűrötten napvilágra lépni, mint a pipacsok.

[K10/&vb]Nyilván (a konkrét virág) nem akart olyan gyűrötten napvilágra lépni, mint (amilyen gyűrötten) a pipacsok (lépnek napvilágra).

[K10/&ind]:

Nyilván nem akart[i03] olyan gyűrötten napvilágra lépni, mint (*amilyen gyűrötten*) a pipacsok[*] (*lépnek[*] napvilágra*).

[K11]Nem akart megmutatkozni, csak szépsége teljes sugárzásában.

[K11/&vb]:

Nem akart (*a konkrét virág*) megmutatkozni (*más módon*), csak szépsége[= *az övé* [= *a konkrét virágé*]] teljes sugárzásában (*akart megmutatkozni a konkrét virág*)

[K11/&ind]:

Nem akart[i03] megmutatkozni (*más módon*), csak szépsége[i03][*] teljes^sugárzásá[*][*]ban (*akart[i03]^megmutatkozni*).

[K12]Úgy bizony!

[K12/&vb]:

Úgy bizony!

[K12/&ind]:

Úgy bizony!

[K13]Nagyon kacér virág volt!

[K13/&vb]:

Nagyon kacér virág volt (*a konkrét virág*)!

[K13/&ind]:

Nagyon^kacér^virág^volt[i03]!

[K14]Így aztán hosszú napokon át tartott a titokzatos öltözködése.

[K14/&vb]:

Így (*annak következtében, hogy „nagyon kacér virág volt” a konkrét virág*) aztán hosszú napokon át tartott a titokzatos öltözködése[= *az övé* [= *a konkrét virágé*]].

[K14/&ind]:

Így[= [K13]] aztán hosszú napokon át tartott[*] a^titokzatos^öltözködése[i03][*].

[K15]Aztán egy hajnalban, éppen napkeltekor, végre megjelent.

[K15/&vb]:

Aztán egy hajnalban, éppen napkeltekor, végre megjelent (*a konkrét virág*).

[K15/&ind]:

Aztán egy hajnalban, éppen napkeltekor, végre megjelent[i03].

1.2.2. A következő rész ([K16]–[K54]) a virág és a kis herceg dialógusa, itt-ott tartítva a narrátor megjegyzéseivel. Az egyes kiegészítéseket itt sem kommentáljuk, ezeket a dialógus felépítését jelző „mondta”, „felelte”, „tette hozzá” stb. kifejezések, valamint az egyes ‘dialógusrész’-eket bevezető gondolatjelek (továbbá a ‘narrátormegjegyzések’ gondolatjel nélkülsége) egyértelműen magyarázzák.

[K16]^Ásított egyet, és azt mondta, ő, aki olyan aggályos pontossággal dolgozott:

[K16/&vb]^:

Ásított egyet (*a konkrét virág*), és azt[= *a következőt*] mondta (*a kis hercegnek*), ő [= *a konkrét virág*], aki[= *a konkrét virág*] olyan aggályos pontossággal dolgozott:

[K16/&ind]:

Ásított[i03] egyet, és azt[K17-K19] mondta[[i03] | □] (*[i04]-nek*), ő[i03], aki[i03] olyan aggályos pontossággal dolgozott[i03]:

[K17]Ó, még szinte föl sem ébredtem...

[K17/&vb]:

Ó, még szinte föl sem ébredtem (*én, a konkrét virág*)...

[K17/&ind]:

Ó, még szinte föl^ sem ^ébredtem[i03]...

[K18]Elnézést kérek...

[K18/&vb]:

Elnézést kérek (*én*[= *a konkrét virág*] *tőled*[= *a kis hercegtől*])...

[K18/&ind]:

Elnézést^kérek[i03] (*tőled*[*i04-től*])...

[K19]Még meg se fészülködtem...

[K19/&vb]:

Még meg se fészülködtem (*én*[= *a konkrét virág*])...

[K19/&ind]:

Még meg^ se ^fésülködtem[i03]...

[K20]A kis herceg nem bírta magába fojtani a csodálkozását:

[K20/&vb]:

A kis herceg nem bírta magába fojtani a *(következő megnyilatkozásban kifejezésre jutó)* csodálkozását[*az övét[= a kis herceget]*]:

[K20/&ind]:

A^kis^herceg[i04] nem bírta[i04] magába^fojtani a csodálkozásá[i04]t [K21]:

[K21]Milyen szép vagy!

[K21/&vb]:

Milyen szép vagy (*te[= a konkrét virág]*)!

[K21/&ind]:

Milyen szép vagy[i03]!

[K22]Ugye?

[K22/&vb]:

Ugye (*milyen szép vagyok én[= a konkrét virág]*)?

[K22/&ind]:

Ugye [→ K21]?

^[K23]felelte kedvesen a virág.

^[K23/&vb]:

felelte (*ezt és a következőt*) kedvesen a virág[*= a konkrét virág*] (*a kis hercegnek*).

[K23/&ind]:

felelte[[i03] | [K22+K24]] kedvesen a virág[i03] (*[i04]-nek*).

[K24]És épp egyszerre születtem a nappal...

[K24/&vb]:

És épp egyszerre születtem (*én[= a konkrét virág]*) a nappal...

[K24/&ind]:

És épp egyszerre születtem[i03] a nappal...

[K25]A kis herceg ebből könnyen kitalálta, hogy a virág nem valami szerény; viszont olyan megható volt!

[K25/&vb]:

A kis herceg ebből[= *a konkrét virágnak az elhangzott megnyilatkozásából*] könnyen kitalálta, hogy a virág[= *a konkrét virág*] nem valami szerény; viszont (*a konkrét virág*) olyan megható volt!

[K25/&ind]:

A kis herceg[i04] ebből[K24] könnyen kitalálta[[i04] |, hogy a virág[i03] nem (*copula[i03]*)^valami^szerény]; viszont olyan^megható^volt[i03]!

[K26]Azt hiszem, épp most van a reggeli ideje –

[K26/&vb]:

Azt hiszem (*én*[= *a konkrét virág*]), épp most van a reggeli ideje –

[K26/&ind]:

Azt hiszem[[i03] |, épp most van[*] a^reggeli^ideje[*]] –

^[K27]tette hozzá a virág kisvártatva.

[K27/&vb]:

tette (*ezt*) hozzá[= *az általa*[= *a konkrét virág által*] eddig mondottakhoz] a virág[= *a konkrét virág*] kisvártatva.

[K27/&ind]:

tette[[i03] | [K26+K28]] hozzá[K17+K18+K19+K22+K24] a virág[i03] kisvártatva.

[K28]Volnál szíves gondoskodni rólam?

[K28/&vb]:

Volnál szíves (*te*[= *a kis herceg*]) gondoskodni rólam[= *a konkrét virágról*]?

[K28/&ind]:

Volnál[i04]^szíves gondoskodni rólam[i03]?

[K29]A kis herceg pedig, mélységes zavarban, sietve kerített egy öntözőkannát, és kiszolgálta a virágot.

[K29/&vb]:

A kis herceg pedig, mélységes zavarban, sietve kerített egy öntözőkannát, és kiszolgálta a virágot[= *a konkrét virágot*].

[K29/&ind]:

A^{kis}herceg[i04] pedig, mélységes zavarban, sietve kerített[i04] egy öntözőkannát, és kiszolgálta[[i04] | a virág[i03]ot].

[K30]Az meg már mindjárt az elején zaklatni kezdte az ijedős hiúságával.

[K30/&vb]:

Az[= a konkrét virág] meg már mindjárt az elején[= a kis herceg és a konkrét virág beszélgetése kezdeti időszakában] zaklatni kezdte (a kis herceget) az ijedős hiúságával[= az övével[= a konkrét virágéével]].

[K30/&ind]:

Az[i03] meg már mindjárt az elején zaklatni kezdte[[i03] | ([i04]-et)] az^{ijedős}hiúságá[i03][]val.

[K31]^{Egy napon például, mikor a négy töviséről beszélt, azt mondta a kis hercegnek:}

[K31/&vb]:

Egy napon például, mikor (a konkrét virág) a négy töviséről[= az övéről[= a konkrét virágééről]] beszélt, azt[= a következőt] mondta a kis hercegnek:

[K31/&ind]:

Egy napon például, mikor a^{négy}tövisé[i03][]ról beszélt[i03], azt[K32] mondta[[i03] | [K32]] a^{kis}herceg[i04]nek:

[K32]Most aztán jöhetnek a tigrisek a karmaikkal!

[K32/&vb]:

Most aztán jöhetnek a tigrisek a karmaikkal[= az övéikkel[= a tigrisekéivel]]!

i10 = a tigris(ek).

[K32/&ind]:

Most aztán jöhetnek[i10] a tigrisek[=i10] a^{karmaik}[i10][]kal!

[K33]Az én bolygómon nincsenek tigrisek –

[K33/&vb]:

Az én bolygómon[= a kis herceg bolygóján] nincsenek tigrisek –

[K33/&ind]:

Az én[i04] bolygóm[i04][i05]on nincsenek[i10] tigrisek[i10] –

^[K34]jegyezte meg erre a kis herceg.

^[K34/&vb]:

jegyezte meg (*ezt válaszul*) erre[= *a konkrét virágnak az előbbi kijelentésére*] a kis herceg.

^[K34/&ind]:

jegyezte meg[[i04] | [K33]] er[K32]re a^kis^herceg[i04].

[K35]A tigrisek különben sem esznek fűvet.

[K35/&vb]:

A tigrisek különben sem esznek fűvet.

i11 = fű.

[K35/&ind]:

A tigrisek[i10] különben sem esznek[i10] fűv[=i11]et.

[K36]Én nem vagyok fű –

[K36/&vb]:

Én [= *a konkrét virág*] nem vagyok fű –

[K36/&ind]:

Én[i03] nem vagyok[i03] fű[i11] –

^[K37]felelte szelíden a virág.

^[K37/&vb]:

felelte (*ezt*) szelíden a virág[= *a konkrét virág*] (*a kis hercegnek*).

^[K37/&ind]:

felelte[[i03]][K36] szelíden a^virág[i03] (*i04*)-nek).

[K38]Bocsáss meg...

[K38/&vb]:

Bocsáss meg (*te*[= *a konkrét virág*] *nekem*[= *a kis hercegnek*])...(mondta *a kis herceg*)

[K38/&ind]:

Bocsáss^meg[i03] (*nekem*[i04]) ... (*mondta*[i04] a^kis^herceg[i04])

[K39]Különben sem félek a tigrisektől.

[K39/&vb]:

Különben sem félek (*én[= a konkrét virág]*) a tigrisektől.

[K39/&ind]:

Különben sem félek[i03] a tigrisek[i09]től.

[K40]A huzattól viszont irtózom.

[K40/&vb]:

A huzattól viszont irtózom (*én[= a konkrét virág]*).

i12 = huzat.

[K40/&ind]:

A^huzat[=i12]től viszont irtózom[i03].

[K41]Nincs véletlenül valamilyen szélfogód?

[K41/&vb]:

Nincs véletlenül valamilyen szélfogód (*neked[= a kis hercegnek]*)?
(*mondta a konkrét virág*)

i13 = a szélfogó.

[K41/&ind]:

Nincs[i13] véletlenül valamilyen^szélfogód[i04][=i13]? (*mondta[i03]*
a^konkrét^virág[i03])

„[K42]Irtózni a huzattól elég kockázatos kilátás egy növénynek.

„[K42/&vb]:

Irtózni a huzattól – [_{<_>}] – elég kockázatos kilátás egy növénynek (*így a konkrét virágnak is*).

„[K42/&ind]:

Irtózni^a^huzat[i12]től[*] elég^kockázatos^kilátás^(*copula[*]*) egy^ növény[→ i03]nek.

<[K43]>gondolta a kis herceg

<[K43/&vb]>:

gondolta (*ezt*) a kis herceg

<[K43/&ind]>:

gondolta[[i04] | [K42]+[K44]] a^kis^herceg[i04]

[K44]Furcsa egy virág ez...”

[K44/&vb]:

Furcsa egy virág ez[= a konkrét virág]...”

[K44/&ind]:

Furcsa^egy^virág^(copula[i03]) ez[i03]...”

[K45]Esténként tégy majd bura alá.

[K45/&vb]:

Esténként tégy (te[= a kis herceg]) majd bura alá (engem(et)[= a konkrét virágot]).

[K45/&ind]:

Esténként tégy[i04] majd bura alá (engem[i03](et)).

[K46]Nagyon hideg van itt nálad.

[K46/&vb]:

Nagyon hideg van itt nálad[= a te[= a kis herceg] bolygódon].

[K46/&ind]:

Nagyon^hideg[*]^van[*] itt[i05]^nálad[i04].

[K47]Rosszul vagy berendezkedve.

[K47/&vb]:

Rosszul vagy (te[= a kis herceg]) berendezkedve.

[K47/&ind]:

Rosszul vagy[i04]^berendezkedve.

[K48]Ahonnét én jöttem...

[K48/&vb]:

Ahonnét én[= a konkrét virág] jöttem... (mondta a konkrét virág)

[K48/&ind]:

Ahonnét én[i03] jöttem... (mondta[[i03] | [K45-K48]] a^konkrét^virág[i03])

[K49]De nem folytatta.

[K49/&vb]:

De (*a konkrét virág*) nem folytatta (*ezt az elkezdett megnyilatkozást*).

[K49/&ind]:

De nem folytatta[[i03] | [K48]].

[K50]Hiszen mag formájában jött: más világokról nem tudhatott semmit.

[K50/&vb]:

Hiszen (*a konkrét virág*) mag formájában jött: (*a konkrét virág*) más világokról nem tudhatott semmit.

[K50/&ind]:

Hiszen mag formájában jött[i03]: más világokról nem tudhatott[i03] semmit.

[K51]Szégyenében, hogy ilyen együgyű föllentésen kapatta rajta magát, kettőt-hármat köhintett, így akart fölébe kerekedni a kis hercegnek.

[K51/&vb]:

Szégyenében[= *az övében*[= *a konkrét virágéében*]], hogy (*a konkrét virág*) ilyen együgyű föllentésen kapatta rajta magát[= *a konkrét virágot*], (*a konkrét virág*) kettőt-hármat köhintett, így akart (*a konkrét virág*) fölébe kerekedni a kis hercegnek.

[K51/&ind]:

Szégyené[i03][]ben, hogy ilyen együgyű föllentésen kapatta[i03]^rajta magát[i03], kettőt-hármat köhintett[i03], így akart[i03] fölébe kerekedni a^kis ^herceg[i04]nek.

[K52]A szélfogó?

[K52/&vb]:

A szélfogó? (*mondta a konkrét virág*)

[K52/&ind]:

A szélfogó[i13]? (*mondta[i03]*)

[K53]Épp azért indultam, de elkezdte beszélni hozzám...

[K53/&vb]:

Épp azért[= *a szélfogóért*] indultam (*én* [= *a kis herceg*]), de (*te* [= *a konkrét virág*]) elkezdte beszélni hozzám[= *a kis herceghez*]... (*mondta a kis herceg*)

[K53/&ind]:

Épp az[i13]ért indultam[i04], de elkezdte[i03] beszélni hozzám[i04]...
(mondta[i04])

[K54]Erre a virág még jobban köhécselt, hadd furdalja csak a lelkiismeret a kis herceget.

[K54/&vb]:

Erre[= a kis herceg előbbi válaszára] a virág[= a konkrét virág] még jobban köhécselt, hadd furdalja csak a lelkiismeret a kis herceget.

[K54/&ind]:

Er[K53]re a virág[i03] még jobban köhécselt[i03], hadd furdalja[*] csak a^ lelkiismeret[*] a^kis^herceg[i04]et.

1.2.3. A befejező rész ([K55]-[K70]) egy egy szövegmondatnyi bevezető után a kis herceg reflexióit tartalmazza. Ezzel a résszel kapcsolatban csupán a koreferenciaindexekkel kiegészített reprezentációkat adjuk meg. (Az eredeti szövegmondatok ezekből rekonstruálhatók, a verbális elemekkel kiegészített szövegmondatok reprezentációi pedig – ha szükséges – megtalálhatók a 8H2Ve/&vb-ben.)

[K55/&ind]:

An[i04]nak pedig, hiába volt[i04]^tele jóakaró szeretettel, előbb-utóbb mégiscsak megrendült[*] a^bizalma[i04][*] a^virág[i03]ban.

[K56/&ind]:

Minden lényegtelen megjegyzést a szívé[i04][re^vett[i04], és kezdte[i04] nagyon-nagyon boldogtalannak érezni magát[i04]t.

– [K57/&ind]:

Nem lett volna szabad (nekem[i04]) meghallgatnom[i04] (a^konkrét^virág[i03]ot)

– <[K58/&ind]>:

vallotta[i04]^meg ([K57]-et) egy napon.

– [K59/&ind]:

A virágok[i06 (+i03)]^szavá[i06 (+i03)][t sosem szabad[gen] meghallgatni.

[K60/&ind]:

Nézni kell[gen] ök[i06 (+i03)]et, beszívni (kell[gen]) az^illatuk[i06 (+i03)][at.

[K61/&ind]:

Az enyém[i04][i03] egész bolygóm[i04][i05] elárasztotta[[i03] | [i05]] az^illatá[i03][val, mégse tudtam[i04] örülni neki[i03].

[K62/&ind]:

Annyira bosszantott[*] (*engem[i04](et)*) az^a^tigriskarom-história[*], holtott inkább meg kellett volna hatódnom[i04] rajta[*]...

– [K63/&ind]^:

Az[K63]tán (a^kis^herceg[i04] [K64]-gyel folytatta[i04]):

– [K64/&ind]:

Bizony, nagyon^értelmetlen^voltam[i04] én[i04] akkor!

[K65/&ind]:

A^tettei[i03][b6l kellett volna megítélnem[i04] (a^konkrét^virág[i03]ot), nem a^szavai[i03][b6l.

[K66/&ind]:

Beburkolt[i03] (*engem[i04](et)*) az^illatá[i03][val, elborított[i03] (*engem[i04](et)*) a^ragyogásá[i03][val.

[K67/&ind]:

Sosem lett volna szabad megszöknöm[i04] (*onnan[=i05]*)!

[K68/&ind]:

Szegényes^kis^csalafintaságai[i04][mögött meg kellett volna éreznem [i04] gyöngéd szeretetét[i03][t.

[K69/&ind]:

Minden^virág[i06 (+i03)] csupa^ellentmondás^(*copula[i06 (+i03)]*).

[K70/&ind]:

De én[i04] még sokkal fiatalabb voltam[i04], semhogy szeretni tudtam [i04] volna!

1.3. A koreferenciaelemzés összefoglalásául az alábbiakban megadjuk a koreferenciaindexek listáját, valamint a 8H2Ve koreferenciaindexekkel kiegészített változatát.

A koreferenciaindexek listája:

i01 = narrátor,

(i02 = az epizód előzményeihez, illetőleg kezdetéhez képest rövid idő múlva),

i03 = a (szóban forgó epizódban szereplő, de már az epizód kezdete előtt említett) konkrét virág,

i04 = a kis herceg,

i05 = a^kis^herceg[i04] bolygója (azaz a B-612-es kisbolygó),

i06 = (az egyedi mivoltukban nem megkülönböztetett) virágok,

- i07 = (a konkrét virág[i03]) magja,
 i08 = (a^konkrét^virág[i03]^magjából[i07] kinövő) zsenge hajtás,
 i09 = (a^konkrét^virág[i03]nak^a^magjából[i07]ból^kinövő^hajtás[i08]on megjelenő) óriási bimbó,
 i10 = a tigris(ek),
 i11 = fű,
 i12 = huzat,
 i13 = a szélfogó.

8H2Ve/&ind:

[K01/&ind]Rövidesen[= az i02 időben] jobban is megismerhettem[=i01] ez[=i03]t a^ virág[=i03]ot. [K02/&ind]: A^kis^herceg[=i04]^bolygója [i04][=i05]n mindig voltak[i06] virágok[=i06], (ezek[i06]) nagyon^egyszerű^virágok (voltak[i06]), (ezek[i06]) egy^sor^szírommal (rendelkezték[i06]), (ezek[i06]) helyet^is^alig^foglaltak[i06] (az i05-ön), és (ezek[i06]) nem^zavartak[i06] senkit. [K03/&ind]: Reggel megjelentek [i06]^a^fűben, estére elhervadtak[i06]. [K04/&ind] De ez[i03] egy szép napon egyszerre csak kicsírázott[i03], magva[i03][=i07] a^jó^ég[*] tudja[*] I, (honnét került[i07]^ oda], és a^kis^herceg[=i04] aprólékos gonddal figyelte[[i04] | a^zsenge^hajtás[=i08]t, amelyik[i08] semmilyen más hajtáshoz nem hasonlított[i08]]. [K05/&ind] Ki[*] tudja[*], | (i08) ^nem ^(*copula*[i08])^holmi^majomkenyérfa-féleség-e?) [K06/&ind]A vesszőcske [i08]^növekedése[i08][*] azonban hamarosan abbamaradt[*], és a^kis^nővény[i03] hozzákezdett[i03] a virágkészítéshez. [K07/&ind] A^kis^herceg[i04] szemmel^kísértette[[i04], | hogyan jelenik^meg[i09] rajta[i08] egy ^óriási^bimbó[=i09]], és sejtette[[i04], | hogy csodálatos ^tünemény[*] fog[*]^ kibontakozni belőle[i09]]; a^virág[i03] azonban végevárhatatlanul, egyre csak szépítgette[[i03] | magát[i03] odabent a^zöld^szobájában[i03] [i09]ban. [K08/&ind]Nagy gonddal válogatta^meg[[i03] a^színei[i03][t]. [K09/&ind]Lassan öltözködött[i03], egyenként igazította[i03] ^magára [i03][ ] | a szirmai[i03][t]. [K10/&ind]Nyilván nem akart[i03] olyan gyűrötten napvilágra lépni, mint (amilyen gyűrötten) a pipacsok[*] (lépnek[*] napvilágra). [K11/&ind]Nem akart[i03] megmutatkozni (más módon), csak szépsége[i03][*] teljes^ sugárzása[*][ ]ban (akart[i03]^megmutatkozni). [K12/&ind]Úgy bizony! [K13/&ind]Nagyon^kacér^virág ^volt [i03]! [K14/&ind]Így[= /K13/] aztán hosszú napokon át tartott[*] a^titokzatos^öltözködése[i03][*]. [K15/&ind]Aztán egy hajnalban, éppen napkeltekor, végre megjelent[i03].

[K16/&ind]Ásított[i03] egyet, és azt[K17-K19] mondta[[i03] | [ ] (i04]-nek), ő[i03], aki[i03] olyan aggályos pontossággal dolgozott[i03]:

– [K17/&ind]Ó, még szinte föl^ sem ^ébredtem[i03]... [K18/&ind] Elnézést^kérek[i03] (tőled[i04-től])... [K19/&ind]Még meg^ se ^fésülködtem[i03]...

[K20/&ind]A^kis^herceg[i04] nem bírta[i04] magába^fojtani a csodálkozásá[i04]t[K21]:

– [K21/&ind]Milyen szép vagy[i03]!

– [K22/&ind]Ugye [→ K21]? – [K23/&ind]felelte[[i03] | [K22 + K24]] kedvesen a virág[i03] ([i04]-nek). – [K24/&ind]És épp egyszerre születtem[i03] a nappal...

[K25/&ind]A kis herceg[i04] ebből[K24] könnyen kitalálta[[i04] |, hogy a virág[i03] nem (*copula*[i03])^valami^szerény]; viszont olyan^megható^volt[i03]!

– [K26/&ind]Azt hiszem[[i03] |, épp most van[*] a^reggeli^ideje[*]]

– [K27/&ind]tette[[i03] | [K26+K28]] hozzá[K17+K18+K19+K22+K24] a virág[i03] kisvártatva. – [K28/&ind]Volnál[i04]^szíves gondoskodni rólam[i03]?

[K29/&ind]A^kis^herceg[i04] pedig, mélységes zavarban, sietve kerített[i04] egy öntözőkannát, és kiszolgálta[[i04] | a virág[i03]ot].

[K30/&ind]Az[i03] meg már mindjárt az elején zaklatni kezdte[[i03] | ([i04]-et)] az^ijedős^hiúságá[i03][val. [K31/&ind]^Egy napon például, mikor a^négy^tövisé[i03][ről beszélt[i03], azt[K32] mondta[[i03] | [K32]] a^kis^herceg[i04]nek:

– [K32/&ind]Most aztán jöhetnek[i10] a tigrisek[=i10] a^karmaik[i10][kal!

– [K33/&ind]Az én[i04] bolygóm[i04][i05]on nincsenek[i10] tigrisek[i10] – ^[K34/&ind]jegyezte meg[[i04] | [K33]] er[K32]re a^kis^herceg[i04]. – [K35/&ind]A tigrisek[i10] különben sem esznek[i10] fűv[=i11]et.

– [K36/&ind]Én[i03] nem vagyok[i03] fű[i11] – ^[K37/&ind]felelte[[i03][K36]] szelíden a^virág[i03] ([i04]-nek).

– [K38/&ind]Bocsáss^meg[i03] (*nekem*[i04]) ... (*mondta*[i04] a^kis^herceg[i04])

– [K39/&ind]Különben sem félek[i03] a tigrisek[i09]től.[K40/&ind]A^huzat[=i12]től viszont irtózom[i03]. [K41/&ind]Nincs[i13] véletlenül valamilyen^szélfogód[i04][=i13]? (*mondta*[i03] a^konkrét^virág[i03])

„[K42/&ind]Irtózni^a^huzat[i12]től[*] – <[K43/&ind]>gondolta[[i04] | [K42]+[K44]] a^kis^herceg[i04] – elég^kockázatos^kilátás^(*copula*[*]) egy^növény[→i03]nek. – [K44/&ind]Furcsa^egy^virág^(*copula*[i03]) ez [i03]...”

– [K45/&ind]Esténként tégy[i04] majd bura alá (*engem*[i03](et)). [K46/&ind]Nagyon^hideg[*]^van[*] itt[i05]^nálad[i04]. [K47/&ind]Roszszul vagy[i04]^berendezkedve. [K48/&ind]Ahonnét én[i03] jöttem... (*mondta*[[i03] | [K45-K48]] a^konkrét^virág[i03])

[K49/&ind]De nem folytatta[[i03] | [K48]]. [K50/&ind]Hiszen mag formájában jött[i03]; más világokról nem tudhatott[i03] semmit.[K51 /&ind]Szégyené[i03][ben, hogy ilyen együgyű föllentésen kapatta[i03] ^rajta magát[i03], kettőt-hármat köhintett[i03], így akart[i03] fölébe kerekedni a^kis^herceg[i04]nek.

– [K52/&ind]A szélfogó[i13]? (*mondta*[i03])

– [K53/&ind]Épp az[i13]ért indultam[i04], de elkezdte[i03] beszélni hozzám[i04]... (*mondta[i04]*)

[K54/&ind]Er[K53]re a virág[i03] még jobban köhécselt[i03], hadd furdalja[*] csak a^ lelkiismeret[*] a^kis^herceg[i04]et.

[K55/&ind]An[i04]nak pedig, hiába volt[i04]^tele jóakaró szeretettel, előbb-utóbb mégiscsak megrendült[*] a^bizalma[i04][*] a^virág[i03]ban. [K56/&ind]Minden lényegtelen megjegyzést a szívé[i04][*]re ^vett[i04], és kezdte[i04] nagyon-nagyon boldogtalannak érezni magát[i04]t.

– [K57/&ind]Nem lett volna szabad (*nekem[i04]*) meghallgatnom [i04] (a^konkrét^virág[i03]ot) – <[K58/&ind]>vallotta[i04]^meg ([K57]-et) egy napon. – [K59/&ind]A virágok[i06 (+i03)]^szavá[i06 (+i03)][*]t sosem szabad[gen] meghallgatni. [K60/&ind]Nézni kell[gen] ök[i06 (+i03)]et, beszívni (*kell[gen]*) az^illatuk[i06 (+i03)][*]at. [K61/&ind]Az enyém[i04][i03] egész bolygóm[i04][i05] elárasztotta[i03] | [i05]] az^illatá[i03][*]val, mégse tudtam[i04] örülni neki[i03]. [K62/&ind]Aynyira bosszantott[*] (*engem[i04](et)*) az^a^tigriskarom-história[*], holott inkább meg kellett volna hatódnom[i04] rajta[*]...

[K63/&ind]^Az[K63]tán (a^kis^herceg[i04] [K64]-gyel folytatta [i04]):

– [K64/&ind]Bizony, nagyon^értelmetlen^voltam[i04] én[i04] akkor! [K65/&ind]A^tettei[i03][*]ból kellett volna megítélnem[i04] (a^konkrét^virág[i03]ot), nem a^ szavai[i03][*]ból. [K66/&ind]Beburkolt[i03] (*engem[i04](et)*) az^illatá[i03][*]val, elborított[i03] (*engem[i04](et)*) a^ragyogásá[i03][*]val. [K67/&ind]Sosem lett volna szabad megszöknöm[i04] (*onnan[=i05]*)! [K68/&ind]Szegényes^kis^csalafintaságai[i04][*] mögött meg kellett volna éreznem[i04] gyöngéd szeretetét[i03][*]t. [K69/&ind]Minden^virág[i06 (+i03)] csupa^ellentmondás^(*copula[i06 (+i03)]*). [K70/&ind]De én[i04] még sokkal fiatalabb voltam[i04], semhogy szeretni tudtam[i04] volna!

A koreferenciális elemzés következő lépésének annak vizsgálatára kell irányulnia, hogy a koreferenciarelációk – a szövegarchitektonika más hordozóival – együtt milyen szerepet játszanak a szöveg kompozicionális felépítésében.

COREFERENTIAL AND MACROCOMPOSITIONAL ANALYSIS OF LE PETIT PRINCE

JÁNOS S. PETŐFI – LÁSZLÓ VASS

The article has double aims. Taken Chapter 8 of *Le Petit Prince* as a basis the authors try to show the necessity of introducing some (implicite) completion of the text through a coreferential analysis of a text derived from the mental picture of the relatum. Furthermore, an explicite representation of coreferential relations can be realized by applying certain „coreferential indexes” and it is also shown how the coreferential analysis contributes to the macrocompositional analysis of the text.

B.3. NYELVÉSZETI DISZCIPLÍNÁK

Ez a szekció csupán egy rövid ‘megjegyzés’ jellegű írást tartalmaz a nyelvészetekről általában. A nyelvészet és a szövegnyelvészet tematikához lásd a jelen kötet *Áttekintések, recenziók* szektorában KIEFER FERENC (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 1. Mondattan* (Ismertetés).

NÉHÁNY SZÓ A NYELVÉSZETEK^{RŐL}

PETŐFI S. JÁNOS

Ma már közhely, hogy mint sok más tudományággal, így a nyelvészettel kapcsolatban is, a tudományági megjelölést többes számban célszerű használni. És itt nem arra gondolok, hogy a tradicionális *szinkrón* és *diakrón* nyelvészet mellett kialakultak az úgynevezett ‘*kötojeles nyelvészetek*’ (lásd „pszicho-”, „etno-”, „szocio-” stb. lingvisztika), hanem arra, hogy a hatvanas években létrejött ‘paradigmaváltás’ (valamint az azt követő további ‘paradigmaváltások’) után a *nyelvi rendszer* (szinkrón) nyelvészete megjelölést is többes számba tehetjük.

1. Természetesen amikor itt ‘rendszer^{nyelvészetek}’-ről beszélek, minimális mértékben sem kívánom csökkenteni a CHOMSKY nevéhez fűződő paradigmaváltás korszakalkotó jelentőségét, amennyiben e paradigmaváltás után a nyelvészetekről szükségképpen más módon kell(!) beszélnünk, mint tehattuk ezt e paradigmaváltás előtt. (A CHOMSKY-féle paradigmaváltáshoz lásd például KIEFER: 1990.)

A CHOMSKY-féle paradigmaváltással (és a nyelvészetről való gondolkodást megteremtényítő következményeivel) kapcsolatban itt csupán néhány megjegyzésre szorítkozom: közismert

- hogy magának a CHOMSKY-féle paradigmának is több változata született az idők folyamán (ezzel a kérdéssel kapcsolatban lásd KERTÉSZ: 1991.),
- hogy létrejöttek olyan más – a CHOMSKYéval összemérhető – koncepciók is, mint például az LFG (a *Lexical Functional Grammar*) koncepciója (lásd például LACKÓ: 1996.),
- hogy CHOMSKY koncepciójával szemben létrejött a R. MONTAGUE nevéhez fűződő ‘ellenparadigma’ (MONTAGUE *Universal Grammar* paradigmája, lásd például R. H. THOMASON (ed.): 1974.), amely szoros értelemben vett logikai állásponttól kiindulva tagadja (mert ezen az állásponton állva valóban tagadhatja), hogy CHOMSKY koncepciójában van ‘szemantikai komponens’ – ha mindjárt e két koncepció bizonyos értelemben komplementárisnak is tekinthető (lásd például B. PARTEE: 1975.),

- hogy eddig kidolgozott eszköztárával egyetlen új paradigma sem képes egy adott nyelv rendszerének teljes leírására.

Ennek a 'paradigmatartomány'-nak ugyanakkor elvitathatatlan jelentősége, hogy a szó legszorosabb értelmében 'forradalmasította' a nyelvészeti gondolkodást. Számomra a következő – jelentőségében, azt hiszem, semmivel sem kisebb – kérdés azonban az, hogy *mire használjuk ezt a forradalmasított nyelvészeti gondolkodást.*

Az ezt a témát érintő félreértések (hogy ne beszéljünk esetleges 'intoleranciák'-ról) forrása véleményem szerint az, hogy úgy tűnik, mintha

- az új paradigma/paradigmák követőinek olykor nehezükre esne belátni, hogy más módon is lehet gondolkodni akarni, mint az adott paradigmá(ko)n belül,
- a nyelvészeti kutatást (nyelvéírást) más módon folytatni akarók jó része pedig nem lenne képes belátni, hogy mit adhatna neki a fentiekben felsorolt valamelyik új paradigma (ahol ez a 'nem képes'-ség az esetek egy részében a szó szoros értelmében azáltal van jelen, hogy az érintettek nem értik (sőt: azt hiszik, hogy bizonyos – számukra már elsajátíthatatlan (!?!)) – formális logikai iskolázottság hiánya következtében nem is képesek megérteni!) e paradigmák szerkezetét és működését.

Míg a felsorolt paradigmák követőitől senki el nem vitathatja azt a jogot, hogy továbbra is e paradigmákon belül maradva folytassák kutatómunkájukat (már csak azért sem, mert ez a kutatómunka kellő mértékben alig méltányolható minőségű és mennyiségű új ismerettel gazdagította a nyelvről való tudásunkat), nem lehet egyetértetni a *nyelvészeti kutatást más módon folytatni akarók* fent említett képviselőivel. A 'más'-ság identitása – akár nyelvésztről legyen szó, akár valamilyen nem nyelvészeti tudományágról –, ha valóban identitás, feltételezi annak alapos ismeretét, *amihez* képest 'más', aminek következtében ezen 'alapos ismeret' megszerzésének elutasításához aligha lehet meggyőző érveket találni. De itt nem ezzel a kérdéssel kívánok foglalkozni.

2. Nem vonva kétségbe az új paradigmák jelentőségét és szerepét, az olyan nyelvészeti célkitűzésekkel kapcsolatban, amelyek realizálásához e paradigmák *nem* látszanak (vagy *még* nem látszanak) alkalmasnak, két álláspontot tartok elfogadhatónak:

- háttértudásként birtokolva e paradigmák elsajátított ismeretét, nem alkalmazni ezek kategória- és eszköztárát olyan esetekben sem, amikor az alkalmazható lenne, az alkalmazni szándékozott (más) kategória- és eszköztárral szemben viszont az 'explicitiség' maximális követelményeit támasztani;
- háttértudásként birtokolva e paradigmák elsajátított ismeretét, az alkalmazni szándékozott kategória- és eszköztárral szemben nemcsak az 'explicitiség' maximális követelményeit támasztani, hanem az új (formális) paradigmák valamelyikével való kompatibilitásra törekedni.

Azt hiszem, hogy a *szövegnyelvészeti* kutatás – amit én csak a (nem csupán a nyelvre vonatkozó ismeretekkel operáló) szövegtani kutatás szerves részeként tudok elképzelni – olyan követelményeket támaszt a (rendszer)mondat-nyelvészettel szemben, amelyeket ez idő szerint az új paradigmák egyike sem tud kielégíteni. Nem tartanám azonban szerencsésnek, ha valaki ennek következtében arra a (kétségkívül 'elhamarkodott') 'meggyőződés'-re jutna, hogy a szövegnyelvészeti kutatás területén ezekkel a paradigmákkal semmit nem lehet kezdeni. Ebben a vonatkozásban is csak a fentiekben körvonalazott két álláspont valamelyikét tudom elfogadhatónak tartani: az elsőt azért, mert nem zárja ki az új paradigmákkal folytatható dialógus lehetőségét a szövegnyelvészet szintjén sem, amely úgy vélem, mindkét fél számára megtermékenyítő lehet, a másodikat azért, mert közvetlenül a dialógus létrejöttének igényével indul.

A magam részéről ezeknek a megfontolásoknak a jegyében próbáltam körvonalazni egy, a mondatnyelvészetet is szükségképpen érintő szövegnyelvészeti–szövegtani kutatóprogramot (lásd PETŐFI: 1997.).

Irodalomjegyzék

KERTÉSZ András:

1991. *Die Modularität der Wissenschaft. Konzeptuelle und soziale Prinzipien linguistischer Erkenntnis*. Braunschweig/Wiesbaden, Vieweg.

KIEFER Ferenc:

1990. Paradigmaváltás a nyelvtudományban is? *Magyar Tudomány*, 9. 1031-1040.

LACKÓ Tibor:

1996. *The Syntax of Hungarian Noun Phrases. A Lexical-Functional Approach*, Frankfurt am Main, etc. Peter Lang.

PARTEE, Barbara:

1975. Montague grammar and transformational grammar, *Linguistic Inquiry Vol. VI*.

PETŐFI, János S.:

1997. *Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram*, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem.

THOMASON, Richmond H. (ed.):

1974. *Formal Philosophy. Selected Papers of Richard Montague*. New Haven and London, Yale University Press.

ON LINGUISTICS

JÁNOS S. PETŐFI

Some consequences and actual problems of the changes in paradigms in linguistics happening in the sixties are described by the author.

A makroszövegtudományok szövegtudományai közül a *Szemiotikai szövegtan* 1–8. kötetében csaknem kizárólag az *irodalmi szövegek* tartományába sorolható kérdésekkel foglalkozó tanulmányokkal találkozunk. (Tekintettel az ismertetések nagy számára, az azokra való hivatkozásokról itt eltekintünk.)

Ez a tény nem meglepő, mert a szövegtan kérdéseivel elsősorban a '*nyelv és irodalom*' tematikája iránt érdeklődő kutatók foglalkoztak, s foglalkoznak mind a mai napig. Ennek az 'irodalmi szöveg'-centrikusságnak a folytatója a 9–11. kötetekből álló 'trilógia' is, amennyiben a multidiszciplináris szövegmegközelítés ezekben egy irodalmi szövegre irányul.

A szövegtan azonban, ahogy ezt újra és újra hangsúlyozzuk, meggyőződésünk szerint egy *valamennyi tudományterület* érdeklődésére igényt tartó diszciplína, minthogy a (multimediális) szövegek valamennyi tudományterületen központi szerepet játszanak: egyesekben úgy is, mint a szóban forgó tudományterület kutatási tárgyai, és valamennyiben, mint a kutatás eredményeit közvetítő kommunikátumok. E meggyőződés jegyében – a szövegtani kutatás eredményei széles körű alkalmazhatóságának demonstrálására – a *Szemiotikai szövegtan* tervezett további kötetait a tudományterületek széles spektruma kérdései vizsgálatának kívánjuk szentelni.

Irodalmi szövegek

CSÜRI KÁROLY: Lehetséges világok vizsgálata mint műértelmezés, *Szemiotikai szövegtan* 1. 35-44; BÉKÉSI IMRE – CSÜRI KÁROLY – NAGY L. JÁNOS – PETŐFI S. JÁNOS: Szövegtan, interpretáció, interdiszciplinaritás (Diskusszió), *Szemiotikai szövegtan* 1. 57-84; VASS LÁSZLÓ: Szimbolikus kontextualizáció és intertextualitás. Nagy László: *Inkarnáció ezüstben*, *Szemiotikai szövegtan* 2. 55-66; VASS LÁSZLÓ: Szupertextus, stílselemzés és -tipológia, *Szemiotikai szövegtan* 3. 69-77; PETŐFI S. JÁNOS – BENKES ZSUZSA: A versorganizáció anticipatorikus megközelítése, *Szemiotikai szövegtan* 3. 78-104; MARCELLO LA MATINA: Költői szövegek interpretálása: filológia, strukturalizmus, szemiotika, *Szemiotikai szövegtan* 4. 56-82; PETŐFI S. JÁNOS: A költészet grammatikájától a költészet szemiotikai textológiájáig, *Szemiotikai szövegtan* 4. 83-97; ALBERT SÁNDOR: Megjegyzések az ekvivalenciáról egy metafora fordításának ürügyén, *Szemiotikai szövegtan* 4. 115-124; FÓNAGY IVÁN: A költői kutatásról, *Szemiotikai szövegtan* 5. 77-118; SZIKORÁNÉ KOVÁCS ESZTER: Gondolatok a költői szövegről mint a szöveg sajátos válfajáról, valamint annak interpretációelméleti vonatkozásairól, *Szemiotikai szövegtan* 5. 219-224; WACHA IMRE: Az irodalmi mű szövegszerkezetének és a szöveg hangzásbeli jellemzőinek összefüggéseiről, a szöveg fonetikai szemléletéről. A prózai (elbeszélő) irodalmi mű és megszólaltatása. Áprily Lajos: A hiúz, *Szemiotikai szövegtan* 6. 35-80; KASS JÁNOS: Gondolatok a könyvillusztrációról, *Szemiotikai szövegtan* 7. 9-18; NAGY L. JÁNOS: Szembenéző kódexlapok kommentárokkal, *Szemiotikai szövegtan* 7. 19-28; VASS LÁSZLÓ: Textológiai kalauz az Esterházy-kalauzhoz, *Szemiotikai szövegtan* 7. 29-38; NYÉKI LAJOS: Balázs – Bartók „Kékszakállú”-ja – nyelvész szemmel, *Szemiotikai szö-*

vegtan 7. 39-50; PETŐFI S. JÁNOS – MARCELLO LA MATINA: Egy általános szemiotikai textológia centrális aspektusai, *Szemiotikai szövegtan* 7. 97-130; ALMÁSI ÉVA: Adalékok képversek kreatív-produktív megközelítéséhez, *Szemiotikai szövegtan* 7. 131-142; BENKES ZSUZSA: Példa egy illusztrált szöveg kreatív-produktív megközelítéséhez, *Szemiotikai szövegtan* 7. 143-156; ÁRPÁS KÁROLY: Egy verskompozíciós elvről. Kísérlet a verskompozíciós verstípusok rendszerezésére, *Szemiotikai szövegtan* 8. 89-114; TÓTH SZERGEJ – VASS LÁSZLÓ: Idegen nyelvű szövegek kreatív-produktív megközelítése. 1. Gyaakorlatok orosz nyelvű szövegekkel magyar nyelvi és szociokulturális háttérrel, *Szemiotikai szövegtan* 8. 127-144; PETŐFI S. JÁNOS: A hipertextuális irodalom a perszonál komputer elterjedt alkalmazásának korszakában, *Szemiotikai szövegtan* 8. 153-172.

Filozófiai szövegek

ALBERT SÁNDOR: Filozófiai szövegek fordítási kérdései, *Szemiotikai szövegtan* 6. 146-156.

Politikai/Társadalomtudományi szövegek

DÁNIEL ÁGNES: A személyközi kapcsolatok jellegének meghatározása. Hét kormányprogram szembeesítő vizsgálatának tapasztalatai, *Szemiotikai szövegtan* 6. 157-176.

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY ÉS A KIS HERCEG

SZÁVAI JÁNOS

1. Antoine de Saint-Exupéry írói működése nem egészen két évtizedre terjed, a húszas évek közepétől 1944-ben bekövetkezett haláláig. Az életmű domináns eleme első pillantásra egy külsődleges szempont: Saint-Exupéryvel egy gyakorló pilóta jelenik meg az irodalomban, és számol be a szemtanú hitelességével az emberiség egy új kalandjáról, a repülésről.

Saint-Exupéry első publikált írása, az 1925-ös *L'Aviateur* (A pilóta) című elbeszélés ezen a területen jelöli ki a helyét, és hogy a korszak legjobb francia kiadója, Gaston Gallimard rögtön szerződést köt vele egy regényre, csakis pilóta mivoltának köszönhető. Az első, viszonylag szerény sikert hozó regény után, ez az 1929-es *Courrier Sud*, a Déli futárgép, a kiadó egy második regényre is leszerződik vele: ez lesz a *Vol du Nuit*, az Éjszakai repülés 1931-ben, amely viszont már elnyer egy irodalmi díjat, s komoly sikert hoz minden szempontból, szerzőnek és kiadónak egyaránt.

A húszas évei elején járó Saint-Exupéry egy unokanővére, Yvonne de Lestrangle révén került kapcsolatba a kor irodalmi elitjével, mely a Gallimard Kiadó és a Nouvelle Revue Française folyóirat körül csoportosult; először a regényíró és kritikus Jean Prévost karolta föl, később maga az irodalmi pápa, André Gide vette pártfogásába, s határozta meg karrierjét azzal, hogy előszót írt az *Éjszakai repülés*hez. A Gallimard Kiadó elkép-

zelése az volt, s ez az elképzelés végül is teljesen bevált, hogy bevezet és divatosá tesz egy új regénytípust, a repülési regényt. Mindezt a kiadót jellemző kettős megközelítéssel, az irodalmi igényesség és a közönségsiker egyidejűségével. A minta, mint az emlékezősekből tudni lehet, az irodalmi igényű kalandregény egy előző korszakra jellemző típusa, a tengeri regény. Mindenekelőtt feltehetőleg Joseph Conrad, akinek az életművét André Gide jól ismerte, de még inkább a franciáknál a századvégen és századfordulón nagyon népszerű Pierre Loti, számos ilyen típusú regény szerzője.

A két regénytípus között azonban, minden hasonlóság ellenére, van egy fontos különbség. A tengeri kalandregény egy ősi, az *Odüsszeia* mintájára visszamenő és soha meg nem szakadó hagyomány folytatása volt; ezzel szemben a repülési regény egy technikai lényegű újításnak is adósa, mert ha egyfelől az emberiség egyik ősi vágyának a megvalósulása is, másfelől viszont a gépet, mely e vágy megvalósulását lehetővé tette, a modern technikai civilizáció hozta létre. Az új kalandregény tehát valamiképpen összefüggésben van azokkal a század eleji irodalmi törekvésekkel, melyek a technikai civilizációt ünneplik.

Kétarcú tehát e tekintetben a Saint-Exupéry-féle irodalom: a modern technikai eszköz ugyanúgy a felfedezést szolgálja, mint a hagyományos eszközök szolgálták. A felfedezés tárgya (vagy célja) egyrészt a sivatag, ahol a pilóta-író több hónapot tölt el a húszas évek végén, s amely *A kis herceg*ben is megjelenik, vagy az a másik közeg, az az elem, a levegő (utóbb annak éjszakai változata), ahová a gép röptíti föl a pilótát.

A Saint-Exupéry-féle regénynek azonban nem ez az aspektusa a lényeges, hanem a másik: az ember találkozása és megmérkőzése az elemekkel, melyek nála a világ teljességét jelentik. Innét tekintve Saint-Exupéry hőseinek, Bernisnek vagy Fabiennek csak véletlen adottsága a pilótaság, lehetne valami más is. A neves kritikus, Pierre-Henri Simon Saint-Exupéryt ugyanabba a sorba helyezi, mint André Malraux-t, Jean-Paul Sartre-t és Albert Camus-t; felfogása szerint mindannyian olyan modern hősöket ábrázolnak regényeikben, akik a modern világ abszurditásával próbálnak megküzdeni.

Ha követjük ezt a gondolatmenetet, akkor Antoine de Saint-Exupéry felfogását leginkább a Malraux-éval rokoníthatjuk: regényhőseik egy új elit tagjaként, itt repülőként, ott hivatásos forradalmárként, küzdenek meg az élet értelmének vagy értelmetlenségének kérdéseivel, s igyekeznek nem elszenvedni, hanem alakítani a világot.

2. Saint-Exupéry egyik posztumusz kötetének az örökösök ezt a címet adták: *Un sens à la vie*, vagyis Értelmet, jelentést az életnek! A cím idézet egy Saint-Exupéry-levélből. Egy fiataalkori levélből, igaz, melynek gondolatmenete akármely hasonló korú fiatalemberé lehetne. De kétségtelen, hogy Antoine de Saint-Exupéry egész életét, mely két pólus, az írás és a repülőgép köre szerveződik, végigkíséri ez a kamaszos vagy gyermekes vágy, melyet a cím megjelöl, értelmet adni az életnek, a maga életének. Az írás ennél fogva egy idő után túllép az első évtized keretein, tárgyát és műfaját tekintve is: így születik meg *A kis herceg*, a *Citadelle* és még néhány más írás, levelek és nyílt levelek, cikkek stb., melyek utóbb az örökösök tevékenysége nyomán az életmű részeiként jelenhettek meg.

A harmincas évek közepétől kezdve jól érezhető Saint-Exupéry azon törekvése, hogy az irodalomban továbblépjen; szándéka szerint nem módosítás volna ez, hanem egy magasabb szintre lépés. Első eredménye ennek az új törekvésnek, hogy a repülést idéző írásai veszítenek fikcionális jellegükből, az *Éjszakai repülést* követő *Ember földje* már

nem regény, hanem inkább esszé. Ugyanakkor a lassan készülő *Citadelle*-ben, majd utána *A kis herceg*-ben az író már teljesen más módon próbál szólni a lét alapkérdéseiről. A változatok közül a *Citadelle* bibliai hangot üt meg, a Példabeszédek könyve vagy a Sirák könyve tónusát, *A kis herceg* pedig a 17. és 18. század divatos műfaját, a felnőtteknek szóló, irodalmi igénnyel megfogalmazott mese műfaját választja.

3. Antoine de Saint-Exupéry elképesztő népszerűségének egyik titka abban rejlik, hogy a közönség nem irodalmi írónak látja, vagyis olyanak, akinek minden leírt sorát maga az életút hitelesíti. A rendelkezésünkre álló dokumentumokból és tanúságokból kibontakozó kép valóban azt mutatja, hogy élet és mű Saint-Exupérynél elválaszthatatlan. Tanácstalansága és elveszettsége a világban és kora világában egyszerre egyéni tünet és kortünet. Az egyensúly helyreállításának számára egyetlen módja van: belép egy elit kasztba, a pilóták kasztjába. Amikor, ha ideiglenesen is, kikerül belőle, a nehezen kiküzdött egyensúly rögtön felborul.

Az elveszettség és a rákövetkező visszatalálás: a repülés, mint a siker, hoz még egy eredményt – ez az irodalomba érkezés, bejutása egy másik kasztba, a második siker. Saint-Exupéry úgy sejtí, hogy valamit megtalált, a Graalt vagy a bölcsek követét, ezt pedig feltétlenül és hamar tovább kell adnia, el kell mondania. Ezért irodalmi működésében az új kifejezési formák.

4. Mint számos más francia író (a nevesebbek közül említsük meg Saint-John Perse-t s André Bretont), Antoine de Saint-Exupéry is az Egyesült Államokban töltötte a háborús évek egy részét. Helyzetét megkönnyítette könyveinek roppant amerikai sikere, mely egyúttal anyagi siker is volt. Sokáig kereste helyét az Egyesült Államokban működő francia politikai erők és propagandisták között, akik már a háború utáni korszakra tekintettek, a majdani államformán és kormányformán dolgoztak, de nem mindig a legügyesebben. A gaullistákkal, akiknek később a történelem igazat adott, Saint-Exupéry hamar szembeke-rült. Propagandistaként is működött, s ugyanakkor látott neki *A kis herceg* írásának.

Szokása szerint hamar megvan a vázlatlalt s az alapeszmével, annál nehezebben halad a kidolgozással. Amerikai kiadónak dolgozik, mely szeretné az 1942-es karácsonyi könyvvásárra megjelentetni a saját rajzokkal teljessé váló könyvet, de az író lassan halad, s a megjelenésre csak 1943 márciusában kerül sor. Az első kiadás tehát az angol nyelvű fordítás, melyet csak a szerző halála után, 1945-ben követ az első francia nyelvű.

5. Az élet és az életmű alapos ismerői szerint *A kis herceg*-nek van egy olyan olvasata, amely teljességgel önéletrajzi jellegű. Eszerint a mese minden szereplője megfelel Saint-Exupéry élete egy-egy szereplőjének, minden helyszíne élete egy-egy helyszínének; a nevezetes, sokszor szállóigévé vált mondatok pedig üzenetek, feleségének, családtag-jainak, kéréseit nem teljesítő vagy éppen teljesítő ismerőseinek.

Ez az olvasat persze csak a bennfenteseké, és talán nem is annyira lényeges, hiszen *A kis herceg*-nek nagyon sok lehetséges olvasata létezik. Kettőt emelnék most ki, két mozzanatot, amelyek egyrészt önmagukban is rendkívül fontosak, mert összefüggenek az egészszel, másrészt arra mutatnak rá, milyen lényegi kérdéseket volt képes megragadni, a mese révén, Saint-Exupéry.

Az egyik a számokkal kapcsolatos rész. „Csak a felnőttek miatt meséltem el ezeket a részleteket a B-612-es kisbolygóról, és a számát is csak miattuk árultam el; a felnőttek ugyanis szeretik a számokat. Ha egy új barátunkról beszélünk nekik, sosem a lényeges

dolgok felől kérdezősködnék. Sosem azt kérdezik: »Milyen a hangja?« »Mik a kedves játékai?« »Szokott-e lepkét gyűjteni?« Ehelyett azt tudakolják: »Hány éves?« »Hány testvére van?« »Hány kiló?« »Mennyi jövedelme van a papájának?« És csak ezek után vélik úgy, hogy ismerik.” (18-20.)

Saint-Exupéry azt állítja itt tehát, hogy a számok nem a lényeket fejezik ki. Elsőre azt is hihetnénk, visszapillantva életrajzára, sikertelen felvételi vizsgáira, hogy a matematikával hadilábon állt hajdani diák szólal meg itt. Holott sokkal többről van szó. A szám: maga a modernség, a számok uralma egy olyan modern világ, amely helyett a kis herceg egy másféle világot akar.

Robert Musil 1906-ban megjelent regénye, a *Törless iskolaévei* (Die Verwirrungen des Zöglings Törless) egyik fő témája ugyanezt a kérdést érinti. Az ifjú Törless egyre kevésbé érti az őt körülvevő világot, s megoldhatatlan rejtély számára az imaginárius számok világa. A matematika ugyanis működik, minden levezethető és bizonyítható, mégsem képes átláthatóvá tenni azt a zavaros világot, amelyet Musil tizenhét éves hőse maga körül fölfedez. A szám tehát mindenható, csak éppen a lényeg marad teljesen idegen számára.

Jean-Marie Lustiger legújabb könyvében (*Devenez digne de la condition humaine*, Paris, 1995.), amely mai civilizációnk kérlelhetetlen kritikáját adja, ugyanezt a gondolatot fejti ki tételeken. A modern világ fétise a szám, mondja Párizs bíboros érseke, mindezt, különösen mióta a kommunikáció elérte mai fontosságát, a szám irányít s határoz meg. Minden matematizálható, és ma már nemcsak a pénzről van szó, mely minden emberi kapcsolatot áthat, de arról is, hogy a technika a képzeletet is uralmába keríti; az új világban eladandó az áru s el a politika, mindkét esetben a többség szerepe a döntő, az eredmény a valószínűségszámítással közelíthető meg, az pedig a matematizálható vágy manipulálásával. S minél nagyobb szerepet kap világunkban a szám, annál gyöngébb lábakon áll az etika.

A szám kérdéséből így bontható ki a modern kor alighanem legsúlyosabb problémája, mely *A kis herceg*ben is középpontban áll, az emberi kapcsolatok, a testvériség vagy szolidaritás kérdésköre.

6. A szekularizáció folyamata a múlt század végére egy sajátos modellel váltotta föl a hagyományos európai kulturális modellt: állam és egyház szétválasztása, liberalizmus, stabilitás és béke jellemzi ezt a korszakot. Az állandóság képzetét keltve a kortársakban, akikben annál erősebb sokkhatást keltett az első világháború, mely eltüntette azt az illúziót, mely szerint a haladás, a ráció egy civilizáltabb korszak felé vezet a történelmet. A húszas évek így a kudarcot vallott régi helyett egy új keresésének jegyében telnek. Saint-Exupéry is ennek a generációnak a tagja.

Az irodalom célját illetően a különböző korszakok különböző válaszokat adnak. A közelmúlt uralkodó felfogása szerint az irodalom funkciója a kérdésés, az, hogy megfelelően megfogalmazza a kor és az emberiség nagy kérdéseit. Saint-Exupéry munkássága nem felel meg ennek a sémának; ő felelni próbál a neki a kor által fölvetett kérdésekre. Ugyanúgy egyébként, mint a laikus szent figuráját megteremtő Albert Camus.

Ezért, hogy míg egyfelől legendássá válik figurája s irodalmi működése is, másfelől lenéznek, cserkészirodalomnak minősítik. A konferencia végén talán mód nyílik egy árnyaltabb, összefoglaló értékelésre. Addig is, hadd fejezzem be egy talán anekdotikus, de

nagyon jellegzetes történnel, mely arra mutat, hogy Saint-Exupéry presztízse és szerepe ma is mennyire jelentős.

Mostanában választják meg Párizsban Valéry Giscard d'Estaing utódját pártja, az UDF élén. Az egyik esélyes jelölt, François Léotard hat héttel ezelőtt egy Saint-Exupéry-idézettel indította kampányát. Civilizációnk beteg, mondotta, ezért új politikára van szükség, mely számot vet azzal, hogy a liberalizmus kemény követelményei mellett nélkülözhetetlen, ahogyan Saint-Exupéry mondta, „embertársaink megszeliítése”.

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY AND *LE PETIT PRINCE*

JÁNOS SZÁVAI

The first Antoine de Saint-Exupéry seems to be a novelist who writes about his job: the fly. But his very ambition is other, he wants to find the „sens of the life”.

He is looking for new literary forms, one of these forms is the poetic tale. The Little Prince, written in the States in 1943 is a tale, but a tale which speaks about the essential problems of modernity: loneliness, the power of the numbers and solidarity.

A KIS HERCEG ÍRÓJA ÉS FORDÍTÓJA

RÓNAY LÁSZLÓ

A műfordítás történetében ismeretesekek véletlen és tudatos találkozások, rátalálások. Annak idején a Móra Kiadó egyik irodalmi vezetője, Aszódi Éva szürkének találta *A kis herceg* már meglévő fordítását, s Rónay Györgyöt kérte meg az új tolmácsolás elkészítésére. Két okból is eshetett rá választás: egyrészt rendkívüli sikere volt Grimm-átdolgozásainak, másrészt a háború előtt már fordított Saint-Exupéritől: *Egyedül a felhők fölött* címmel az *Éjszakai repülést*.

A cím megváltoztatásának akkor jó oka volt. A második világháború idején a Révai Kiadó sorozatban jelentette meg „zöld könyveit” a német légiflotta Göring vezényelte tagjainak európai harci sikeréről. Propagandakönyveket – hevenyészett fordításban. E könyvek ellensúlyozására támadt az az ötlet, hogy meg kellene indítani egy bordókötéses sorozatot is, amely angol és francia repülős történeteket tartalmaz. Messzire vezetne, ha végigtekintenénk annak folyamatát, hogyan igyekeztek ellensúlyozni íróink és irodalomtörténészeink az ekkori német befolyást, s hogy milyen szerepe volt ebben a feltámasztott antikvitásnak és a kor francia szellemiségének, például a francia ellenállás íróinak. Annyi tény, hogy a bordó sorozat első darabja volt Saint-Exupéry regénye. S az is tény hogy 1945 után a zöld sorozat miatt nem igazolták Bókay Jánost, a sikeres író, a Révai igazgatóját, holott a sorozatot nem ő kezdeményezte (a másikat viszont igen).

Szerencsének mondhatjuk, ha a mű írója és fordítója gondolkodásában, világszemléletében bizonyos hasonlóságok adódnak. Ez esetben az utóbbi mélyebben – egzisztenciálisan – azonosulhat a mű alkotójával. Rónay György könyvtárában megvoltak Saint-Exupéry könyvei a Gallimard kiadásában, s érdeklődését az is jelzi, hogy a margón ceruzával megjelölte a számára fontos mondatokat. (Ez bevett szokása volt: olykor felkiáltójeleket húzott egyetértése jeléül, s ha valamelyik könyv bizonyos megállapításaival nem értett egyet, tömör megjegyzéseket is írt. Bölöni György *Az igazi Ády* című életrajzát néhol dühödten kommentálta.)

Perben a múlandósággal

Az *Éjszakai repülés* egyik jelenetében Riviére arra gondol: „Szeretni, csak szeretni: milyen zsákutca!” Homályosan arra gondol: „van nagyobb kötelesség is ennél: szeretni.” Ez a paradoxonnak is értelmezhető megállapítás igen fontos volt a fordító számára (ennek igazolásául *Naplójának* sok részletét idézhetnénk). Nyilvánvaló, hogy Riviére tűnődésében a szeretetnek arról a minőségéről van szó, amely véges-végig jelen van *A kis herceg* főhősének szavaiban és magatartásában. „Csak szeretni” valóban nem elég. Az igazi szeretet teljes emberi odaadást, egyfajta igényességet feltételez, önfeláldozást és folytonos önátadást. Jacques Bernisről, *A déli futárgép* főhőséről írja a regény narrátora (megint egy melléhúzott rész): „Hajnalba karodba kellett venned egy nép gondolatait. Két gyöngye karodba. S vinned kellett, száz kelepccén keresztül, ahogy suba alatt kincset visznek. Drága posta, mondták, az életednél is drágább.” S hogy mennyire így van, idé-

zem a regény – a fordító által ugyancsak megjelölt végső sorait: „Saint-Lous Szenegálból Toulouse-nak.

‘Franciaország-Amerika’ gépet Timeristől keletre megtaláltuk. Stop. Közvetlen közelben ellenség. Stop. Pilótát megölték, gép összetört, posta sértetlen. Stop. Továbbítjuk Dakarba.”

8.

„Dakar Toulouse-nak:

Posta rendben megérkezett. Stop.”

A pilóta karja valóban gyöngye volt, beleesett a kelepcébe. De amit a karjába vett, megmaradt. Az emberi szeretet különleges megnyilvánulása Saint-Exupérynél, hogy az erősebb karjába kapaszkodik az esendő, mint a haldokló Geneviére fogná Bernis karját, vagy a szeretet jeleképp az erős viszi a gyengét, mint a repülő a távozására készülő kis herceget. Az elmúlással, a véggel azonban az erős sem veheti föl a harcot: Bernis nem mentheti meg szerelmét, s a repülő sem óvhatja meg a kis herceget: „Éreztem, hogy valami rendkívüli dolog történik – meséli az előbbi –. Úgy szorítottam a karomba, mint egy gyereket, közben mégis olyan volt, mintha függőlegesen elfolynék valami szakadékba, és én mit sem tehetek, hogy visszatartsam.”

Bibliai gondolat

Aligha kell bizonygatnom, hogy Rónay György számára igen fontosak voltak Saint-Exupérynek azon gondolatai, amelyek valamiképp bibliai motívumokra utaltak, azokat értelmezték. *A kis herceg* fordítása azért is volt vonzó feladat számára, mert bibliai utalásokat is tartalmaz, illetve azokat sajátos módon továbbgondolja.

A kis herceg egyik részében a hatalmasra nőtt majomkenyérfáról esik szó, amellyel egy elefántcsorda sem bírna, s elfoglalja az egész bolygót. Ha nem kapunk idejében észbe, s nem tépjük ki hajtásként, behálózzák gyökereikkel az egész bolygót, s „előbb-utóbb szétrobbantják”. Teljes egészében ismétli e rész Jézus példabeszédét a magvetőről és a magvakról. Vannak jó és rossz magok. A kis herceg bolygóján is „voltak jó növényekből származó jó magvak meg rossz növényekből származó rossz magvak”. Utóbbiakat, mihelyt fölismertük, „azonnal ki kell tépni”.

Érdekes és elgondolkodtató bibliai párhuzamot vet föl a csillagokról szóló rész. Lehet-e, érdemes-e úgy birtokolni őket, mint az üzletember, aki regisztert készít róluk, majd a fiókjába zárja írását? Helyesen jár-e el, ha nem megismerni akarja természetüket, azaz nem kamatoztatja a talentumukat? Nem helyesebb-e mással is megosztani fényüket, titokzatos üzenetüket? *A kis herceg*ben úgy válaszol e kérdésekre az író: „aki mással törődik, azt megvetik, pedig ő az igaz”.

A kis herceg talán legfontosabb üzenete a gyermek-állapotról szól. Ha nem leszünk olyan tiszták, mint a gyermekek, nem juthatunk a mennyek országába, mondja Jézus. A modern keresztény antropológia szerint a gyermekek még szívükben őrzik egy igazságosabb, harmonikusabb létrend lenyomatát, amely akkor kezd halványulni bennük, amikor a megrontott léttel, a bűntől átjárt és megfertőzött valósággal, a felnőttek világával szem-

besülnek. „A nagyok semmit sem értenek meg maguktól – olvassuk *A kis herceg*ben –, a gyerekek pedig belefáradnak, hogy örökös-örökké magyarázgassanak nekik.”

Pedig volna mit magyaráznunk. Saint-Exupéry bolygóról bolygóra szembesíti kis hőst a felnőttek világával, s a kis hercegben nőttön nő az értetlenség és a csodálkozás. A felnőttek hiúak, uralkodnak másokon, harácsolnak, és képtelenek arra, hogy kapcsolatokat teremtsenek a világ lényegével, azaz nem a szívükkel szereznek ismereteket, nem azaz „látnak”, hanem látszat szerint élnek, cselekszenek. A török csillagász felfedezte a kis herceg bolygóját, de nem hitt neki senki „az öltözéke miatt”.

Az emberek világa praktikus. Ezt már Riviére is fölismerte az *Éjszakai repülés*ben. „Sajnos, az emberek ellen olyan játszmat játszunk, amelyben nagyon keveset számít a dolgok igazi értelme. Látszatokon veszünk és nyerünk, szánalmasan gyűjtjük a pontokat. És arra eszmélünk, megköveznek egy látszatvereségért.”

Csak a tiszta, az érintetlen, a gyermeki adottság vezérelhet el az igazi vizet adó kúthoz, az életet adó ital forrásához. Ennél a kútnál minden „készen” várja a szomjazót. Ünnepnep, ha merítenek vízből. „Ez a víz más volt, több volt pusztá italnál ... Olyan jól esett a szívnek, mint egy ajándék. Mikor gyerek voltam, így aranyozta be a karácsonyi ajándékot a karácsonyfa fénye, az éjféli mise zenéje meg a mosolyok varázsa.”

Hogy felismerhessük életünk ajándékait, meg kell küzdenünk a rosszal, amely elfelhőzi látásunkat. Az emberek ötezer rózsát nevelnek, de érzéketlenül haladnak el az igazi virágok mellett. Nem tudják *A kis herceg* tanításának lényegét: „(...) két-három hernyót el kell túrnöm, hogy megismerjem a pillangókat.”

A civilizáció veszedelme

Érintetlen környezetben, ember nem látta vidéken játszódik *A kis herceg*. Titkait csak azok ismerik, akik a saját térképüket használják. Ők tudják, nem a tudósok rajzolta térképek igazítanak el, hanem az, amit a szívünkkel látunk: két ember, amint nyugalmasan dolgozik, a fák, a természet jelei. A Szahara sem pusztító sivatag, „szíve” van, amint *Az ember földje* egyik fejezetének címe is jelzi. „A Szahara bennünk mutatkozik meg” – mondja Saint-Exupéry. Igazi természetét akkor ismerjük meg, ha meghalljuk a kis herceg vagy egy, a szolgálatába beleöszült őrmester hangját, esetleg egy beduin tűnik föl, és megitatja az elcsigázottakat. Így teremődik az igazi közösség, amelynek tagjai együtt néznek ugyanabba az irányba, s egyfelé haladunk, hogy a csúcson találkozzunk. Társakat keresett a kis herceg is, de csak embereket, maguknak élő lényeket talált. Az ember természete szerint keresi a teljességet – olvassuk *Az ember földjében* –, de az csak a tiszta szívűeknek és az áldozatosoknak adatik meg. Mindnyájunk szívében él egy ismeretlen vágy, amely egy adott pillanatban cselekvési teret keres.

Ezt zárja kaszányáiba a város, amely arctalanná teszi lakóit, s megszünteti bennük a természethez s vele az elemi érzésekhez fűződő kapcsolatot. Saint-Exupéry kis hercege és pilótái átérzik és megszenvedik ezt. Szeretnék visszaállítani a céltudatos rendet. Az a generáció, amelynek Rónay György is tagja volt, a kereszténység és az antikvitás ősi, az emberi lélek mélyén rezonanciát keltő képeit egy idilli kertbe transzponálta, amely legfeljebb helyi színeivel különbözött a kis herceg bolygójától. Ebben a kertben béke honol és az igazság uralkodik. Nem a civilizáció praktikus igazsága, s semmi köze a megosztást

szülő pártérdekekhez. „Az igazság – olvassuk *Az ember földjében* – nem zűrzavart terem, hanem egyszerűvé teszi a világot. Az igazság a világ megismerésének nyelve”.

„A sivataggá vált világba szomjazunk rá, hogy bajtársakra találjunk” – olvassuk ugyanitt. A kis herceg is azért megy bolygóról bolygóra. Végül szomorúan döbben rá, hogy ezeknek lakóit nem közös cél vezérli, mindegyikük – a lámpaoltogató kivételével – saját hasznát és javát keresi, hiányzik belőlük a közös előadás sikere érdekében jól és hitelesen játszott szerep tudata. Holott – Saint-Exupéry idézem – „csak akkor leszünk boldogok, ha mindnyájan a legkisebb is közülünk – ráeszmélünk szerepünkre. Csak akkor tudunk majd békében élni és békében meghalni, mert ami értelmet ad az életnek, értelmet ad a halálnak is.”

Ebben a sivatagvilágban külön értelmet nyernek a szívével látó kis herceg és a szemérmes bajtársi szövetségben élő, embertől emberhez üzeneteket közvetítő pilóták. Emezek ugyanis ritka képességgel rendelkeznek, összenöttek küldetésükkel és az azt elősegítő gépükkel, az eszközükkel. „Figyelmünket már nem köti le az eszköz – írja Saint-Exupéry –. Az eszközön túl, az eszközön át az ősi természetre találunk rá ismét: a kerész, a hajós, a költő természetére.”

A kis herceg ilyen embereket keresett, de csak olyanokat talált, akik az eszközök rabjai voltak, s elveszítették azt a képességüket, hogy meglássák és meghallják az ősi természet jeladásait. Az üzletember „kis izéknek” nevezi a csillagokat, nem ér rá ábrándozni. A felnöttek „komoly dolgaikkal” foglalatoskodnak, s jó, ha ráébredve ezek mulandó voltára, elszégyellik magukat. Az emberek életéről és életformájáról szinte mindent elmond a sivatagban megkapaszkodó, háromszirmú, semmi kis virág: „Az emberek? Van belőlük, azt hiszem, hat vagy hét. Évekkel ezelőtt láttam őket. De sosem lehet tudni, hol merre vannak. Viszi, sodorja őket a szél. Nagy baj nekik, hogy nincs gyökerük.”

Ilyen gyökértelen embereket visz a vonat *Az ember földjében*. Lengyelek, elvesztették munkahelyüket, sebtében összehányt motyójukkal sodródni hazafelé. Elhagytak mindent, amit az évek során magukhoz szelídítettek, csak a tárgyaik kísérik őket. A világnak egyre kevésbé van szüksége olyanokra, akik a szelídség erényét birtokolják. A róka arra kéri a kis herceget, szelídítse meg. A szelídség a boldogság kezdete: „Ha például délután négykor érkezel majd – mondja a róka –, én már háromkor elkezdek örülni. Minél előrébb halad az idő, annál boldogabb leszek. Négykor már tele leszek izgalommal és aggodalommal; fölfedezem, milyen drága kincs a boldogság.”

Kinek ne jutna eszébe a *Hegyi beszéd* kijelentése: boldogok a szelídek? De hogyan maradhatunk szelídségben az ellenségeskedéseket, háborúkat generáló világban? „Az ember birodalma benn van, önmagában.” De ez a birodalom egyre kisebbedik, már nem birodalom, csak icipici magányos bolygó, amelyen elhagyottan magunknak élünk.

Az ideák világa

A kis herceg legvégén az író még egyszer lerajzolja a Szahara érintetlen táját, ahol a szerencséje összehozta kis barátjával. Fölötte egy csillag ragyog, a kis herceg bolygója, amely annak esélyét rejti, hogy egyszer mi is találkozhatunk vele.

Ragyog még fölöttünk az a csillag? Vagy végképp elnyelte a porfelhő, amelyet a háborúzó vagy a Granada-Dakar rali résztvevői vernek föl? S kilendíthető az ember

pályájáról, amint Riviére akarta? „Az ő szemében az ember szűz viasz volt, amelyet ki kell formálni. Lelket kell adni ennek az anyagnak, akaratot kell teremteni belé. Ridegségével nem leigázni akarta őket, hanem önmagukból kilendíteni.”

Az önmagából kilendített vagy kilendülő ember képes arra, hogy a szívével lásson, és másokért élve áldozatokat is hozzon értük. A repülők közössége voltaképp szeretetközösség. A rádiójelzések voltaképp e közösség megjelenítői: a személytelen közlések telve vannak másodlagos jelentéstartalommal: féltéssel, aggodalommal, szemérmesen rejtgetett szeretettel. Még Riviéreből is élnek ezek az érzések, noha szigorú célratöréssel igyekeznek palástolni.

A postagépek pilótái a föld felé hajolva keresik a falvak fényeit, ha a lompos felhők eltakarják előlük a csillagokat. Ezek a bogárnyi fények jelképezik számukra a virrasztó emberi érzéseket. Ha ezeket sem látják, tudják, nehéz éjszakájuk lesz. Mert a csillagok, bármily szépen és hívogatóan világítanak is, az ember magányának hírnökei. A kis herceg magányosan él bolygóján, s így élnek azok is, akiket felkeres bolygójukon. Ugyanakkor a csillagfény: jeladás, figyelmeztet a magány gazdagságára, a kiválasztott lény felelősségére. Miközben Riviére felelősségétől és repülőiért érzett gondjaitól nyomasztva irodája felé bandukol, egy szonáta dallamát dúdolja, amit barátai unalmasnak éreztek, ő azonban tudta, hogy „a zene híradása neki szólt, egyedül neki a közepszerűek tömegében, egy titok édességével. Akár a csillag üzenete. Annyi váll fölött olyan nyelven beszéltek hozzá, amelyet csak ő értett.”

A kis herceg is a titok édességét hordozza jelenlétével. Sok mindenkivel találkozik, de csak az írónak nyílik meg. A titkok azok számára átjárhatók, akik megfejtésükre vállalkoznak. Ha rosszul közelítünk hozzájuk, bezárulnak. Így veszíti el Bernis Geneviére-t, s vele az ideális boldogság lehetőségét. A boldogságot és a legszebb érzéseket nem birtokolhatjuk erőnk erejével. Ha magunkhoz szorítjuk őket, nem a remélt birodalom tárul fel előttünk, hanem a könnyeké. Az igazságot nem lehet megtanulni. Bernis tanárának ujjá semmi fontosra nem mutatott a térképen, mert csak a jeleket érzékelte, a lényegét nem.

A kis hercegben nagyon nyomatékosan tárul fel lényeglátásunk hiánya. A felnőttek csak a számokat szeretik. „Ha egy új barátunkról beszélünk nekik, sosem a lényeges dolgok felől kérdezősködnék. Sosem azt kérdezik: ‘Milyen a hangja?’, ‘Mik a kedves játéka?’, ‘Szokott-e lepkét gyűjteni?’” Ehelyett azt tudakolják: ‘Hány éves?’, ‘Hány testvére van?’, ‘Hány kiló?’, ‘Mennyi jövedelme van a papájának?’ És csak ezek után vélik úgy, hogy ismerik. Ha azt mondjuk a felnőtteknek: ‘Láttam egy szép házat, rózsaszínű téglából épült, ablakában muskátli, tetején galambok ...’ – sehogy sem fogják tudni elképzelni ezt a házat. Azt kell mondani nekik: ‘Láttam egy százezer frankot ér házat.’ Erre aztán fölkiáltanak: ‘Ó, milyen szép!’”

A kis herceg megjelenése óta alighanem még ostobább kérdéseket teszünk föl, megvetően biggyesztenénk, látva a kis herceg féltett kincsét, a burával óvott rózsát. A titkok iránti érzékünket is majdnem elveszítettük: ki hiszi el, hogy a dobozban bárány rejlik? Pedig világunk dobozában sok-sok ártatlan bárány rejtőzik, s hovatovább mindnyájukra szájkosár kerül majd. Vigyáznunk kellene rájuk, elvezetve őket a csodavízű kúthoz, hadd igyanak a vízből.

THE AUTHOR AND THE TRANSLATOR OF *LE PETIT PRINCE*

LÁSZLÓ RÓDAY

The study deals with some aspects of the written of *Le Petit Prince* and the Hungarian translator (GYÖRGY RÓDAY), respectively. The question is treated by making comparison with events in the Bible and of modern civilisation.

UTAZÁS TÉRBEN ÉS IDŐBEN (AZ INTENCIONALITÁS KOMPOZÍCIÓS SZEREPE A TÖRTÉNETBEN)

B. FEJES KATALIN

1. A szövegkutatás és a gyermekszöveg-kutatás

Nézőpontomat, ami itt egy gyermekszöveg-kutató nézőpontja, néhány kérdéssel tudom legrövidebben megismertetni. Miért nem játsszák nálunk *A kis herceg*ből készült filmeket, vagy ha játszották-játsszák, miért nem váltak ezek közismertté? Miért csak a műszínpadi átiratairól, bábszínházi feldolgozásairól lehet hallani, olvasni? A válasz egyértelmű lesz, ha a *kis herceg* mint főhős mellé egy *Peter Pan* típusú gyerektörténet főhősét állítjuk. Ez utóbbiban minden (vagy majdnem minden) „kívül” történik: a főhősnek különféle helyszíneken különféle ellenfelekkel kell megküzdenie. A veszély – bár életre-halálra szóló – de külső; itt folyton menekülni kell, vívni karddal, bottal, ököllel, s ezek változatos, hosszú során át győzni kell és életben maradni.

Egy *Peter Pan*-féle filmtörténetet a 4-5 éves gyerekek is el tudnak mesélni. Minden nehézség nélkül kiemelik az események kavalkádjából a főhőst és barátait; a „műélvező” gyerekek az egymás után következő helyszíneken még az alakot változtató gonosz ellenfelet s annak fegyverhordozóit is képesek pontosan azonosítani. Mindebben az üldözés és üldöztetés, az ideiglenes legyőzetés és a végső győzelem kívülről lefényképezhető cselekvéssor, amiben a szereplőknek mint küzdőfeleknek a késztetései és szándékai leginkább csak abban foglalhatók össze, hogy egyikük eleve gonosz, a másik meg jó.

A fejlődéslélektanra is építő gyermekszöveg-kutatás mindezt tudja, amikor olyan – akár szóbeli, akár írásbeli – gyermekszövegeket vizsgál, amelyek színpadi, filmbéli, illetőleg olvasmányélmény elmondásaként (leírásaként) keletkeztek. Egy kanadai kutatónő, MYRNA GOPNIK 4-6 éves korú gyermekek szóbeli szövegeinek elemzésében abból a feltevésből indult ki, hogy bennük a gyermekek életkori fejlettségével arányosan jelenik meg a történet szereplőinek belső késztetése, azaz érzelmi és akarati állapota, a cselekvéseknek irányt szabó szándék (GOPNIK: 1986. 64-95).

MYRNA GOPNIK szövegelemzései nem nagy mennyiségű gyermekszöveg alapján készültek, de a jelenségtanulmány műfaján belül gondolatébresztőek; így például az ‘intencionalitás’ GOPNIK-féle értelmezését már korábban is igen hasznosíthatónak találtam (B. FEJES: 1993. 81-87).

Az itteni előadásomban szereplő elemzéseim is csupán egyetlen tanulócsoporthoz szövegeire épülnek (29 fő), tehát statisztikai bizonyító erejük ezeknek sem lehet.¹ E 29 fogalmazás elemzésében arra voltam kíváncsi, hogy egy ilyen mű, amely szerint *Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan*, hogyan jelenik meg a róla írott iskolai fogalmazásokban. Ezeket ugyanis olyan mai gyermekek írták, akiket napjaink televíziója, mozija, videojátékos világa az elbeszélt történet külső, azaz mozgalmas, színes eseményeinek megfigyelésére szoktat. Ezt a kérdést emeltem ki előadásom címében.

A 29 fogalmazásban azt vizsgáltam, hogy milyen mértékben kap teret az utazás külső története mellett a belső. Meglátják-e a két utazásnak, vagyis a külsőnek és a belsőnek az ellentétes irányát: a bolygójától egészen a Földre eltávolodó, lélekben viszont a rózsájához egyre inkább visszavágyó, majd visszatérő főszereplő érzelmi fejlődését?

2. A kompozíció érvényesülése a műről írott fogalmazásokban

2.1. Az útrakelés motiváltsága

2.1.1. A *kis herceg* útrakelésének érzelmi motiváltságára a műben az alábbi szövegrészek utalnak: a virág, amelyet *aprólékos gonddal figyelt, szemmel kísért; sejtette, hogy csodálatos tünemény fog kibontakozni belőle; amelyet mélységes zavarban (...) kiszolgált nap mint nap; akiről könnyen kitalálta, hogy nem valami szerény, de olyan meghatározó volt; aki zaklatta őt ijedős hiúságával; s ha a kis herceg ránézett, nem bírta magába fojtani a csodálkozását; aki furcsa egy virág volt, és együgyű föllentésen kapta rajta magát, köhécselt, hadd furdalja csak a lelkiismeret a kis herceget; ez a kacér és kevély virág csalódást okozott a kis hercegnek. Ő a virág igazi érzelmeit nem értette meg, és hiába volt tele jóakaró szeretettel, előbb-utóbb mégiscsak megrendült bizalma a virágban. Minden lényegtelen megjegyzést a szívére vett, és kezdte nagyon-nagyon boldogtalannak érezni magát.*

Ezt a megokolást halljuk a *kis hercegtől* a történet vége felé is, amikor a kígyónak válaszol:

– Mit keresel itt?

– *Nézeteltérem támadt egy virággal* – mondta a kis herceg.

2.1.2. Az útrakelésnek itt kiemelt érzelmi okát 5 gyerek értette meg a műben, s adott szerepet annak saját fogalmazásában. Ezek az alábbiak.

„A kisfiú a B 612-es bolygóján lakott, ahol egy rózsát nevelt. A bolygójáról mindig gyönyörködve nézte a naplementét. Ám egyik nap összevetett a rózsájával, és elhatározta, hogy megszökik.”

„A kis herceg egy háznál alig nagyobb bolygón lakott. Volt három vulkánja, amikből kettő működött. Nagyon szerette a virágokat is. Vele együtt élt egy rózsza, aki nagyon kevély volt. Akaratlanul is megbántotta a kisfiút, aki ezért elhatározta, hogy elmegy.”

„A kis herceg elmesélte, hogy a B 612-es kisbolygóról jött, ahol ki-gyomlálta a majomkenyér-fákat, hogy a rózsája tudjon növekedni. De az állandóan panaszkodott, így hát a kis herceg megszökött.”

„Ezután mesél szeretett rózsájáról, aki miatt szökött meg. Elindult bolygóról bolygóra.”

Egy első személyben írott fogalmazásból:

„Jó, ha az emberrel törődnek, és van kivel törődnie. A bolygómon nekem is van egy rózsám, akiről gondoskodjak, de ez a rózsza nagyon hiú, csak magával törődik. Ezért is jöttem el a bolygóról.”

Négyen a bevallott célt veszik észre és fogalmazzák meg; de nem fogják fel a rózsával támadt konfliktus szerepét. A bevallott cél a műben így olvasható: (...) *a kis herceg tehát azzal kezdte, hogy sorralátogatta őket foglalkozást keresni meg művelődni is.*

A fogalmazásokban ez így jelenik meg.

„Egyszer elhatározta, elmegy meglátogatni a kisbolygók vidékét, hogy foglalkozást keressen és művelődjön.”

„A fiú el akart menni a hét bolygóra azért, hogy művelődjön.”

„Majd a kis herceg úgy döntött, hogy végigjárja a kisbolygók vidékét, hogy művelődjön egy kicsit.”

„Elindult, hogy művelődjön, és hogy foglalkozást keressen.”

A 12-13 évesek igen erősen át tudják élni (mentálisan kialakított, magukban felépített képükbe bekapcsolják) a kis herceg magányosságát. Ezzel magyarázható, hogy két gyerek még az utazás céljaként is a barátok keresését jelöli meg. A műben is elhangzik ez a mondat:

– *Tyúkokat keresel?*

– *Nem* – mondta a kis herceg. – *Barátokat keresek.*

A tanulók fogalmazásaiban:

„A fiúnak nem voltak barátai, ezért nagyon magányos volt. Elindult barátokat keresni.”

Az ok az alábbi fogalmazásban nem a kis herceg útrakerésének az oka, sokkal inkább a meglátogatott bolygókról olvasott részletek alapján alakulhatott ki a fogalmazás írójában:

„Az egyik nap viszont annyira unatkozott, hogy úgy döntött, egy időre elmegy barátokat keresni.”

3. Térbeli távolodás, lelki visszakészülődés

A kis herceg történetének kompozíciójában az elindulással zárul az első nagy egység. Ennek a végén elhangzik ugyan, hogy a kis herceg szentül hitte, hogy soha nem fog visszatérni többé a bolygójára; egyre erőteljesebben jelennek meg a következő nagy egységben olyan motívumok, amelyek már a lelki visszakészülődésre utalnak. Térben távolodva már a király bolygóján történtek során ezt olvashatjuk a műben: (...) *egy kicsit szomorú volt, mert eszébe jutott az elhagyott bolygócskája.* Közvetve a lámpagyújtogató

is a virágjára, bolygójára emlékezteti: *Ha meggyújtja a lámpáját, mintha egy csillagot segítene világra vagy egy virágot. (...) Eszébe jutott, hogyan kereste annak idején a napnyugtákat. (...) Magának se merte bevallani, hogy legkivált a napi ezernégy-száznegyven napnyugtájáért sajnálja ezt az áldott bolygót.*

A kutatóval folytatott beszélgetésben már nem is csak a be nem vallott hazagondolás, visszavágás utal a lelkében megkezdődött változásra:

– *Egy virágom is van.*

– *A virágokat nem jegyezzük föl – mondta a geográfus.*

– *Miért nem? Hiszen az a legszebb rajta!*

– *Mert a virágok mulékonyak.*

(...)

Mulékony a virágom – gondolta a kis herceg –, s mindössze négy tükéje van, hogy a világtól védekezzen! És én magára hagytam otthon!

Most érzett először valami lelkifurdalás-félét. De nyomban összeszedte magát.

A kis herceg útra kelt, de közben egyre a virágjára gondolt.

A kígyóval folytatott beszélgetésből – a magányosság érzése mellett – az is kiderül (a kígyó ki is mondja), hogy lélekben otthon jár, bolygójára, virágjához vágyódik.

– *Nézd csak, az ott az én bolygóm. Éppen fölöttünk ... De milyen messze van! ... Itt a sivatagban olyan egyedül van az ember.*

– *Ha egy szép napon majd nagyon visszavágyódom a bolygódra, segíthetek neked.*

A magányról, az emberekről (a visszhangról is) a rózsája jut az eszébe: (...) az embereknek nincs semmi képzelőtehetségük. Folyton csak azt szajkózzák, amit mondanak nekik (...) Nekem otthon volt egy virágom, mindig ő kezdte a beszélgetést (...)

3.1. A rózsza, a rózsakert és a kígyó

3.1.1. És ettől kezdve nemcsak búvópatakként kap szerepet a rózsza motívuma a mű kompozíciójában, hanem már főszereplő lesz a kis herceg történetében, mint ahogy az volt a mese indításában is. Ekkor következik be, hogy amiben eddig kimondatlanul is hitt, mindaz váratlanul összeomlik. Újra csalódik a rózsájában, meghozza akkor, amikor az eddigi távollét sok vonatkozásban megszépítette emlékeit. *Virágzó rózsakert előtt állt. A kis herceg csak nézte őket. Mind olyanok voltak, mint a virágja.*

– *Kik vagytok? – kérdezte meghökkenően.*

– *Rózsák vagyunk – felelték a rózsák.*

– *Ó – mondta a kis herceg. És nagyon boldogtalannak érezte magát.*

(...) *Azt hittem, gazdag vagyok, van egy párja nincs virágom; és lám, nincs, csak egy közönséges rózsám.*

Lefeküdt a fűbe, és sírni kezdett.

Ekkor jelenik meg a róka, meghatározóan fontos helyen tehát. Utazása során ugyan sok furcsaság szomorította el a kis herceget, de lelkének békéjét a rengeteg rózsza látványa dülja fel végképp. Nem véletlen, hogy a kis herceg a rókának már nem az egyedüllétét panaszolja, hanem a szomorúságát: – *Gyere, játsszál velem – javasolta a kis herceg. – Olyan szomorú vagyok. (...)*

Az érzelmi változásnak ez a konfliktus a csúcspontja, egyben fordulópontja is a lelki utazásnak. A róka ugyanis elmagyarázza a kis hercegnek, pontosan megfogalmazza neki, amit ő a szívében eddig is érzett: – *Kezdem érteni – mondta a kis herceg. – Van egy virág (...) az, azt hiszem, megszelídített engem (...)* Amikor újra felkeresi a rózsákat, a konfliktus a lelkében már feloldódott. Lélekben már otthon van a saját, egyetlen rózsájánál: *Nem lehet meghalni értetek – mondja az ötezer rózsának. – (...) ő egymaga többet ér, mint ti valamennyien, mert ő az, akit öntözgettem. Mert ő az, akire burát tettem. Mert ő az, akit szélfogó mögött óvtam. Mert róla öldöstem le a hernyókat (kivéve azt a kettőt-hármat, a lepkék miatt). Mert őt hallottam panaszkodni meg dicsekedni, sőt néha hallgatni is. Mert ő az én rózsám.* Amikor visszamegy a rókához, elhangzik a mondat, amely majd a mű legvégén is megismétlődik a pilótától búcsúzva: *Felelős vagyok a rózsámért (...)*

A műben ettől a ponttól kezdve minden a visszakészülődést sejteti. Ennek az oka ugyanaz, mint az elindulásé volt: a rózsza. Az író a pilótával mondatja ki: *Ebben az alvó kis hercegből a legjobban a virágjához való hűsége hat meg: egy rózsza képe, amely akkor is úgy ragyog benne, mint egy lámpa lángja, amikor alszik (...)*

3.1.2. Lehet, hogy túl részletesen is foglalkoztam a külső és a belső utazás kompozíciós szerepével, de talán nem fölöslegesen. Azt szeretném nyomatékosan kiemelni, hogy a szöveg megkomponáltságára is s a kompozíció sok-sok vetületére is fel kell hívni a gyerekek figyelmét; vagyis hogy a kompozíciót magát is tanítanunk kell.

Az érzelmi fejlődés felismeréséről csupán néhány fogalmazásban találtam nyomokat. Alig-alig figyelnek fel arra, hogy az utazás történéseivel párhuzamosan a kis herceg egyre inkább a rózsájára gondol, mindent a rózsájával való kapcsolatához mér. A gyerekek valójában csak a rókával folytatott beszélgetés során jönnek rá maguk is a rózsza szerepének fontosságára, de a lényegére még ott is csak kevesen. Fogalmazásaikban legtöbbször csak az erkölcsi tanulságot idézik. Ezt magyarázhatja az életkoruk, de az is, hogy ebben az életkorban tanári segítség nélkül még nem figyelnek fel a főhős motívumainak, szándékainak szerkezetépítő szerepére. Két fogalmazásból tudok idézni; érdekes, hogy az egyiket fiú írta.

„A hatodik bolygón egy geográfus élt, akitől megtudta a múltkonyság értelmét, és lelkifurdalást érzett a virágja miatt.” Ugyanebben a fogalmazásban: „Sok vándorlás után elért egy úthoz, ahol rengeteg rózsára talált. Megtudta, hogy nem is olyan gazdag, mint hitte. Nagyon elszomorodott.”

Megértette a rózsza motívumának kompozíciós szerepét az a kislány is, aki így fogalmazott: „Legtöbbször a rózsájáról beszélt. Nagyon hiányzott neki a szép virág. (...)” Majd a róka tanácsának leírása után: „A kis herceg valójában ekkor értette meg, mit érez a rózsája iránt.”

Az előzmények említése nélkül ugyan, de a fordulópont felismeréséről tanúskodik az alábbi részlet egy harmadik fogalmazásban. (Érdekessége, hogy szerzője, egy fiú első személyben meséli el a kis herceg történetét.) „Mindenkitől tanultam valamit, de a számomra legfontosabbra a róka tanított meg: *Jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.* Ekkor értettem meg, hogy vissza kell térnem a rózsámhoz, és rádöbbsenem, milyen fontos számomra.”

A rózsakert ötezer rózsájának a kompozíciós szerepére a 29 tanuló közül egyik sem utal. Nemigen látják az összefüggést a rózsák miatti csalódás, a rókával való éppen akkori találkozás és ismét az ötezer rózsza sorrendisége között. Vagyis a róka szerepét a mű kompozíciójában nem a teljes összefüggésében látják, hanem kiemelve a mű egészéből. De talán nem csak ez a 29 tanuló van így a rókával. Bölcs gondolatai alkalmasak, hogy megjegyzendő erkölcsi tanulásként, a mű lényegi summázataként, az író vallomásának legmélyebb értelmeként gondoljanak rá.

Nem közömbös azonban, hogy a tanulók keresik-e (s megtalálják-e) a kompozíció tágabb összefüggéseit. Két részletet mutatok be ennek a hiányára. „(...) ezek a rózsák üresek voltak, a sajátját pedig minden nap gondozta, ápolta, törődött vele. Így aztán otthagyták őket. Nemsokára egy rókával találkozott, aki arra kérte, szelídítse meg.” „Itt találkozott a rózsákkal, akik nem tetszettek neki, mert nem olyanok voltak, mint az ő rózsája. Sikerült megszelídíteni a rókát, aki elmondta a titkot.”

3.2. Ellentétes készítés: a visszatérés

A kis herceg története a műben ezzel lényegében véget is ér. Annak a fölismerése, hogy boldogságát az otthon hagyott rózsája jelenti számára, mindent eldönt. Vissza kell térnie hozzá a bolygója. Ettől kezdve szűnik meg a kompozícióban a térbeli és a lélekbeli utazás ellentétessége.

A pilótával töltött utolsó nap búcsúzás a két földi barátjától, a rókától és a pilótától. – *Jó az embernek, ha volt egy barátja, még ha rövidesen meg kell is halnia.* Az elutazásra utal a szájkosár ismételt kérése is: – *Tudod, szájkosarat a báránynomnak (...), hiszen felelős vagyok a rózsáért.* A búcsúzás fájdalmaságát a pilóta sejtéseivel készíti elő az író: *Miért is ért utol aztán a szenvedés (...) És elszorult a szívem, ahogy átnyújtottam neki (...) Neked valami titkos terved van (...) S engem, magam sem tudom miért, elfogott valami sötét szomorúság. (...) – Ó – mondtam neki –, attól félek (...) Én azonban nyugtalan maradtam. (...) Megtorpantam, elszorult a szívem, de még mindig nem értettem a dolgot. (...) Éreztem, hogy valami rendkívüli dolog történik.*

A búcsúzás drámaiságát a szöveg ismétlései hihetetlenül fölerősítik. Csak egyetlen részletet idézek.

- *Ma éjszaka ... tudod ... ne gyere el.*
- *Nem hagylak magadra.*
- *Olyan leszek majd, ... egy kicsit olyan, mintha meghalnék.*
- *Nem hagylak magadra.*
- *Azért mondom ... a kígyó miatt. Nehogy esetleg téged is megmarjon (...)*
- *Nem hagylak magadra.*

A csodálatos drámaisággal telített búcsúzás végén újból elhangzik a visszatérés indoklása: – *Tudod ... a virágom ... felelős vagyok érte. Hiszen olyan gyöngé. És olyan gyanútlan. Egyebe sincs, mint négy semmi kis tövise, hogy a világtól védekezzék ...* A mű kompozíciójának lezárása ezzel válik teljessé: a kis herceg a virágjától szökött meg, és hozzá tér vissza a bolygóra.

És hogyan fejezik be a gyerekek a történetet? Mit látnak meg a búcsúzásban, hogyan ítélik meg a kígyó szerepét s a kis herceg halálát? A műegész lezárásáról a legtöbb gyerekek tudatos elképzelése van.

„Felelős azért, amit megszélidített, felelős a rózsájáért. Ezért vissza akart menni a bolygójára (...) A kígyó korábban megígérte, hogy segíteni tud. A kis herceg megértette, hogy csak úgy mehet vissza, ha elhagyja a testét. A pilóta (...) elkíséri a kígyóhoz. A kis herceg akkor is csak a virágjára gondolt.”

„Nekünk, gyerekeknek nagyon nehéz arra gondolni, hogy a kis herceg csak így tudott visszamenni a virágjához. De fölnézve az égre, én is azt szeretném hinni, hogy ott lakik valamelyik csillagon, és már nem szomorkodik a rózsája miatt.”

„Rájött, felelős érte, és valahogyan vissza kell jutnia a bolygójára.”

„Elment arra a helyre, ahol egy évvel ezelőtt egy kígyóval találkozott. A kis herceg kérésére az állat megmarta őt. Így lélekben visszatért szeretett rózsájához.”

„Eszébe jutott a féltve őrzött, egyedül hagyott rózsza. Hisz felelős érte! S a kis herceg meghalt azért, hogy viszontláthassa a rózsáját.”

Ezekből a szemelvényekből azt gondolhatnánk, hogy valamennyi fogalmazásban megjelenik a visszatérés indoklása. De csak azokban van így, ahol a rókával folytatott beszélgetésben nemcsak az erkölcsi tanulságra figyeltek föl, hanem a rózsza szerepére is. Azok a gyerekek, akik a történetet mint külső utazást mesélik el, a visszatérést is csak tényközlésként, mint záró eseményt írják le. Közöttük azonban vannak néhányan, akik szükségesnek érzik, hogy valamivel indokolják a visszatérést: „Végül már nagyon hiányzott neki a kis bolygója (...)” „Már egy éve volt a Földön, és vissza kellett térnie a bolygójára.” „A pilóta megértette, hogy a kis hercegnek honvágya van.” „Végül a Földön talált magának barátot, de a kötelessége hazaszóltotta saját kicsi bolygójára.”

4. Az elemzés tanulságai

Megvizsgáltam 29 iskolai fogalmazást, hogy a kis herceg történetének külső eseményeiben ezek a 12-13 éves magyar gyerekek mennyire látják meg a főhős belső motívumait, indítékait, illetőleg ezek változási folyamatát. Minderre azért voltam kíváncsi, mert *A kis herceg* mint műegész egy érzelemváltozás története. Ennek kompozíciós érvenyesülését – főként a gyerekek szemében – eltakarhatják a külső események helyszínei és szereplői. Érdeemes erről a magyartanárnak tudnia, mert a kompozíció ismerete nélkül a gyerekek jobbra csak részletszépségekhez juthatnak.

Jegyzet

1. A 29 fogalmazást a JGYTF I. Sz. Gyakorló Általános Iskolájának 7. a osztályában írták meg. Köszönettel tartozom BÁCSI JÁNOS és BERKES MIKLÓSNÉ kollégáknak.

Irodalomjegyzék

B. FEJES Katalin:

1993. A szintaktikai állomány természete gyermekszövegekben. *NyudÉrt.* 136. Akadémiai Kiadó.

GOPNIK, Myrna:

1986. The development of connexity in young children, in: *Text Connectendness from Psychological Point of View* (Ed. JÁNOS S. PETŐFI), *Papiere zur Textlinguistik*, 55. Buske Verlag, Hamburg.

TRAVELLING IN SPACE AND TIME (COMPOSITIONAL ROLE OF INTENTIONALITY IN THE STORY)

KATALIN B. FEJES

The author starts out from the concept of intentionality given by Myrna Gopnik. Furthermore she investigates how (to what extent and by what means) the intentionality hidden in the literary work appears in children's discourse formed on the basis of the work. The study shows that pupils aged twelve appercipiate the inner motives of the hero. Most of them feel the changes: understand the process of moving away in space and opposing to this, preparing to return in soul.

A KIS HERCEG MAGYAR NYELVŰ 'TOVÁBBÍRÁSAI' (ÖSSZEFOGLALÓ BESZÁMOLÓ HÁROM MAGYAR KÖNYVRŐL)

NAGY L. JÁNOS

Saint-Exupéry világhírű meséje a megjelenésétől kezdve számos (vagy inkább számtalan) folytatásra ösztönözte mindazokat, akik gyönyörködtek benne. Mind ebben a kötetben, mind a következőben utalásokat olvashatnak műfaji, szemléleti, anyagi tarkaságban. Az alábbiakban magyar prózaírók alkotásairól lesz szó, amelyek megoldásukban továbbgondolják a nevezetes történetet, persze másként és másként. (Sajátos továbbgondolást alkalmaz BENKES ZSUZSA az anyanyelvi verseny feladataiban. I. „Nyelvünkben élünk”. Útmutató és feladatgyűjtemény a 10-14 éves korú tanulók magyar nyelvi kommunikációs versenyéhez. OKSZI, Budapest, 1995. 73-76. Ezzel itt nem foglalkozunk.)

1. KOCH VALÉRIA *A herceg és a rózsza* címmel írt meseregényt (Budapest, 1994. 87). A munka I. része: *A kis herceg gyógyít* (1993.), II. része: *A rózsza világgá ment* (1994.). A mű 1995-ben német, 1996-ban angol nyelven is megjelent.

1.1. Már az író vállalkozása is, aztán a megvalósult mese is rendkívül személyes. Ezt a rendkívüli személyességet a keletkezés körülményei magyarázzák. A szerzői ennek a meseregényben való viselkedése sok tekintetben megfelel azoknak az eseményeknek, amelyek a szerzőhöz a valóságban fűződnek. Valójában szó van tényleges betegségről, tényleges gyógyulásról. Szó van arról a valóságos találkozásról, megélt szerelemről és búcsúzásról, amely megjelenik a könyv lapjain. Nem csupán ennyi a valóságanyag: hangsúlyosan szerepel a háború, a pusztítás modern borzalma a napi hírek 90-es éveiből; jelen van Nyugat-Európa az események színhelyeként.

Külön is illenék szólni az illusztrációkról. Az I. rész 20, a második 7 fekete-fehér rajzot tartalmaz, a szerző és KELLERMANN PÉTER munkáját. A címlap színes grafikája hívja fel a könyvre a figyelmet. A belső rajzok, skiccek gyakran ábrázolnak nyugat-európai helyszíneket, az utazások Európán kívüli térségeit (Mexikót, Egyiptomot stb.), magukat a szereplőket (Pamacs, aranyhal stb.). Jellemző, hogy a 27 fekete-fehér rajzból csupán hat ábrázolja a francia író hősét, illetve a repülőjének lezuhanását. (Ezek az adatok is a szerző személyiségének uralkodó helyzetéről tanúskodnak.)

1.2. A könyv hősei a szerzői ennek, Chivának és Hermesnek a kapcsolatában jelennek meg, végzik teendőiket. Nem véletlen, hogy Hermes éppen orvos. Fontos a szerepe ebben a világban Pamacsnak, a cicának.

1.3. Az alakok viszonyai – mint előbb említettük – a legfontosabb szerepet játsszák. Most nem a valóság és a mese valósága közötti viszonyban, hanem az önmagában vett mese világában.

A szeretet mindig a szeretet hiányával kerül szembe; a nyugalom és a háború kontrasztja gyakori, a magány és az együttlét ellentéte, a betegség és az egészség szembeállítása folyamatosan valósul meg. Ugyancsak fontosak a párhuzamok. Chiva beteg – a rózsza beteg, Chiva magányos – a rózsza magányos (a női tulajdonságok párhuzama már Saint-Exupéry könyvében is jelen van). További párhuzamok és ellentétek is színezik az előb-

bieket, Pamacs is szeretetre vágyik: „(...) a rózsák, macskák, nők mind egyformán rejtélyesek. Külön világ, külön bolygó mindegyikük. Csak a titokzatosságuk egyforma”. (36.).

1.4. Sajátos színt ad a könyvnek, hogy a „történet a történetről” elv is érvényesül benne.

„Látszik, hogy te pszichológiát tanultál, és hogy író vagy – mondta.

– Nem az látszik. Hanem az, hogy én is nő vagyok, hercegem.” (45.)

1.5. Az I. rész azzal kezdődik, hogy a kis herceg megérkezik Párizsba, s azzal végződik, hogy az utazásai végén távozik a bolygójára. Ott marad azonban a rózsza, s nem is hervad el sokáig. A II. rész pedig azzal kezdődik, hogy megjelenik az orvos, Hermes rendelőjében a rózsza, a 612-es kisbolygóról. A megjelenése is, az orvossal folytatott párbeszéde is ismétlés: ismétlődnek az eredeti könyv és az első rész gondolatai az egyedüllétről és a törődésről, a magányról és az elválásról. Szó kerül a rózsza és a herceg elválásáról, Chiva és Hermes elválásáról. A párhuzamok jegyében Pamacs(ka) a hercegnek ad leckét szeretetből, a rózsza pedig Hermesnek.

1.6. A befejezés kétfelől rendezi el a szálakat: Chiva születendő gyermekével együtt lezuhan egy repülőgéppel – a rózsza visszatér a bolygójára a herceghez. A megoldást pedig így fogalmazza meg (87).

„Ördögi kör ... Gondolod, kiszabadultunk belőle?

A kis herceg komolyan válaszolt:

– Talán igen. Már csak azért is, mert tudunk beszélgetni róla ...”

2. Az Argumentum Kiadó ugyancsak 1994-ben jelentetett meg egy mesét. A szerző *Anton de Saint Etienne*, a cím: *A kis herceg visszatér*. (88.)

2.1. Az eddigiekben tárgyalt mesével szemben a munka legfőbb jellemzője a személytelenség. Személytelenség olyan mértékben, hogy a szerző kiléte sem közismert. Az *Anton de Saint Etienne* lefordítható magyarra, de a *Szentistváni Antal* sem mond többet.

A könyv első pillantásra ugyanolyan, amilyennek a kisgyerekeknek szánt köteteket készítenek: színes a címlapja, színesek – ritkábban fekete-fehérek – az illusztrációi (MAYER GYULA munkája). Nem játékos, gyakorta kidolgozatlan skiccek, mint KOCH VALÉRIA könyvében.

2.2. A könyv nem más, mint annak variálása, hogy a pilóta száguld űrhajójával a kozmoszban, s egymás után száll le olyan bolygókon a kis herceg társaságában, amelyek valamilyen tekintetben sajátos új élményt jelentenek Neki is, a pilótának is. Előbb a pilóta keresi kis barátját: sorra kerül a kisfiú bolygója, aki a biciklije csengettyűjével űzi el a szomorúságát; a sírás bolygója; az óriási napraforgók bolygója; a Beszélő Sárkányok Bolygója; a kukac bolygója; a macska és az egér bolygója; s végül a pilóta kiköt a 612-es bolygón. Megelevenedő rajzaival betelepítette ezt a kisfiút, de az így életre kelt világ íz és illat nélküli. A „nem igazi” világból vágyik el a kis herceg, ebben segít Neki a pilóta.

A Föld természeti szépségekkal fogadja a kis jövevényt. Egy szigeten találkozik a kislánnyal, Lualával. Együtt mennek el a Csodák völgyébe: repülni, vízen járni, kicsinnyé válni és óriássá lenni. A hókuszpókuszok inkább kedvetlenné teszik a gyerekeket: semmi sem volt igazi. Ezután rablók fogják el őket, de a herceg rajzol egy oroszlánt, s az életre

kelt vadállat elől elmenekülnek az örök. A kalandok véget érnek: a kislány elutazik az űrhajón a kis herceggel a kék bolygóra, a pilóta pedig magukra hagyja őket – hogy boldogan éljenek, míg meg nem halnak.

2.3. Az eredeti és az itt említett mese közös jellemzője, hogy számos gondolat ismétlődik a Saint-Exupéry szövegből. Az itteni anyagban a keresés motívuma uralkodik: előbb a pilóta a barátját, azután mindketten az igazi világot igyekeznek megtalálni, hogy végül a két gyerek a boldogságot keresse együtt. Az időutazás sem marad el: a barlangban megelevenedik a pilóta füle hallatára a két kis társ együttesének jövőjéből néhány jelenet.

3. A fentiekkel szemben a továbbiakban olyan könyvről esik szó, amely egészen másként folytatja a Saint-Exupéry könyvet. GÉCZI JÁNOS kötetét a Fabula Könyvkiadó jelentette meg 1995-ben: *A kékszemű Napló*. (137.)

3.1. A napló – egy kutya naplója. Dugó ír környezetéről, élete eseményeiről. A puli bundáján – ez később fontos lesz – hörcsög formájú folt.

3.2. Saint-Exupéryről egy galagonyafa mesél Dugónak Balácapusztán. A mese szerint integet egy pilótának, s a pilóta is neki. Ismerősök, hiszen a pilótától kapta a könyvet, *A kis herceget*. A galagonyafa elmond egy amerikai történetet is Dugónak a francia író diktafonvásárlásáról. (75-79.)

3.3. A napló egy fejezete: „VIII. Az a fejezet, amelyben van egy (nem minden alapot nélkülöző) mese a kis hörcsögről”. (93-100.)

A szó maga GÉCZI JÁNOS könyvének korábbi fejezetéből vezethető le. Ott szó esik a *harázsló garabolyról*. Ez a *varázsló garabonciásból* alakult, varázslatával átalakította a mese szereplőit is, eseményeit is annyira, hogy alig győztek azután visszaalakítani mindent. Így hát a *hercegből* lett *hörcsög* ezen a helyen ismétli az előzményeket.

Az alak valódi is, nem is: „Volt egyszer egy kis hörcsög. Valódi állat volt, nem afajta plüss, amit karácsonyok osztogatnak a gyerekeknek. (...) Csak úgy egészében éppen ő nem volt földi. Merthogy a hörcsögöcske nem ezen a földön született.” (94.) A mesélő javítja a helikopterét, ekkor jön a hörcsög az ismert kéréssel: „Légy szíves, rajzolj nekem egy bárányt!” (95.) A kis hörcsög történetet mond el (történetet a történetbe ágyazott történetben). Az utazása idején állatokkal találkozott: királytigrissel, hiúzzal, iszákos vaddisznóval, üzletelő majommal, szentjánosbogárral, könyvmollyal. A kisbolygó bemutatása után érdekes fordulat következik: a kis hörcsög a rózsából lett rókával (!) találkozik. Az ő beszélgetésüknek Saint-Exupérytől ismert gondolatai után elköszön a kis hörcsög a mesélőtől, reggel pedig már nem is találkoznak: „Amikor felébredtem, csak egy levelet találtam. Abban köszönt el. És rám hagyott egy foltot. (...) a mellkasomon azt a hörcsög alakú foltot ...” (100).

4. Mindenki, aki az eredeti történettel találkozott, a hatása alá került. Ha íróember találkozott vele, rá is hatott. A fenti változatokban magyar prózai alkotások bizonyították ezt a nyilvánvaló hatást. A leginkább „Anton de Saint Etienne” követte a francia elődöt. KOCH VALÉRIA megélt személyességgel formálta kettős főszereplőjüvé a mesét. GÉCZI JÁNOS egy-egy mozaikkal alakított a történeten: Dugó meséje mese a mesében, s megidézi Saint-Exupéry alakját is.

SOME CONTINUATIONS OF *LE PETIT PRINCE*

JÁNOS L. NAGY

The famous tale of Saint-Exupéry induced a great number of the symphatizers to continue the original all over the world. The reviewed Hungarian continuations are differents: the first one has a striking individual impression of his author; the second one is missing an author's individual presence; the third one has a special literary technique by the „story in the story”. The different viewpoints present certain approaches to the original – perhaps special Hungarians, too.

A KIS HERCEG MINT CSÖND-TOPOSZ

BERSZÁN ISTVÁN

1. Az ötvenedik évforduló alkalmából rendezett jubileumi konferencia címe¹ Exupéry művét – mintegy objektíve – *szövegnek* tekinti. Mintha a programban szereplő stilisztikai, irodalomtudományi, fordítástörténeti, pszichológiai, filozófiai, teológiai, sőt vélhetően grafikai² vagy egyéb, netán szándékoltan atextuális³ nézőpontú előadások is legvégső soron egy és ugyanazon tárgyra irányulnának, amelyet mindegyik esetben sajátos módon ugyan, de föltétlenül és csakis *szöveggént* azonosíthatnánk. Természetesen, ha a 'szöveg' terminust szavak szintaktikai-szemantikai kapcsolatainak iskolás modellje helyett, mondjuk, a *szemiotikai textológia* koncepciója szerint értelmezzük, akkor mindezt sokkal árnyaltabban kell kifejtennem, de nem mindjárt másként is gondolnom.

„A szemiotikai textológia (...) a *multimediális*, de *dominánsan verbális kommunikátumokat* olyan (*jelölőből*, *jelöltből* és a köztük fennállható *jelölésviszonyból* álló) jelkomplexusokként kezeli, amelyeknek csupán fizikai megjelenési formája [= vehikuluma] tekinthető valamennyi kommunikátor számára közel egyformán hozzáférhetőnek. Más szóval ez azt jelenti, hogy a szemiotikai textológia keretében használt 'szöveg' terminus két (interpretatív úton meghatározandó) entitás (interpretatív úton meghatározandó) *relációjára*, és nem egy (statikus) *objektumra* utal. Vagy részletesebben kifejtve: a szemiotikai textológia a jelkomplexusokat adott vehikulumok és a mindenkori befogadók / interpretátoraik között végbemenő interakció eredményeként létrejövő entitásokként értelmezi, amely interakcióban maga az is interpretáció eredménye, hogy ki, milyen kommunikációs-szituációban, mikor, milyen objektumot tekint egy feltételezett jelkomplexus vehikulumának.”⁴

Az eddigi két bekezdés látszólag teljesen összeegyeztethetetlen, vagy ha mégis, akkor az idézett és bírált második megcáfolja az idéző és bíráló első. Amennyiben ez csak ugyan így is áll, világos, hogy az előadásom dugába dőlt. Ám a következőkben vakmerően az ellenkezője mellett fogok érvelni.

A *szemiotikai textológia* – rendkívül körültekintően – jó néhány változót enged meg a szövegről alkotott koncepciójában: *multimediális kommunikátumokról* beszél, *interpretatív* úton meghatározandó entitások *interpretatív* úton meghatározandó *relációjáról*, sőt a legobjektívabb fizikai hordozó vehikulumként kezelését is interpretáció kérdésének tekinti. Csakhogy ezek a változók egy nagyon is állandó, egynemű képletbe ágyazódnak: a *kommunikátum*, a *jelkomplexus*, illetve az *interpretatív viszony* (dinamikus) modelljébe. A *szöveg* ilyenformán már nem egy fix adottság ugyan, hanem a jelkomplexus folyamatszerű szemiotikai képződésének függvénye, ilyenként azonban ugyanúgy a képletben meghatározott *szövegszerűség* határain belül helyez el minden „kommunikátumot” – *A kis herceget* is –, mint korábban az a bizonyos (strukturalista) „statikus objektum”. Mert

az alapkérdés – a legmeghatározóbb nyelvi paradigmán ezúttal is belül maradva – ugyanaz: *mit jelent a szöveg?* Ez pedig implicite ejti annak felvetését, hogy vajon valamennyi úgynevezett „dominánsan verbális kommunikátum” *kommunikátum-e* és *szöveg-e* egyáltalán? Hogy alkalmazható-e mondjuk *irodalmi* vonatkozásban is a nyelvészeti-szemiotikai *jelkomplexusmodell*?

A konferencia címében az „egy szöveg” kifejezéssel jelölt Exupéry-*kommunikátum* azért lehet hallgatólagosan mégis objektumszerű, mert mindenestül a ‘szöveg’-konceptió tárgya. És egyúttal áldozata is.

A szöveg ugyanis csak bizonyos *megközelítéseket* vagy viszonyulásmódokat engedélyez (szerencsére a konferencia gazdáira ez nem jellemző!), amelyek különböző interpretációs változóktól függő *jelkomplexusra* irányulnak, nagyjából kétféleképpen: vagy a szövegegységekhez *interpretatív úton* rendelt jelentésegységekre vonatkozó pszichológiai, filozófiai és teológiai magyarázatok formájában, vagy pedig a *jelkomplexust* magát önnön kódszerűségében vizsgáló stilisztikai, fordítástechnikai, illetve kimondottan (szemiotikai) textológiai megjegyzések révén. Ez a szemlélet tehát kizárólag az *interpretatív megközelítéseket* tartja lehetségeseknek: nézőpontjából a *találkozás* lehetetlen. Exupéry – innen nézve – soha nem találkozhatott a kis herceggel, és egyetlen olvasója sem. Az egész csak fikció, arra való, hogy előidézzon bizonyos pszichológiai, teológiai, filozófiai és különféle textológiai interpretációkat, s közben fikcionalitásának kódszerű játékaival gyönyörködtessen.

Vajon csakugyan nincs ennek az *interpretatív viszonyulásnak* semmilyen befogadói alternatívája? Médiumok megszüntethetetlen *közöttiségébe* lennénk zárva, ahol egyetlen esélyünk a „megközelítés”?

Természetesen igen – mindaddig, amíg nem jutunk ki a *megismerésből* a *csodálkozásba*, a viszonyulás- és/vagy megközelítéskódokból a *találkozás* mediálatlan *kódcsöndjébe*. A *csoda* sohasem interpretáció kérdése, vagy ha mégis, akkor éppen hogy nem csodaként az, mert az interpretáció szükségképpen tagadja a csodát, önmagává változtatva át azt: *viszonyulásmóddá, megközelítéssé*. Minden esetben valamely kód *diszkurzív algoritmusával* helyettesíti nemcsak azt a bizonyos érvénytelenített „statikus tárgyat” (strukturalista modell), hanem önnön lefolyásának tárgyát is: az *interpretátumot*. A szemiotikai textológia számára a ‘szöveg’ nem más, mint a *jelkomplexus* képződésének fent idézett *algoritmikus képlete*. S még ha meg is engedne *A kis herceg* olvasásakor valamiféle úgynevezett csodát, azt csak azzal a megkötéssel tenné, hogy a *csodálatra méltó*, még mielőtt ilyenként tűnne fel, szükségszerűen *interpretáció* eredménye, vagyis legfennebb egyfajta *hipertextus*. Csakhogy a *csodálkozás* nem jelkomplexusként kezeli Exupéry művét mint szöveget, hanem nyitottá tesz egy toposzra.

A ‘toposz’ terminus ezúttal nem *curtius-i*⁵ értelmében használatos. Ott az irodalom *retorikai és tematikai konvencióira* vonatkozik, bizonyos szövegszerkezeti elemek és szimbolikus funkciójú tipikus tárgyiasságok nyelvileg, illetve formailag többé-kevésbé rögzült kövületeire. Éppen ezért sokrendbéli átfedést, illetve érintkezést mutat olyan kategóriákkal, mint az *irodalmi kommunikáció alapegységeiként* meghatározott *archetípusok* NORTHROP FRYE⁶ koncepciójában, vagy mint az ugyanezzel a terminussal jelölt, de antropológiailag meghatározott térérzékelési, táplálkozási, valamint szexuális reflexeken alapuló *elemi képzeleti struktúrák* GILBERT DURAND⁷ felfogásában; továbbá olyanokkal,

mint WOLFGANG KAYSER⁸ hol pusztán szerkezeti elemként, hol ismétlődő tipikus tárgyi-asságként értelmezhető *motívum*fogalma, el egészen BERNÁTH ÁRPÁD és CSÚRI KÁROLY⁹ modális logikára alapozott *motívum*- és *emlémakon*cepciójáig. Mindezekben az a legalapvetőbben közös, hogy valamilyen *elemi mozzanat* értelmében vett *egységet* képeznek. Van bennük valami *fonémaszerű*, mégpedig a mű egészének vagy az irodalom egészének *szövegszerűségéhez*, illetve a művekhez rendelt *lehetséges világok* ugyancsak diszkurzív modelljéhez / modelleredetijéhez képest.

Az atextuális *toposzkon*cepcióban az *egység* tagolatlan: a mű teljes megformáltsága révén felnyitott *globális látás* horizontja. Nem határ. A horizont azt jelenti, hogy a *látó* belevész látásába, mint ahogy a tekintetünk belehomályosodik a nyílt távlatokba. Ilyenkor megszűnik mindenfajta ön- vagy tárgymegfigyelési *reflexió*. Az esztétikum *halál*: nem a testből, hanem a dolgok kódjából történő *kilépés*. Mert az élet világából – úgy tűnik – *ablakok* nyílnak a test halála előtt is. Nemcsak a *művészeteké*, hanem az *álmoké* és az *extázisé*, a különféle *misztikus beavatásoké* és a *kábítószeres delíriumoké*, a *transzcendentális meditációké* és az *imáé* ...

A *toposz* a *találkozás* – fizikai és szemiotikai *térből* – kisikló „*terrénuma*”. Nincsen *helye*, miként a *kódokban lakozásnak*, a *toposz ki-találás* ebből a lakozásból: *kódcsőnd*, amelyben nem artikulálódik *mű*, *művész* és *befogadó*. „Itt” ugyanaz mindahány: (egyetlen) tanú a *csodálkozásban*. Ez a hármas *találkozás* nyit esztétikai ablakot a *viszonyulás*, *megközelítés*, egyszóval a *megismerés diszkurzív közegéből* a *bizonyosság mediátatlanságába*. A *toposz* tehát a *hit birodalma*, mert szigorúan vett bizonyosság kizárólag *hitben* adatik. A többi (csak) *interpretáció*. A művészet befogadója viszont sohasem *interpretátor*, aki egy verbális vagy nem verbális *kommunikátum jelkomplexusához* közelednék. Éppen az ilyen *algoritmikus közeledésekből* vezeti ki őt a művészet. Esztétikai hite *beavattatás* a *toposz csodájába*. Vagy konkrétabb megfogalmazásban: *találkozás* a kis herceggel.

2. Az *igaz történetek* a legcsodálatosabbak. Ezeket nem kell elbeszélni, maguktól megtörténnek. Mert még ha könyvben találkozik is velük az ember, akkor sem *olvassa*, hanem *hiszi* őket. Ezért is lehetnek – ahogy hatéves koromban mondtam volna – *ténylegiből* igazak. Nos, a *dzsungel* telistele van ilyen történetekkel.

Egy óriáskígyó például egyszer lenyelt egy elefántot. De ettől nem lett mindjárt *multimediális kommunikátummá*, csak félelmetessé. Aki nem ijedt meg tőle, az nem is látta, legfennebb értetlenül azt kérdezi: miért ijednek meg egy *illusztrált szövegtől*?

Minthogy biztosan akad ilyen kérdező a teremben, s mi tagadás, sokszor magam is ilyen vagyok, megpróbálom elmagyarázni nekünk, hogy az *illusztrált szöveg* irodalmilag nem *interpretálandó jelkomplexus*, hanem egy *esztétikai beavatásfolyamat bomlásterméke*. Az aktuális kommunikációs-situáció diszkurzív kódjainak közege bomlik meg, és töréseiben, réseiben vagy hézagaiban föltetszik egy tagolatlan csoda: a *csőnd-toposz*.

A történet egy *találkozással* kezdődik, és az egész történet maga ez a *találkozás*. Valaki – egy gép miatt – *foglyul* esik a sivatagban. A műszaki elvárásokhoz mérten ez súlyos hiba, a pilóta szemében szerencsétlenség, az embernek életveszély. Mind a három *interpretáció* indokolt, egyik alátámasztja a másikat. Csak éppen semmi közük az *igazsághoz*. Nem azért, mert valami *szemiotikai* (mű)hiba csúszott volna a tapasztalati *jelkomplexus* értelmezésébe, hanem éppenséggel azért, mert kitűnő *interpretációk*. Ilyen

helyzetben a *sivatag foglyának* valóban segítségre van szüksége. No nem repülőgépszer-vizre és hozzáértő szerelőkre, még csak nem is egy karavánra, hogy elvigye őt a legközelebbi lakott területre, hanem egy *másik hangra*, amelyik végtelenül szelíden füttyül! az *interpretációkra*!!

Micsoda balgaság azt gondolni, hogy a beláthatatlan *sivatag foglyul* ejtethet valakit. Másféle rabság szorongatja a *sivatagi vendéget*: azoknak a kódoknak a magán- és interszubjektív zárkái, melyeknek közegében a *személy* interpretációsorozatokra korlátozódik. A *diszkurzív algoritmusok* láncolatainak minden láncszeme egy-egy *bilincs*. Való igaz, hogy egyre nehezebb kiszabadítani az *interpretátorokat*. Amikor megszólal a segítőkész *másik hang*, ők védekezésül magukra rántják a *bilincseiket*. Te nem lehetsz *hang*, s főleg nem ilyen derült mosolyú szájból fakadó! Ez itt a *sivatag*, *ezer mérföldre minden emberlakta helytől*! Hogyha pedig valami hiba folytán mégis itt vagy, akkor okvetlenül *halálosan fáradtnak*, *halálosan éhesnek*, *halálosan szomjasnak* és *halálosan ijedtnak* kell lenned. Vagy kicsit szakszerűbben: kedves kis herceg, az nem lehet, hogy a te *nullagenerációs médiumaid* – úgymint emésztőszervek, idegrendszer, illetve a *DNS-textusod* – ennyire ne interpretálnák a *sivatagot*. Nézd, legjobb lesz, ha megegyezünk, hogy te csak egy helyes kis *jelkomplexus* vagy, akit a nyomtatott és illusztrált szöveghez magam rendelttem hozzá *interpretatív* úton.

Hallom, ahogy a bizonyítékul kezükben tartott kiadvány láttán a kis herceg *gyönyöző kacagásra* fakad: ezzel a kizárólag *interpretatív úton* közlekedő *vehikulummal* nem juthattok valami messzire.

Ettől aztán „a *sivatag foglyai*” már kicsit komolyabban veszik látogatójukat, vagy inkább önkéntelenül engednek neki. *Mert ha valami lenyűgözően rejtélyes, az ember nem meri megtenni, hogy ne engedelmeskedjék*. És ettől kezdve válnak alkalmassá a beavatásra.

Rajzolj nekem egy bárányt – mondja a hang, és az olvasó hozzákészülődik. Micsoda képtelenség! A *sivatag* közepén, halálos veszedelemben egy darab papírosra töltőtollal bárányt rajzolni. Ráadásul rögtön megtorpan a kéz: várjunk csak, ilyesmit sohasem tanultam. A bárány földrajzi, történelmi, teológiai, pszichológiai, számtani vagy nyelvészeti interpretációja gyerekjáték lenne, de földidézni és rajzolás közben megcsodálni egy *bárány* alakját – ahhoz anatómiai és grafikai stúdiumok, valamint bizonyos DNS diszpozíció kellene. Hát kijelentjük: nem megy, inkább választjuk a számunkra aktuális kódok szerinti *interpretációt*. Még hogy olyan bárányt rajzolni, amelyik aztán legelni is tudjon! Ezek olyan kisiskolás képzelgések, mi azért ennél *komolyabbak* vagyunk. Világos, hogy senki, még egy művész sem képes kilépni – hogy igényesen fejezzük ki magunkat – antropológiai meghatározottságaiból. Mi az, hogy *beavatás*, *esztétikai hit*, meg *toposz*? Ilyesmihez mi nem értünk.

Annai baj legyen. Rajzoljatok! Csodálkozzatok!

Legelőször az derül ki, hogy a *bárány* nemcsak állatfajta lehet vagy a legősibbek közül való gazdasági tényező, és nem is csak szimbólum, hanem akár *beteg*, *öreg* vagy netán még *kos* is. Aztán még ezeket a neveket is levetkőzi, és megpillantjuk eleven, *csodálatos tagolatlanságában*. Ez történik a *sivatag vendégének* negyedik *bárányrajzában*. Ezúttal az derül ki, hogy csakugyan nem fontos tudni az anatómiai arányokat, sem a grafika szabályait ahhoz, hogy *megcsodáljunk* egy *bárányt*. Egyáltalán nem fontos: *tudni*. A *tudás* az a távolság, amely elválaszt attól, amiről *tudni* vélünk valamit. Igaz, bármilyen

tanulatlanok legyünk is, akarva vagy akaratlan minden *megnevezetről* tudunk valamit, ha mást nem, akkor legalább azt, hogy az a *neve*. Hogyan lehet akkor áthidalni ezt a távolságot? Mi törheti át a *tudásnak* ezt a szükségszerűen mediáló közegét?

Csakis az *interpretatív megismerő magatartásból* történő *kilépés*: a *hitbeli odafordulás*. A *hit* nem ismereteket nyújt, hanem magát a *lenyűgözően rejtélyeset*, amit aztán hosszan *megcsodálhatunk*, anélkül, hogy a *tagolatlant* valamilyen *diszkurzív modellel*, mondjuk *jelkomplexussal* helyettesítsenénk.

No tessék, akkor hát ez lenne a *toposz*? Egy közönséges hasáb, lyukakkal az oldalán? Vajon nem tévesztette össze az előadó a 'doboz' hangalakját a 'toposz'-éval? Mert ez bizony csak felfújt üres halmaz, amelybe mindenki azt képzel vagy „hisz”, amit akar. Vagy ha nem – s műbeli kontextusában nyilván nem –, akkor viszont *vehikulum*, amely úgy egészül szöveggé, hogy közben helyet hagy valamennyi lehetséges *bárány-interpretációnak*.

A *láda* azonban mint *üres halmaz*, akár a *vehikulumra* épülő *szöveg*, nem tartozik a *toposzként* felfogott műhöz, csak az esztétikai *beavatásfolyamat bomlásterméke*: a kommunikációs kódok *hittel* és *csodálkozással* felbontott közegének („nyelvi”) tematikus maradványai. A *bárány* nem a láda, és nem is a láda interpretációja. Legalábbis a kis herceg számára nem. Ő nem úgy rendeli hozzá a *bárányt* a ládához, mint a sivatagban rostokoló türelmetlen pilóta, minthogy egyáltalán nem is hozzá rendeli (valamilyen szemiotikai *manőver* folytán), hanem látja, közvetlenül szemléli azt: *Nézd csak! Elaludt ...* A pilóta számára a láda egy kód, amelyben nincs semmiféle *bárány*, az legfennebb *interpretatív úton* rendelhető hozzá. Éppen ezért igencsak *elcsodálkozik*, amikor a kis herceg átnéz a *ládakód* résein. És ettől a pillanattól fogva maga is *látni* kezdi a *bárányt*. Igazából csak ebben a pillanatban *találkozott a kis herceggel*. Mert most már nem *interpretálja* őt, hanem *hiszi* és *csodálja*. A *pöttöm kis emberke* mindaddig csak *meglepetés* volt számára, mégpedig *szemiotikai meglepetés*: nagy *információs értékkel* rendelkező *kommunikátum*. Az *információt* itt a *jelölőhöz* rendelt *jelentéstől* elkülönítve – KELEMEN JÁNOSsal megegyezően¹⁰ – viszonykategóriának tekintem mint a *közlemény újszerűségének mértékét*. Az újszerűség mindig az interpretáció kommunikációs szituációjára épülő *elvárásrendszerekre* vonatkoztatva állapítható meg. Ha ezer mérföldre minden lakott helytől feltűnik egy derús gyerek egyedül, az nagyon *meglepő*. Feltűnésének hordoznia kell valami eddig nem sejtett *információt* az adott helyzetről. Például: valahol a közelben mégis van valami aprócska oázis, ahol emberek laknak, vagy ideiglenesen táboroznak; esetleg egy másik repülő is kényszerleszállást hajtott végre a zónában stb. Egyszóval kell lennie valamilyen *magyarázatnak*. Nos, ez a meglepetésből fakadó újabb elvárás, jöllehet a megelőzőt önmagával helyettesíti, ugyanúgy *szemiotikai* természetű, mivel a dolgok rendjét, illetve lehetőségeit szabályozó *kódokon* alapul. Ezek a *kódok* pedig kizárják az olyan lehetőségeket, hogy „az emberke az égből pottyant”, vagy hogy „egy távoli bolygó hercege”. Igaz, elképzelhetők olyan „kódok” is, amelyek megengednék a „vendég a világűrből” vagy az „angyal” lehetőségeket, de szigorúan csak művészi, tudományos fantasztikus, vallási vagy mágikus *eszmeként*.

A *csoda* sohasem lehet válasz egy elvárásrendszerre, miként a *meglepetés*. Az *Újszövetségben* például sohasem adatik *mennyei jel* azoknak, akik elvárják azt.¹¹ Mert a *csodálkozás* kilép mindenféle meglepetés előtti elsődleges vagy a meglepetés kiváltotta

másodlagos szemiotikai elvárásrendszerből: *a hit bizonyosságába. Csodálkozni annyit tesz, mint találkozni az égből pottyant kis herceggel.*

A *toposz* nem szemiotikai képződmény, nem *interpretátum*, még csak nem is *fikció*, hanem *kitalálás*. A *sivatag vendégének* a kis herceg történetét valóban *ki kell találnia*, mert a történet hőse sohasem válaszol neki. Így aztán a történet nem feltett kérdésekre adott válaszok *algoritmusa* révén bontakozik ki *szövegszinten*, hanem „*elejtett szavak*” törmelékei közt tűnik fel. *Ki-találunk* a felbomlott kód közegéből a *történetbe*.

De hát az nem *interpretáció*? Hiszen egy töredék aszerint áll össze *vehikulummá*, illetve *jelkomplexussá*, ahogy az *interpretátor vehikulumként* és *jelkomplexusként* meghatározza azt.

Csakhogy az *interpretátor* mindig kiegészíti, vagyis az illető kód játékszabályai szerint *rekonstruálja* a töredéket. Előbb *kommunikátummá*, azaz annak rendje-módja szerint való *szöveggé* teszi, és ehhez rendel hozzá – *interpretatív úton* – valamilyen *jelöltet*. E szerint a felfogás szerint a kis herceg „*elejtett szavai*” alapján egészen *más szövegeket* is létrehozhatnánk, mint az *elbeszélő*. És egyáltalán nem biztos, hogy az általa rekonstruált szövegek *jelöltjei* ténylegesen megfelelnek a kis herceg otthonának mint *relátumnak*. A *külön bolygó* attól nagyon elrugaszkodó *relátum-imágó* is lehet, ha egyáltalán annak a *relátumnak* az *imágója*.

A kódból *ki-találás* viszont semmit sem rekonstruál, nem próbálja összerakni vagy kiegészíteni azt, amit a mű megbontott. A *töredék* esztétikailag nem a részeire tagolás értelmében felbontott közeg megőrződött *komponense*, hanem az illető közeggel immár nem homogén állagú maradvány, akár a *maghasadáskor* visszamaradó „*hulladék*” az atomfizikában.¹² A *toposz* mint a *beavatás* folyamatban *közeghasadás* révén történő *ki-találás* egyszersmind annak *fel-találása* is, ami már nem a közegből mint olyanból való. Ahogy a megtalált *kút* is rés a sivatag közegén – nemcsak képzeleti vagy hallucinatív *interpretáció*, hanem *ki-találás* a sivatagból.

Az *interpretátor* így szól: *egy lehetséges interpretáció az én nézőpontomból ilyen és ilyen*. A *beavatott* viszont felkiált: *Heuréka! Látom már! Mert az elejtett szavak szöveg-töredékében úgy találja meg a kis herceg történetét, mint kutat a sivatagban*. A megtalált történetnek az elbeszél változatában pedig a kis herceg mindig *kódszerű játszma*k *töréseiben* tűnik fel. Legnyilvánvalóbban a szomszéd bolygókon tett látogatásainak *elbeszéléseiben*, ahol a hatalom, a hiúság, az önpusztító alkoholizálás, az üzlet és a gépies parancsteljesítés *furcsa algoritmusain* ásítanak az *értelmetlenség* és az *unalom* rései. De a *virággal*, a *rókával* vagy a *kígyóval* folytatott beszélgetés is *közeghasadás*: *ki-találás* a tárggyá, illetve témává tevő nyelvi kódok *interpretációiból*. A kis herceg a virágot nem *diszként*, a rókát nem *zsákmányként*, a kígyót pedig nem *veszélyként* interpretálja, hanem *találkozik* velük. Sohasem *megnevezi*, hanem *meghallgatja* őket. Amit pedig tőlük hall, az nem *szöveg*, hanem *csönd*, nincs *vehikuluma*. A nyomában járó pilóta semmit sem észlel a kígyó válaszaiból, csak a feltett kérdéseket hallja. Végül pedig, *beavattatásának* utolsó mozzanatában maga a *kis herceg* is *sivatagi csillagcsönddé* válik előtte.

3. Egy fiatal költő ismerősöm azt mondta, hogy Exupéry műve a világirodalom *legnyálasabb* alkotása. Elmosolyodtam rajta. Eszembe juttatta egy másik barátomat, aki neoprotestáns lelkész, és kitaratóan bizonygatja József Attila verseiről, hogy egytől egyig egy *öngyilkosjelölt* örült gondolatai. Ám legyen – gondolom. – Meglehet, hogy *szöveg-*

szinten József Attila patológiai eset, Exupéry pedig szentimentális. De *toposzként* ezek a művek felnyitnak egy-egy *látást*, kioldoznak azokból a kódokból, amelyek alapján ilyennek vagy olyannak ítéljük őket. József Attiláról most nem beszélek, de *A kis herceg* legalább három ilyen ablakot vág diszkurzív gondolataink közegén: az egyik az, *ami a mese*, a másik, *aki a kisgyermek*, a harmadik pedig *a mindenség sivatag fölötti, metszően tiszta, nyílt ege*.

Jegyzetek

1. Egy szöveg megközelítései.
2. KIBÉDI VARGA ÁRON: *A Le Petit Prince* illusztrációi.
3. BERSZÁN ISTVÁN: *A kis herceg mint csönd-toposz*.
4. PETŐFI S. JÁNOS: *A jelentés értelmezéséről és vizsgálatáról. A mondatszemiotikától a szöveg-szemiotikáig*, Magyar Műhely, Párizs – Bécs – Budapest 1994. 82.
5. CURTIUS, E. R.: *Literatura europeana si evul mediu latin*, Bukarest, 1970.
6. FRYE, N.: *Anatomia criticii*, Bukarest, 1972.
7. DURAND, G.: *Structurile antropologice ale imaginarii. Introducere în arhetipologia generală*, Bukarest, 1977.
8. KAYSER, W.: *Opera literara. Introducere în stiinta literaturii*, Bukarest, 1979.
9. In: *Az elbeszélés értelmezésének stratégiái*, *Studia Poetica*, 1985. 6. Szeged.
10. KELEMEN JÁNOS: *Próza alkotások kommunikációelméleti (szemiotikai) elemzése*. In: *Irodalom-szemiotikai tanulmányok*, szerk. MURVAI OLGA, Bukarest, 1979.
11. Vö. „És kijövének a farizeusok, és kezdék őt faggatni, mennyei jelt kívánván tőle, hogy kísértse őt. Ő pedig lelkében felfohászkodván, monda: Miért kíván jelt ez a nemzetség? Bizony mondom néktek: Nem adatik jel ennek a nemzetségnek. És ott hagyván őket, ismét hajóba szálla, és a túlsó partra méne.” (Mk. 8. 11-13.)
12. Lásd SIMONYI KÁROLY: *A fizika kultúrtörténete*, Budapest 1978. A maghasadás című fejezet, 416.

VISSZAVEZETÉSI KÍSÉRLET ODA, AHONNAN (ESETLEG) KI LEHET VEZETNI (KÉT MEGJEGYZÉS BERSZÁN ISTVÁN „A KIS HERCEG MINT CSÖND-TOPOSZ” CÍMŰ ÍRÁSÁHOZ)

PETŐFI S. JÁNOS

1. Ez a rövid írásos párbeszéd nem azért jött létre, mert ‘diszkussziók’ közlésének szövegtani periodikánkban lassan már hagyománya kezd kialakulni (lásd legutóbb a *Szemiotikai szövegtan* 8. kötetét, ahol szintén található egy BERSZÁNNAL folytatott rövid véleménycseré is), hanem elsősorban azért, mert BERSZÁN gondolatai kellő figyelmet érdemelnek, s kár lenne, ha az, amit ő mély meggyőződéssel komolyan gondol, elveszne egy pamfletszerű írás retorikájában.

2. Mivel azt hiszem, hogy az, amit BERSZÁN a szóban forgó írásban mintegy 'botránykő'-ként kezel, nem annyira a szemiotikai textológiában használt szövegfogalom – ha kritikáját aköré építi is –, hanem az az *interpretáció* fogalom, amire ez a textológia épít, ezért ezt az interpretációfogalmat szeretném itt (újra) röviden megvilágítani.

Az interpretációfogalom tárgyalásánál – abból kiindulva, hogy egy szöveghez (vagy ha a 'verbális objektum' terminus BERSZÁNT kevésbé zavarná, egy verbális objektumhoz) annak befogadója (intencionálisan) vagy egy interpretáció létrehozásának szándékával vagy egy nem interpretatív szándékkal vagy mindkettővel közeledhet – a szemiotikai textológia mindenekelőtt a következő két megkülönböztetést teszi:

természetes befogadói környezetben létrehozott interpretáció versus *elméleti* interpretáció;

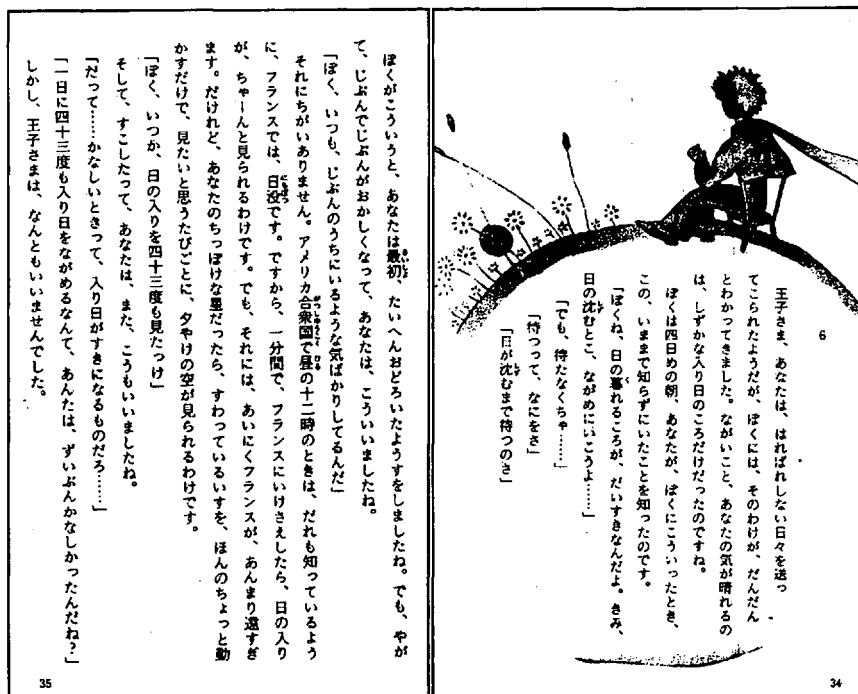
értelmező interpretáció versus *értékelő* interpretáció.

E kétszer két jellemvonás kombinációjából a következő négy interpretációtípus hozható létre: *természetes értelmező*, *elméleti értelmező*, *természetes értékelő*, *elméleti értékelő*.

3. Hagyjuk most figyelmen kívül az értékelő interpretációkat (valamint a többi, fel nem sorolt interpretációtípust is), és foglalkozzunk csupán az *értelmező* interpretációval. Ennek feladata, hogy egy valamilyen motiváció következtében szövegnek tekintett verbális objektum (nyelvi tárgy) fizikai manifesztációjához mindenekelőtt *nyelvi értelmet* rendeljen, majd annak közvetítésével egy abban a fizikai manifesztációban a befogadó (az interpretátor) feltételezése szerint kifejezésre jutó *világdarab mentális képét*.

Első megjegyzés. A szemiotikai textológiai értelmező interpretáció fogalma nem tévesztendő össze az irodalomkritikában használt értelmező interpretáció fogalmával! Feladata – hogy megismételjem –: egy 'szöveg'-nek tekintett nyelvi tárgy feltételezett nyelvi értelmének és egy ezzel a nyelvi értelemmel egybehangzónak tartható, mentális (világdarab)képnek a létrehozása.

E megjegyzés magyarázataképpen tekintsük példának a következő tipográfiai objektumot (lásd **O**).

A japánul nem értő (esetleg a japán írást felismerni sem tudó) és „A kis herceg”-et nem ismerő olvasó számára az adott objektumon kívül eső forrásból jövő információra van szükség annak elfogadásához, hogy az adott objektum egy illusztrált, japán nyelvű szövegrész, azaz egy (parciális) fizikai szövegmanifesztáció. Ebből az információból kiindulva az adott olvasó megfelelő nyelvi képesség és kellő idő birtokában hozzákezdhet az adott szövegrész nyelvi értelmének (azaz a szavak, a szavakból létrehozott szövegmondatok, illetőleg az ez utóbbiakból létrejövő, különböző fokú kompozícióegységek értelmének) megalkotásához, ami párhuzamosan történik a megfelelő mentális képek létrejöttével/létrehozásával.

A szemiotikai textológiai értelmező interpretáció ugyanígy jár el az anyanyelvű szövegekkel is. Hogy egy nyelvi tárgy szövegnek tekinthető-e / tekintendő-e, vagy sem, azt az esetek jó részében az adott objektumon kívül eső információkra / feltevésekre támaszkodva dönti el; a szövegnek tartott nyelvi tárgy egységeit a fizikai manifesztáció szintjén ‘értelmüket fel nem mutató’ (mert felmutatni nem tudó!) betűkből és/vagy írásjelekből, illetőleg spáciumokból álló, jelentésüket magukkal nem hordozó elemsoroknak tekinti; majd azokhoz (valamint a szöveg egészéhez) a jelentéstani értelmezés szintjén különféle – egyrészt a nyelvre, másrészt a világra vonatkozó – tudásrendszerek felhasználásával rendel értelmet, valamint mentális képet. Ha természetes befogadói környezet-

ben (például ágyban elalvás előtti olvasás során) létrehozott értelmező interpretációról van szó, akkor *nem* (rendezett és explicitté tett) *analitikus* lépésekben, ha *elméletiről*, akkor (rendezett és explicitté tett) analitikusakban.

Második megjegyzés. Ha *elfogadjuk* az értelmező interpretáció fentiekben tárgyalt fogalmát, valamint annak természetes, illetőleg elméleti típusát, be kell látnunk, hogy e típusok valamelyikének alkalmazása nélkül „találkozás”-unk csak egy (számunkra *semmiféle* történetet nem közvetítő!) akusztikus vagy tipográfiai objektummal lehet, s ebben az esetben is megkérdőjelezendő, hogy lehet-e ezeknek az objektumoknak bármilyen befogadó számára is „kódcsönd”-je, hiszen mindnyájan életünkkel együtt növe ‘intertextuális / ‘interobjektuális’ környezetben élünk. Ez az elfogadás ugyanakkor nem zárja ki az így felfogott értelmező interpretáció alkalmazását *követő* bármiféle ‘kivezetés’ előnybe részesítését (sőt: akár szükségességét sem), de e nélkül az alkalmazás nélkül nem jön létre az a valami, amiből ki lehet vezetni!

Ha BERSZÁN ISTVÁN nem fogadja el az értelmező interpretáció fentiekben tárgyalt fogalmát, s alkalmazásának elkerülhetetlenségét, feleletet kell tudjon adni arra a kérdésre, hogy mi módon jön létre számunkra egy betű- és illusztrációhalmazból (más szóval: egy fizikai objektumhalmazból) az a *valami*, ami lehetővé teszi az általa hangsúlyozott találkozást, a csodálkozást; vagy más megfogalmazásban – de szintén BERSZÁNT idézve – hogy hogy lehet „olvasás” (az én szóhasználatombeli értelmezés) nélkül „hinni” a „ténylegiből” igaz történeteket, hogy lehet (értelem és mentális kép létrehozása nélkül) megtalálni a véleménye szerint „A kis herceg” által vágott „három ablakot”: az egyiket, „ami a mese”, a másikat „aki a kisgyerek”, s a harmadikat, ami a „mindenség sivatag fölötti, metszően tiszta, nyílt ege”.

4. Első terjedelmesebb munkámban, amit 1968-ban írtam „A vers strukturális nyelvi elemzésének kérdéseiről” címmel, egyik mottóként Kosztolányi következő szavait idézem: „Ne legyen titok a művészetben sem, aminek nem kell titoknak maradnia. Kötelességünk róla lekaparni minden burkot és mázat, hogy annál élesebben láthassuk a maga meztelenségében azt a csodát, amelyet úgy se fejthetünk meg.” Azóta – textológiai koncepcióm kidolgozása során – az irodalmi művekkel kapcsolatban meg nem szűnően annak a területnek a szélső határait tapogatom, „aminek nem kell titoknak maradnia”, tudatában annak, hogy a csoda megfejtéséhez nemhogy királyi út nem vezet, de komplex textológiai sem. Ezért tartom fontosnak mindazokat a törekvéseket, így a BERSZÁNét is, amelyek ezzel a megfejthetetlen „csodá”-val való találkozáshoz kívánnak elvezetni (vagy ahogy ő mondja: kivezetni). Úgy tűnik azonban, hogy BERSZÁN ISTVÁN számára is világosabbnak látszik az, ahová ki kíván találni (ki kíván vezetni), ha ugyan könnyen belátható világosságról ezzel az ‘ahová’-val kapcsolatban sem igen beszélhetünk, mint annak az ‘ahonnan’-nak a megtalálása, leírása, létrehozása, ami a ‘kitalálás’ (kivezetés) kezdőpontját képezheti.

Mind BERSZÁN ISTVÁNNak, mind a szövegtan / textológia művelőinek azt kívánom, hogy a kutatásban ne vesszen el sem az ‘ahonnan’, sem az ‘ahová’ adekvát tárgyalásának az igénye, s ami ezt a kis eszmecserét illeti, ezt a kettőst szeretném az ő válasza középpontjában is látni.

KI – ÉS VISSZA –, DE HONNAN HOVÁ?

BERSZÁN ISTVÁN

Nem szabad(na) elfelejtenem, hogy PETŐFI S. JÁNOS professzornak egy vonatkozásban feltétlenül igaza van velem szemben: a *szemiotikai textológia* kidolgozott elmélet, az *atextuális irodalomkonceptió* viszont: még kidolgozandó. Minthogy azonban éppen *készül*, a kritikai megjegyzések mégsem érik egészen készületlenül: bevégezetlen ugyan, de vitakész.

A professzor úr második (és fő) megjegyzése arról győzött meg, hogy jól értettem a szemiotikai textológiát; *A kis herceg*ről írt dolgozatomban előre számoltam a nézőpontjából később valóban felmerülő kérdéssel. Az én mondatom így szólt: „S még ha meg is engedne [tudniillik a szemiotikai textológia] *A kis herceg* olvasásakor valamiféle úgynevezett csodát, azt csak azzal a megkötéssel tenné, hogy a *csodálatra méltó*, még mielőtt ilyenként tűnne fel, szükségszerűen interpretáció eredménye, vagyis legfennebb egyfajta hipertextus.” A *Visszavezetési kísérlet ...* -ben ugyanez így fogalmazódik újra: „Ez az elfogadás [tudniillik az értelmező interpretáció fogalmáé] ugyanakkor nem zárja ki az így felfogott értelmező interpretáció alkalmazását követő bármiféle ‘kivezetés’ előnybe részesítését, (sőt: akár szükségességét sem), de e nélkül az alkalmazás nélkül nem jön létre az a valami, amiből ki lehet vezetni!”

Az értelmező interpretáció kiiktathatatlan elsődlegessége valóban evidenciaként tűnik fel mindaddig, amíg az olvasóban interpretatív konkretizálódó jelkomplexust különböző interpretációs szintek strukturális egymásra épüléseként tételezzük. Ebben a modellben ugyanis hordozóként, vagyis feltételként az *alsóbb* szint logikailag nyilvánvalóan megelőzi a *felsőbbet* és hordozottat. Az a körülmény, hogy a szemiotikai textológia az itt vázolt statikus sémát oly módon dinamizálja, hogy az *alsóbbat* elsődlegesként, a *felsőbbet* pedig másodlagosként tüntethesse fel, a magasabb szint magyarázásának egy logikailag megelőző szintre alapozó megoldása szempontjából nem jelent változást a *strukturális paradigmához* képest. Mindaz, ami az irodalmat más szövegektől megkülönbözteti – ha egyáltalán megkülönbözteti! –, a szemiotikai textológus felfogásában is csak olyan (az értelmező által) *kitüntetett többlet* lehet, amely egyszerűbb, elsődlegesebb, minden szöveget megalapozó szemiotikai struktúrákra és folyamatokra vezethető vissza. Így a vers, regény vagy dráma sajátos(nak), esetleg komplexebb(nek tekintett) jelkomplexusokat jelent a jelkomplexusok között.

A *találkozás-elmélet* abból az előfeltevésből indul ki, hogy az, ami az „értelmező interpretáció”-ban zajlik, és az, ami az irodalomban mint lelkigyakorlatban megtörténik, nem egy logikai megalapozó viszony modellje szerint következik egymásból, hanem az ember két, egymásra *visszavezethetetlen* viselkedésformáját jelzi. A kettő között nincs összefüggés, csak – beavatásszerű – átjárás. Az egyik *diszkurzív artikuláció*, melynek aktusai – közvetve vagy közvetlenül – önnön meghaladhatatlan kódjaira irányulnak. Mint tága értelmezett *kogníció* – ez a viselkedés – lehetséges elméleti-mentális vagy technológiai tagolásmódokat jelent: vagy az okok és az elemi rész értelmében vett egységek analitikus elkülönítését, illetve szintetikus *összetagolását*, vagy pedig magának ennek az

interpretatív-transzformációs folyamatnak a *visszavezetését* elemi kódok, esetleg egyetlen, a megismerés egész terét és történetét megnyitó *kódok* mozgásjátékára.

A második viselkedésfajta, melynek (művészi) alapformája a *csodálkozás*, kitalál önnön aktusaiból, mert az elkülönítve kihatároló reflexív ráirányulás vagy önreflexív magárirányulás belevesz a diszkurzív artikuláció lehetetlenjének: a *Tagolatlan* csodájának látomásába. Az ilyen találkozás a *hit* dimenziótlan, azaz térben és időben *elhelyezhetetlen* tereuma: egy helytelen hely avagy *csönd-toposz*.

Mínthogy a nyugati kultúrkörben aktuálisan a diszkurzív artikuláció jellemző, itt és most ennek közegéből startolunk. A csodálkozásba történő átjárást nevezem *ki-vezetésnek* vagy *ki-találásnak*, az ott megtörténteket pedig *találkozásnak*. A visszaút nem lehet regresszív *visszavezetés* a magasabb szintűből az elemi vagy alap szintűbe (hiszen az mindenestől a kiinduló viselkedésközegen belül zajlik), hanem csak *egzisztenciális* vagy *hitbeli tanúság*, *apokaliptikus vallomás* a találkozásról.

A szemiotikai textológia *értelmező interpretáció* fogalma nem annyira egy *irodalmat olvasó embert*, inkább egy *szövegolvasó programot* képzel el, azt vizsgálja, hogy mik a feltételei a szövegtérképződés interpretatív folyamatának. Így jut el a következő összetevőkhöz és funkciókhoz: 1. *nyelvi objektum* mint fizikai manifesztáció, 2. az adott objektumon kívül eső *információk/előfeltevések a szövegről*, 3. nyelvre és világra vonatkozó *tudásrendszerek*, 4. a már szöveggént elfogadott (annak tekintett) verbális tárgyhoz – a jelentéstani értelmezés szintjén *analitikus lépésekben* – rendelt *nyelvi* értelem, valamint 5. azzal párhuzamosan konstituálódó *mentális kép*. Nem túl nehéz bebizonyítani, hogy ezek a tényezők valamennyien ugyanannak a diszkurzív, intertextuális / interobjektuális közegnek – strukturális interpretációsztintekre alapozott – *artikulációjából* származnak. Tág értelemben magát ezt az artikulációt neveztem *szövegnek*, illetve *szövegmodellnek*, amikor *A kis herceg* szemiotikai textológiai megközelítésében megnyilatkozó irodalomkon koncepció kritikájával kísérleteztem.

Az *atextuális irányt* választó irodalomvizsgálat azt követi nyomon, ami az író vagy olvasó viselkedésváltozása révén történik meg az irodalomban: a szövegtérképződés analitikus interpretációja helyett az abból kivezető *lelkigyakorlatot*. Ezzel a gyűjtőnévvel jelölöm azokat az átváltozásokat, amelyekben a szöveg közegében interpretatív elhelyezhető képek, minőségek, entitások, események *elhelyezhetetlenülnek*, s így kioldanak az interobjektuális / intertextuális kódokból.

Valaminek az *elhelyezése* olyan zárt immanenciát feltételez, amely mindazt magába foglalja, amihez az elhelyezettet viszonyítom. Egy ilyen médium azt jelenti, hogy a dolgoknak van strukturálisan és funkcionálisan kihatárolt helyük. Mihelyt nyilvánvalóvá lesz valaminek az *elhelyezhetetlensége*, az immanencia megtörik. A szimbólumok kódszerű használata – úgy is mondhatnám: *interpretatív újraelhelyezése* – az immanens gondolkodás eme botrányainak kivédésére hivatott. Ami az intertextuális / interobjektuális viszonylatokban közvetlenül elhelyezhetetlen, azt kétes, logikai akrobatikával megpróbáljuk ugyanezen szövegjelentések és dolgok adottságának *modalitásaként* elhelyezni, még olyan áron is, hogy feladjuk a létezők tényleges ontológiai státusát. Inkább mindent csupán saját adottságának modalitásaként tekintünk, csak hogy megőrizhessük a rá vonatkozó tudás immanenciáját. A *tagolatlanként* lelepleződő *elhelyezhetetlen* elől visszakozunk egy kulturálisan/történetileg kifejlesztett kód közegének belterjességébe.

Visszakozásunk azt jelenti, hogy csodálkozás helyett *mímelünk*: kódokkal utánozzuk a látomást. Ez azonban sohasem az irodalomban, művészetben történik, ahogy Arisztotelész óta tanítják, hanem a poétikákban. Mert a *művészi analógia tagolatlan* látás egy olyan *közegrésben*, ahol elhelyezett fogalmak és dolgok viszonyatai álltak az *elhelyezhetetlenülés* megtörténte előtt. Csak akkor „válík” analitikussá, ha egy visszakozó kóddal mímeljük mint *hasonlósági relációt*. A *kis herceg* nyitotta közegrések ablakai – ‘ami a mese’, ‘aki a kisgyerek’ és ‘a mindenség sivatag fölötti, metszően tiszta, nyílt ege’ – nem tekinthetők analitikus szimbólumoknak, mint a ‘naivitás’, a ‘tisztaság’ és a ‘végtelen’ fogalmak képei, vagy amennyiben mégis, úgy csak *mimetikus* értelemben. A tagolatlan látomás sohasem *nyelvi jelentéshez* rendelt *mentális kép* és nem is ilyen interpretációra épülő másodlagos produktum. Az irodalomnak mint *lelkigyakorlatnak* nincs szöveg(tani) alapja, legfennebb csak mimetikus textológiai nézete. Olvasáskor valóban az ábécé diszkurzív kódjából startolunk, de ami irodalmilag történik, az az ábécé kód *analitikus* mozgásjátékának analogikus elakadásaival esik egybe.

Az idézett *ablak-kifejezések* nem kategóriák, hanem vallomásos irányjelzői a dolgozatban kategóriákkal vázolt kivezetésfolyamatnak. Lehetne (és kellene) róluk sokkal bővebben is beszélni, de akkor sem a felnyitott látás mimetikus artikulálására / leírására irányulnának, hanem az *elméleti értelmező interpretáció* diszkurzusaiból vezetnének ki: nem a teoretikus igényességet nyeglén feladó ellenőriz(het)etlen *pamfletretorikába*, ahogyan a szemiotikai textológus szeretné (olykor) a kettőspont után folytatni, hanem az irodalmi olvasás interpretációkból kioldó(dó) *hallgatásába*. A találkozás-elmélet nem válalkozhat közvetlenül a *tagolatlan látomásba* kalauzolás irodalmi-művészi feladatára, hanem csak ennek a *lelkigyakorlatnak* a felfedez(tet)ésére.

UTAM A SZEMIOTIKAI SZÖVEGTANHOZ

5. 1974–1975. A kotextuális szövegelmélet tulajdonságai vizsgálatának időszaka (II)

PETŐFI S. JÁNOS

Az *Utam a szemiotikai szövegtanhoz* című visszatekintés előző (negyedik) részében az 1972–1973-as időszakban folytatott kutatómunkám eredményeit kommentáltam: amelyben központi helyet foglalt el a 'kotextuális szövegelmélet' tulajdonságainak vizsgálata. Ez a vizsgálat a most tárgyalandó időszak kutatómunkájára is jellemző.

Kutatói témáim osztályozó besorolásához itt is az eddigiekben használt keretet használom – kiegészítve egy („H”-val jelzett) új tematikai egységgel; a bibliográfia utalások alapjául változatlanul Petőfi 1991.Ha/Ea szolgál.

A besorolásnál követett alapelv – mint korábban, itt is – a következő: (a) a kövéren szedett (zárójelbe nem tett) bibliográfiai utalás előfordulása azt a tematikus helyet jelzi, ahol a szóban forgó mű bemutatásra kerül, ami természetesen nem jelenti azt, hogy az így besorolt művek mindegyike 'monotematikus', azazhogy csak azzal a témával foglalkozik, amelyikhez be lett sorolva; ezekre a tematikus helyekre másrészt a gyors tájékozódás megkönnyítése érdekében magában a bibliográfiában is történik utalás; (b) a kerek zárójelbe tett kövéren szedett bibliográfiai utalások olyan műveket jeleznek, amelyek más nyelven (vagy más formában) is publikálásra kerültek az adott periódusban, aminek következtében (ismételt) tárgyalásukra nincs szükség; végül (c) a szögletes zárójelbe tett kövéren szedett bibliográfiai utalások olyan műveket jeleznek, amelyek korábbi publikációknak az adott periódusban való (azonos vagy más nyelvű) újraközlései, aminek következtében tárgyalásukra már korábban sor került. A (b) és (c) pontba tartozó művek más művekkel való kapcsolatait mind a bibliográfiában mind a kommentárokból kereszttalalások jelzik.

A: A SZÖVEGTAN TUDOMÁNYELMÉLETE

A0: A szövegtani kutatásról általában

A1: A szövegnyelvészet tudományelméletéhez

A2: Az általános (azaz nem csak nyelvészeti értelemben vett) szövegtan tudományelméletéhez

Petőfi: 1975.Eb, 1975.Gb, Petőfi – Rieser: 1974.Gb, 1974.Gc

B: MODERN (SZÖVEG)NYELVÉSZET

Petőfi: 1975.Ea

C: SZÁMÍTÓGÉPES SZÖVEGTAN

D: LEXIKOLÓGIA – LEXIKOGRÁFIA

Petőfi: 1974.Eb, 1974.Gd

E: A JELRENDSZEREK ÉS A JELRENDSZEREK HASZNÁLATÁNAK TUDOMÁNYA(I)

E1: Szemiotika

E2: Kommunikációelmélet

F: A (DOMINÁNSAN) VERBÁLIS SZÖVEGEK SZÖVEGTANA

F0: A (dominánsan) verbális szövegek tipológiája

Petőfi: 1975.Ec, 1975.Gc

F1: Az elmélet- (a modell-)alkotás általános kérdései

Petőfi: 1974.Ea (1975.Fc = 1975.Fe.4), 1974.Ec (= Petőfi – Rieser: 1974.Ga.1), 1974.Ge, 1974.Gh (= Petőfi – Rieser: 1974.Ga.4), (1975.Fb = 1975.Fe.2), Petőfi – Rieser: 1974.Ga, Petőfi: 1975.Fe

F2: Az elmélet- (a modell-)alkotás speciális kérdései

Petőfi: 1974.Gb, 1974.Gf (1975.Fa = 1975.Fe.3), 1975.Fd (= 1975.Fe.5)

F3: A verbális szövegek szövegtani interpretációja

F31: műalkotásoké

F32: nem műalkotásoké

Petőfi: 1974.Ga, 1974.Gc, Petőfi – Podlech – Savigny (Hg.) 1975.Ga

F4: A multimediális de dominánsan verbális szövegek szövegtani interpretációja

F41: műalkotásoké

F42: nem műalkotásoké

F5: Fordításelmélet – Fordításkritika

G: A NYELVEK NEM KÖZVETLEN ÉRTELMI HASZNÁLATA

G1: A nyelvek figuratív használata

van Dijk – Petőfi (eds.): 1975.Ea

G2: Közvetett jelentés(ek) létrehozására irányuló szövegtani interpretáció

Petőfi: 1974.Gi (= Petőfi – Rieser: 1974.Ga.6), (1975.Ga)

H: VISSZATEKINTÉS JELLEGŰ ÍRÁSOK

Petőfi: 1974.Gg (1975.Fa)

A2: A szövegnyelvészeti/szövegtani kutatómunkában kezdettől fogva szerepet játszottak a tudományelméleti kérdések, jóllehet azok külön tanulmányok témáját csak ritkán képezték.

Petőfi 1975.Eb egyike azon írásoknak, amelyekben ismételten kísérletet tettem szövegelméleti kérdések/konceptiók mondatelméleti kérdésekkel/konceptiókkal való összehasonlítására. Ebben az írásban koncepcióm 1974–75-ös formáját vázolom röviden, annak megmutatásának szándékával, hogy a (mondat)nyelvészeti és logikai koncepciók miért nem elégíthetik ki a szövegelméleti kutatás igényeit.

Petőfi 1975.Gb egy, a 'tudomány'-fogalom kérdéseivel foglalkozó szimpóziumon elhangzott előadás írásban kidolgozott (kibővített) változata, mely három kérdéssel foglalkozik. Az első kérdésre („Mi a nyelvészet?”) a *Bibliographie Linguistique* című nemzetközi bibliográfia 'általános nyelvészet'-tel foglalkozó részének felépítéséből kiindulva

próbálok választ keresni. A második kérdésre („Mi a tudomány?”) adandó válaszhoz R. WOHLGENANT „Was ist Wissenschaft?” című könyvének rövid kommentálásával közeledek, felhasználva 1972-ben RIESERrel együtt írott tudományelméleti írásunkat (lásd itt Petőfi – Rieser 1974.Gb). A harmadikhoz („Hogy lehet (kell) a tudományfogalmat a nyelvészetben értelmezni?”) először az elméleti nyelvészet 60-as években egyre intenzívebbé váló fejlődéséhez fűzök megjegyzéseket, majd koncepcióm akkori változatára (egy empirikusan motivált de logikai megalapozású szövegelmélet koncepciójára) hivatkozva próbálok ennek a tudományfogalomnak az értelmezéséhez hozzájárulni.

Petőfi – Rieser 1974.Gb egy 1972-ben Konstanzban megrendezett kollokviumra készített előadás. (Szeretném újra hangsúlyozni, hogy *visszatekintésem*ben az egyes publikációkat megjelenésük időrendi sorrendjében kommentálok, aminek következtében ezek a kommentárok csak közvetve tudnak hozzájárulni a szóban forgó koncepció kialakulása tényleges időrendjének a bemutatásához.) Ez az írás a következő főfejezeteket tartalmazza: Általános megjegyzések egy empirikusan igazolt grammatikai teóriához [GT], Egy ilyen GT létrehozásának praktikus kérdései, Megjegyzések egy logikai–szemantikai ‘elméleti leírónyelv’ felépítéséhez, Megjegyzések egy olyan grammatikához, amely egy logikai–szemantikai (elméleti) leíró nyelvet mint szükséges összetevőt tartalmaz, A H–O-séma mint a GT modellje.

Petőfi – Rieser 1974.Gc válasz R. G. van de VELDE Petőfi – Rieser 1974.Gb-hez fűzött kritikai megjegyzéseire. Minthogy itt van de VELDE kritikai megjegyzéseivel nem foglalkozom Petőfi – Rieser 1974.Gc-t sem kívánom kommentálni.

B: *Petőfi 1975.Ea* az 1972-ben megrendezett 11. Nyelvészkonferencián (Bologna–Firenze) tartott előadásomnak e konferencia aktáiban megjelent változata, amelyben azt a logika-orientált reprezentációs nyelvet vázoló röviden, amelynek az alkalmazását szövegek grammatikai elemzésében szükségesnek tartom. (Ebben a nyelvben nem nehéz felismerni azokkal a formulákkal analóg elemeket (funktör + argumentumai struktúrákat), amelyek később CHOMSKY ‘kormányzás és kötés’ elméletében, illetőleg az LFG-ben alapformulákká váltak.)

D: *Petőfi 1974.Eb* egyike azoknak a korai írásoknak, amelyekben – a ‘thesaurus’ kérdéseivel foglalkozó korábbi munkáimra támaszkodva – egy szövegelmélet összetevőjét képezni tudó lexikon (grammatikai elméleti szótár) globális felépítését, valamint alapelemeinek struktúráját vázoló röviden.

Petőfi 1974.Gd úgyszintén a lexikon tematikát – elsősorban a ‘lexikonbeli definíciók’ felépítését – tárgyalja szövegelméleti nézőpontból. Egyik altémája annak elemzése, hogy a FILLMORE-i ‘mélyesetek’ (vagy azok analógonjai) mi módon alkalmazhatók a ‘funktör + argumentumai’ struktúrákban ‘argumentumszerep-indikátorok’-ként.

F0: Az 1971–76-os időszakban a ‘szaknyelvi kommunikáció’ volt az az egyik terület, amelyen különféle szaktudományok képviselőivel azt a kérdést vitattuk, hogy egy szöveggrammatika/szövegelmélet koncepcióját mi módon lehet(ne) hasznosítani a szaknyelvek sajátosságainak elemzésében. (Szeretnék újból rámutatni arra is, hogy a szövegnyelvi kutatás kezdeti időszakában mind a ‘szöveggrammatika’, mind a ‘szövegnyelvészet’ (mind a ‘szövegelmélet’) terminusokat használtuk, e használat előnyeire és/vagy hátrányaira való alaposabb reflexiók nélkül.)

Petőfi 1975.Ec-ben (amely egy szimpóziumon elhangzott előadás szövege) először HEGER 1971-ben publikált 'résznyelvek (valamint az ezek felhasználásával létrehozott szövegek) tipológiájá'-t kommentálom, majd azt elemzem, hogy szövegelméleti koncepcióm akkori változata mi módon alkalmazható egy szövegtipológia létrehozásában. (E tanulmány függeléke e koncepció kidolgozásának aktuális fázisát írja le röviden.)

Petőfi 1975.Gc W. THÜMMELnek a szóban forgó szimpóziumon a *Petőfi 1975.Ec*-vel kapcsolatban feltett kérdéseire adott válaszait tartalmazza.

F1: *Petőfi 1974.Ea* az Urbinoi Egyetem Nemzetközi Szemiotikai és Nyelvészeti Központjának kiadványaként jelent meg. (Ez a központ – alapításától kezdve – minden nyáron konferenciákat és szemináriumokat rendez aktuális szemiotikai/nyelvészeti kérdésekről.) E kiadvány főfejezetei a következők: Metateoretikus megjegyzések, Szintaxis, szemantika, pragmatika, Néhány megjegyzés a verbális szemiotika körében folyó aktuális kutatásról, Egy szövegelmélet aspektusai, Pragmatikai aspektusok és egy parciális szövegelmélet. Ennek a tematikus felbontásnak a keretében vázolom szövegelméleti koncepcióm akkori változatának (amelyre gyakran a 'parciális szövegelmélet' megjelöléssel utalok) a mondatelméleti koncepciókhoz, különösen pedig a 'szemantika – pragmatika' disztinkcióhoz való viszonyát.

Petőfi (1975.Fc = 1975.Fe.4) *Petőfi 1974.Ea*-nak francia nyelvű változata.

Petőfi 1974.Ec (= Petőfi – Rieser: 1974.Ga.1) egy Bielefelden 1973-ban rendezett kollokviumon tartott előadás szövege. Ebben először MONTAGUE és LEWIS (formális) pragmatikai teóriájának aspektusaihoz fűzök megjegyzéseket, majd szövegelméleti koncepcióm kommentálom egy természetes nyelv pragmatikája nézőpontjából.

Petőfi 1974.Ge azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy egy szöveggrammatika (amely egy lineárisan nem 'rögzített' bázissal operál) hogy használható fel a nyelvtanításban. (Újra emlékeztetni szeretnék arra, hogy szövegelméleti koncepciómra ebben az időszakban háromféle módon utaltam attól függően, hogy annak melyik tulajdonságát tartottam szükségesnek kiemelni: (a) ha azt tartottam kiemelendőnek, hogy ez a koncepció a szövegekkel kapcsolatban csak bizonyos aspektusok leírását tartja feladatának, „kontextuális szövegelmélet” vagy „parciális szövegelmélet” néven hivatkoztam rá; (b) ha egyfelől az empiriával, másfelől a logikával kapcsolatos aspektusait kívántam előtérbe állítani, „empirikusan motivált, de logikaorientációjú szöveggrammatika” néven emlegettem, végül (c) ha a 'lineáris' – 'nem lineáris' szembeállítás látszott fontosnak, a „szöveggrammatika, lineárisan nem rögzített (nem determinált) bázissal” megjelölést használtam.) A szóban forgó írásban először ennek a lineárisan nem rögzített bázissal operáló grammatikának a felépítését vázoltam röviden, majd az „Advanced English Practice” című gyakorlókönyv körülbelül 40 gyakorlatát kommentálva mutattam meg, mi módon használható fel ez a koncepció e gyakorlatok megoldásában.

Petőfi 1974.Gh (= Petőfi – Rieser 1974.Ga.4) az első olyan írásaim egyike (ha nem a legelső), amelyben koncepcióm kontextuális komponenssel kibővített változatát vázoltam, s arra a TeSWeST (Text–Struktur Welt–Struktur Theorie [Szövegstruktúra – világstruktúra elmélet]) megjelöléssel utalok. A koncepció szemléltetésére a szóban forgó tanulmányban *A kis herceg* 19. fejezetét használom.

Petőfi (1975.Fb = 1975.Fe.2) *Petőfi 1974.Gh*-nak francia nyelvű változata.

Petőfi – Rieser 1974.Ga a RIESERrel folytatott véleménycsere keretében 1973-ig létrejött kutatási eredményeink egy kötetben való összefoglalása. E kötet felépítése a következő:

PROBLEME DER MODELLTHEORETISCHEN INTERPRETATION VON TEXTEN

Vorwort

1. Some remarks on 'formal pragmatics' [J. S. PETŐFI]
2. Überblick über den gegenwärtigen Stand der Ausarbeitung einer texttheoretischen Konzeption [J. S. PETŐFI]
3. Textgrammatik und Modelltheorie [H. RIESER]
4. Grammatische Beschreibung, Interpretation, Intersubjektivität (Umriß einer partiellen Texttheorie) [J. S. PETŐFI]
5. Textgrammatik und Interpretation [H. RIESER]
6. Thematisierung der Rezeption metaphorischer Texte in einer Texttheorie (Problemskizze) [J. S. PETŐFI]

A kötetbe felvett írásaimat e *visszatekintés* keretében a megfelelő tematikus egységekben belül kommentáltam/kommentálom.

Petőfi 1975.Fe bizonyos értelemben a Petőfi – Rieser 1974.Ga-nak 'parciális testvérkötet'-e. Felépítése a következő:

VERS UNE THEORIE PARTIELLE DU TEXTE

Avant-propos

1. Aperçu de l'état actuel d'élaboration d'une conception de la théorie du texte
2. Description grammaticale, interprétation, intersubjectivité
3. 'Modalité' et 'topic-comment' dans une grammaire textuelle à base logique
4. Sémantique – pragmatique – théorie du texte
5. Une théorie partielle du texte (TeSWeST) et quelques aspects de son application
6. Bibliographie

Az ebbe a kötetbe felvett írásokat is kommentálom e *visszatekintés* megfelelő tematikus egységeiben; itt csupán azt kívánom megjegyezni, hogy a Bibliographie rész az 1967 és 1974 között idegen (azaz nem magyar) nyelven megjelent munkáimról tájékoztat, éspedig mind ami létrejöttük, mind ami publikálásuk időrendi sorrendjét illeti.

F2: Petőfi 1974.Gb a szöveggrammatikai/szövegnyelvészeti reprezentációs nyelv egyik alapkérdésével, a 'funktör + argumentumai' alapstruktúrák argumentumösszetevőinek szerkezetével foglalkozik, pontosabban azzal, hogy az argumentumreprezentációkban az argumentumváltozók milyen – logikai kvantifikátorokkal analóg – elemekkel 'köteendőek meg'.

Petőfi 1974.Gf tanulmány egyrészt a 'modalitás', másrészt a 'topic-comment' struktúra kérdéseivel foglalkozik. Mindkettővel kapcsolatban részletesen reflektál a rájuk vonatkozóan a szakirodalomban található véleményekre, majd azt mutatja meg, mi módon kezelhetők/kezelendők ezek a kategóriák a lineárisan nem rögzített bázissal operáló szöveggrammatika keretében.

Petőfi (1975.Fa = 1975.Fe.3) Petőfi 1974.Gf-nek francia nyelvű változata.

Petőfi 1975.Fd (= 1975.Fe.5) a TeSWeST felépítésének rövid jellemzése után alkalmazásának különféle lehetőségeivel foglalkozik, francia nyelven összegezve lényegében azt, amiket különböző és korábbi, német nyelvű írásaimban tárgyaltam (olyan írásokban, amelyeket ez a *visszatekintés* kommentál).

F32: Ahogy már említettem, s ahogy e *visszatekintés* előző részében már láttuk, egy textgrammatika alkalmazhatóságának kérdéseiről – irodalmi szövegek elemzésében való folyamatos kipróbálásuk mellett – különféle szaknyelvek képviselőivel (elsősorban jogászokkal) folytattunk eszmecserét.

Petőfi 1974.Ga egy munkamegbeszélésen vitára bocsátott írás. Parciális szövegelméletként emlegetett koncepcióm alkalmazásorientált, globális bemutatása után e szövegelmélet jogi szövegek kontextusában való alkalmazhatóságának aspektusait kommentálja.

Petőfi 1974.Gc egy közlekedési szabály szövegtani elemzése kapcsán tárgyalja a parciális szövegelmélet jogi szövegekre való alkalmazhatóságát.

Petőfi – Podlech – Savigny (szerk.) 1975.Ga, amely a „Szaknyelv – köznyelv” főcímet viseli, a Petőfi 1975.Ec fenti kommentárjában említett szimpózium anyagát tartalmazza. Ezen a szimpóziumon általános tudományelméleti és nyelvészeti kérdések mellett a jogi és teológiai szövegek, valamint a számítógépes szövegfeldolgozás néhány aspektusa képezte megbeszélés tárgyát.

G1: *van Dijk – Petőfi (eds.) 1975.Ea* a *Poetics* című folyóiratnak a metafora kérdéseivel foglalkozó (van DIJKkal együtt szerkesztett) 14/15-ös száma.

G2: *Petőfi 1974.Gi (= Petőfi – Rieser 1974.Ga.6)* -ban a Weinrich metaforameghatározásában használt ‘Konterdetermination’-fogalomból kiindulva azt elemzem, hogy kezelhető ez a Konterdetermination egy kotextuális szövegelmélet, és hogy a TeSWeST keretében.

Petőfi (1975.Ga) Petőfi 1974.Gi újraközlése.

H: *Petőfi 1974.Gg (= Petőfi – Rieser 1974.Ga.2)* a kotextuális szövegelmélet koncepciója kidolgozásának fázisait, majd a kotextuális szövegelméletnek egy kotextuális komponenssel TeSWeST-té való kibővítése aspektusait tárgyalja röviden. (A maga nemében ez az első – célját tekintve – ‘visszatekintés’ jellegű írásom.)

Petőfi (1974a) Petőfi 1974.Gg francia nyelvű változata; *Petőfi (1975.Fe.1)* ennek a francia nyelvű változatnak újraközlése.

Irodalomjegyzék

1974 – 1975

Az évekre bontott bibliográfia technikai felépítése a következő: (1) alfabetikus elrendezésű; (2) azonos személy(ek) esetében előbb jönnek a szerzőként, azután a szerkesztőként létrehozott művek adatai; (3) egy-egy adott éven belül az adatok a következő nyelvi csoportosítás szerint vannak elrendezve (a betűkódok az angol elnevezések kezdőbetűi): angol /E/, német /G/, francia /F/; (4) egy-egy adott nyelven belül az ugyanabban az évben megjelent művek adatait a nyelvi kódot követő betűszimbólumok különítik el egymástól; (5) több bibliográfiai tételben előfordul a „pt” rövidítés, amely a „papiere

zur *textlinguistik / papers in textlinguistics*” című sorozatra utal; (6) a bibliográfiai tétel egy részét zárójelbe tett keresztutalás zárja, amely vagy nyelvi verzió(k)ra, vagy re- vagy prepublikációra utal, (7) végül valamennyi tételhez hozzá van rendelve annak a tematikai csoportnak a szögletes zárójelbe tett kódja, amelyen belül a szóban forgó mű kommentárja *visszatekintésem* e részében megtalálható.

PETŐFI, János S.:

- 1974.Ea   *Semantics – Pragmatics – Text theory* (= *Working Papers and prepublications*, A/36). Università di Urbino, Centro Internazionale di Semiotica e di Linguistica. (Cf. 1975.Fc, 1977.Ea, 1977.1a) [F1]
- 1974.Eb   Some aspects of a multi-purpose thesaurus. *International Classification* 2, 69-76. (Cf. 1977.Eb) [D]
- 1974.Ec   Some remarks on formal pragmatics. In: PETŐFI, János S. – Hannes RIESER, *Probleme der modelltheoretischen Interpretation von Texten* (= pt 7). Hamburg, Buske, 1-13. [F1]
- 1974.Ga   Texttheorie – Textverarbeitung (Bemerkungen zu den Anwendungsmöglichkeiten einer partiellen Texttheorie in der Jurisprudenz). In: *Rechtstheorie und Linguistik. Referate und Protokolle der Arbeitstagung in der Werner – Reimers – Stiftung, Bad Homburg, 3. und 4. Mai, 1974*, hg. von Hans BRINCKMANN und Klaus GRIMMER. Kassel, 137-157. [F32]
- 1974.Gb   Einige Probleme der Repräsentation der Argumente im Rahmen einer Textgrammatik. In: *Textlinguistik und Pragmatik. Beiträge zum Konstanzer Textlinguistik-Kolloquium 1972* (= pt 3), hg. von Martin RÜTTENAUER. Hamburg, Buske, 245-262. [F2]
- 1974.Gc   Juristische Texte und eine Textgrammatik mit linear nicht festgelegter Text-Basis. In: *Angewandte Textlinguistik I* (= pt 2), hg. von Peter HARTMANN und Hannes RIESER. Hamburg, Buske, 18-34. [F32]
- 1974.Gd   Zum Aufbau eines Lexikons. In: *Angewandte Textlinguistik I* (= pt 2), hg. von Peter HARTMANN und Hannes RIESER. Hamburg, Buske, 114-132. [D]
- 1974.Ge   Sprachunterricht und eine Textgrammatik mit nicht-linear festgelegter Basis. In: *Angewandte Textlinguistik I* (= pt 2), hg. von Peter HARTMANN und Hannes RIESER. Hamburg, Buske, 197-222. [F1]
- 1974.Gf   Modalität und topic-comment in einer logisch fundierten Textgrammatik. In: *Topic and comment, contextual boundness and focus* (= pt 6), hg. von Östen DAHL. Hamburg, Buske, 95-140. (Cf. 1975.Fa, 1975.Fe.3) [F2]
- 1974.Gg   Überblick über den gegenwärtigen Stand der Ausarbeitung einer texttheoretischen Konzeption. In: PETŐFI, János S. – Hannes RIESER, *Probleme der modelltheoretischen Interpretation von Texten* (= pt 7). Hamburg, Buske, 15-22. (Cf. 1974.Fa, 1975.Fe.1) [H]
- 1974.Gh   Grammatische Beschreibung, Interpretation, Intersubjektivität (Umriß einer partiellen Texttheorie). In: PETŐFI, János S. – Hannes RIESER, *Probleme der modelltheoretischen Interpretation von Texten* (= pt 7). Hamburg, Buske, 29-59. (Cf. 1975.Fb, 1975.Fe.2) [F1]
- 1974.Gi   Thematisierung der Rezeption metaphorischer Texte in einer Texttheorie (Problemskizze). In: PETŐFI, János S. – Hannes RIESER, *Probleme der modelltheoretischen Interpretation von Texten* (= pt 7). Hamburg, Buske, 155-175. (Cf. 1975.Ga) [G2]

- 1974.Fa   Aperçu de l'état actuel d'élaboration d'une conception de la théorie du texte. In: *Colloque sur l'analyse du discours 'Divergences et convergences'* (= *Travaux du Centre du Recherches Semiologiques* 19), éd. Yanouchka OPPEL. Neuchâtel, Université de Neuchâtel, 42-51. (French version of 1974.Gg; cf. also 1975.Fe.1) [H]
- 1975.Ea   Textlinguistic aspects in the grammatical theory of sentences. In: *Proceedings of the Eleventh International Congress of Linguists, Bologna-Florence, Aug. 28 – Sept. 2, 1972*, ed. by Luigi HEILMANN. Bologna, Mulino, II, 315-326. [B]
- 1975.Eb   Beyond the sentence, between linguistics and logic (Aspects of a partial theory of texts). In: *Style and text. Studies presented to Nils Erik Enkvist*. Stockholm, Skriptor, 377-390. [A2]
- 1975.Ec   Some problems of text typology and text processing on the basis of a partial text theory. In: *Fachsprache – Umgangssprache. Wissenschaftstheoretische und linguistische Aspekte der Problematik, sprachliche Aspekte der Jurisprudenz und der Theologie, maschinelle Textverarbeitung*, hg. von János S. PETŐFI, Adalbert PODLECH und Eike von SAVIGNY. Kronberg/Ts., Skriptor, 61-91. [F0]
- 1975.Ga   Thematisierung der Rezeption metaphorischer Texte in einer Texttheorie. In: *Theory of Metaphor* (= *Poetics* 4), ed. by Teun A. van DIJK and János S. PETŐFI. Amsterdam, North-Holland, 289-310. (Republication of 1974.Gi) [G2]
- 1975.Gb   Der Wissenschaftsbegriff der Linguistik. In: *Der Wissenschaftsbegriff in den Natur- und in den Geisteswissenschaften. Symposium der Leibniz-Gesellschaft Hannover, 23. und 24. November, 1973* (= *Studia Leibnitiana, Sonderheft* 5), Wiesbaden, Franz Steiner, 241-267. [A2]
- 1975.Gc   Fachsprache, Umgangssprache, Texttypen, Texttheorie (Antwort auf die im Korreferat von W. THÜMMEL gestellten Fragen). In: *Fachsprache – Umgangssprache. Wissenschaftstheoretische und linguistische Aspekte der Problematik, sprachliche Aspekte der Jurisprudenz und der Theologie, maschinelle Textverarbeitung*, hg. von János S. PETŐFI, Adalbert PODLECH und Eike von SAVIGNY. Kronberg/Ts., Skriptor, 103-109. [F0]
- 1975.Fa   Modalité et topic-comment dans une grammaire textuelle à base logique. *Semiotica* 2, 121-170. (French version of 1974.Gf; cf. also 1975.Fe.3) [F2]
- 1975.Fb   Description grammaticale, interprétation, intersubjectivité (Esquisse d'une théorie partielle du texte). *Versus. Quaderni di studi semiotici* 10, 33-56. (French version of 1974.Gh; cf. also 1975.Fe.2) [F1]
- 1975.Fc   Sémantique – pragmatique – théorie du texte. In: PETŐFI, János S., *Vers une théorie partielle du texte* (= pt 9). Hamburg, Buske, 81-111. (French version of 1974.Ea) [F1]
- 1975.Fd   Une théorie partielle du texte (TeSWeST) et quelques aspects de son application. In: PETŐFI, János S., *Vers une théorie partielle du texte* (= pt 9). Hamburg, Buske, 113-129. (French version of 1979.Ga) [F2]
- 1975.Fe   *Vers une théorie partielle du texte* (= pt 9). Hamburg, Buske. [F1]
1. = Republication of 1974.Fa
  2. = Republication of 1975.Fb
  3. = Republication of 1975.Fa
  4. = 1975.Fc
  5. = 1975.Fd
  6. = Bibliographie

PETŐFI, János S. – Adalbert PODLECH – Eike von SAVIGNY (hg.):

- 1975.Ga *Fachsprache – Umgangssprache. Wissenschaftstheoretische und linguistische Aspekte der Problematik, sprachliche Aspekte der Jurisprudenz und der Theologie, maschinelle Textverarbeitung.* Kronberg/Ts., Scriptor. [F32]

PETŐFI, János S. – Hannes RIESER:

- 1974.Ga *Probleme der modelltheoretischen Interpretation von Texten (= pt 7).* Hamburg, Buske. [F1]
1. = Petőfi 1974.Ec
2. = Petőfi 1974.Gg
4. = Petőfi 1974.Gh
6. = Petőfi 1974.Gi
- 1974.Gb *Wissenschaftstheoretische Argumente für eine umfassende grammatische Theorie und eine logisch-semantische Beschreibungssprache.* In: *Textlinguistik und Pragmatik. Beiträge zum Konstanzer Textlinguistik-Kolloquium 1972 (= pt 3)*, hg. von Martin RÜTTENAUER. Hamburg, Buske, 1-46. [A2]
- 1974.Gc *Zu Roger van de Veldes „Linguistische Theoriesprache und Textlinguistik“.* In: *Textlinguistik und Pragmatik. Beiträge zum Konstanzer Textlinguistik-Kolloquium 1972 (= pt 3)*, hg. von Martin RÜTTENAUER. Hamburg, Buske, 62-82. [A2]

van DIJK, Teun A. – János S. PETŐFI (eds.):

- 1975.Ea *Theory of Metaphors (= Poetics 14/15).* Amsterdam, North-Holland. [G1]

***

Az „Utam ...” eddig megjelent többi részéhez lásd:

PETŐFI S. János:

- 1991.H/u1 *Utam a szemiotikai szövegtanhoz:*
1. 1961–1966. A matematikai nyelvészeti orientáció időszaka. In: *Könyv Papp Ferencnek, szerk. HUNYADI László et alii.* Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem, 385-392.
- 1993.H/u2 *Utam a szemiotikai szövegtanhoz:*
2. 1967–1969: A nyelvi műalkotások egy nyelvészeti megalapozottságú strukturális interpretációelméletének körvonalazása felé. In: *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, szerk. PETŐFI S. János, BÉKÉSI Imre és VASS László. Szeged, JGYTF Kiadó, 205-218.
- 1995.H/u3 *Utam a szemiotikai szövegtanhoz:*
3. 1970–1971. Egy nyelvészeti megalapozású kotextuális szövegelmélet koncepciójának felvázolása. In: *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, szerk. PETŐFI S. János, BÉKÉSI Imre és VASS László. Szeged, JGYTF Kiadó, 237-248.
- 1996.H/u4 *Utam a szemiotikai szövegtanhoz:*
4. 1972–1973. A kotextuális szövegelmélet tulajdonságai vizsgálatának időszaka (I.) In: *Szemiotikai szövegtan 9. A szövegtani kutatás diszciplináris kerete (I.)*, szerk. PETŐFI S. János, BÉKÉSI Imre és VASS László. Szeged, JGYTF Kiadó, 265-272.

1994.H/12-13 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

12. 1988–1989. A multimediális irányultság kezdeti időszaka.

13. 1990–1991. A szemiotikai textológia koncepciójának végleges kialakítása felé. In: *Szemiotikai szövegtan 7. A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez*, szerk. PETŐFI S. János, BÉKÉSI Imre és VASS László. Szeged, JGYTF Kiadó, 157-174.

Kiefer Ferenc (szerk.): Strukturális magyar nyelvtan. 1. Mondattan
Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992. 903 p.

Ez a rövid írás a *Strukturális magyar nyelvtan* „Mondattan” kötetéről nem ‘ismertetés’ jellegű. Nem kíván, de – az elsősorban a szövegtan iránt érdeklődő olvasók egy része számára – nem is tudna az lenni szűkre szabott keretben. Célja pár – főleg a kötetből vett idézetekhez csatolt – arra vonatkozó megjegyzés megfogalmazása, hogy miért van szükség az ebben a „Mondattan”-ban tárgyalt *szemléletmód* alkalmazására egy explicitiségre törekvő szövegtani-szövegnyelvészeti szöveg megközelítésben is. (Abban a reményben megfogalmazott megjegyzéseké, hogy ezt a szükségességet a jövőben erre hivatott tanulmányok / kiadványok majd részletesen tudják dokumentálni!)

1. A Mondattan kötet felépítése a következő: *Bevezető* (KIEFER FERENC), *Grammatikaelméleti bevezető* (É. KISS KATALIN – SZABOLCSI ANNA), *Az egyszerű mondat szerkezete* (É. KISS KATALIN), *A főnévi csoport szerkezete* (SZABOLCSI ANNA – LACZKÓ TIBOR), *Régensék és vonzatok* (KOMLÓSY ANDRÁS), *Az alárendelt mondatok szerkezete* (KENESEI ISTVÁN), *A mellérendelés* (BÁNRÉTI ZOLTÁN), *Az aspektus és a mondat szerkezete* (KIEFER FERENC), *Függelék*.

A Mondattan – olvashatjuk a szerkesztő *Bevezetőjében* – a magyar nyelvleírás hagyományokból ismert mondattani kézikönyvektől több lényeges pontban különbözik. A legfontosabb különbséget abban látjuk, hogy Mondattanunk szabályrendszereket leíró mondattan és ezért a potenciális nyelvhasználatot vizsgálja; problémacentrikus; elméleti összefüggések megfogalmazására törekszik, azaz magyarázatot keres a felvetett problémákra; végül a nyelvi jelenségeket egy nyelvelméleti keretbe beágyazva vizsgálja. (8.)

A Mondattannak ezeket az alaptulajdonságait a *Bevezető* azután bővebben is kifejti, nem utolsósorban azért is (gondolom én), hogy azok, akik az alaptulajdonságok globális megfogalmazása alapján úgy vélnék, hogy ezek bármely (hagyományos) leíró mondattanra is érvényesek, láthassák az alapvető különbségeket. Az alábbiakban e kifejtés legfontosabb megállapításait idézem.

A potenciális nyelvhasználat vizsgálata azt jelenti, hogy az elméleti nyelvtan számára alapvető kérdés annak eldöntése, hogy milyen grammatikus szerkezetek, mondatok lehetségesek a magyar nyelvben abban az értelemben, hogy a mondattan szabályai lehetővé teszik őket. (8.)

Mondattanunk második jellegzetessége a problémacentrikusság. Ebből következik, hogy nem kívánja az adatrendszerző hagyományos nyelvtanok tematikáját lefedni. Azokkal a kérdésekkel foglalkozik elsősorban, amelyeknél problémát lát, és ahol a felvetődött problémára megoldást is tud ajánlani. (9.)

Mondattanunk magyarázatra törekszik, ez harmadik jellegzetessége. A magyarázat fogalma mindig elmélethez kötött: nincs elmélettől független magyarázat. Az az elméleti keret [...], amelyet munkánkban használunk, többféle magyarázatot tesz lehetővé. (10.)

Mondattanunk elméleti kerete a generatív nyelvelmélet, annak is az utóbbi évtizedben kidolgozott változata, az ún. univerzális grammatika. Az univerzális grammatika az emberi nyelv legáltalánosabb szabályszerűségeit kísérli meg megfogalmazni. Munkánk alapvetően generatív volta egyrészt abban nyilvánul meg, hogy a megállapított szabályrendszereinket egy lehetséges univerzális grammatikához igyekeztünk viszonyítani, másrészt abban, hogy a generatív nyelvelmélet számos tételét, módszerét közvetlenül is alkalmaztuk.

A generatív grammatikai keret ellenére Mondattanunk nem a magyar nyelv generatív grammatikája. Ilyen grammatika megalkotására nem vállalkozhatunk, mégpedig több okból sem. Először is azért, mert a generatív nyelvelmélet nem öleli fel a nyelv minden aspektusát. Így a legutóbbi időkig elhanyagolt területe volt a szótár, éppen ezért a szótár kezelésében a Chomsky-féle generatív nyelvelmélettől különböző elméleti elgondolásokra kellett támaszkodnunk.

Vagy egy másik példát említve, az aspektus a szintaxis és a szemantika határterületén helyezkedik el, szintaktikai és szemantikai probléma egyaránt. Következésképpen a kizárólag szintaktikai megfontolásokra építő, a szintaxis autonómiáját hirdető generatív nyelvelmélet módszerei az aspektus vizsgálatánál csak igen korlátozott mértékben voltak alkalmazhatók. (13.)

Ezekkel a megállapításokkal kapcsolatban szövegtani-szövegnyelvészeti szempontból a következőket tartom szükségesnek kiemelni:

– *a potenciális nyelvhasználat* figyelembevétele szövegnyelvészeti szempontból is elsőrendűen fontos: mind annak megvilágításához, hogy egy adott szöveg egyes szövegmondatainak adott felszíni szerkezete hogy viszonylik ugyanazon szövegmondatok potenciálisan lehetséges (más) felszíni szerkezeteihez, mind annak megvilágításához (nyilvánvalóan csupán addig a határig, amíg a nyelvészeti módszerekkel lehetséges!), hogy egy adott szövegmondatlánc szövegmondatainak adott egymáshoz kapcsoltsága hogy viszonylik a potenciálisan lehetségesekhez;

– *a problémacentrikusság* jellemzője kell legyen a szövegtani-szövegnyelvészeti kutatásnak is, már csak annak következtében is, hogy a szövegek felépítésével / megformáltságával kapcsolatos problémák a mondatokkal kapcsolatosakhoz mérten hatványozott mértékben összetettebbek, aminek következtében a 'mélyfúrás' jellegű kutatás ott is

csak problémacentrikus lehet (nem megfelejtkezve természetesen egy átfogó szövegelmélet alkalmazásának szükségességéről, lásd alább);

- a *magyarázatra törekvés*, azt hiszem, nem igényel kommentárt, úgy vélem, az sem, hogy „*a magyarázat fogalma mindig elmélethez kötött: nincs elmélettől független magyarázat*”, amiből természetesen következnek, hogy a szövegtani-szövegnyelvészeti magyarázatok szükségképpen feltételezik valamiféle *szövegelmélet* meglétét;

- ami az *egy univerzális grammatikához* viszonyított mondatmegközelítést illeti, bármely nyelvű szövegek szövegtanának / szövegnyelvészetének kidolgozásánál úgyszintén alapvető kérdés kell legyen annak vizsgálata, hogy vannak-e a szövegalkotásnak (nyelvi és nem nyelvi) univerzális szabályai, s hogy az egy-egy adott (nyelvi) szöveggel kapcsolatban fellelhető / kimutatható szabályok hogy viszonyulnak ezekhez;

- végül az a tény, hogy ugyan a Mondattan szerzői a generatív nyelvelmélet ‘univerzális grammatika’ változatát vették alapul, de megkísérelték kidolgozni e grammatika *magyar nyelvre alkalmazott formáját*, a szövegtan kutatói számára ‘modell’-ként szolgálhat, amikor megkísérlik egyrészt egy univerzális szövegelmélet magyar nyelvre alkalmazható formáját, másrészt a magyar nyelvre alkalmazott strukturális grammatika szövegtani kutatásban alkalmazható formáját megalkotni.

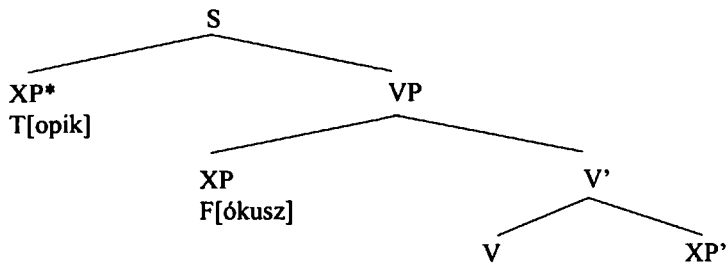
2. Az eddigi megjegyzések – ha úgy tetszik – úgynevezett *metametodológiai* természetűek. Lássunk azonban legalább egy-két ‘konkrétabb’ példát is.

A Mondattanban alkalmazott ‘nyelvtani modell’ (lásd elsősorban a Mondattan első két fejezetét) egy úgynevezett ‘kiinduló szerkezet’-ből vezeti le a ‘felszíni szerkezet(ek)’-et. A kiinduló szerkezet (amelynek neve a korábbi ‘mélystruktúra’ nevet helyettesíti) egy mondat összetevői közötti ‘grammatikai relációkat’ szemlélteti, ebből vezethetők le különféle transzformációkkal (‘mozgatások’-kal) a lehetséges felszíni szerkezetek.

A szövegmondat-struktúrák leírása pontosan ilyen természetű nyelvteni modell alkalmazását kívánja meg. Ahhoz, hogy arra vonatkozó (szöveg)nyelvészeti magyarázattal szolgálhassunk, hogy a vizsgált szöveg egy adott szöveghelyén miért az adott felszíni felépítésű / megformáltságú szövegmondat fordul elő, amelyik előfordul, három dolog szükséges: (1) annak ismerete / bemutatása, hogy a szóban forgó szövegmondat milyen kiinduló szerkezetből vezethető le; (2) annak ismerete / bemutatása, hogy ebből a kiinduló szerkezetből a ténylegesen adotton kívül milyen más felszíni szerkezetek vezethetők le, s végül (3) arra vonatkozó hipotézisek megfogalmazása, hogy mi motivál(hat)ja azt, hogy a lehetséges felszíni szerkezetek közül éppen az fordul elő az adott szöveghelyen, amelyik előfordul. (Az első két dolog mondatgrammatikához kötött, és pedig oly módon, hogy elemzésére / leírására az itt kommentált Mondattan alkalmasabbnak látszik, mint a hagyományos leíró mondattanok.)

A kiinduló szerkezetek szerepének közelebbi megvilágítására lássuk a magyar egyszerű mondatok Mondattanban alkalmazott alapszerkezetét (lásd (14) A magyar mondat alapszerkezete, és az ahhoz fűzött magyarázatok).

(14) A magyar mondat alapszerkezete:

(A * szimbólum azt jelenti, hogy az előtte álló kifejezés tetszőleges számban fordul elő az adott pozícióban. [Véleményem szerint itt célszerűbb lenne a „fordulhat elő” forma alkalmazása, de ez a (14) ‘demonstratív’ funkcióját nem befolyásolja – P. S. J.]

A (14)-es szerkezet a következőképpen értelmezendő: a magyar mondat elsődlegesen logikai alanyra, másként topikra és logikai állítmányra tagolódik. A logikai állítmány szerepét az igei csoport (VP) tölti be; logikai alanyként, azaz topikként tetszőleges számú tetszőleges kategóriájú kifejezés (így főnévi csoport (DP) vagy posztpozíciós csoport (PP)) szerepelhet. [...] bizonyos kifejezéstípusokat, például igei vagy melléknévi csoport (VP-t és AP-t), soha nem találunk topikpozícióban. Ennek szemantikai oka van: az ilyen kifejezések nem alkalmasak rá, hogy a valóság valamilyen azonosítható entitására utaljunk velük, tehát nem alkalmasak a topik szemantikai-kommunikatív szerepének ellátására.

Az igei csoport (VP) feltételezésünk szerint fókuszra és egy szűkebb, az igét [V] és az ige utáni bővítményeket [XP*] magába foglaló csoportra tagolódik. A fókusz tetszőleges mondattani kategóriájú kifejezés (XP) lehet; a szűkebb igei csoport mondattani kategóriáját generatív nyelvészeti terminussal V’ (ejtsd vé-vonás)-nak nevezzük. (89.)

Ebből az alapszerkezetből vezethetők le például a következő felszíni szerkezetű mondatok (lásd (13), amelynek fejlécét én egészítettem ki a „T”, „F”, „V” és „XP” szimbólumokkal, s amelyben a ‘szimbólum a hangsúlyt jelöli).

(13)	I [=T]	II [=F]	III [=V]	IV [=XP*]
a.	Imre		‘ismeri	Erzsit
b.		‘Imre	ismeri	Erzsit
c.	Erzsit		‘ismeri	Imre
d.		‘Erzsit	ismeri	Imre
e.	Imre Erzsit		‘ismeri	
f.	Imre	‘Erzsit	ismeri	
g.	Erzsit Imre		‘ismeri	
h.	Erzsit	‘Imre	ismeri	
i.			‘ismeri	Imre Erzsit
j.			‘ismeri	Erzsit Imre

(88)

Könnyű belátni, hogy (1) az alapszerkezet ‘magja’ az adott esetben az „ismer vki vkit” (ige + argumentumai) szótári egységből létrehozott „ismeri Imre Erzsit”, illetőleg „ismeri Erzsit Imre” – „igét és az ige utáni bővítményeket magába foglaló” – szűkebb igei csoport [V’], amelyből levezethetők az a-h. jelzésű – topikot és/vagy fókuszot tartalmazó – szerkezetek, s egyúttal azt is, hogy (2) ez a nyelvtani modell – felépítése következtében – a szövegtannak / szövegnyelvészettnek fent említett mondatgrammatikai igényeit ki tudja elégíteni.

3. E strukturális mondatnának szövegtani-szövegnyelvészeti alkalmazása például a következő módon képzelhető el. Egy adott szöveg (elméleti strukturális leíró) értelmező interpretációja során:

- az adott nyelvre, az adott nyelvi szövegekre és a világra vonatkozó ismeretek alapján elemezni és szövegkörnyezetüket figyelembe véve olyan módon kiegészíteni(!) az adott szöveg szövegmondatait, hogy azok minden esetben ‘önmagukban megálló teljes egységek’-et képezzenek,

- ezeknek az önálló egységeket képező szövegmondatoknak a *strukturális mondatn* alapján vagy azzal egybehangzóan megalkotni a szerkezeti leírását, azaz reprezentálni kiinduló szerkezetüket, valamint a lehetségesekhez viszonyított adott felszíni szerkezetüket; végül

- az egyes szövegmondatok ténylegesen adott felszíni szerkezetét legalább hipotetikusán értelmezni, annak a szövegmondat-láncnak a szerkezetére való utalással, amelynek összetevőjét képezik.

Egy ilyen elemzési stratégia termékeny módon kapcsolhatná össze a strukturális mondatgrammatikai és a szövegtani-szövegnyelvészeti kutatást, s ez nagymértékben hozzájárulhatna a nyelv- és szöveg szemléletnek mind kitágításához, mind elmélyítéséhez, ami véleményem szerint több szempontból is kívánatos lenne.

Igaz, a strukturális mondatn szemléletmódjának, valamint instrumentáriumának alkalmazásának az elsajátítása azok számára, akik ilyen megközelítéshez nincsenek hozzá szokva – legalábbis kezdetben – nehézséget jelenthet. De ha a nehézségek miatt nem mondunk le a matematikai, a kémiai, a fizikai stb. ismeretek elsajátításának elvárásáról, nem lenne szabad lemondanunk a nyelvészeti ismeretek (az előbbiektől kevesebb fáradtságot igénylő) elsajátításának az elvárásáról sem, hiszen ebben az esetben egy mindnyájunkat a legközelebből érintő kommunikatív eszköz, a nyelv szerkezetének és funkciójának a mélyebb megértéséről van szó. Annak bizonyításához pedig, hogy ehhez a mélyebb megértéshez ilyen szemléletmódra és/vagy instrumentáriumra esetleg nincs szükség, szavahihetően csak az kísérhetne meg argumentálni, aki ezt a szemléletmódot és instrumentáriumot alkalmazva mutatná meg, hogy ilyen módon sem jutunk több eredményre, mint a hagyományos módszerek szemléletmódjával és instrumentáriumainak alkalmazásával. Valódi és eredményes eszmecsere a hagyományos és a valamilyen új (legyen az generatív vagy más módon strukturalista) szemléletet vallók között csak ilyen módon tud elképzelni.

Petőfi S. János

**Szathmári István (szerk.): Hol tart ma a stilisztika
(Stiluselméleti tanulmányok)**

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 399 p.

A szóban forgó kötet – a szerkesztő előszava után – az Eötvös Loránd Tudományegyetem Mai Magyar Nyelvészeti Tanszéke mellett működő Stiluskutató csoport tagjainak következő tanulmányait tartalmazza: SZATHMÁRI ISTVÁN: *A funkcionális stilisztika megalapozása*, GÁSPÁRI LÁSZLÓ: *Egy új retorika- és stiluselmélet vázlata*, TOLCSVAI NAGY GÁBOR: *A 'stilusfogalom' értelmezése a nyelvi norma viszonyában*, TOLCSVAI NAGY GÁBOR: *A konnotáció kategóriája a stilusértelmezésben*, EÖRY VILMA: *Szövegtipológia – stílustipológia (Problémavázlat: elméleti és módszertani lehetőségek)*, KOCSÁNY PIROSKA: *Szövegnyelvészet és szövegtan (Részletek egy tudomány történetéből)*, FÜLÖP LAJOS: *Hangstiliztikai körkép (Általános és történeti kérdések)*, R. MOLNÁR EMMA: *Az idiómák nyelvi természete és stiláris lehetőségei*, V. RAISZ RÓZSA: *Két témakör a mondatstiliztikájából*, BENCZE LÓRÁNT: *A trópusok, az alakzatok és a metaforaalkotás*, DANYI MAGDOLNA: *Hasonlaltípusok Pilinszky János költészetében*, KOCSÁNY PIROSKA: *A szabad függő beszéd a belső monológig*, RÓKA JOLÁN: *A nem verbális és a vizuális kommunikáció stíluslehetőségei*, V. RAISZ RÓZSA: *A kvantitatív módszer a stilisztikában*.

Az *Előszó*ban – a Stiluskutató csoport munkájáról és a stilisztika helyzetéről – SZATHMÁRI ISTVÁN a következőket írja:

[...] mindig nagy súlyt fektettünk a stiluselméletre, a stilisztikai kategóriákat, a stilisztika felépítését érintő kérdésekre. Két okból is. Először, mert a stilisztika az utóbbi időben válságba jutott. Igaz, önálló tudománnyá válni sose tudott, mert nem a saját problematikájából nőtt ki (hanem főként a retorikából); mert elkülönülésétől (a XIX. század közepe tájától) mindig a nyelvészettől, ritkábban az irodalomtudománytól kapta az indíttatásokat; mert felvállalta a szépirodalmi stílus vizsgálatát; és mert nálunk igazán kiemelkedő tudós művelője nem volt. Mindamellelt – főleg az úgynevezett funkcionális stilisztika – nem jelentéktelen eredményt ért el az ötvenes évektől napjainkig. Viszont – úgy látszik – a stilisztikai vizsgálódások újabban átcsúsztak a pragmatika, a szövegtan, a poétika stb. területére. Föltétlen kíváncsi tehát a stilisztika elméleti hátterének korszerűbbé, megalapozottabbá, szilárdabbá tétele.

A másik ok a nyelv- és irodalomtudománynak a szinte forradalmi átalakulása. Kiszélesedett a nyelvtudomány (lásd: modern szemantika, szövegtan, pragmatika, szociolingvisztika, beszédtelemélet, discourse analysis stb.), és szintén fellendült a modern irodalomelmélet, a hermeneutika stb. Mindez csaknem megköveteli a stilisztika újrafogalmazását. (7-8.)

A legmesszemenőbben egyetértve ezzel a 'helyzetképpel', e rövid ismertetésben csupán három olyan tanulmányra kívánom felhívni a figyelmet, amelyek a stilisztikát látószólag csak közvetett módon érintő kérdéseket tárgyalnak, tematikájuk azonban mind a

(szemiotikai) szövegtan, mind a (szöveg)nyelvészet, mind a stilisztika 'diszciplínakörnyezetébe' tartozik, s így eredményesen járulhatnak hozzá „a stilisztika elméleti háttérének korszerűbbé, megalapozottabbá, szilárdabbá tételé”-hez.

Az *első* KOCSÁNY PIROSKA „Szövegnyelvészet és szövegtan” című tanulmánya, amely a szövegnyelvészeti/szövegtani kutatás mindmáig kielégítően meg nem oldott alapkérdését – a 'szöveg'-fogalom és a 'szövegnyelvészet' operacionalizálható értelmezését – érinti. A szerző tanulmánya célját a következőkben fogalmazza meg:

[...] azt az utat próbálom meg végigkövetni, amelyet a szövegnyelvészet a névmásos helyettesítések láncolatának tekintett szövegtől a közös téma révén meghatározott szövegig megtett. (152.)

A tanulmány HARWEG, STEINITZ, BELLERT, valamint KALLMEYER és szerzőtársai munkáit elemezve mutatja be a „névmásos helyettesítések láncolatának tekintett szöveg”, a „textúra” szövegnyelvészeti kutatásának főbb állomásait, főbb témáit.

Mindezen témák – állapítja meg e panoráma felvázolása után a szerző –, valamint a szöveg mint jelenség vizsgálatában óhatatlanul elérkezünk egy határhoz, amelyen túl már nem lehet nyelvészeti kérdéseket feltennünk, illetve megválaszolniuk, mert kérdéseink nem nyelvi-nyelvészeti természetűek, és csak egy másfajta rendszerben válaszolhatók meg. (159.)

A szövegnyelvészet ennek következtében létrejövő két irányzatáról, amelyet KLAUS BRINKER „a nyelvi rendszerre irányuló szövegnyelvészetnek”, illetve „a kommunikációra irányuló szövegnyelvészetnek” nevez, ezután ezt mondja:

Nyelvészetként [...] bizonyos értelemben mind a kettő zsákutca. Az egyik azért, mert a szöveg létrejöttének és befogadásának kommunikatív feltételeit nem tudja világosan kizárni a vizsgálatból. A másik azért, mert a szöveg vizsgálatából észrevétlenül átlép a kommunikáció, illetve a beszédaktusok vizsgálatába, s így ismét csak másról, nem a szövegről van szó. (159.)

Írása befejező részében e két szövegnyelvészeti irány problémáit fejti ki részletesebben, újabb argumentumokkal gazdagítva tanulmányát, amelyet – ha nem is osztom KOCSÁNY PIROSKA pesszimizmusát – igen figyelemreméltónak tartok.

A *második* tanulmány EÖRY VILMA „Szövegtipológia – stílustipológia” című tanulmánya, amely a szövegtani kutatásnak úgyszintén egy központi kérdését érinti.

Tanulmánya bevezető részében a szerző – KIEFERre utalva – a következőket mondja.

Az elméleti gondok a szövegtípusok esetében is hasonlóak, mint a szöveg esetében: nem tárgyalhatók egyetlen tudomány, esetünkben a nyelvtudomány keretein belül, hiszen a konkrét szöveget, az elvont szövegtípust és szöveget egyaránt nyelven kívüli tényezők befolyásolják, szükségképpen be kell tehát kapcsolni tárgyalásukba a nyelvtudomány szempontjából nézve pragmatikus tudományokat is. (130-031.)

Általános elméleti bevezető fejtegetéseit ezután a következő megállapításban összegzi:

Akár egy egységes, pragmatikus elmélet alapján vizsgáljuk a különböző típusú szövegeket, akár az elméletileg kockázatosabb pluralista részelméletek kidolgozását tűzzük ki célul, a szövegtípusok vizsgálata, rendszerük felállítása, magának a szövegtípusnak hipotézisként, illetve elméleti absztrakcióként való megragadása a szövegten egészének kutatásához járul hozzá, akár elképzelhető egy egységes szövegelmélet, akár csak a részelméletek összessége hozható létre. (131.)

Ezt az elméleti bevezetést követően a szerző tanulmányának „A szövegten, a lehetséges szövegelmélet és a stílus” című fejezetében azt a kérdést vizsgálja, hogy különféle szövegtani koncepciókban hol kap helyet a 'stílus' problematikája, ha kap egyáltalán; a „Szövegtípusok, szövegtipológia” címűben egyrészt „inkább a szöveg belső jellemzőin, szerkezetén”, másrészt „inkább szövegen kívüli tényezőkön”, végül „a szöveg felépítését és külső tényezőit egyaránt figyelembe vevő” szövegtipológiai felfogásokat és szövegtipológiákat ismertet, majd e fejezet végén ISENBERG következő megállapításait idézi:

a szövegtipológiának a következő feltételeknek kell megfelelnie: 1. egységesnek kell lennie, osztályozási ismérveit következetesen kell tudnia alkalmazni minden szövegtípus esetében, 2. egy adott szöveg nem tartozhat egyszerre több szövegtípushoz, bár átmeneti kategóriákra szükség lehet, 3. egy adott szöveg nem tartozhat valamilyen szempontból az egyik, másik szempontból a másik csoportba, 4. átfogónak kell lennie, nem vonatkozhat a szövegeknek csak bizonyos fajtáira (pl. csak írott, csak irodalmi vagy csak mindennapi szövegekre). (144.)

A tanulmány utolsó fejezete a szűkebb értelemben vett stílustipológiával, valamint egy ilyen tipológia létrehozásának feltételeivel foglalkozik, elméleti alapként szükségesnek tartván valamilyen pragmatikai rendszer (kommunikációelmélet, beszédaktus-elmélet, szemiotikai szövegelmélet, a gondolkodás törvényszerűségeit vizsgáló kognitív elmélet stb.) alkalmazását.

A *harmadik* tanulmány, amelyről még egész röviden szólni kívánok, RÓKA JOLÁN „A nem verbális és a vizuális kommunikáció stíluslehetőségei” című tanulmánya. Ennek a tanulmánynak kötetbeli jelenlétét azért tartom fontosnak, mert egyre általánosabbá válik az a meggyőződés, hogy voltaképpen 'unimediális' kommunikációról alig beszélhetünk, minthogy verbális közleményeinknek lexikai anyaga – a multimedialitás szempontjából legneutrálisabbnak számító esetben is! – vagy egy vizuális vagy egy akusztikus 'fizikai hordozó'-ban jelenik meg. Nyilvánvaló tehát, hogy a stílus vizsgálata során ezeket a vizuális vagy akusztikus elemeket sem szabad figyelmen kívül hagyni, ami – szükségképpen – az előzőekben tárgyalt tanulmányok által feltételezett diszciplinakörnyezetnél még tágabb környezet alapul vételét kívánja meg.

A szerző tanulmányában tárgyalja mind a nem verbális kommunikáció kutatásában szerepet játszó alapfogalmakat, mind a szóbeli és írásbeli kommunikáció 'nem verbális' kódjait és szimbólumait, mind a nem verbális kódokat/szimbólumokat is tartalmazó szövegek néhány típusát, természetesen kitekintéssel azok stíluslehetőségeire. (Kár, hogy a tanulmány fejezet és alfejezetcímekben kifejezésre jutó struktúrája fogalmilag nem egészen egyértelmű.)

Befejezésül a következő két dolgot szeretném hangsúlyozni.

Választásom azért esett elsősorban e három tanulmányra, mert azok tematikája a stílus tematikájánál a szövegtan irányába mutatón átfogóbb. (Címükben is dominálnak a „szöveg”, „szövegtan” vagy a „kommunikáció” szavak.) Természetesen nincs a kötetnek egyetlen tanulmánya sem, amelyben nyelvészetről vagy irodalomelméletről vagy poétikáról vagy retorikáról vagy szövegtanról ne esne szó, ily módon kitekintvén a stilisztika 'társtudományai' felé. Amikor majd *szisztematikus*an sor kerül a stilisztika elméleti háttérének a kötet előszavában említett korszerűbbé, megalapozottabbá, szilárdabbá tételére, a kutatók e kötetet bizonyára nagy haszonnal fogják forgatni.

Én magam ennek az elméleti háttérnek – amit a teljes, komplex szövegtani kutatás háttereként értelmezek – korszerűbbé, megalapozottabbá, szilárdabbá tételéhez a következő utat képzelem el: a szövegtani kutatás diszciplínakörnyezete laterális diszciplína-együttesei egymáshoz való kölcsönös kapcsolatának tisztázását: a nyelvészeti tudományok három ága (rendszer nyelvészet, a rendszer elemei használatának nyelvésze, szöveg nyelvészet) egymáshoz és szövegtanhoz való viszonyát egyfelől, a szövegtani társtudományok tudományágai (poétika, retorika, narrativika, stilisztika stb.) egymáshoz és szövegtanhoz való viszonyát másfelől. Úgy érzem – s ezt látszik bizonyítani az itt röviden kommentált stilisztikai kötet is –, hogy a helyzet erre a tisztázásra már valamennyi említett tudományágban megérett.

Petőfi S. János

Baranyai Tiborné: Ludamus una

Tankönyvkiadó, Budapest, 1990. 157 p.

Saint-Exupéry világhírű meséje 1961-ben jelent meg latin nyelven Párizsban, AUGUSTE HAURY fordításában. Ennek a fordításnak hála a mai magyar tizenévesek – ha a latin nyelvet kezdik tanulni – a latinórán is találkozhatnak kedvenc hőseikkel: a herceggel, a rókával, a rózsával. A kedves ismerősök is segítenek a diákoknak a nyelvtanulás kezdeti nehézségeinek legyőzésében. A latinkönyv persze más is, több is *A kis herceg* egyes részleteinél.

1. A közismert alakok már a tankönyv 10-11. lapjától szerepelnek, de főként példamondatok mondattani pozícióinak elemeiként, szintaktikai szerkezetek szemléltető anyagában. (A legkésőbbi előfordulás a 125. lapon, a szenvedő szerkezet példáiában.)

2. A 26. laptól a 72. lapig AUGUSTE HAURY fordításának szövegéből olvasnak részleteket a tanulók. Az érthetőség kedvéért rövid bevezetőket, összefoglalókat is kapnak magyarul a latin szemelvényekhez, olykor RÖNAY GYÖRGY fordításának darabjai segíte-

nek. A 71-72. lapon latin-magyar kétnyelvű részletek párhuzamai készítetik a könyv olvasóját a magyar nyelvre való fordítás gyakorlására, tanulságok levonására.

2.1. A szemléltető szövegek–olvasmányok idézik a félelmetes majomkenyérfaakat; a rózsza és a herceg egyik párbeszédét; a királlyal, a hetvenkedővel, az iszákossal, a bankárral, a lámpagyújtogatóval, a geográfussal folytatott rövid dialógust; a kis herceg és a róka beszélgetését. A latin nyelvtudás kezdő foka magyarázza az HAURY-szöveg „megszelídítését”: a könnyebb fordulatok alkalmazását.

2.2. Az anyagukban, nyelvi szintjükben könnyített latin nyelvű szemelvényeken kívül az adott tantervi egységek magukban foglalnak még egy teendőt a diákok számára. A fejezetek, leckék végén „Retroversio”-ként egy bekezdésnyi magyar részlet latinra fordítása a feladat.

2.3. A tankönyvi szöveg sajátos intertextualitásáról van szó ebben az esetben. A fentiekben is említett egyszerűsítés nem idézet abban az értelemben, ahogyan a szó szerinti idézetet értjük, de abban az értelemben sem, ahogyan a függő idézetet szokás használni. Milyen idézés történik benne? Az irodalmi alakoké egyrészt, amelyeket a magyar szöveg ismeretétől eredeztethetünk; a főbb eseményeké másrészt, amelyeket ugyancsak ismernek–ismerhetnek a tanulók. Ebben az intertextuális hatásban számos konnotáció is rejtőzik. Egyrészt azé az információmennyiségé, amely a tankönyvben nem (magyar nyelven sem!) szerepel. Az itt nem közölt ismeretek a diákok emlékezetében lévő magyar olvasmányélményekből jönnek. Ilyenképpen történik egy sajátos kiegészítés: a tankönyv olvasója egészíti ki, saját szempontjai (és emlékezetének tulajdonságai, tartóssága stb.) szerint teljessé teszi a latinkönyvében töredékes részeket. Mindez spontán és esetlegesen megy végbe, tehát tanulónként más-más mértékben, más-más módon.

A „kiegészítő” intertextualitást az imént az eredmény felől néztük. Ha a folyamatról szólnánk, szükséges lenne megemlíteni azt a jelenséget, amely a fenti befogadói kiegészítést indukálja. Ha ugyanis a nevek, szereplők önmagukban jelennek meg, akkor is felidéznek némi ismeretanyagot, információmennyiséget az olvasó számára. Ez a felidézés spontán természetű, a felidézett információmennyiség tág határok között mozog. Mégsem hagyható figyelmen kívül, hiszen a forrás felől nézve a DERRIDA-elmélet *disszemináció*jaként értékelhető, a felidéző hatás felől nézve pedig a pszichológvizitikai, befogadáselemzési vizsgálatok tárgya.

3. Röviden szólunk a latinkönyv illusztrációiról. A teljes tankönyvben a fentebb körülírt részben fekete-fehér és színes illusztrációk vannak. *A kis herceg* szemelvényeinek rajzai magától Saint-Exupérytól valók, az 1946-os kiadás alapján. Mind egészükben, mind részleteikben a multimediális szemléletű vizsgálatok körébe tartoznak.

Nagy L. János

Pinto, María, Gálvez, Carmen: Análisis documental de contenido. Procesamiento de información (Dokumentális tartalomelemzés. Információfeldolgozás). T. A. van Dijk előszavával
Madrid, Síntesis, 1996. 158 p.

MARÍA PINTO könyvének témája a (szakirodalmi) dokumentumok tartalmának elemzése vagy ahogy a szerzők nevezik, a dokumentális tartalomelemzés (DTE).

A szakirodalmi dokumentáció egésze új kérdéseket vet fel, amelyeket az ezen a szakterületen meglévő klasszikus elméletek és módszerek megújításával válaszolhatunk meg. Ezt kívánják megvalósítani a könyvben feldolgozott részterületen is.

Ahogy azt T. A. van DIJK előszavából is megtudjuk, a szerzők felismerték, hogy a tartalmi feltárás területén is alkalmazhatók a tág értelemben vett, modern szövegtan eredményei, és ezzel túlléptek a tartalomelemzésnek csak a szemantikai tartalomra való korlátozásán.

Ilyen módon a könyv a dokumentumok használatának mentális folyamataiba igyekszik belátást engedni azzal, hogy a szöveg lokális és globális szerkezeteit is vizsgálja.

A hagyományos társadalomtudományi tartalomelemzés legkomolyabb hiányossága ugyanis, hogy nincs meg benne a szöveg és a beszéd szerkezeteinek elmélete. „Tartalom” elnevezéssel csak a szavak számának és más „megfigyelhető jelenségek” felületes, kvantitatív vizsgálatát végzik ahelyett, hogy a tartalom komplex dimenzióit, így a szöveg aktuális tagolását, a kohézió modelljeit, bizonyos retorikai jellemzőket és általában a társadalmi interpretáció és használat szempontjából döntő jelentőségű struktúrákat és stratégiákat vizsgálnának.

A könyv témájából értelemszerűen következik, hogy tárgyát az írott szöveges dokumentumok alkotják úgy, hogy az elsődleges dokumentumok (protoszövegek) jellemzőit a másodlagos dokumentumok (metaszövegek) létrehozásának szempontjából vizsgálják.

A könyv fő fejezetei a következők.

- A szöveges dokumentum
- A DTE folyamatok
- A DTE stratégiái
- A DTE technikái
- Bevezetés a gyakorlatba
- Gyakorlati példák levezetésekkel

Ennek megfelelően a tárgyalás módjára az jellemző, hogy a dokumentális tartalomelemzés elemeit a folyamatok, a stratégiák alkalmazása, a technikák, majd a gyakorlat szempontjából is újra meg újra megvizsgálja.

PINTO és GÁLVEZ a DTE egésze szempontjából két paradigma szerepét látják különösen fontosnak. Ezek az információfeldolgozás (information processing) és a pragmatika.

A szöveggel kapcsolatos okfejtésükben abból indulnak ki, hogy az egyszerre zárt és nyitott entitás. Az utóbbi éppen a tartalom vonatkozásában igaz.

Úgy látják, hogy a szövegtípusoknak máig sincs megfelelő taxonómiája. Ennek ellenére kapunk egy gyakorlati osztályozást a könyv témája szempontjából legfontosabb szövegtípusokról.

A kiinduló feltételek közé tartozik, hogy a szövegség kritériumai közül a szerzők kiemelik a kohézió és a koherencia fontosságát.

A pragmatika kiemelt kezelésének jegyében aláhúzzák azt is, hogy a szöveget nagymértékben meghatározza az a környezet, amelyben létrehozzák és használják.

Talán itt a leghelyesebb, ha megemlíjtük, hogy a könyv megállapításai közül sok evidenciának tűnik, és nyilvánvalóan az is, hiszen tankönyv jellegű műről van szó, amit a szerkezet is sugall.

A kohézió típusai közül a referenciális azonosságot és a kapcsoló szerepű elemeket sorolják fel.

A szöveg szerkezeteit tárgyaló fejezetben kiemelik a szerzők a makrostruktúrák és a makroműveletek fontosságát a tartalomelemzésben.

Nem feledkeznek el az egyes szövegtípusokra jellemző sematikus szerkezetekről, szuperstruktúrákról sem. A szuperstruktúrák szót idézőjelbe teszik, hiszen PINTO korábbi munkájában a szuperstruktúra elnevezést némileg megtévesztőnek minősítette, mivel ezek nem valami „felett” álló szerkezetek (M. PINTO Molina: *El resúmen documental. Principios y métodos*. Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1992. 53).

A dokumentális tartalomelemzés komplex volta azt is megköveteli, hogy megközelítése interdiszciplináris legyen.

Van DIJK a szerzők erényeként említi, hogy a kérdéskör vizsgálatát nem tekintik pusztán nyelvészeti feladatnak, hanem a kognitív, a kommunikatív és a dokumentációs megközelítés is jelen van. Az utóbbi aligha meglepő.

Ha a DTE folyamatát az információfeldolgozás felől közelítjük meg, jól kidomborodik az interdiszciplinaritás, hiszen a nagy hatású előzmények között egyaránt van nyelvészeti (CHOMSKY: *Syntactic Structures*, 1957.), kibernetikai (WIENER: 1948.), a kommunikáció matematikai elméletéhez kapcsolódó (SHANON: 1948.). Nem ennyire személyekhez köthető, de meghatározó előzmény a mesterséges intelligencia kutatása.

Az utóbbi azért is kapcsolódik ide, mert ebben a kérdéskörben az emberi értelem és a számítógép közötti analógia, az emberi tudás mint rendszer vizsgálata és nem utolsósorban modellezése lényeges szempontok. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a DTE mint problémamegoldási folyamat is feltérképezhető, feltérképezendő.

Mindezekkel együtt is a könyv megközelítéséből az látszik, hogy alapvető szerepe a szövegértés (döntően nyelvészeti, részben pszichológiai, pszicholingvisztikai) modelljeinek van.

A modellek között a következőket ismertetik a szerzők:

WINOGRAD modellje (1977.),

KINTSCH és van DIJK propozicionális modellje (1978.),

MEYER hierarchikus modellje (1985.),

KINTSCH és van DIJK szituacionális modellje (KINTSCH, W. – van DIJK, T. 1983.

Strategies of discourse comprehension Ireland, FL, Academic Press.), amely talán a leggyakrabban előkerülő modell a dokumentáció több műfaját, min-

denekelőtt a referátumkészítést modern módon, a modellalkotás igényével tárgyaló munkákban, és később ebben a könyvben is kiemelt szerepet kap, RUMMELHART és THORNDYKE narratív modellje (1977.), BEAUGRANDE szövegvilág modellje (1980.).

Az olvasás folyamataival kapcsolatos fejezetben előbb az olvasás következő szintjei szerepelnek:

alsó szint, a grafikus-vizuális felismerés szintje, a fonológiai kódolás – dekódolás szintje,
köztes szint, a lexikai megközelítés, a szintaktikai azonosítás, szemantikai azonosítás szintje,
felső szint, a jelentés globális reprezentációjának szintje.

Az olvasás számtalan modelljét típusonként csoportosítva kapjuk.

Struktúra szerint:

szeriális modellek,
párhuzamos modellek.

Az információ iránya szerint:

alulról felfelé haladó (bottom-up) modellek,
felülről lefele haladó (top-down) modellek,
interaktív modellek.

Működési elv szerint:

moduláris modellek,
globális modellek.

Már az előzőekből is kiderülhetett, miért jogosak van DIJK dicsérő szavai. Megint csak ő emeli ki előszavában az emlékezet szerepének fontosságát és azt, hogy ez a kérdéskör fontosságához méltó helyet kap a könyvben, többek között a rövid és a hosszú távú memória szerepének tárgyalásával.

Jóval rövidebb kifejtést tartalmaz az írás folyamataival foglalkozó fejezet.

A DTE folyamataival foglalkozó fejezetben a megértésről, az interpretációról és a szövegalkotásról kapunk rövid képet.

A folyamatok létrejöttét szolgálják a stratégiák, amelyek egyúttal a folyamatok megvalósulását szolgáló technikákhoz kötő, köztes láncszemek. A stratégiák egy sor mentális operációt indítanak el a megértés, interpretáció és szövegalkotás érdekében.

A stratégiák között szerepelnek az inferenciák is, amelyek a DTE folyamatában egy sor előzetes ismeret mozgósítását feltételezik.

A szerzők kétféle inferenciatípust mutatnak be. A szervező inferencia a megértés folyamatában, az elaboratív az interpretációkor jut szerephez. Ezek mellett az előfeltevéseket is az inferencia sajátos típusaként kezeli.

A legfontosabb stratégiák között KINTSCH és van DIJK már említett és kiemelt jelentőségű modelljéből kapjuk meg a propozicionális stratégiák jellemzését. Ezek a szavak és

mondatok reprezentációja mellett azoknak az elemző ismereteivel való integrálása után hoznak létre propozíciókat. Ezekhez csatlakoznak a koherencia megteremtésének stratégiai és a makrostratégiák, amelyek közismerten a felszíni és a mély szerkezet relációihoz kapcsolhatók. A makrostruktúráknak a szupersztruktúrák alapján történő generálását szolgálják a sematikus stratégiák.

PINTO és GÁLVEZ a megértés stratégiai között a kiválasztás, az információ szervezése, valamint interpretációja stratégiáit említik. Az utóbbi meghatározó tényező az elemzés dokumentálissá válásában, amelyet egyaránt meghatároz az elemző (dokumentátor) és az őt foglalkoztató (megbízó) dokumentációs szervezet (egység).

A szövegalkotás stratégiai között az író kognitív folyamataival, az írott termékkel, a belső és külső befolyásoló tényezőkkel foglalkoznak a szerzők. Modellként HAYES és FLOWER ENDRES-NIGGEMEYER által adaptált modelljét közlik. (ENDRES-NIGGEMEYER, B.: Content analysis – a special case of text comprehension. 44th FID Conference and Congress, August 28–1 September, Pt. 1. s. 1., s. n. 1988. 207-216.)

A következő rész a technikáké, amelyek a stratégiákhoz képest alacsonyabb szintet képviselnek, viszont gyakorlással készségekké válhatnak.

A kiválasztáskor alkalmazott technikákban fontos szerepük van a szövegben való tájékozódást szolgáló jeleknek. A makroműveletek közül pedig a kihagyásnak és a válogatásnak jut itt a főszerep.

A szervezés technikái között a szerzők a szemantikai hálók, a tudástérképek, valamint a narratív grammatika alkalmazásával foglalkoznak.

Az interpretáció kapcsán a makroműveletek közül az általánosítást és az újraserkesztést említik.

A szövegalkotás technikáit konkrét műfajra, a szakirodalmi dokumentáció egyik legösszetettebb szövegtípusa lévén kiemelten kezelt referátum készítésére vonatkozóan kapjuk meg. A referátum alapvetően olyan dokumentum, amelynek létrehozásakor szoros kapcsolatot kell fenntartanunk az elsődleges (eredeti, proto-) szöveg és a referátum szövege között. Ugyanakkor a referátumokra vonatkozó fogalmazási szabályok az elsődleges szövegektől csak részben térnek le.

A referátumkészítés egy sor szigorú (alapvetően dokumentációs meghatározottságú) szabály betartását igényli.

Azonosítani kell az elsődleges dokumentumot.

A referátumnak a szövegség minden kritériumának meg kell felelnie.

Kerülni kell a személyes jellegű interpretációkat.

A szöveget annak függvényében kell létrehozni, hogy a célunk informatív, indikatív vagy vegyes típusú referátum megalkotása.

Hasonlóképpen meghatározó a szöveg létrehozásában, hogy milyen formában terjesztik és milyen speciális célok érdekében készítik a referátumot.

A szövegalkotás fontos része a lényeges információ „átfordítása” felszíni szerkezetekké.

A gyakorlati megvalósítással foglalkozó részben az olvasási, propozicionális, kognitív szempont, a makrostruktúrák és a sematikus szerkezetek szempontja, az értékelés,

azaz a fontos és másodlagos információ közötti különbségtétel szempontja, továbbá a referátum létrehozását jelentő szövegalkotás szempontja jellemzőinek rövid, tételszerű felsorolását kapjuk. Ez gyakorlatilag az elméleti részekben megismertek újracsoportosítása, amelyet az utolsó rész példái illusztrálnak, és tesznek igazán érthetővé és kézzelfoghatóvá.

Az itt felsorolt szempontok más és más célkitűzések nyomán, más és más tényezők befolyása alatt vesznek részt a folyamatban, továbbá más és más modelleket aktiválnak. Ennek megfelelően az egyes szempontok tárgyalása is e fő szempontok szerint történik.

Koltay Tibor

Szerkeszti

VASS LÁSZLÓ

1. BIBLIOGRÁFIÁK

1.1. BIBLIOGRAPHIE LINGUISTIQUE DE L' ANNÉE (= BL) 1993

A korábbi kötetek szövegkutatással kapcsolatos adataihoz lásd: *Szemiotikai szövegtan 2. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Első rész)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1991. 199-104 – itt található a BL olvasásának céljára szolgáló útmutató is; *Szemiotikai szövegtan 3. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Második rész)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1991. 215-221; *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1992. 177-183; *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1993. 297-304; *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1995. 331-352; *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1996. 311-322.

2.3. Text linguistics – Linguistique de texte

- 3611 Discourse analysis. — *Lab* 9, 1993, 23-25; 79-82; 131; 187-191.
- 3612 VASS, László: Bibliographies, repertories. — *SzSz* 5, 1992, 271-280; 6, 1993, 297-338.
- 3613 ADAM, Jean-Michel: *Éléments de linguistique textuelle: théorie et pratique de l'analyse textuelle*. — Liège: Mardaga, 1990. — 265 p. — (Philosophie et langage) | *RLiR* 56 (221-222), 1992, 174-176 Anna JAUBERT.
- 3614 ANTOS, Gerd; SCHU, Josef: *Seriellen Erzählen: Kinder schreiben und erzählen die Fortsetzungsgeschichte „Ufuskraztzuß“*. — [851], 96-103.
- 3615 ARIEL, Mira: *Accessing noun-phrase antecedents*. — London: 1990 | Cf. BL 1990. 3412 [sic] | *AJL* 13/1, 1993, 104-109 J. Toole.
- 3616 ASCHENGERG, Heidi: *Eigennamen im Kinderbuch ...* — Tübingen: 1991 | BL 1991, 3335 | *NI* 59-60, 1991, 94-98 Heidemarie SCHIRMER.

- 3617 AVESANI, Cinzia; VAYRA, Mario: Discorso, segmenti di discorso e un'ipotesi sull'intonazione. — [539], 355-407.
- 3618 BANGE, Pierre: L'orientation vers la forme dans la conversation. — [387], 169-184 | Cf. 3801.
- 3619 BÁNRÉTI, Zoltán: A visszakereshetőségi elv a grammatikában. — *SzSz* 5, 1992, 27-34 | The principle of retrievability in the grammar.
- 3620 BARROS, Diana Luz Pessoa De: Texte ou conversation? — *PICL* 15/3, 1992 (1993). 221-224.
- 3621 BEAUGRANDE, Robert-Alain DE: Textsorten im Mittelpunkt zwischen Theorie und Praxis, — [851], 173-190.
- 3622 BÉKÉSI Imre: *A gondolkodás grammatikája ...* — Budapest: 1986 | BL 1988. 2402 | *MNy* 88, 1992, 354-359 Gábor T. NAGY.
- 3623 BÉKÉSI, Imre: A szövegmondatoktól a szöveg egésze felé. — *SzSz* 5, 1992, 35-44 | From the text sentences to the text as a whole.
- 3624 BENKES, Zsuzsa; PETŐFI, János S.: Kreatív-produktív megközelítés és intertextualitás. — *SzSz* 6, 1993, 107-132 | Creative-productive approach and intertextuality.
- 3625 BERGER, Wolfgang; CHRISTOPH, Ernst-Michael: Zum Problem der Semantizität von (Eigen)namen bei der Klassifizierung von Texten. — [851], 158-164.
- 3626 BERGMANN, Jörg R.: On the local sensitivity of conversation. — [957], 201-226.
- 3627 BLASS, Regina: Cohesion, Coherence and relevance. — *NOL* 34, 1986, 41-64.
- 3628 BOLKESTEIN, A. Machtelt: Cohesie in tekst en syntactische alternatieven. — *HandNFC* 41, 1993, 161-174.
- 3629 BRAINARD, Sherri: Comments on analyzing expository discourse. — *NOL* 43, 1988, 12-21.
- 3630 BRAZIL, David: Telling tales. — [816], 154-169.
- 3631 BUSTOS Tovar, José Jesús DE: Comentario lingüístico de textos y análisis filológico: algunas precisiones metodológicas. — [870], 93-107.
- 3632 CABRILLANA LEAL, Concepción: Aproximación al concepto de „dinamismo comunicativo”. — *RSEL* 22/2, 1992, 397-405.
- 3633 CAPONE, Alessandro: Deviant utterances. — [260], 1, 107-115.
- 3634 CHAROLLES, Michel: Compte rendu de „Text, Konnexität, Kohäsion, Kohärenz” (K. Hatakeyama, J. S. Petőfi, E. Sözer). — [3704], 56-65 | Cf. 3679.
- 3635 COLLINOT, André: Dictionnaire, discours, deixis. — [245], 499-504 | Comm. by Carla MARELLO, 505 ; reply, 505f.
Conversational organization and its development ... — 232.
- 3636 CORNISH, Francis: Anaphore pragmatique, référence, et modèles du discours. — [3280], 81-96.
- 3637 COTÉANU, Ion: Gramatică sau lingvistică textuală? — *LR* 42/2, 1993, 55-59.
- 3638 DANCETTE, Jeanne: Les opérations de compréhension préalables à la production de metatextes: recherche d'une typologie. — *RBP* 69/3. 1991, 563-575.

- 3639 DÁNIEL, Ágnes: A személyközi kapcsolatok jellegének meghatározása: hét kormányprogram szembesítő vizsgálatának tapasztalatai. — *SzSz* 6, 1993, 157-175 | In quest of some features of the speaker's interpersonal attitude: analysis, confrontation and interpretation of the text of seven government programs.
- 3640 DÁNIEL, Ágnes: *Szó - szöveg - szer - szervez : a szöveg szerveződésének vizsgálata*. — Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. — 93 p. — (NyE; 132) | An investigation of text organization | *SzSz* 6, 1993, 245-248 Mihály PÉTER.
- 3641 DANON-BOILEAU, Laurent: Il y a deixis et deixis: considérations cursives sur les limites du fonctionnement déictique de „le” et du fonctionnement anaphorique de „ce”. — [3280], 97-109.
- 3642 DAUSENSCHÖN-GAY, Ulrich; KRAFFT, Ulrich: Tâche conversationnelle et organisation du discours. — [387], 131-154 | Cf. 3685.
- 3643 *Décoder le texte = Text reading and comprehension* / Coordinateurs = Eds.: Christian DELCOURT; Jean-Pierre VAN Noppen. — Bruxelles: s.n., 1991. — p. 539-643. — (RBPh); 69/3, 1991) | Special issue.
La deixis ... — 245.
- 3644 *Discourse description ...* / Ed. by William C. MANN; Sandra A. THOMPSON: — Amsterdam: 1992 | BL 1992, 4079 | *Lg* 69/3, 1993, 608-612 A. HALE.
- 3645 DO GREGOLIN, Maria: Didactic discourse: discursive strategies and production of meanings. — *PICL* 15/3. 1992 (1993), 185-188.
- 3646 DRESCHER, Martine: Procédés de composition textuelle: la généralisation. — [157], II, 167-179.
- 3647 DUBOIS, Christine: Trois remarques à propos del l'Appendice. — [3704], 66-67 | Cf. 3679.
- 3648 DUSZAK, Anna: Tekst zwiazany, nieuporzadkowany?: niektóre typologiczne warunkiowania organizacji tekstu. — [405], 31-40 | E. ab.: Is there a connected but „inorderly” text?: some typological dimensions of text organization.
The dynamics of dialogue ... — 957.
- 3649 EHLICH, Konrad: „Textsorten”: Überlegungen zur Praxis der Kategorienbildung in der Textlinguistik. — [851], 17-30.
- 3650 ENGERG, Jan: Prizipien einer Typologisierung juristischer Texte. — *Fspr* 15/1, 1993, 31-38 | G. & E. ab.
- 3651 ENKVIST, Nils Erik: Coherence and non-coherence revisited. — [3704], 68-74 | Apropos of 3679.
- 3652 FÁBRICZ, Károly: Beszédszöveg és szövegnyelvészet. — *SzSz* 5, 1992, 51-58 | Speech and text ling.
- 3653 FEIGS, Wolfgang: Textsorten in interkultureller Perspektive – deutsch-norwegische Kontraste. — [851], 44-53.
- 3654 FERNANDEZ-VEST, M. M. Jocelyne: Deixis, anaphore, thématisation dialogique. — [245], 453-550 | Evidence from Fr., Gmc. & Finno-Ugric.
- 3655 FILIPPOV, Konstantin A.: *Lingvistika teksta i problemy analiza ustnoj reči: učebnoe posobie*. — Leningrad:Leningradskij univ., 1989. — 97 p. | Text ling. & problems of speech analysis.

- 3656 FIX, Ula: Intertextualität, Unikalität und Stilmuster. — *Philologia* 27-28, 1993, 116-125.
- 3657 FLEISCHER, Michael: Das Fragment und die Bedeutung: (eine besondere Textsorte). — [3749], 141-172 | Ru. ab.
- 3658 FÓNAGY, Iván: *Gondolatalakzatok, szövegszerkezet, gondolkodási formák*. — Budapest: A Magyar Tudományos Akad. Nyelvtudományi Intézete, 1990. — [4], 44 p. — (Ling., series C. Relationes; 3) | Mental images, text structures & ways of thinking | SzSz 6, 1993, 248-251 Gy. MEZŐ.
- 3659 FOPPA, Klaus: Topic progression and intention. — [957], 178-200.
- 3660 FOSSESTØL, Bernt: Comments on Katsuhiko Hatakeyama, János S. Petőfi and Emel Sözer: „Text, connexity, cohesion, coherence”. — [3704], 75-80 | Cf. 3679.
- 3661 FRANÇOIS-GEIGER, Denise: Partition d'orchestration dialogique. — [260], 1, 117-122.
- FREIDHOF, Gerd: Reformulierung als konstitutives Merkmal dialogischer und monologischer Texte ... — 17051.
- 3662 FRIES, Peter H.: Information flow in written advertising. — *GURT* 1992, (1993), 336-352.
- 3663 FRITZ, Gerd: Comprehensibility and the basic structures of dialogue. — [260], 1, 3-24.
- From sign to text ...* — 298.
- 3664 GALLI, Giuseppe: Gestalttheoretische Überlegungen zur Texttheorie von J. S. Petőfi. — [3704], 81-89.
- 3665 GISLIMBERTI, Silvio: Per una semantica della barzelletta. — [854], 3-9.
- 3666 GJUBBENET, I. V.: *Osnovy filologičeskoj interpretacii literaturno-chudozestvennogo teksta*. — Moskva: Izd. Moskovskogo univ., 1991. — 204 p. | The fundamentals of a phil. interpretation of lit. texts.
- 3667 GLÄSER, Rosemarie: A multi-level model for a typology of LSP genres. — *Fspr* 15/1, 1993, 18-26 | E. & G. ab.
- 3668 GLÄSER, Rosemarie: Textsorten der fachexternen Kommunikation. — [851], 85-95.
- 3669 GNUTZMANN, Claus; OLDENBURG, Hermann: Contrastive text linguistics in LSP-research: theoretical considerations and some preliminary finding. — [3773], 103-136.
- 3670 GNUTZMANN, Claus; OLDENBURG, Hermann: Kontrastive Textlinguistik und Fachsprachenanalyse: theoretische Überlegungen und erste Untersuchungsergebnisse. — [530], 211-215.
- 3671 GRAUMANN, Carl F.: Perspectival structure and dynamics in dialogues. — [957], 105-126.
- 3672 GUILHAUMOU, Jacques; MALDIDIER, Denise: De nouveaux gestes de lecture ou le point de vue de l'analyse de discours sur le sens. — [1004], 227-239 | E. & Fr. ab.
- 3673 GUNDEL, Jeanette K.; HEDBERG, Nancy; ZACHARSKI, Ron: Cognitive status and the form of referring expressions in discourse. — *Lg* 69/2, 1993, 274-307.
- 3674 GUTU ROMALO, Valeria: Considerations sur le „dialogue social”. — [260], 2, 433-439.

- 3675 HAGÈGE, Claude: Le système de l'anthropophore et ses aspects morphogénétiques. — [245], 115-122.
- 3676 HARVEY, Anamária: The text creating process or the „politics” behind a „hot” issue. — *PICL* 15/3, 1992 (1993), 193-196.
- 3677 HARWEG, Roland: Formen narrativer Dialogzitierung in sprach- und stilvergleichender Sicht: eine Skizze. — [260], 1, 25-38.
- 3678 HATAKEYAMA, Katsuhiko; PETŐFI, János S.; SÖZER, Emel: Nachtrag zum Arbeitspapier: „Text, Konnexität, Kohäsion, Kohärenz” (Bemerkungen zu den Diskussionsbeiträgen). — [3704], 133-143.
- 3679 HATAKEYAMA, Katsuhiko; PETŐFI, János S.; SÖZER, Emel: Text, Konnexität, Kohäsion, Kohärenz. — [3704], 1-55 | Cf. 3634 3647, 3651, 3660, 3689, 3723, 3752, 3787.
- 3680 HAZADIAH, M. D.: Topic as a dynamic element in spoken discourse. — [911], 55-74.
- 3681 HEINE, Roland: Haben auch „routinierte Erzähler” Koordinationsprobleme?: Überlegungen aus Anlaß einer exemplarischen Analyse. — [260], 1, 307-317.
- 3682 HEINEMANN, Margot: Varietäten und Textsorten – eine Annäherung. — [851], 54-60.
- 3683 HEINEMANN, Wolfgang; VIEHWEGER, Dieter: *Textlinguistik ...* — Tübingen: 1991 | BL 1991, 3400 | LB 82/2, 1993, 247-251 Gotthard LERCHNER | *MSpråk* 87/1, 1993, 98-100 Elzbieta SZWEJKOWSKA-OLSSON | *OBST* 47, 1993, 184-186 Jürgen ERFURT | *SLang* 17/2, 1993, 506-509 Robert-Alain DE BEAUGRANDE | *SS* 54, 1993, 76-79 Marek NEKULA | *ZPSK* 45/1, 1992, 77-79 Cornelia HENSEL.
- 3684 HEINEMANN, Wolfgang: Textsorten/Textmuster – ein Problemaufriß. — [851], 8-16.
- 3685 HELD, Gudrun: Sprechen als Ethnomethode – oder: von Nutzen dieser Erkenntnis für die Linguistik. — [387], 155-167. | Koreferat zum Beitrag von U. Dausend-schön-Gay/U. Krafft (3642).
- 3686 HENGST, Karlheinz: Functional macro-analysis of specialist text forms: a researchmethod derived from foreign language teaching. — [3773], 137-157.
- 3687 HERMANN, Marie-Paule: La rôle du déterminant dans l'accomplissement de la reprise lexicalisée: la cas du possessif. — [3280], 183-197.
- 3688 HEYDRICH, Wolfgang: Auf der Suche nach Sachverhalten. — [3704], 175-247.
- 3689 HEYDRICH, Wolfgang: Bemerkungen zu „Text Konnexität, Kohäsion, Kohärenz” von K. Hatakeyama, J. S. Petőfi, E. Sözer. — [3704], 90-93 | Cf. 3679.
- 3690 HOFFMANN, Lothar: Texts and text types in LSP. — [3773], 158-166.
- 3691 HOFFMANNOVÁ, Jana: Koherence, koheze, konexe ... — *SS* 54, 1993, 58-64 | A survey of recent publ.
- 3692 HUNDSNURSCHER, Franz: Die „Satzkonstanz” als Grundbegriff der Rede. — [807], 189-208.
- 3693 HUNDSNURSCHER, Franz: Zur dialogischen Grundstruktur von Mehr-Personen-Gesprächen — [260], 1, 149-161.
- 3694 HWANG, Shin Ja J.: Embedding and skewing of discourse types. — *LACUS* 19, 1992 (1993), 153-162.

- 3695 ICKLER, Theodor: Zur Textgattung „Abstract“. — *Fspr* 15/1, 1993, 44-53 | G. & E. ab. *Intégration syntaxique et cohérence discursive ...* — 968.
- 3696 JACHNOW, Helmut: Zur Notwendigkeit einer phänotypisch orientierten Textlinguistik und einige Vorüberlegungen zur Analyse der semantischen Textverweisstruktur des Igorliedes. — [3749], 263-290 | Ru ab.
- 3697 JEDRZEJKO, Ewa: Stylistyczne aspekty nominalizacji jako teoretyczny problem w badaniach nad tekstem. — [15592], 23-35 | Ru. & E. ab.: Stylistic aspects of nominalisation as a theoretical problem in research on a text.
- 3698 KERTÉSZ, András, *Textológia és tudományelmélet.* — *SzSz* 5, 1992, 135-144 | Textology and philosophy of sci.
- 3699 KLAUDY, Kinga: Vissza a szöveghez! — *SzSz* 6, 1993, 133-144 | Back to the text!
- 3700 KLAUKE, Michael: Instruktive Aufforderungstexte: eine kritische Bestandsaufnahme. — *ZG* 3/1, 1993, 154-169.
- 3701 KLEIBER, Georges: Anaphore associative, pontage et stéréotypie. — *LInv* 17/1, 1993, 35-82 | E. ab.
- 3702 KLEIBER, Georges: Anaphore-deixis: deux approches concurrentes. — [245], 613-623 | Comm. By Laurent DANON-BOILEAU, 624; reply, *ib.*; comm. By Philippe BOURDIN, 624 f.; reply, 625; comm. By Georges VIGNAUX, 625; reply, 626.
- 3703 KOCSÁNY, Piroska: Szövegyelvészeti versus szövegelemzés. — *SzSz* 5, 1992, 145-152 | Text ling. vs. text-analysis.
- 3704 *Kontinuität und Diskontinuität in Texten und Sachverhalts-Konfigurationen: Diskussionen über Konnexität, Kohäsion und Kohärenz* / Hrsg. Von Maria-Elisabeth CONTE. — Hamburg: Buske, 1989. — x, 247 p. — (PzT; 50).
- 3705 KOTSCHI, Thomas: Production discursive et structure informationnelle. — [157], II, 153-166 | Evidence from Fr.
- 3706 KRANZ, Bettina: Das Vorstellungsgespräch als Gegenstand der Dialoganalyse. — [260], 1. 341-352.
- 3707 KRAUSE, Wolf-Dieter: Zur Ontologie von Textsorten. — [851], 31-36.
- 3708 LAMPE, Marianne: Textnormung auf der Grundlage textlinguistischer Kategorien. — *Fspr* 15/2, 1993, 110-117 | G. & E. ab.
- 3709 LANGER, Peter; MARSZK, Doris: ChronoNarratio-Graphen: ein Modell chronologischer Beziehungen in Erzähltexten. — *LBer* 147, 1993, 409-435 | E. ab.
- 3710 LAW, Howard W.: Focus shift problem. — *NOL* 57, 1992, 31-36.
- LEHMANN, Volkmar: Interaktion chronologischer Faktoren beim Verstehen von Erzähltexten ... — 16827.
- 3711 LENGYEL, Zsolt: Szöveglingvisztikai kérdések a pszicholingvisztika tükrében. — *SzSz*, 5, 1992, 157-160 | Text ling. Questions in the mirror of psycholing.
- 3712 LERCHNER, Gotthard: Zur empirischen Beschreibung von Textmuster-mischungen in einem historischen Textsortenspektrum. — [851], 61-67.
- 3713 [LEVICKIJ, Jurij] LEVITSKY, Yuri: Parameters of text formation. — *PICL* 15/3, 1992 (1993), 205-208.

- 3714 LINELL, Per: The power of dialogue dynamics. — [957], 147-177.
LLISTERRI, Joaquim: Dolors POCH-OLIVE ... — 2897.
- 3715 LOENHOFF, Jens: Was leistet der Systembegriff in der Dialogforschung?: Perspektiven einer analytischen Kategorie. — [260], 1, 163-172.
- 3716 LONGACRE, Robert E.: Paul Ricoeur's philosophy and textlinguistic analysis. — *LACUS* 19, 1992 (1993), 47-55.
- 3717 LONGACRE, Robert E.: Paul Ricoeur's philosophy and textlinguistic analysis. — *PICL* 15/3, 1992 (1993), 213-215.
- 3718 *Lopussa texti* / Toim. Riitta KORHONEN; Martin KUSCH; Hartmut SCHRÖDER. — Frankfurt am Main: 1992 | BL 1992, 4137 | *Vir* 1993, 271-273 M. KAUPPINEN.
- 3719 LOTFIPOUR-SAEDI, K.: Variations in textual strategies and their psycho-sociological motivations. — *PICL* 15/3, 1992 (1993), 217-220.
- 3720 LOVEJOY, Kim B.: *A model for the analysis of cohesion and information management in published writing in three disciplines*. — Columbus, MO: Univ. Of Missouri-Columbia, 1987. — 255 p. | Thesis (Ph. D.), Univ. Of Missouri-Columbia | *DAI* 49/7, 1989, 1787-A.
- 3721 LÜDI, Georges: Construire ensemble les mots pour le dire: à propos de l'origine discursive des connaissances lexicales. — [387], 193-224 | Cf. 3763.
- 3722 LUEBS, Margaret: Earthquake narratives. — *BLS* 18, 1992, 157-165.
- 3723 LUNDQUIST, Lita: Remarks on „Text, Konnexität, Kohäsion, Kohärenz” by K. Hatakeyama, J. S. Petőfi and E. Sözer. — [3704], 94-100 | Cf. 3679.
- 3724 LUNDQUIST, Lita: Some considerations on the relations between text linguistics and the study of texts for specific purposes. — [3773], 231-343.
- 3725 MAKAROV, Vladimir V.: *Zaglavie kak kul'turnyj aktualizator teksta*. — [3749], 19-48 | The title as a cultural text actualizator | G. ab.
- 3726 MARKOVA, Ivana: A three-step process as a unit of analysis in dialogue. — [957], 129-146.
- 3727 MARTINET, Hanne: Peut-on faire exister une étude contrastive de la cohésion textuelle? — [436], 51-61.
- 3728 MÁTÉ, Jakab: A szövegnyelvészeti kutatás történetéhez. — *SzSz* 6, 1993, 177-204 | On the hist. of textling. research.
- 3729 MAURANEN, Anna: Theme and prospection in written discourse. — [911], 95-114.
MEČKOVSKAJA, Nina B.: *Trudy M. V. Lomonosova [1711-1756] po ritorike i sovremennaja lingvistika teksta ...* — 1335.
- 3730 MISTRÍK, Jozef: Textglutination. — [891], 285-292 | Cf. BL 1968, 2002.
Modèles du discours ... — 406.
- 3731 MOTSCH, Wolfgang; TECHTMEIER, Bärbel; VIEHWEGER, Dieter: Illocutionary knowledge and dialogue structure. — [260], 1, 197-209.
- 3732 MUÑOZ CORTÉS, Manuel: Aspectos del texto histórico-lingüístico (secundum Lapesam). — [870], 43-70.
- 3733 MURVAI, Olga: A szöveg szintaktikai és szemiotikai dimenziójáról. — *SzSz* 5, 1992, 167-170 | On the syntactic and semantic text dimension.

- 3734 NEKULA, Marek: Sind die Abtönungspartikeln dialogisch? — *SS* 54, 1993, 202-205 | Cz. ab.
Nouvelles approches des connecteurs argumentatifs ... — 429.
- 3735 ÖSTMAN, Jan-Ola: Ideology and ambivalence: introduction to section on news reporting, world crises, and ideology. — *SKY* 15, 1993, 209-215.
- 3736 PAER, E. M.: Funkcii slovoobrazovatel'nykh sredstv v postroenii teksta. — [4102], 67-72 | The functions of derivational means in text formation.
- 3737 PARODI SWEIS, Giovanni: Macroestrategias en la comprensión de textos escritos: relaciones retóricas implícitas. — *EFil* 28, 1993, 75-86 | Sp. & E. ab.
- 3738 PATRY, Richard: De la phrase au discours: le thème dans la progression thématique. — *PICL* 15/3, 1992 (1993), 241-244.
- 3739 PATRY, Richard: La problématique de la force cohésive: une question de distance ou de fonction? — *Linguistique* 28/2, 1992 (1993), 17-33 | Evidence from Fr.
- 3740 PETŐFI, János S.: Einige Bemerkungen zur interpretativen Zuordnung figurativer und symbolischer Bedeutungen zu Texten. — [3704], 155-174.
- 3741 PETŐFI, János S.; VASS, László: A szövegösszefüggőség nyelvi hordozói Halliday és Hasan szerint. — *SzSz* 5, 1993, 260-270 | The ling. carriers of text cohesion according to Halliday & Hasan | Cf. BL 1976, 8195.
- 3742 PETŐFI, János S.: Texts as an interdisciplinary research objects: on the present state of the art of textological research. — *AUBud-L* 19, 1988, 229-243.
- 3743 PETŐFI, János S.: Utam a szemiotikai szövegtanhoz. 1967-1969. 2. A nyelvi műalkotások egy nyelvészeti megalapozottságú strukturális interpretációelméletének körvonalazása felé. — *SzSz* 6, 1993, 205-218 | My way towards a semiotic textology. 1967-1969. Vol. 2: First attempt to outline a linguistically based structural theory of the interpretation of verbal works of art.
- 3744 PETŐFI, S. János; VASS, László: A szövegnyelvészet helye és feladata a szemiotikai textológiai kutatásban. — *SzSz* 5, 1992, 177-195 | The place and tasks of text ling. in the semiotic textological research.
- 3745 PETŐFI, S. János: A szövegtani kutatás a 90-es években: a kutatási terület jövője. — *SzSz* 5, 1992, 257-269 | Textological research in the 90ties: the future of the research field.
- 3746 PLOWMAN, Lydia: Tracing the evolution of a co-authored text. — *L&C* 13/3, 1993, 149-161.
- 3747 PÖPPÖNEN, Jaana; STÄHLBERG, Pirjo-Liisa: Whose war is it?: the hidden ideology of the Persian Gulf war. — *SKY* 15, 1993, 221-231.
- 3748 PRIDEAUX, Gary D.; HOGAN, John T.; STANFORD, Lois M.: Firsthand and second-hand narratives: differences in the telling. — *LACUS* 19, 1992 (1993), 205-213.
- 3749 *Probleme der Textlinguistik = Problemy lingvistiki teksta: Gemeinschaftsarbeit von Wissenschaftlern der Partneruniversitäten Bochum und Minsk* / Hrsg. von Helmut JADHNOW; Adam E. SUPRUN. — München: Sagner, 1989. — [8], 322 p. — (SPHSS; 28) | *FilN* 1992/4, 113-116 F. A. LITVIN | *NDVŠ-F* 1991/3, 116-118 Ju. V. POPOV | *RLing* 17/1, 1993, 113-118 Wolfgang GLADROW | *Russistik* 2/1, 1990, 103-106 Sebastian KEMPGEN.

- 3750 PROCTOR, Mersedeh: *Discourse organization patterns and their signals: a clause relational approach to the analysis of written discourse*. — Exeter: Univ. of Exeter, 1987. — 328 p. | Univ. of Exeter diss. | *DAI* 49/7, 1989, 1788-A.
- 3751 RÁCZ, Endre: *Mondatgrammatika és szöveggrammatika*. — Budapest: A Magyar Tudományos Akad. Nyelvtudományi Intézete, 1992. — [4], 15 p. — (Ling., series C. Relationes; 6) | Sentence gramm. & text gramm. | *SzSz* 6, 1993, 280-282 Imre BÉKÉSI.
- 3752 RAIBLE, Wolfgang: Phänomenologische Textwissenschaft: zum Beitrag von Katsuhiko Hatakeyama, János S. Petőfi und Emel Sözer (Text, Konnexität, Kohäsion, Kohärenz). — [3704], 101-110 | Cf. 3679.
RAIBLE, Wolfgang: *Sprachliche Texte – genetische Texte ...* — 1092.
REFEROVSKAJA, E. A.: *Kommunikativnaja struktura teksta v leksiko-grammatičeskom aspekte ...* — 3184.
- 3753 RENKEMA, Jan: *Discourse studies: an introductory textbook*. — Amsterdam: Benjamins, 1993. — ix, 224 p.
- 3754 RIBEIRO, Branka M. T.: *Coherence in psychotic discourse: frame and topic*. — Washington, DC: Georgetown Univ., 1988. — 542 p. | Georgetown Univ. diss. | *DAI* 50/7, 1990, 2039-A.
- 3755 ROTHKEGEL, Anneli: The dialogical basis of text production. — [260], 1, 393-403.
- 3756 SAGER, Juan C.: A theory of text production, modification, reception. — [3773], 244-253.
- 3757 SALAS CHACÓN, Álvaro: Estado actual y perspectivas de los estudios del análisis del discurso en Costa Rica. — *RFLUCR* 18/1, 1992, 133-138 | State-of-the-art and perspectives of discourse analysis in Costa Rica | E. ab.
- 3758 SANDERS, José; WOLDE, Ellen VAN: Perspectief tekstlinguïstisch onderzocht: een analysemethode. — *Gramma/TTT* 2/3, 1993, 118-202 | Perspective from a textling. point of view | E. ab.
- 3759 SAPPOK, Christian: Textanalyse auf psycholinguistischer Grundlage: (anhand von Material aus einem polnischen Tagebuch). — [3749], 291-322 | Ru. ab.
- 3760 SAUKKONEN, Pauli: Grammatical structures as indicators of textual dimensions. — *PICL* 15/3, 1992 (1993), 249-252.
SCHÄFFNER, Christina: Semantic relations in the lexicon and in the text ... — 4956.
- 3761 SCHERNER, Maximilian: Der „Horizon“ – ein sprachliches „Kenntnissystem“?: ein kritischer Vergleich zweier texttheoretischer Begriffsbildungen vor dem Hintergrund neuerer Entwicklungen in der Kognitionswissenschaft. — [807], 229-237.
- 3762 SCHRÖDER, Hartmut: Linguistic and text-theoretical research on language for special purposes: a thematic and bibliographical guide. — [3773], 1-48.
Sentence initial devices ... — 520.
- 3763 SETTEKORN, Wolfgang: Remarques sur le construcion collective des mots pour le dire et sur l'origine des connaissances lexicales dans la pratique (non seulement) discursive. — [387], 225-234 | Co-rapport de la contribution de G. Lüdi (3721).

- 3764 SIMMLER, Franz: Zum Verhältnis von publizistischen Gattungen und linguistischen Textsorten. — *ZG* 3/2, 1993, 349-363.
- 3765 SINCLAIR, John M.: Written discourse structure. — [816], 6-31.
- 3766 SÖZER, Emel: Ambige Texte in Hinblick auf Konnexität, Kohäsion und Kohärenz. — [3704], 143-154 | Evidence from Turkish.
- 3767 STATI, Sorin: *Le transphrastique*. — Paris: 1990 | *BL* 1991, 3491 | *BSL* 87/2, 1992 (1993), 95-98 Dimitri BANKOV | *ČMF* 75, 1993m, 112-117 Jindra SVĚTLÁ | *Linguistique* 28/2, 1992 (1993), 161-163 Jean-Baptiste COYOS | *PrzG* 12/, 1993, 90-94 A. BARAN-FURGA | *SEz* 18/1, 1993, 121-123 Dimităr BANKOV | *ZFSL* 101/3, 1991, 321 Peter BLUMENTHAL.
- 3768 STATI, Sorin: Word meaning in texts: the iteration of semantic constituents. — *FLing* 8/1, 1984, 11-19.
- 3769 STEUBE, Anita: Eine linguistische Charakterisierung von „Bericht“, „Beschreibung“ und „Handlungsanweisung“. — [851], 165-172.
- 3770 STIRLING, Lesley: *Switch-reference and discourse representation*. — Cambridge: Cambridge UP., 1993. — xv, 354 p. — (Cambridge studies in linguistics: 63) | Revision of 3771.
- 3771 STIRLING, Lesley: *Switch-reference and logophoricity in discourse representation theory*. — Edinburgh: Univ. of Edinburgh, 1988. — 328 p. | Univ. of Edinburgh diss. | *DAI* 50/7, 1990, 2040-A.
- 3772 STUBBS, Michael: British traditions in text analysis: from Firth to Sinclair. — [911], 1-33.
- 3773 *Subject-oriented texts: languages for special purposes and text theory* / Ed. by Hartmut SCHRÖDER. — Berlin: De Gruyter, 1991. — viii, 322 p. — (RTT; 16) | *Fachsprache* 14/1-2, 1992, 6-68 R. BEIER.
- 3774 SUTER, Hans-Jürgen: *The wedding report: a prototypical approach to the study of traditional text types*. — Amsterdam: Benjamins, 1993. — xi, 314 p. — (P&B. N. S; 27) | 1991-92 Zürich Univ. diss.
- 3775 SZABÓ, Zoltán: A szövegsemiotika időszerű kérdései és megoldásra váró kérdései. — *SzSz* 5, 1992, 199-210 | Current problems in the semiotics of text.
- 3776 *Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok* / Szerkesztik: János S. PETŐFI; Imre BÉKÉSI; László VASS. — Szeged: JGYTF Kiadó, 1992. — 302 p. — (Acta Acad. Paedagogicae Szegediensis, series ling., litt. et aesthetica. *SzSz* 5) | Text ling. research: themes, results, tasks for the future.
TABANAKOVA, V. D.: Pragmaticeskij aspekt logiceskogo analiza teksta slovarnogo opredelenija ... — 4785.
- 3777 TATILON, Claude: La phrase élatée du dialogue: un essai de description fonctionnelle. — [260], 2, 185-191.
Techniques of description ... — 816.
Text and technology ... — 911.
- 3778 TITTULA, Liisa: *Metadiskurs: explizite Strukturierungsmittel im mündlichen Diskurs*. — Hamburg: Buske, 1993. — x, 301 p. — (PzT; 68).

- 3779 TOOLAN, Michael J.: *Narrative ...* — London: 1988 | BL 1989, 3374 | *NyIrK* 37/1-2, 1993, 210-212 Zoltán SZABÓ.
- 3780 TÖRÖK, Gábor: Kritikusan, sok oldalról szembesülni a szöveggel. — *SzSz* 5, 1992, 225-236 | Critical and multi-facetted confrontation with the text.
- TOURATIER, Christian: *Structure informative et structure syntaxique ...* — 3592.
- 3781 TRIKI, Mounir: *Linguistic and perceptual subjectivity: towards a typology of narrative voice.* — Colchester: Univ. of Essex, 1989. — 378 p. | Univ. of Sussex diss. | *DAI* 50/12, 1990, 3936-A.
- 3782 TSCHAUDER, Gerhard: Dialogstörung durch inkorrekte Existenzpräsuppositionen: Anmerkungen zu einer speziellen Form der Textdeixis. — [260], 1, 255-266.
- 3783 ULRICH, Winfried: Linguistik und Didaktik der Textsorte Witz. — [533], 199-206.
- 3784 VAŠAK, Pavel: Text minulý, současný a tušený — [328], 121-128 | E. ab.: The past, contemporary & anticipated text.
- VASIL'EV, Sergej A.: *Sintez smysla pri sozdanii i ponimanii teksta ...* — 5194.
- 3785 VASILIU, Emanuel: *Introducere în teoria textului.* — Bucuresti: 1990 | BL 1991. 3502 | *AUT* 29, 1991, 91-92 A. SCOROBETE.
- 3786 VÁZQUEZ Orta, Ignacio: Problems in the characterization of coherence in discourse analysis. — *Sintagma* 5, 1993, 37-48 | Cat. & E. ab.
- 3787 VELDE, Roger G. VAN DE: On cohesion and coherence. — [3704], 111-132 | Cf. 3679.
- Verbal aspect in discourse ...* — 1031.
- 3788 *A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz. 2 / Szerkesztik János S. PETŐFI; Imre BÉKÉSI; László VASS.* — Szeged: JGYTF Kiadó, 1993. — 360 p. — (Acta Acad. Paedagogicae Szegediensis, series ling., litt. et aesthetica SzSz 6) | Aspects of a semiotic approach to verbal texts.
- 3789 VET, Co: Temps verbaux et compléments adverbiaux de temps: leur contribution à la cohésion du texte narratif. — [436], 87-97.
- 3790 VIEHWEGER, Dieter: Lexical knowledge and text interpretation. — [3773], 254-266.
- 3791 VILARNOVO, Antonio: Teorías explicativas de la coherencia textual. — *RSEL* 21/1, 1991, 125-144 | E. ab., 186.
- 3792 VILLAÇA KOCH, Ingedore G.: A atividade de produção textual. — *CEL* 24, 1993, 65-73 | Text production.
- 3793 VONK, Wietske: Linguïstische markerings van thematische structuur en het begripen van teksten. — *HandNFC* 41, 1993, 175-193 | Ling. Marking of thematic structure and text-comprehension.
- 3794 WACHA, Imre: Szöveg és (adekvát) interpretáció (szövegműfaj, szövegforma, szövegértelmezés, szövegmondás). — *SzSz* 5, 1992, 237-256 | Text and (adequate) interpretation (text type, text form, text explication, text recitation).
- 3795 WALLER, Robert: *The typographic contribution to language: towards a model of typographic genres and their underlying structure.* — Reading: Univ. of Reading. 1987. — 329 p. Univ. of Reading diss. | *DAI* 49/3, 1988, 493-A.
- 3796 WEBER, Siegfried: Communicative acts and the constitution of scientific and technical texts. — [3773], 267-303.

- 3797 WERTH, Paul: Accomodation and the myth of presupposition: the view from discourse: — *Lingua* 89/1, 1993, 39-95.
- 3798 WIKBORG, Eleanor; BJÖRK, Lennart: *Sammanhang i text: en empirisk undersökning och skrivpedagogiska konsekvenser*. — Uppsala: Hallgren & Fallgren, 1989. — 127 p. — (Ord & stil: språkvårdsamfundets skrifter; 20).
- 3799 WILDGEN, Wolfgang: L'organisation spatio-temporelle du contenu d'un texte narratif et une mesure des transitions entre unités narrative. — *P&A* 8, 1989, 135-165.
- 3800 WILLIAMS, James D.: Rule-governed approaches to language and composition. — *WComm* 10/4, 1993, 542-568.
- 3801 ZIMMERMANN, Klaus: Identitätskonstitution und Gestaltungsorientierung. — [387], 185-192 | Koreferat zum Beitrag von P. Bange (3618).
- 3802 ZRIBI-HERTZ, Anne: De la deixis à l'anaphore: quelques jalons. — [245], 603-612.

Addenda a BL 1993. évi kötetének 2.3. szekciójához

- 157 *Actes du XXe congrès international de linguistique et philologie romanes: Université de Zurich (6-11 avril 1992)* / Publiés par Gerold HILTY; en collaboration avec les présidents de section. Tome I. *Séance d'ouverture; Section I – La phrase*. II. *Section II – Analyse de la conversation, Section III – La fragmentation linguistique de le Romana*. III. *Section IV – Typologie des langues romanes; Section V – La situation linguistique en Suisse*. IV. *Section VI – Lexicographie*. V. *Section VII – La poésie lyrique romane (XIIe et XIIIe siècles); Section VIII – L'art narratif aux XIIe et XIIIe siècles*. — Tübingen: Francke, 1993. — 1993, x, 805; viii, 712; vii, 654; ix, 857; vi, 457 p. | Cf. BL 1992, 137.
- 232 *Conversational organization and its development* / Ed. by Bruce DORVAL. — Norwood: 1990 | BL 1991, 204 | *LiS* 22/2, 1993, 304-307 Robert E. SANDERS.
- 245 *La deixis: colloque en Sorbonne (8-9 juin 1990)* / Sous la dir. de Mary-Annick MOREL; Laurent DANON-BOILEAU. — Paris: Presses Univ. de France, 1992. — 665 p. (Linguistique nouvelle) | Introd., 11-25; author, subject & language indices, 661-665 | *BSL* 88/2, 1993, 126-130 Xavier MIGNOT | *JFLS* 3/2, 1993, 244-246 Annie-Marie LÉONARD | *RLiR* 56 (223-224), 1992, 515-517 S.-M. LEE.
- 260 *Dialoganalyse III: Referate der 3. Arbeitstagung, Bologna 1990*. III. Teil 1; 2 / Hrsg. von Sorin STATI; Edda WEIGAND; Franz HUNDSNURSCHER. — Tübingen: Niemeyer, 1991. — xvi, 448; xi, 455 p. — (Beiträge zur dialogforschung; 1-2) | Cf. BL 1991, 217-218 | *ASNS* 230 (145)/2, 1993, 385-387 Norbert R. WOLF.
- 298 *From sign to text: a semiotic view of communication* / Ed. by Yishai TOBIN. — Amsterdam: Benjamins, 1989. — xiii, 545 p. — (FoS; 20) Selected papers from a colloquium, Be'er Sheva, 20-21 May 1985 | Cf. 2621.
- 328 *Intuice ve vědě a filosofii: sborník příspěvků* / Eds. J. STACHOVÁ; J. NOSEK. — Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993. — 308 p. | Papers from a conf., Rague, 3-5 Nov. 1992.

- 387 *Linguistische Interaktionsanalysen: Beiträge zum 20. Romanistentag 1987* / Hrsg. von Ulrich DAUSENDSCHÖN-GAY; Elisabeth GÜLICH; Ulrich KRAFFT. — Tübingen: Niemeyer, 1991. — xiii, 376 p. — (LA; 254) | *Probus* 4/1, 1992, 85-90 Danièle NEBIG-TORCK.
- 405 *Modele komunikacji międzyludzkiej: materialy z XV Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Łąck, 26-28 kwietnia 1989 r.* / Pod red. naukową Waldemara Woźniakowskiego. — Warszawa: Wyd. Univ. Warszawskiego, 1992. — 76 p. | Conf. „Models of human communication”, 26-28 Apr., 1989.
- 406 *Modèles du discours...* / Textes réunis par Christian RUBATTEL. — Berne: 1989 | BL 1990, 294 | *ZFSL* 102/2, 1992, 213-215 Henning NØLKE.
- 429 *Nouvelles approches des connecteurs argumentatifs ...* — Genève: 1987 | BL 1990, 313 | *ZFSL* 100, 1990, 330-331 J. D. GALLAGHER.
- 436 *Opérateurs syntaxiques et cohésion discursive: langues slaves et romanes: actes du IVe colloque international de linguistique slavo-romane* / Henning NØLKE (ed.). — København: Busck, 1988. — 204 p. — (Handelshøjskolen i København skriftrække J: erhvervsproglige skrifter; 16) | Colloquium Copenhagen, Aug. 27-29, 1987 | Corr. to BL 1992, 406; analyzed in the present issue | *BSL* 85/2, 1990 (1991), 203-212 Laurent DANON-BOILEAU.
- 520 *Sentence initial devices* / Joseph E. GRIMES ed. — Dallas, TX: Summer Inst. of Ling./Univ. of Texas at Arlington, 1986. — v, 233 p. — (SILPL; 75) | *NOL* 53, 1991, 53-55 Barbara E. HOLLENBACH.
- 530 *Sprache und Politik: Kongreßbeiträge zur 19. Jahrestagung der Gesellschaft für Angewandte Linguistik, GAL e.V.* / Hrsg. von Bernd SPILLNER. — Frankfurt am Main: Lang, 1990. — 286 p. — (ForAL; 18) | *JbDaF* 17, 1991, 480-483 Gerhard BICKES.
- 533 *Sprachwissenschaft und Sprachkultur: Tagungsband der Konferenz in Neubrandenburg am 10. und 11. Mai 1990* / Karl-Ernst SOMMERFELDT (Hrsg.). — Frankfurt am Main: Lang, 1991. — xii, 264 p. — (Spr. – System u. Tätigkeit; 1).
- 539 *Storia e teoria dell'interpunzione: atti del Convegno Internazionale di Studi, Firenze 19-21 maggio 1988* / A cura di E. CRESTI; N. MARASCHIO; L. TOSCHI. — Roma: Bulzoni, 1992. — 563 p.
- 807 „Die deutsche Sprache – Gestalt und Leistung”: Henning Brinkmann in der Diskussion: zu seinem neunzigsten Geburtstag / Hrsg. von Roland HARWEG; Shoko KISHITANI; Maximilian SCHERNER. — Münster: Nodus, 1991. — 251 p. | Corr. to BL 1992, 776 (analyzed in the present vol.).
- 816 *Techniques of description: spoken and written discourse.: A festschrift for Malcolm Coulthard* / Ed. by John M. SINCLAIR; Michael HOEY; Gwyneth FOX. — London: Routledge, 1993. — xv, 213 p. | *LingP* 36, 1993, 106-108 L. UHLIROVÁ.
- 851 *Textsorten/Textmuster in der Sprech- und Schriftkommunikation: Festschrift zum 65. Geburtstag von Wolfgang Heinemann* / Hrsg. von Roger MACKELDEY. — Leipzig: Univ. Leipzig, [1991]. — 190 p. — (Wiss. Beiträge der Univ. Leipzig,

- Reihe Sprachwiss.) | Papers from a colloquium, Leipzig, May 3-4, 1990 | *KNf* 39/1, 1992, 67-70 Sambor GRUCZA.
- 854 *Verbum Romanicum: Festschrift für Maria Iliescu* / Hrsg. von Johannes KRAMER; Guntram A. PLANGG. — Hamburg: Buske, 1993. — xxxv, 378 p. — (RGG; 28).
- 870 *Homenaje al profesor Lapesa: XI curso de lingüística textual, Murcia 25-29 Abril 1988*. — Madrid: Univ. de Murcia, 1990. — 236 p.
- 891 „*Tgolí chole Mêstró*”: *Gedenkschrift für Reinhold Olesch* / Hrsg. von Renate LACHMANN [et al.]. — Köln: Böhlau, 1990. — xxxvi, 580 p., front. — (SF; 60) | = BL 1992, 877 analyzed in the present issue | *SEER* 70/1, 1992, 141-142 John DUNN.
- 911 *Text and technology: in honour of John Sinclair* / Ed. by Mona BAKER; Gill FRANCIS Elena TOGNINI-BONELLI. — Amsterdam: Benjamins, 1993. — xii, 361 p., front.
- 957 *The dynamics of dialogue* / Ed. by Ivana MARKOVÁ; Klaus FOPPA. — Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1990. — viii, 238 p.
- 968 *Intégration syntaxique et cohérence discursive* / Présenté par Mary-Annick MOREL — Paris: Larousse, 1991. — 128 p. — (*Langages*; 104, 1991) | Special issue | *BSL* 88/2, 1993, 124-126 Sylvie MELLET.
- 1004 *La quadrature du sens: questions de linguistes* / Sous la direction de Claudine NORMAND. — Paris: Presses Univ. de France, 1990. — 352 p. — (La nouvelle encyclopédie Fondation Diderot) | *BSL* 86/2, 1991 (1992), 75-80 Annie MONTAUT | *RLiR* 55/219-220, 1991, 497-502 Béatrice GODART-WENDLING | E. & Fr. ab.
- 1031 *Verbal aspect in discourse ...* / Ed. & introd. by Nils B. THELIN. — Amsterdam: 1990 | *BL* 1990, 805 | *JoP* 17/2, 1992, 189-194 L. M. MEDVEDEVA | *Word* 44/1, 1993, 105-121 Georgios GIANNAKIS.
- 1092 RAIBLE, Wolfgang: *Sprachliche Texte – genetische Texte: Sprachwissenschaft und molekulare Genetik*. — Heidelberg: Winter, 1993. — 66 p. — (SbHAW; 1993/1).
- 1335 MEČKOVSKAJA, Nina B.: Trudy M. V. Lomonosova [1711-1756] po ritorike i sovremennaja lingvistika teksta. — [3749], 49-73 Lomonosov's works on rhetorics & mod. text ling. | G. ab.
- 2897 LLISTERRI, Joaquim: Dolors POCH-OLIVE: a phonetic analysis of discourse construction procedures in simultaneous interpreting. — [260], 2, 295-305.
- 3280 *L'anaphore et ses domaines* / Études publ. par George KLEIBER; Jean-Emmanuel TYVAERT. — Paris: Klincksieck, 1990. — 402 p. — (*Recherches ling.*; 14) *BSL* 88/2, 1993, 130-133 Alain DEMARÉCHAL.
- 3592 TOURATIER, Christian: Structure informative et structure syntaxique — *BSL* 88/1, 1993, 49-63 | E. & Ar. ab. 309.
- 4102 *Semantika i pragmatika jazykovych edinic: sbornik naučnych trudov* / Otv. red. A. A. GORBAČEVSKIJ; Ja. B. KOMM. — Dušanbe: Tadžikskij gosuniv, 1990. — 202 p. | The semantics & pragmatics of ling. units.
- 4785 TABANAKOVA, V. D.: Pragmatičeskij aspekt logičeskogo analiza teksta slovarno-gopredelenija. — [1014], 45-50 | A pragmatic aspect of the logical analysis of a dictionary definition.

- 4956 SCHÄFFNER, Christina: Semantic relations in the lexicon and in the text: reflections on adequate translation. — [274], 111-120.
- 5194 VASIL'EV, Sergej A.: *Sintez smysla pri sozdanii i ponimanii teksta*. — Kiev: 1988 | BL 1992, 4974 | *VJa* 1992/6, 132-138 Aleksej T. KRIVONOSOV.
- 15592 *Język artystyczny*. Tom 8 / Praca zbiorowa pod red. Aleksandra WILKONIA; Bożeny WITOSZ. — Katowice: Uniw. Śląski, 1993. — 121 p. — (PrNUŚ; 1338) | Cf. BL 1990, 14347.
- 16827 LEHMANN, Volkmar: Interaktion chronologischer Faktoren beim Verstehen von Erzähltexten: (zur Wirkungsweise aspektueller und anderer Defaults) / [In Zusammenarbeit mit der] Hamburger Studiengruppe. — [522], 157-196 | Ru. ab.
- 17051 FREIDHOF, Gerd: Reformulierung als konstitutives Merkmal dialogischer und monologischer Texte. — *ZSIPh* 53/1, 1993, 204-229.

2. REPERTÓRIUMOK

2.1. FOLYÓIRATOK, PERIODIKÁK, SOROZATOK

2.1.1. DISCOURSE PROCESSES. A MULTIDISCIPLINARY JOURNAL

Ablex, Norwood N. J.

Editor: Roy O. FREEDLE

(1978 –)

A korábbi kötetek adataihoz lásd: *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1992. 186 – 197; *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1993. 311-315; *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1995. 358-360 és *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1996. 322-324. (A Volume 20 Number 2 – September – October 1995. adatait technikai okok miatt nem tudjuk közölni.)

Volume 19

Number 1 – January – February 1995.

INTRODUCTION (1). Richard P. DURÁN: Notes on the Special Issue (1). ARTICLES (7). Marcia FARR and Juan C. GUERRA: Literacy in the Community: A Study of *Mexicano* Families in Chicago (7). Kris D. GUTIERREZ: Unpackaging Academic Discourse (21). Eugene E. GARCÍA and Manuel COLÓN: Interactive Journals in Bilingual Classrooms: An Analysis of Language „Transition” (39). Claude GOLDENBERG and Genevieve PATTHEY-

CHAVEZ: Discourse Processes in Instructional Conversations: Interactions Between Teacher and Transition Readers (57). Sabrina TUYAY, Louise JENNINGS, and Carol DIXON: Classroom Discourse and Opportunities to Learn: An Ethnographic Study of Knowledge Construction in a Bilingual Third-Grade Classroom (75). Gene H. LERNER: Turn Design and the Organization of Participation in Instructional Activities (111). John J. GUMPERZ and Margaret FIELD: Children's Discourse and Inferential Practices in Cooperative Learning (133). Richard P. DURÁN and Margaret H. SZYMANSKI: Cooperative Learning Interaction and Construction of Activity (149). Jenny Cook-Gumperz: BOOK REVIEW (165). Jenny COOK-GUMPERZ: Rethinking Testing in a Diverse Society. Bernard B. Gifford and Mary Catherine O'Connor (Eds.). *Changing Assessments: Alternative Views of Aptitude, Achievement, and Instruction* (165).

Number 2 – March – April 1995.

Dieter HAENGGL, Walter KINTSCH, and Morton Ann GERNSBACHER: Spatial Situation Models and Text Comprehension (173). Richard ELY, Jean Berko GLEASON, Bhuvanewari NARASIMHAN, and Allyssa MCCABE: Family Talk About Talk: Mothers Lead the Way (201). Ian HUTCHBY: Aspects of Recipient Design in Expert Advice-Giving on Call-In Radio (219). Rachel GIORA: On Irony and Negation (239). Joseph SHIMRON and Roberto CHERNITSKY: Typicality Shift in Semantic Categories as a Result of Cultural Transition: Evidence From Jewish Argentine Immigrants in Israel (265). Ming-Ming PU: Anaphoric Patterning in English and Mandarin Narrative Production (279). Julie FOERTSCH: The Impact of Electronic Networks on Scholarly Communication: Avenues for Research (301).

Number 3 – May – June 1995.

Melanie KILLEN and Letitia R. NAIGLES: Preschool Children Pay Attention to Their Addressees: Effects of Gender Composition on Peer Disputes (329). Shelly DEWS, Joan KAPLAN, and Ellen WINNER: Why Not Say It Directly? The Social Functions of Irony (347). Laura GAVIOLI: Turn-Initial Versus Turn-Final Laughter: Two Techniques for Initiating Remedy in English/Italian Bookshop Service Encounters (369). Yves BESTGEN and Wietske VONK: The Role of Temporal Segmentation Markers in Discourse Processing (385). Lisa CAPPS and Elinor OCHS: Out of Place: Narrative Insights Into Agoraphobia (407). A. D. PELLEGRINI, Lee GALDA, Ithel JONES, and Jane PERLMUTTER: Joint Reading Between Mothers and Their Head Start Children: Vocabulary Development in Two Text Formats (441). Anna DUSZAK: On Variation in News-Text Prototypes: Some Evidence From English, Polish, and German (465). Author Index to Volume 19 (485). Contents Index to Volume 19 (487).

Volume 20

Number 1 – July – August 1995.

Robert J. JARVELLA, Lita LUNDQUIST, and Jukka HYÖNÄ: Text, Topos, and Mental Models (1). Keith K. MILLIS, Jonathan M. GOLDING, and Gregory BARKER: Causal Connectives Increase Inference Generation (29). Brian P. SHAPIRO, Paul van den BROEK,

and Charles R. FLETCHER: Using Story-Based Causal Diagrams to Analyze Disagreements About Complex Events (51). Carol Bergfeld MILLS, Virginia A. DIEHL, Deborah P. BIRKMIRE, and Lien-Chong MOU: Reading Procedural Texts: Effects of Purpose for Reading and Predictions of Reading Comprehension Models (79). Sherry L. BEAUMONT: Adolescent Girls' Conversations With Mothers and Friends: A Matter of Style (109).

Number 3 – November – December 1995.

Jonathan M. GOLDING, Joseph P. MAGLIANO, and William BAGGETT: Answering When Questions About Future Events in the Context of a Calendar system (249). Susan R. GOLDMAN, Elizabeth U. SAUL, and Nathalie COTÉ: Paragraphing, Reader, and Task Effects on Discourse Comprehension (273). Beverly Colwell ADAMS, Laura C. BELL, and Charles A. PERFETTI: A Trading Relationship Between Reading Skill and Domain Knowledge in Children's Text Comprehension (307). Lena GAVRUSEVA: Positioning and Framing: Constructing Interactional Asymmetry in Employer/Employee Discourse (325). Author Index to Volume 20 (347). Contents Index to Volume 20 (349). Acknowledgement: Reviewers (351).

2.1.2. TEXT

An Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse

Mouton de Gruyter, Berlin – New York

Editor: TEUN A. VAN DIJK, Amsterdam, The Netherlands
(1981 –)

A korábbi kötetek adataihoz lásd *Szemiotikai szövegtan 2. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Első rész)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1991. 205 – 214; *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1992. 197 – 199; *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1993. 313 – 315; *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1995. 360 – 363 és *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1996. 324-326.

Volume 15 (1995)

ADEGBUA, Efurosibina. 'I, Major-General X': Discourse tacts in military *coup* speeches. 15(2), 253-257.

ADEGBITE, Wale. The structure of texts from herbalist–client encounters in Yoruba traditional medicine. 15(2), 271-297.

ANYIDOH, Akosua. Stylistic features of *nwonkoro*, an Akan female song tradition. 15(2), 317-336.

BARGIELA-CHIAPPINI, Francesca, and HARRIS, Sandra J. Towards the generic structure of meetings in British and Italian managements. 15(4), 531-560.

BIBER, Douglas. On the role of computational, statistical, and interpretive techniques in multi-dimensional analyses of register variation: A reply to Watson. 15(3), 341-370.

CONNOR, Ulla, DAVIS, Kenneth W., and de RYCKER, Teun. Correctness and clarity in applying for overseas jobs: A cross-cultural analysis of US and Flemish applications. 15(4), 457-457.

DE FINA, Anna. Pronominal choice, identity, and solidarity in political discourse. 15(3), 379-410.

FANT, Lars M., and GRINDSTED, Annette. Responses to value mismatch in intercultural negotiation interaction. 15(4), 561-588.

KAPLAN, Robert B., TOUCHSTONE, Ellen E., and HAGSTROM, Cynthia L. Image and reality: Banking in Los Angeles 15(4), 427-456.

MALEVILLE, Mireille. Ideological values in the workplace: Denials of unstated assertions in English, French and Dutch conversations. 15(4), 503-529.

MARTIN, J. R. Text and clause: Fractal resonance. 15(1) 5-42.

MORALES-LÓPEZ, Esperanza. Rhythmic elements and new/known information in spontaneous conversation. 15(1) 43-68.

OKOLO, Bertram A. Opening-up closings: Negotiating settlements in problematic discourse encounters. 15(2), 191-208.

OMONIYI, Tope. Song-lashing as a communicative strategy in Yoruba inter-personal conflicts. 15(2), 299-315.

ROSTILA, Ilmari. The relationship between social worker and client in closing conversations. 15(1), 69-102.

THOMPSON, Geoff, and THETELA, Puleng. The sound of one hand clapping: The management of interaction in written discourse. 15(1), 103-127.

ULIJN, Jan M., and MURRAY, Denise E. Introduction to special issue 'Intercultural Discourse in Business and Technology'. 15(4), 419-425.

ULIJN, Jan M., and LI, Xiangling. Is interrupting polite? Some temporal aspects of turn-taking in Chinese–Western and other intercultural business encounters. 15(4), 589-627.

VAN DER WUJST, Per. The perception of politeness in Dutch and French indirect requests. 15(4), 477-501.

WATSON, Gregory J. Multi-dimensional analyses of style in prose literature: A response to Biber. 15(3), 371-377.

WAUGH, Linda R. Reported speech in journalistic discourse: The relation of function and text. 15(1), 129-173.

YAHYA-OTHMAN, Saida. Aren't you going to greet me? Impoliteness in Swahili greetings. 15(2), 209-227.

YANKAH, Kwesi. Introduction to special issue 'Discursive Strategies in Africa'. 15(2), 181-190. – Metadiscourse: The framing of avoidance in formal encounters. 15(2), 229-252.

2.1.3. PAPIERE ZUR TEXTLINGUISTIK PAPERS IN TEXTLINGUISTICS (= pt)

Hamburg, Buske

Hg.: Jens IHWE, János S. PETŐFI, Hannes RIESER
(1972-)

A korábbi kötetek adataihoz lásd *Szemiotikai szövegtan 3. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Második rész)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1991. 222 – 246; *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1992. 199 – 203; *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1993. 315-318; *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1995. 363-367 és *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1996. 326-328.

70. Bernhard ALTEHENGGER:

FORENSISCHE TEXTE

Aspekte einer Explikation der im forensischen Diskurs vorkommenden Texte und ihrer Verarbeitung am Beispiel des Zivilprozesses. 1996.

0. Einleitung (1). 1. Gegenstand, Ziel und Methodik (7). 1.1. Der Untersuchungsgegenstand (7). 1.1.1. Forensische Texte (9). 1.1.2. Stadien des Diskurses (12). 1.1.3. Forensische Textverarbeitung (14). 1.1.4. Verknüpfung der forensischen Texte (15). 1.2. Das Untersuchungsziel (16). 1.3. Methodik (18). 1.3.1. Textklassifizierung (19). 1.3.2. Verarbeitung von Diskursbeiträgen (21). 1.3.3. Weitere Aspekte der situativen Textverarbeitung (34). 1.3.4. Intertextualität (38). 2. Die forensischen Textmuster (39). 2.1. Forensische Diskursbeiträge und -texte (39). 2.2. Anwendbare Textmodelle (46). 2.2.1. Textvorkommen und Textsorten bei Gülich/Raible (47). 2.2.2. Textmuster und Textsorten bei Sandig (50). 2.2.3. Textsorte oder Stilinventar? (51). 2.3. Inventar forensischer Textmuster (53). 2.3.1. Die operativen Textmuster (55). 2.3.2. Die statuarischen Textmuster (61). 2.3.3. Die korrelierten Textmuster (63). 2.3.4. Methodische Beschränkungen (65). 2.4. Inventarelemente als Textvorkommen (66). 2.4.1. Schriftsätze als Textvorkommen (66). 2.4.1.1. Textexterne Merkmale (66). 2.4.1.2. Textinterne Merkmale (69). 2.4.1.3. Zusammenfassung (72). 2.4.2. Protokolle als Textvorkommen (73). 2.4.2.1. Textexterne Merkmale (76). 2.4.2.2. Textinterne Merkmale (77). 2.4.3. Urteile als Textvorkommen (83). 2.4.3.1. Textexterne Merkmale (84). 2.4.3.2. Textinterne Merkmale

(88). 2.4.3.3. Das Urteil als Textsorte? (93). 3. Anatomie des Diskurses (95). 3.1. Skandalon und präforensischer Diskurs (96). 3.1.1. Das Skandalon (97). 3.1.2. Präforensische Diskursteilnehmer (99). 3.1.3. Ziel und Verlauf des präforensischen Diskurses (102). 3.1.4. Functional setting des einzelnen Beitrags (109). 3.2. Die Teilnehmer des forensischen Diskurses (110). 3.2.1. Disputanten und Disputantenkreise (113). 3.2.2. Die deduzierenden Teilnehmer (116). 3.2.3. Die Mediatoren (118). 3.2.4. Aspekte des forensischen functional settings (120). 3.3. Operative Felder (121). 3.3.1. Das induktive Feld (Induktorium) (124). 3.3.2. Das intermediäre Feld (Intermedium) (129). 3.3.3. Das deduktive Feld (Deduktorium) (139). 3.4. Operative Stufen des Diskurses (148). 3.4.1. Die Eingangsstufe (150). 3.4.2. Der Kontrolldiskurs (150). 3.4.3. Der statuarische Kontrolldiskurs (154). 3.5. Exkurs: Paradiskursive Beiträge (157). 4. Produktion und Rezeption operativer Einzeltexte (161). 4.1. Die Transformation präforensischer Textmuster zum induzierenden Quelltext (162). 4.1.1. Der präforensische Wissenstransfer (163). 4.1.2. Exkurs: Zur theoretischen Interpretation statuarischer Textmuster (172). 4.2. Die präparative Deduktion (174). 4.2.1. Die isolierende Präparation (177). 4.2.2. Die synoptische Präparation (183). 4.2.3. Präparative Deduktion im Kommunikationsmodell (187). 4.3. Intermediäre Moderation und Modulation (193). 4.4. Die evaluative Deduktion (199). 4.5. Die produktive Deduktion (204). 4.5.1. Das Rubrum (206). 4.5.2. Der Urteilstenor (210). 4.5.3. Der Tatbestand (212). 4.5.4. Die Entscheidungsgründe (220). 5. Forensische Textrelationen (225). 5.1. Konzepte zur Beschreibung intertextueller Relationen (225). 5.2. Intertextuelle Beziehungen konstitutiver-induzierender Textmuster (240). 5.2.1. Relationalität (241). 5.2.2. Graduierung der Intertextualität nach Pfister (246). 5.2.3. Interpretationsabhängigkeit der Textrelationen (249). 5.3. Intertextuelle Beziehungen intermediärer und supplementär-induzierender Textmuster (251). 5.3.1. Relationalität (252). 5.3.2. Intensität der Intertextualität (256). 5.3.3. Interpretationsabhängigkeit der Textrelationen (260). 5.4. Intertextuelle Beziehungen deduzierender Textmuster (261). 5.4.1. Relationalität (263). 5.4.2. Intensität der Intertextualität (274). 5.4.3. Interpretationsabhängigkeit der Textrelationen (274). 6. Zusammenfassung und Ausblick (277). Aktenanhang (289). Bibliographie (309). Verzeichnis der juristischen Abkürzungen (319).

2.1.4 RESEARCH IN TEXT THEORY UNTERSUCHUNGEN ZUR TEXTTHEORIE

Walter de Gruyter & Co. Berlin – New York
Editor: János S. PETŐFI, Macerata, Italy
(1977 –)

A korábbi kötetek adataihoz lásd *Szemiotikai szövegtan 2. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Első rész)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1991. 214 – 223; *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1992. 204 – 205; *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegedi-*

ensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYTF Kiadó, Szeged, 1993. 318-322 és *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1995. 367-370.

Volume 23

Elisabeth RUDOLPH:

CONTRAST

Adversative and Concessive Relations and their Expressions in English, German, Spanish, Portuguese on Sentence and Text Level

1996.

Preface (vii).

INTRODUCTORY REMARKS. 1. Contrast, its linguistic manifestation and investigations (3). 1.1. Tables of adversative and concessive connectives (4). 1.2. Structure of the book (7). 1.3. Object of investigation (8). 1.4. Written versus spoken language (10). 1.5. Advantages of written language (11). 1.6. The material of analysis (11). 1.7. Questions of frequency (12). 1.8. Notes on terminology (13). 1.9. List of special terms (14).

PART ONE – THEORY. 2. Considerations on the theoretical basis (17). 2.1. Basic forms of connection (17). 2.1.1. Experiences and concepts (17). 2.1.2. Types of connection within complex sentences (19). Addition ($A + B$) = (SIMUL A, B) (21). Contrast ($A - B$) = (SIMUL A, B: (CONTRAST A, B)) (22). Time (A, B) = (NON-SIMUL A, B: (SEQUI A, B)) (23). Causality ($A > B$) = (SIMUL/NON-SIMUL A, B: (NECESSE A, B)) (24). 2.1.3. The connection of contrast in the system of connections (26). 2.1.4. An indication mark for the connection of contrast (30). 2.2. Expressions of the connection of contrast (32). 2.2.1. Simple connectives (33). Main adversative connectives (33). Main concessive connectives (34). Less frequent connectives (36). *sondern / sino* (36). 2.2.2. Complex connectives (38). Adversative connectives (38). Concessive connectives (39). 2.2.3. Combined connectives (40). Correlation (41). Reinforcement (43). Contrastive interrelation (44). 2.3. Semantic peculiarities (45). 2.3.1. Truth conditions (46). 2.3.2. Expectation and presupposition (48). 2.3.3. Modality (52).

PART TWO – SURVEY OF RESEARCH. 3. The connection of contrast in grammars (57). 3.0. Preliminary remarks (57). 3.1. German grammars (58). 3.1.1. Sütterlin 1907 (59). 3.1.2. Heyse 1908 (60). 3.1.3. Paul 1920 (62). 3.1.4. Erben 1958 (64). 3.1.5. Helbig / Buscha 1972 (66). 3.1.6. Duden 1984 (69). 3.1.7. Grundzüge 1981 (73). 3.2. Latin grammars (78). 3.2.1. Ernout/Thomas 1951 (78). 3.2.2. Hofmann/Szantyr 1965 (82). 3.3. English grammars (86). 3.3.1. Quirk et al. 1972 (86). 3.3.2. Zandvoort 1957 (92). 3.3.3. Halliday/Hasan 1976 (93). 3.4. Spanish grammars (97). 3.4.1. Real Academia: Esbozo 1973 (97). 3.4.2. Alcina/Blecua 1975 (101). 3.4.3. Bello 1847 (107). 3.5. Portuguese grammars (112). 3.5.1. Dias 1917 (112). 3.5.2. Mateus et al. 1983 (113). 3.5.3. Cunha / Cintra 1986 (116). 3.6. Final observations (119). 3.6.1. Proposed classifications of adversative sentences (120). 3.6.2. Proposed classifications of concessive sentences (121).

3.6.3. Adversative relation (124). 3.6.4. Concessive relation (124). 3.6.5. Aspects of text linguistics (125). 4. Investigations of adversative relations (128). 4.0. Preliminary remarks (128). Starting a new approach: Lakoff 1971 (128). 4.1. Short characterization of the investigations (130). 4.2. Types of adversative relations (131). 4.2.1. Semantic opposition. (Lakoff 1971 – Abbott 1972 – Abraham 1975, 1977 – Giuliani 1974 – Biasci 1982 – Asbach-Schnitker 1978 – Posch/Rieser 1976 – Gehrmann 1988 – Spooren 1989) (131). 4.2.2. Denial of expectation (Lakoff 1971 – Anscombe/Ducrot 1977 – Lakoff 1971 – Abbott 1972 – Giuliani 1974 – Biasci 1982 – Lang 1984 – Gehrmann 1988 – Kunzmann-Müller 1988 – Blakemore 1988 – Spooren 1989) (141). 4.2.3. Correction (Pusch 1975 – Asbach-Schnitker 1978 – Abbott 1972 – Abraham 1975 – Giuliani 1976 – Biasci 1982 – Anscombe/Ducrot 1977 – Gehrmann 1988 – Kunzmann-Müller 1988) (141). 4.2.4. Argumentation (Toulmin 1969 – Naess 1955 – Bellert 1966 – Braube 1983 – Anscombe/Ducrot 1977 – Spooren 1989 – Lötscher 1989 – Primatarova-Miltscheva 1986) (144). 4.2.5. Types characterized by the conversational situation (150). Blockade of a communicative conclusion of the hearer. (Gehrmann 1988 – Lang 1988 – Asbach-Schnitker 1978 – Weydt 1983 – Métrich et al. 1992) (151). Reference to speaker assumptions (Asbach-Schnitker 1978) (152). Adversative connectives as conversational markers (Asbach-Schnitker 1978 – Rudolph 1978 – Koerfer 1979 – Marconot 1986) (153). Discourse markers in narrative texts (Ehlich 1984 – Rudolph 1987 – Lang 1988) (155). 4.3. Some concluding remarks on the five types (157). 4.4. Methods of investigation (157). 4.4.1. Underlying structures (Lakoff 1971) (157). 4.4.2. Logical descriptions (Abraham 1977 – Lang 1977 and 1984) (158). 4.4.3. Argumentative devices (Anscombe/Ducrot 1977 – Wunderlich 1980 – Braube 1983 – Dorfmueller-Karpusa 1984 – Fritsche 1986) (161). 4.4.4. Development of preceding studies (Fritsche 1986 – Rosengren 1984) (163). 4.4.5. Corpus analyses (Biasci 1982 – Ehlich 1984 – Marconot 1986 – Neves 1984 – Métrich et al. 1992) (165). 4.4.6. Psycholinguistic experiments (Kail/Weissenborn 1984 – Vonk 1987 – Spooren 1989) (171). 4.5. Results (172). 4.6. Categories of the functions of *but* (172). Semantic opposition (172). Denial of expectation (173). Correction (173). Argumentation (174). Conversational situation (174). Special types (175). Types without denomination (175). Minimal condition for semantic acceptability (176). General statements not explicitly referring to a category (176). 5. Investigations of concessive relations (177). 5.0. Preliminary remarks (177). 5.1. A short characterization of the investigations (178). 5.2. Real concessives (180). 5.2.0. General considerations (Quirk 1954 – Bechara 1954 – Mensing 1891 – Lerch 1929 – Harris 1986) (180). 5.2.1. Spanish (Klare 1958 – Rivarola 1976 – Vallejo 1922 – Algeo 1973) (185). 5.2.2. Portuguese (Bechara 1954 – Algeo 1973) (190). 5.2.3. English (Burnham 1911 – Quirk 1954) (192). 5.2.4. German (Baschewa 1980 – Kaufmann 1974 – Métrich 1980a – Starke 1982) (195). 5.2.5. Generalities (Leclère 1979 – Blumenthal 1973 – Hermodsson 1973 – König 1988 – Pötters 1992) (205). 5.3. Hypothetical concessives (Harris 1988 – Mikkola 1957 – Quirk 1954 – König 1986 – Kaufmann 1974 – Baschewa 1980 – Pasch 1994 – Rivarola 1976 – Algeo 1973 – Pötters 1992) (212). 5.4. Other means of expressing the concessive relation (König 1988 – Quirk 1954 – Kaufmann 1974 – König 1988 – Baschewa 1980 – Rivarola 1976 – Dias 1953 – Pötters 1992) (219). 5.5. Special syntactic forms (226). 5.5.1. Correlates in the main clause (Ernout/Thomas 1959 – Mikkola 1957 – Quirk 1954 – Baschewa

1980 – König/van der Auwera 1988) (226). 5.5.2. Word order in the main clause (Boettcher/Sitta 1972 – Kaufmann 1974 – Baschewa 1980 – König/Eisenberg 1984 – König / van der Auwera 1988) (229). 5.5.3. Postposition of the concessive clause (Rivarola 1976 – Baschewa 1980 – Pötters 1992 – Métrich 1980b – Rudolph 1994) (232). 5.6. Concluding remarks (236).

PART THREE – FUNCTIONAL TYPES. General remarks on the functional types of the connection of contrast (241). 6. Adversative contrast expressed by the main adversative connectives (244). 6.0. Preliminary remarks (English: *but* – German: *aber* – Spanish: *pero* – Portuguese: *mas*) (244). Contrastive indication mark (245). 6.1. Basic functions of the main adversative connectives (245). 6.1.1. Positive and negative forms of assertion (246). Contrast with positive assertions (246). Contrast with negation in S2 (247). Contrast with negation in S1 (249). Contrast with negation in S1 and S2 (251). Results (252). 6.1.2. Adversative contrast between S1 and S2 (253). Contrastive pairs in S1 and S2 (253). Contrast with time adverbials (English: *some time ... but now* – German: *anfangs ... dann aber* – Spanish: *basta aquel momento ... pero ahora* – Portuguese: *a principio ... mas depois*) (255). Contrast of propositional contents in S1 and S2 (256). Doubleness of opposition and addition (257). Rectification of an incorrect opinion about cause or effect of S1 (258). Contrast between different levels of speech (261). 6.1.3. Contrast combined with the aspect of modality (262). Modality in S1 (263). Modality in S2 (264). Modality in S1 and S2 (266). A special case of modality: trying without success (267). 6.1.4. Minimal contrast – opposition of constituents (269). Predicative and attributive adjectives (269). Minimal contrast in other constituents (270). 6.1.5. Summary of basic functions (272). 6.2. Additional functions of the main adversative connectives (273). 6.2.1. Main adversative connectives in formulae and stereotypes (274). Formulae of excusing (274). Thanking and other stereotypes (275). 6.2.2. Adversative relations in dialogues (277). Objection to S1 in S2 (278). Rectification and limitation of S1 in S2 (280). Approval versus objection: type „yes, but“ (282). Turn-taking (284). Summary of the adversative contrast in dialogues (285). 6.2.3. Adversative connectives in text organization (286). Emphasizing a narrative interruption (Time adverbials in S2) (286). Introducing a new sentence (288). Introducing a new paragraph (289). Introducing a new chapter (291). 6.2.4. Summary of additional functions (292). 6.3. Correction (type: *not ... but*) (293). 6.3.1. German *sondern* and Spanish *sino* (German: negation ... *sondern* – Spanish: negation ... *sino* / *sino que*) (294). 6.3.2. Correction of constituents (nouns, adjectives, adverbs) (297). 6.3.3. Correction in English and Portuguese (English: negation ... *but* – Portuguese: negation ... *mas* / *mas sim* / *senão que*) (299). 6.3.4. Correction used as addition – type *non solum ... sed etiam* (English: *not only ... but* / *but also* – German: *nicht nur ... sondern* / *sondern auch* – Spanish: *no sólo ... sino* / *sino también* – Portuguese: *não só ... mas* / *mas também*) (302). 6.3.5. Summary of the functions of the type correction (304). 6.4. Correlative adversative connectives (305). 6.4.1. German correlative *zwar ... aber* (306). 6.4.2. Quasi-correlatives in English, Spanish, Portuguese (English: *of course* / *certainly* / *sure ... but* – Spanish: *ciertamente* / *por supuesto ... pero* – Portuguese: *é verdade* / *sim ... mas*) (309). 6.4.3. The German parallel (*gewiß* / *natürlich ... aber*) (311). 6.4.4. Summarizing correlative connectives (312). 6.5. Concluding remarks (313). 7. Other adversative connectives (315). 7.0. Preliminary remarks (315). Contrastive indication mark

(316). 7.1. English (316). 7.1.1. *yet* (317). 7.1.2. *however* (319). 7.1.3. *anyway, anyhow, at any rate, in any case* (322). 7.1.4. *by contrast, on the contrary* (324). 7.1.5. *nevertheless, nonetheless, notwithstanding* (326). 7.1.6. *only, still* (327). 7.1.7. *while, whereas, meanwhile* (328). 7.1.8. *instead, after all, for all that* (329). 7.1.9. *on the other hand* (330). 7.1.10. Summary of the functions of other connectives in English (331). 7.2. German (332). 7.2.1. *doch* (332). 7.2.2. *jedoch* (336). 7.2.3. *allerdings, freilich* (338). 7.2.4. *dennoch, trotzdem, gleichwohl* (341). 7.2.5. *hingegen, dagegen, dafür, andererseits* (343). 7.2.6. *immerhin, vielmehr* (345). 7.2.7. *nur, allein, nichtsdestoweniger, nichtsdestotrotz* (346). 7.2.8. *indes / indessen, während* (348). 7.2.9. Summary of the functions of other connectives in German (349). 7.3. Spanish (350). 7.3.1. *sin embargo, no obstante* (351). 7.3.2. The ancient forms: *empero, mas* (354). 7.3.3. *por contra, por contraste, al contrario, por el contrario (sino – al contrario, sino – al revés)* (356). 7.3.4. *mientras, antes bien* (358). 7.3.5. *en cambio, con todo* (359). 7.3.6. *por otro lado, por otra parte* (361). 7.3.7. *aunque* – concessive connective used in adversative clauses (362). 7.3.8. Summary of the functions of other connectives in Spanish (364). 7.4. Portuguese (365). 7.4.1. *porém* (365). 7.4.2. *contudo* (367). 7.4.3. *ainda* (369). 7.4.4. *não obstante* (371). 7.4.5. *ao contrário, em contrário, por contraste, pelo contrário* (371). 7.4.6. *entretanto, no entanto* (373). 7.4.7. *ainda assim* (376). 7.4.8. *por outro lado* (377). 7.4.9. Summary of the functions of other connectives in Portuguese (378). 7.5. Concluding remarks (379). 8. Concessive contrast (385). 8.0. Preliminary remarks (385). Contrastive indication mark (386). 8.1. Real concession (387). Concessive relations: real states of affairs – main connectives (387). 8.1.1. Etymological remarks (English: *though / although* – German: *obgleich / obwohl* – Spanish: *aunque* – Portuguese: *ainda que, embora*) (387). 8.1.2. Concessive clause in anteposition (389). Contrastive indication mark (391). Analysis of examples (391). 8.1.3. Concessive clauses in postposition (392). Contrastive indication mark – a variant (393). Analysis of examples (395). 8.1.4. Real concession expressed by other means in reduced clauses (English *in spite of/despite* + noun phrase – German *trotz* + noun phrase – Spanish *a pesar de* + noun phrase – Portuguese *apesar de* + noun phrase) (395). Analysis of examples (397). 8.1.5. Portuguese reduced clauses with *apesar de* + infinitive (398). 8.1.6. Concessive clauses introduced by less frequent connectives (399). English: *even though, even when, – though* – (399). German: *obschon, wiewohl, wenngleich, obzwar, trotzdem, wenn auch, auch wenn* (400). German peculiarities of distribution and distance position of components (402). Spanish: *a pesar de que, pese a que, aun cuando, aun si, si bien, bien que* (403). Portuguese: *mesmo que, mesmo se, bem que, se bem que* (405). 8.1.7. Correlates in the main clause of the concessive relation (406). German: *so, doch, so doch* (406). Quasi-correlates in English, Spanish, Portuguese (English *nevertheless, in fact* – Spanish: *todavía, lo cierto es* – Portuguese: *todavía, certo é*) (408). 8.1.8. Summary of real concession (409). 8.2. Restriction (410). 8.2.1. Concessive clauses in postposition (English *although/though* – German *obgleich / obwohl* – Spanish *aunque* – Portuguese *ainda que, embora*) (411). 8.2.2. Semantic and syntactic peculiarities of the restriction type (413). Non-applicability of the contrastive indication mark (413). Limitations of position (414). Substitution of the main adversative connective (415). 8.2.3. Abbreviated concessive clauses (English *though / although* – German *obwohl, wenn auch* – Spanish *aunque* – Portuguese *ainda que, embora*) (417). 8.2.4.

Further remarks on the abbreviated clauses (419). 8.2.5. Summary of the restriction type (421). 8.3. Hypothetical concession (422). Concessive relations: hypothetical states of affairs in concessive clauses (422). 8.3.1. Concession with one imaginable state affairs and its inherent negation (English *even if* – German *auch wenn, wenn auch* – Spanish *aunque, si bien* – Portuguese *mesmo que, ainda que, nem que*) (422). Analysis of examples (424). 8.3.2. Concession with two imaginable alternative states of affairs (English *whether ... or* – German *ob ... oder* – Spanish *sea ... sea* – Portuguese *quer ... quer*) (426). 8.3.3. Concession with a set of imaginable properties of one event (428). English compositions with *-ever* (*however, whatever, whoever, wherever, whenever*) (428). The free-choice type in German, Spanish, Portuguese (German *wer auch, wann immer* – Spanish *por mucho que, sea como quiera* – Portuguese *por mais que, seja o que for*) (430). Stereotypical concessive clauses (431). 8.3.4. Both members of the concessive relation are hypothetical (English *even if* – German *wenn selbst, wenn auch* – Spanish *aunque* – Portuguese *ainda que*) (432). The role of presupposition and negation (433). The role absurd conditions (434). 8.3.5. The contrastive indication mark in hypothetical concessive relations (435). The first case: one imaginable state of affairs (436). The second case: two imaginable alternative states of affairs (436). The third case: a set of imaginable properties of one event (437). 8.3.6. Summary of hypothetical concession (438). 8.4. Concluding remarks (439).

PART FOUR – ADDITIONAL OBSERVATIONS. 9. Special syntactic and/or semantic questions (443). 9.0. Preliminary remarks (443). 9.1. Initial/non-initial position of the connectives (443). 9.2. Position of English adversative connectives (443). *but/yet* (443). *and yet/but yet* (444). *however* (445). Connectives containing *any* (446). Connectives containing an expression of contrast (447): *nevertheless* (448). Other less frequent connectives (449). *after all* (449). 9.3. Non-initial position of English concessive *though* (450). Final position (450). Second position (451). 9.4. Summary of non-initial positions of English adversative and concessive connectives (452). 9.5. Semantic or stylistic reasons for the position of German *aber* (453). Frequency (453). Correlative preceding words (454). Parallels with *aber* in initial position (455). Weak contrast with *aber* in unstressed medium position (456). Non-initial *aber* in a new paragraph (457). Filling a rhythmic gap (458). *zwar / gewiss ... aber* (458). 9.6. Position of other German adversative connectives (459). *doch / und doch* (459). *jedoch* (460). *allerdings / freilich* (461). *während* (462). *trotzdem / dennoch / hingegen / dagegen* (463). 9.7. Summary of non-initial positions of German adversative connectives (465). 9.8. Position of Spanish adversative connectives (465). *pero / sino* (465). *sin embargo / no obstante* (466). Emphatic sequence of adversative connectives (467). Accentuation of noun phrase by *sin embargo / no obstante* (468). 9.9. Non-initial position of other Spanish adversative connectives (469). *por contraste / por el contrario / en cambio* (469). Special syntactic relation with *sin embargo* (470). 9.10. Summary of positions of Spanish adversative connectives (471). 9.11. Position of Portuguese adversative connectives (471). Initial position of *mas* (471). Positions of *porém* (473). Initial *porém* (474). *porém* in minimal pairs (475). *porém* after *sem que* (477). 9.12. Position of less frequent other Portuguese adversative connectives (477). *todavia / no entanto* (477). *contudo* (478). 9.13. Summary of positions of Portuguese adversative connectives (479). 9.14. Accumulation of connectives (479). Additive

connective + adversative or concessive connective (479). Correlation of connectives (481). *zwar ... aber* (482). *obwohl ... so doch* (482). Reinforcement in adversative sentences (484). 9.15. Accumulation of connectives in a series of contrastive sentences (486). 9.16. Adversative relation + inserted concessive clause (489). The contrastive indication mark adapted to the constellation *but though* (491). 9.17. Summary of the accumulation of connectives (492). 9.18. Concluding remarks (492).

FINAL REMARKS. 10. Contrast and some of its aspects (497). 10.1. Contrast and causality (497). 10.1.1. Truth conditions and presupposition (497). 10.1.2. The contrastive indication mark (498). 10.2. Contrast and negation (499). 10.2.1. Denial of expectation and adversativity (499). 10.2.2. Negated implication and concessivity (499). 10.3. Contrast and addition (500). 10.3.1. Double adversative function of separation and addition (500). 10.3.2. Correction of the type *non solum ... sed etiam* (500). 10.4. Contrast and reality (501). 10.4.1. Normal adversativity and real concessivity (501). 10.4.2. Adversative correction and concessive restriction (502). 10.5. Contrast and syntax (503). 10.5.1. Adversative and concessive correlation (503). 10.5.2. Minimal pairs and abbreviated clauses vs. reduced clauses (504). 10.5.3. Position of clauses and position of connectives (505). 10.6. Contrast and text level (505). 10.6.1. Contrast in dialogues (505). 10.6.2. Contrast in text organization (506). 10.6.3. Contrast in argumentations and narrative culmination (506). 10. 7. Final summary (507). 11. Bibliography (509). 11.1. Bibliography of the grammars (509). 11.2. Bibliography of linguistic studies (511). 11.3. Bibliography of the sources of the examples in chapters 2, 6, 7, 8, 9 (523). 11.3.1. English (523). 11.3.2. German (524). 11.3.3. Spanish (526). 11.3.4. Portuguese (527). 12. Index (529). 12.1. Index of names (529). 12.2. Index of connectives (532). 12.3. Index of subjects (540).

2.2. SPECIÁLIS REPERTÓRIUMOK

2.2.1. JEL-KÉP – KOMMUNIKÁCIÓ, KÖZVÉLEMÉNY, MÉDIA

A Magyar Médiaért Alapítvány és az MTA–ELTE Kommunikációelméleti
Kutatócsoport folyóirata
Főszerkesztő: TERESTYÉNI TAMÁS

1994. 1. szám

ELŐSZÓ (3). TANULMÁNYOK. ANGELUSZ RÓBERT: Optikai csalódások (5). SZURKOS MÁRIA: Közvélemény a társadalmi veszélyekről (27). VÁSÁRHELYI MÁRIA: A nemzeti és a területi kérdés a közgondolkodásban (41). MÉDIA. ANGELUSZ RÓBERT – TARDOS RÓBERT: Véleményirányítók a sajtóról (51). MŰHELY. BARTÓK JÁNOS: Pártpreferenciák Magyarországon – 1992–1993 (61). ORIENTÁCIÓ. F. D. ALLPORT: Egy közvélemény-tudomány felé (71). TALLÓZÓ. TARDOS RÓBERT: Fontos hírek (85). TÖLGYESI JÁNOS: Civil társadalom, szabad média (88). ALBERT FRUZZINA: Közvélemény (92).

1994. 2. szám

KÖZGONDOLKODÁS. ANGELUSZ RÓBERT: A nyilvános szereplés esélyei (3). VÁSÁRHELYI MÁRIA: Rendszerimázsok változása a rendszerváltás folyamatában (20). MÉDIA. GÁLIK MIHÁLY: Törvényre várva (25). RÓKA JOLÁN: A vizuális manipuláció szerepe az imázsteremtésben (36). TERESTYÉNI TAMÁS: Szakadék a televíziós tájékoztatás és a közönség között a választást megelőző időszakban (42). SAJTÓTÖRTÉNET. MÁTAY MÓNKA: Nemes nemzetálmom ... (57). MŰHELY. BATRÓK JÁNOS: Tudomány és technológia a közvéleményben (69). TALLÓZÓ. NAGY ZSOLT: Médiakutatás Nyugat-Európában (78). TARDOS RÓBERT: Politika sötét színekben (81). TÖLGYESI JÁNOS: A kommunikációtudomány kézikönyve (84).

1995. 1. szám

KÖZGONDOLKODÁS. ANGELUSZ RÓBERT – TARDOS RÓBERT: A közvélemény-kutatás mint a választói döntés motívuma (3). MÉDIA. BESZTERCZEY GÁBOR: Melyik köz, milyen szolgálat? (17). GÁLIK MIHÁLY: Fogyasztás a médiapiaccon (39). LENDVAY JUDIT: A médiaháború statisztikája (51). KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA. TERESTYÉNI TAMÁS: Nyilatkozat és cáfolat (59). ORIENTÁCIÓ. SVENNIK HOYER – EPP LAUK: A hivatásos újságírás és a civil társadalom (73). TALLÓZÓ. CSEPELI GYÖRGY: A választások értelme (91). TARDOS RÓBERT: A közvélemény-kutatás (kiművelt) közönsége (95).

1995. 2. szám

KÖZGONDOLKODÁS. VÁSÁRHELYI MÁRIA: Az intézményrendszer presztízsről (3). MÉDIA. BARTÓK JÁNOS – TERESTYÉNI TAMÁS: A televíziós tájékoztatás és a közönség a választást követő időszakban (13). GÁLIK MIHÁLY: Verseny és szabályozás az újságpiacon (21). LENDVAY JUDIT: Közönségkutatás a magyar televízió teletext-szolgáltatásáról (37). KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA. TERESTYÉNI TAMÁS: Helyzetkép az idegennyelvtudásról (47). ÚJ TECHNIKÁK. TÖLGYESI JÁNOS: Multimédia, hipermédia és ami még utána jön ... (61). KUNSZENTI ÁGNES: Interaktív multimédia tanítási-tanulási célra (69). MŰHELY. Z. KARVALICS LÁSZLÓ: Információ versus (?) kommunikáció (83). ORINETÁCIÓ. LESLIE KISH: Teljes körű adatfelvételek és gördülő minták (97). TALLÓZÓ. TARDOS RÓBERT: A mobilizált választó (111).

1995. 3-4. szám

KÖZGONDOLKODÁS. CSEPELI GYÖRGY: Kultúrák keresztműzében, avagy a népek közötti kommunikáció esélyei (3). MÉDIA. GÁLIK MIHÁLY: A közönség panasza (11). KÉRI LÁSZLÓ: Politikai vitaműsorok a magyar televízióban (19). LENDVAY JUDIT: A külföldi tévéadók vételi lehetősége, potenciális közönsége (29). KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA. ANGELUSZ RÓBERT – TARDOS RÓBERT: Megszólítások egy átalakuló világban (39). MŰHELY. BARTÓK JÁNOS: Pártpreferenciák motivációi az 1994-es választások előtt (53). SZILÁGYI ERZSÉBET: A tömegkommunikációs sorozatok néhány műfaji jellegzetessége

(61). ORIENTÁCIÓ. KOMLÓSI LÁSZLÓ IMRE: A jelenkori érveléstudomány kérdései (69). PLÉH CSABA: A mai megismeréstudomány alapkérdései (77). KITEKINTÉS. KOVÁTS ILDIKÓ: Kommunikáció- és médiakutatás nemzetközi perspektívából (99). RÓKA JOLÁN: A kommunikációkutatás két modelljéről (111). TALLÓZÓ. KIS PASZKÁL: A sokarcú szimbólum (117). TARDOS RÓBERT: Korlátolt előrelátás vagy az előrelátás korlátai? (121).

1996. 1. szám

KÖZGONDOLKODÁS. ANGELUSZ RÓBERT: A cigányellenesség és a pluralizmus ignoranciája (3). CSEPELI GYÖRGY – ZÁVECH TIBOR: Mindennapi konzervativizmus Magyarországon (23). LENGYEL GYÖRGY – TÓTH ISTVÁN JÁNOS: Az életszínvonalal való elégedetlenség társadalmi tényezői (31). MÉDIA. LENDVAY JUDIT: A magyar nyelvű televíziós műsorkínálat potenciális közönsége (47). KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA. TERESTYÉNI TAMÁS: Kommunikációs zavarok a mai magyar társadalomban (53). KITEKINTÉS. KOVÁTS ILDIKÓ: A kommunikációs szakképzés nemzetközi tapasztalatai (79). ORIENTÁCIÓ. KOMLÓSI LÁSZLÓ IMRE: A jelenkori érveléstudomány kérdései (85). TALLÓZÓ. BARÁT ERZSÉBET: Nyelv és társadalom (93). BODOR PÉTER: A nyelv Darwinja: John Langshaw Austin (96). NÁDASDY NÓRA: Nyelv, hagyomány, közösség (100).

1996. 2. szám

LÁZÁR GUY (1944–1996). KÖZGONDOLKODÁS. LÁZÁR GUY: Vélemények a magyar nemzeti karakterről (7). LÁZÁR GUY – MARIÁN BÉLA: A politikai dimenziók a közgondolkodásban (15). MÉDIA. GÁLIK MIHÁLY: A minőségi újság (25). ZSOLT PÉTER: Tömegkommunikáció: rendszer vagy mező? (33). KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA. TERESTYÉNI TAMÁS: Funkcionális illiteráció (45). MŰHELY. S. NAGY KATALIN: Interjúkészítés videokamerával (57). KITEKINTÉS. BENE SÁNDOR: Közvélemény-történet és toposzkutatás (67). ORIENTÁCIÓ. PETŐFI S. JÁNOS: Egy multimédiális szövegek elemzésére alkalmas jelmondo néhány aspektusa (87). TALLÓZÓ. TÖLGYESI JÁNOS: Kommunikációkutatók dialógusa az Internetről (97).

1996. 3. szám

ELŐSZÓ. NEMZETI INFORMATIKAI STRATÉGIA. TERVEZET (5). KITEKINTÉS. SZEGI-TÓTH FERENC: A globális környezeti kockázatok kommunikációja: a savas eső a magyar sajtóban (81). TALLÓZÓ. KOVÁTS ILDIKÓ: Az amerikai média külföldről nézve (109).

1996. 4. szám

KÖZGONDOLKODÁS. HELLER MÁRIA – RÉNYI ÁGNES: A nyilvános kommunikáció szociológiai modellje (3). VARGA KÁROLY: Mi az, hogy „csigalépcső”? (21). MÉDIA. GÁLIK MIHÁLY: A rádiózás fejlődésének amerikai és európai útja (35). KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA. TERESTYÉNI TAMÁS – VÁSÁRHELYI MÁRIA: A vélemény szent, a hír szabad (43). MŰHELY. BIRK ZOLTÁN: Az utcanevek és változásai társadalmi jelentése (55).

SZAKÁTS MARA: Az Erdélyből áttelepültek identitáskeresései (69). KITEKINTÉS. TÖLGYESI JÁNOS: Mikrokonferencia: videokonferenciára épülő kommunikációs forma az interneten (89). ORIENTÁCIÓ. PLÉH CSABA: Empirikus tudományok, filozófia és a „rendező tudományok”: hullámozó divatok és valóságos igények (97).

2.2.2. A Maceratai Egyetemen az interpretáció tematikáról 1979 óta évente megrendezett interdiszciplináris kollokviumok kötetei (1-15)

Giuseppe GALLI (a cura di):

1979. *Interpretazione e contesto. Atti del I colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 19-20 aprile 1979). Editrice Marietti, Torino

INDICE: Giovanni FERRETTI, Presentazione (7). Giuseppe GALLI, Introduzione (9). INTERPRETAZIONE E LINGUISTICA TESTUALE: János S. PETŐFI, Interpretazione e teoria del testo (21). INTERPRETAZIONE E SCIENZE GIURIDICHE: Mario SBRICCOLI, Interpretazione come argomentazione nella esperienza giuridica intermedia (47). Giuliano CRIFÒ, Interpretazione giuridica di testi non giuridici (esemplificata con un aspetto dei rapporti tra Cicerone e il diritto romano) (63). INTERPRETAZIONE E SCIENZE BIBLICHE: Franco FESTO-RAZZI – Giuseppe SEGALLA, Metodo critico e metodo teologico nelle ricerca biblica (saggio interpretativo di Gen 3 e Rom 2,6) (79). INTERPRETAZIONE E SCIENZE PSICOLOGICHE: Giuseppe GALLI, Contesto teorico e contesto psicologico nell'interpretazione delle anamnesi cliniche (Freud e Katharina) (93). Pierrette LAVANCHY, L'interpretazione nel contesto psicoanalitico (103). G. GALLI, Appendice (117).

1980. *Interpretazione e strutture. Le strutture del discorso di Paolo a Mileto. II. colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 27-28-29 marzo 1980). Editrice Marietti, Torino

INDICE: Giuseppe GALLI, Presentazione (7). Giuseppe GALLI, Introduzione (9). Giuseppe GHIBERTI, Il discorso di Paolo a Mileto nel contesto biblico (19). Alberto CASALEGNO, Una lettura strutturale di Atti 20,17-38 (37). Andrzej ZUCZKOWSKI, Le strutture perlocutorie del discorso di Paolo a Mileto (63). János S. PETŐFI, La struttura della comunicazione in Atti 20, 17-38 (101). Domenico DEVOTI, Prospettive psicoanalitiche nello studio dei testi biblici (159).

1981. *Interpretazione e valori. Atti del III colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 6-7 aprile 1981). Editrice Marietti, Torino

ENDICE: Giuseppe GALLI, Presentazione (7). János S. PETŐFI, Spiegazione e valutazione nella produzione e interpretazione di un testo (11). Andrzej

ZUCZKOWSKI, Interpretazione e valutazione in un protocollo di Max Wertheimer (43). Pierrette LAVANCHY, Interpretazione e valori in psicoterapia (79). Giuseppe SERGI, Interpretazione, precomprensione e valori nell'analisi storica (113). Umberto REGINA, Anticipazione valutativa e apertura ontologica nella teorie ermeneutiche di M. Heidegger, R. Bultman, H. G. Gadamer (139). Giovanni FERRETTI, Interpretazione e valori: appunti per una «teoria generale» (177).

1982. *Interpretazione e dialogo. Atti del IV colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 29-30 marzo 1982). Editrice Marietti, Torino

INDICE: Giuseppe GALLI, Presentazione (7). Giuseppe GALLI, Introduzione: strutture interpersonali del dialogo fecondo (9). Interventi (18). Alessandro GIULIANI, Dialogo e interpretazione nell'esperienza giuridica (21). Interventi (35). Renzo BERTALOT, Interpretazione e dialogo nel movimento ecumenico (47). Interventi (70). Pierrette LAVANCHY, Interpretazione e dialogo in psicoterapia (79). Interventi (95). Maria Teresa ROMANINI, La psicologia transazionale e l'interpretazione del dialogo (107). Interventi (130). Anna ARFELLI, La relazione genitori-figli e l'interpretazione del dialogo educativo (141). Interventi (157). János S. PETŐFI, Aspetti delle ricerche sul dialogo (163). Virgilio MELCHIORRE, Io corporeo e comunicazione interpersonale (209).

1983. *Interpretazione e simbolo. Atti del V colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 21-22 marzo 1983). Editrice Marietti, Torino

INDICE: Giovanni FERRETTI, Presentazione (7). Giuseppe GALLI, Introduzione: Approccio naturalistico e approccio fenomenologico nello studio dei simboli (11). INTERPRETAZIONE E SIMBOLO NELLA RIFLESSIONE FILOSOFICA: Virgilio MELCHIORRE, Linguaggio analogico e linguaggio dell'essere (25). Giuseppe GRAMPA, Interpretazione e simbolo. La poetica come disciplina ermeneutica nel pensiero di P. Ricoeur (55). INTERPRETAZIONE E SIMBOLO NELLA LINGUISTICA TESTUALE: János S. PETŐFI, Le metafore nella comunicazione quotidiana e nei testi scientifici, biblici e letterari (97). János S. PETŐFI, Interpretazione e attribuzione di significati simbolici (133). INTERPRETAZIONE E SIMBOLO NELLA FILOLOGIA MODERNA: Alberto FRATTINI, Per una rilettura del Frammento XXXVII di G. Leopardi (157). Alvaro VALENTINI, Esperimento di lettura del Frammento XXXVII di Leopardi «(Odi Melisso)» (165). Liana CELLERINO, «Odi Melisso»: appunti filologici e retorici per l'interpretazione (175). Hans-Georg GRÜNING, Significati del simbolo lunare in alcuni romantici tedeschi (183). INTERPRETAZIONE E SIMBOLO NELLA PSICOANALISI: Paolo AITE, L'interpretazione simbolica nella psicoterapia junghiana (217). Pierrette LAVANCHY, L'uso del simbolo nella tecnica psicoterapica (239).

1984. *Interpretazione e cambiamento. Atti del VI colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 9-10 aprile 1984). Editrice Marietti, Torino

INDICE: Giuseppe GALLI, Introduzione: Cambiamento e costruzione dell'interpretazione (9). INTERPRETAZIONE E CAMBIAMENTO NELLA RIFLESSIONE FILOSOFICA: Francesco TOTARO, Condizioni dell'interpretare e riflessione critica in rapporto al cambiamento. Confronto con l'ermeneutica di Gadamer (17). Gianni VATTIMO, Dall'essere come futuro alla verità come monumento (31). INTERPRETAZIONE E CAMBIAMENTO DELLA SCIENZE GIURIDICHE: Giuliano CRIFÒ, Ovvio e meno ovvio su 'Interpretazione e Cambiamento' nel Diritto (49). INTERPRETAZIONE E CAMBIAMENTO NELLA SCIENZE LINGUISTICHE: Maria-Elisabeth CONTE, Reinterpretazione (69). János S. PETÖFI, Aspetti procedurali dell'interpretazione del testo. Interazione tra testo e interprete nel processo di costituzione del significato (81). INTERPRETAZIONE E CAMBIAMENTO NELLA SCIENZE PSICOLOGICHE: Anna Arfelli GALLI, Interpretazione, cambiamento e formazione nella didattica universitaria. La discussione come fattore di cambiamento (101). Pierrette LAVANCHY, Interpretazione e cambiamento in psicoterapia (117).

1985. *Interpretazione de epistemologia. Atti del VII colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 25-27 marzo 1985). Editrice Marietti, Torino

INDICE: PARTE PRIMA. IL CONTRIBUTO DEI 'COLLOQUI SULLA INTERPRETAZIONE' AD UNA TEORIA DELL'INTERPRETAZIONE TESTUALE: Giuseppe GALLI, Approccio sistemico allo studio dell'interpretazione testuale (9). Giuliano CRIFÒ, Pierrette LAVANCHY, Antonio PIERETTI, János S. PETÖFI, Interventi preordinati (32). PARTE SECONDA. ERMENEUTICHE REGIONALI ED EPISTEMOLOGIA: Pierrette LAVANCHY, La pietà fiorentina di Michelangelo tra iconografia e psicoanalisi (59). Luigi MENGONI, Ermeneutica e dogmatica nella scienza giuridica (101). Emel SÖZER, Nessi causali nei testi scientifici e nei testi quotidiani (125). PARTE TERZA. INTERPRETAZIONE ED EPISTEMOLOGIA NELLA RIFLESSIONE FILOSOFICA: Francesco BARONE, Teoria e osservazione nel dibattito epistemologico (146). Amedeo G. CONTE, Fenomeni di fenomeni (167).

1987. *Interpretazione e invenzione. La parabola del Figliol Prodigio tra interpretazioni scientifiche e invenzioni artistiche. Atti del VIII colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 17-19 marzo 1986). Editrice Marietti, Genova

INDICE: Giuseppe GALLI, Introduzione (7). LA PARABOLA DEL FIGLIOL PRODIGO NEL CONTESTO DELLE SCIENZE RELIGIOSE: Vittorio FUSCO, Narrazione e dialogo nella parabole detta del figliol prodigo (Lc 15,11-32) (17). Enrico CATTANEO, L'interpretazione di Lc 15,11-32 nei Padri della Chiesa (69). LA PARABOLA DEL FIGLIOL PRODIGO NEL CONTESTO DELLE SCIENZE LINGUISTICHE: Giulia MASTRANGELO, La parabola del figliol prodigo nell'inventiva

popolare. Analisi dialettologiche (99). János S. PETŐFI, Interpretazione letterale e figurata, intertestualità (125). IL TEMA DEL FIGLIOL PRODIGO NELL'INTERPRETAZIONE PSICOANALITICA: Pierrette LAVANCHY, Gide e il ritorno del figliol prodigo (145). Elisabeth RÜF, La parabola del figliol prodigo nella prospettiva junghiana (183). IL TEMA DEL FIGLIOL PRODIGO NELL'ARTE: Cornelia Diekamp MOISO, Il tema del figliol prodigo nella pittura neerlandese (205). INTERVENTI DI SINTESI: Anna ARFELLI, Elisabeth CONTE, Giovanni FERRETTI, Vittorio FUSCO, Antonio PIERETTI, Andrzej ZUCZKOWSKI (245).

1988. *Interpretazione e personificazione. Personificazioni e Modelli del Femminile. Atti del IX colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 6-8 aprile 1987). Editrice Marietti, Genova

INDICE: Giuseppe GALLI, Introduzione. Aspetti cognitivi e costitutivi delle immagini di persona (7). Pier Angelo GRAMAGLIA, Personificazioni e modelli del femminile nella transizione dalla cultura classica a quella cristina (17). Elisabeth RÜF, Il testo di condanna, di Giovanna d'Arco. Una interpretazione junghiana (165). Pierrette LAVANCHY, La confessione della strega. Riflessioni psicoanalitiche (183). Maria Teresa ROMANINI, Teresa MARTIN, Lettura analiticotransazionale di una autobiografia femminile (217). János S. PETŐFI, Poetare da donna. Metamorfosi di un poeta ungherese (263).

1989. *Interpretazione e riconoscimento. Riconoscere un testo, riconoscersi in un testo. Atti del X colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 21-23 marzo 1988). Editrice Marietti, Genova

INDICE: INTRODUZIONE: Giuseppe GALLI, Riconoscere un testo, riconoscersi in un testo, riconoscersi reciprocamente (9). Filippo MIGNINI, Somiglianza e riconoscimento (15). Antonio PIERETTI, Riconoscersi nel testo (43). INTERPRETAZIONE E RICONOSCIMENTO NEL CICLO FIABESCO DELLO 'SPOSO ANIMALE': Pier Angelo GRAMAGLIA, La novella di Cupido e Psyche. Genere letterario e interpretazione (61). Matilde Morrone MOZZI, La struttura dei motivi nel ciclo fiabesco dello sposo-animale (159). Elisabeth RÜF, Hans mio Riccio. Autorappresentazione di un archetipo (175). János S. PETŐFI, Béla Bartók: «Il castello del principe Barbalù». Alcuni aspetti della costituzione e del significato simbolico di un'opera d'arte multimediale (201). Graciela N. RICCI, Trasgressività e riconoscimento nel «Bestiario» di Julio Cortázar (255). INTERVENTI DI SINTESI: P. A. GRAMAGLIA, E. RÜF, G. FERRETTI, F. TOTARO, A. ARFELLI, F. BIASUTTI, A. POMA, G. RICCI (279).

1990. *Interpretazione e autobiografia. Atti dell'undicesimo colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 13-15 marzo 1989). Editrice Marietti, Genova

INDICE: Giuseppe GALLI, Introduzione (7). Pier Angelo GRAMAGLIA, Agostino, *Confessioni* I-II (13). Hans-Georg GRÜNING, Modelli di autobiografia in Goethe (95). Nicole DESCHAMPS, Proust, la nascita della «Recherche» (113). Franco BREVINI, Parole e rinunzie. Il progetto autobiografico di Dolores Prato (125). Matilde Morrone MOZZI, Il volto delle parole in Dolores Prato (153). Chiara LESPÉRANCE, Autobiografia e micropsicoanalisi (165). Elisabeth RÜF, Aspetti dell'iniziazione in testi autobiografici (181). INTERVENTI DI SINTESI: G. FERRETTI, F. MIGNINI, C. MARELLO (197).

1992. *Interpretazione e perdono. Atti del dodicesimo colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 18-19 marzo 1991). Editrice Marietti, Genova

INDICE: Giuseppe GALLI, Introduzione (7). Maria-Elisabeth CONTE, Semantica del predicato 'perdonare' (13). Giuseppe SEGALLA, Perdono «cristiano» e correzione fraterna nella comunità di «Matteo» (Mt. 18, 15-17, 21-35) (23). Adriana DESTRO, Mauro PESCE, Il rito ebraico di Kippur: il sangue nel tempio, il peccato nel deserto (47). Pier Angelo GRAMAGLIA, Comprensione e perdono in Epiteto e in Erma (75). Claudia CORTI, Il perdono come paradigma escatologico nelle «visioni» e nei «libri profetici» di William Blake (121). Hans-Georg GRÜNING, «A me la vendetta». Vendetta, giustizia e perdono in alcuni scrittori dell'area calvinista (XIX sec.) (143). Paola NICOLINI, I bambini parlano di perdono? (161). Pierrette LAVANCHY, Le vie del perdono in psicoterapia (171). Roberto MANCINI, Il principio perdono. Senso e figure del perdonare nella filosofia contemporanea (179). INTERVENTI DI SINTESI: Anna Arfelli GALLI, Franco BIASUTTI, Renzo CANESTRARI, Giuliano CRIFÒ, Mario FERRACUTI, Giovanni FERRETTI, Francesco GIACCHETTA, Klaus HÖLKER, János S. PETŐFI, Elisabeth RÜF (231).

1994. *Interpretazione e gratitudine. XIII colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 30-31 marzo 1992). Macerata

INDICE GENERALE: Giuseppe GALLI, Introduzione (9). Filiippo MIGNINI, 'Gratitudo', tra 'charis' e 'amicitia'. Momenti di storia di un'idea (17). Ileana Chirassi COLOMBO, Antropologia della 'charis' nella cultura greca antica (85). Pier Angelo GRAMAGLIA, La gratitudine nell'anacoretismo cristiano orientale dei secoli IV-V (105). Giovanni POZZI, La gratitudine nel lessico di San Francesco (163). Manlio SARGENTI, Gratitudine e diritto (173). Jacques MICHEL, La gratuità nel diritto romano e nell'antropologia sociale (209). Marcello La MATINA, La gratitudine come problema semiotico-filologico. Gli ex voto per San Nicola da Tolentino (229). Pierrette LAVANCHY, La gratitudine nella relazione psicoanalitica (273). INTERVENTI DI SINTESI: G. FERRETTI, G. POZZI, B. Garavelli MORTARA, E. RÜF, H. HANAFI, A. ZUCZKOWSKI (281).

1994. *Interpretazione e meraviglia. XIV colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 29-30 marzo 1993). Editrice Giardini, Macerata

INDICE: Giuseppe GALLI, Introduzione (9). LA MERAVIGLIA NELLA PROSPETTIVA FILOSOFICA (23). Guido GIGLIONI, Dalla meraviglia dei sensi alla meraviglia dell'intelletto. Note sul concetto di automa nel XVII secolo (23). Daniela VERDUCCI, Meraviglia e disincanto nel pensiero di Max Scheler (53). Silvana BORUTTI, Wittgenstein e l'incantamento del linguaggio (65). LA MERAVIGLIA NEI TESTI LETTERARI (79). Beatrice RIMA, Novità, stupore e meraviglia nella retorica del Seicento (79). Guido PEDROJETTA, Marino e la meraviglia (95). Alessandro MARTINI, La pratica mariniana (107). Hans-Georg GRÜNING, «Meraviglia» e «gratitudine» in Goethe come principi di approccio all'opera d'arte (121). LA MERAVIGLIA NEI TESTI RELIGIOSI (129). Pier Angelo GRAMAGLIA, La meraviglia in un detto apocrifo di Gesù (129). LA MERAVIGLIA NEL CORSO DELLA PSICOTERAPIA (203). Giancarlo TROMBINI, La meraviglia nel corso della terapia psicoanalitica (203). Elisabeth RÜF, La meraviglia dell'analista e il sogno inspiegabile (215). Chiara LESPÉRANCE, Vissuto di «meraviglia» e «situazione transferale». Interpretazione micropsicoanalitica (223). INTERVENTI DI SINTESI: Claudio CIANCIO, Giovanni FERRETTI, Giuseppe GALLI, Alessandro MARTINI, Filippo MIGNINI, Beatrice RIMA, Elisabeth RÜF (231).

1995. *Interpretazione e promessa. XV colloquio sulla interpretazione* (Macerata, 21-22 marzo 1994). Editrice Giardini, Macerata

INDICE: Giuseppe GALLI, Promessa e proposito (9). APPROCCIO LINGUISTICO (19). Maria-Elisabeth CONTE, Pragmatica della promessa (19). APPROCCIO FILOSOFICO (39). Roberto MANCINI, Finitezza e compimento. L'etica della promessa in H. Arendt, P. Ricoeur e F. Jacques (39). Daniela VERDUCCI, Per una fenomenologia della promessa. Riflessioni filosofiche su „La promessa. Un requiem per il romanzo giallo” di Friedrich Dürrenmatt (65). APPROCCIO PSICOLOGICO (81). Anna ARFELLI, La scoperta della promessa in età evolutiva. Come una mamma ha interpretato il figlio apprendista parlante (81). Pierrette LAVANCHY, La promessa e il suo adempimento (89). Matilde Morrone MOZZI, Mantenere la promessa nelle fiabe dello sposo animale. Modelli del femminile (101). Elisabeth RÜF, Riflessioni sull'autore della promessa (121). Giancarlo TROMBINI, Una promessa implicita nella terapia psicoanalitica: la relazione armonica con il paziente (127). APPROCCIO GIURIDICO (139). Paolo Di LUCIA, L'interpretazione della promessa in Adolf Reinach (139). Luigi MOCCIA, Promessa e contratto: rilievi storicocomparativi (167). Giuliana STELLA, Promissio boni viri est obligatio (185). APPROCCIO BIBLICO (193). Ermenegildo MANICARDI, La promessa di Dio nella Bibbia e l'annuncio di un figlio nei due primi racconti lucani (193).

2.2.3. A POSZTMODERN

Szerkesztette: PETHŐ BERTALAN
Gondolat, Budapest, 1992.

POSZTMODERN „ISMERETTERJESZTŐ ELŐAD(ÓD)ÁSBAN”. [Számozás és alcím nélküli, témát felvezető szöveg, melynek írásakor saját lelkén könnyített a Szerző, abból a célból, hogy ezzel a „példa értékű” gesztussal az Olvasó dolgát könnyítse meg, részeltetve egy startvonal menti tapasztalatban.] (15.)

0. CÍM- ÉS VÉGSZAVAK A MODERNRŐL. [Futólagos áttekintés az elmúlt három-öt évszázad néhány olyan „terminusáról”, melyeket egyenként kellene külön tanulmányokban tárgyalni, most azonban csupán a kontraszt kedvéért kerülnek említésre: mi az előzménye a Posztmodernnek, miből származik, min alapul, mivel kerül szembe?] (21.)

+ 1. A POSZTMODERN „EREDETIJE” A HATVANAS ÉVEK AMERIKÁJÁBAN. [A Modern válságát Amerikában a dúslakodó társadalom kebelén élték meg. A perifériára szorultak, a megrövidítettek és az elégedetlenek emancipációs mozgalmi a megcsömörlöttek és a deviánsok ellenkulturális törekvéseivel kapcsolódtak össze, abban a hitben és lendületben, hogy a Modernnél különb korszak küzdhet ki a Modern potenciáinak alanyközpon-tú kifejtésével. Új, „egységes” érzékenységekben élték meg ezt a heroizmust, melyet célja, a civilizációs haladás által rávetülő árnyék tesz „posztmodernné”. Az irodalom és a kritika példáján figyelhető meg, hogy miként.] (23.)

– 1. A KÉPZELET HATÁRAI. [A heroikus Posztmodern alanyi hajtóműve a dúslakodásban és a civilizációs haladástól megtáltosodott képzelet volt. Ha azonban belegondolunk, akkor a képzelet generációit különböztethetjük meg, és velük a képzelet határait érinthetjük. A legelrugaszkodottabb képzelet – melyet pszichedelikus szerek ajzanak fel – megtörik a valóságon; önsúlya éppúgy lehúzza az Átélésbe, mint a más módon túlerőltetett, de teremthetőségében kudarcot valló képzeletet. A Posztmodern lelkesedést ez a tapasztalat hűti le.] (31.)

+ 2. A POSZTMODERN „BEÁLLÁSA” AMERIKÁBAN A HETVENES ÉVEKRE. [A Mozgalmak 1968-as dátumhoz köthető kudarcában mutatkozott meg, hogy ezek a Mozgalmak a magát Modernen túltevő embernek még mindig modern ígézetében fogantak. Ez a kudarc ébresztheti rá a Posztmodern mibenlétére: a civilizációs folyamat tetőzik az ember feje fölött, történelmileg beért, eredendő határosságaként. Két egymással ellentétes fejlemény feszültségében érzékelhető a „beállt” Posztmodern: a „posztindusztriális társadalom” a Modern vonulatában halad tovább, az Alany narcisztikus egyeddé válását figyelembe véve viszont „terápiás társadalomról” beszélünk. Textuális narcizmus (az irodalomban) és a heroikus happening törődött perfromance-szá változása (a művészetekben) kulturális példa többek között.] (37.)

– 2. DEKONSTRUKCIÓ. [A hetvenes évek Amerikájában a „dekonstrukció” vált a művészet és a kritika korszerű módszerévé. A dekonstrukció a szöveg (lebontásának és újraépítésének) paradigmája szerinti módszer. Európai értelme – az előbeszéd idealitása ellenében és bármiféle idea történelmi lefutottságára célozva – Amerikában a szöveg technikája lett. Azért, mert – úgy véljük – metaforikusan talál teli-be: a szöveg a civilizáció előíratossága.] (42.)

+ 3. POSZTMODERN „STÍLUS”: AZ ÉPÍTÉSZET MULTINACIONÁLIS PÉLDÁJA. [A „posztmodern” jelző Chales JENCKS *A posztmodern építészet nyelve* című könyve nyomán terjedt el a világon az elithez és az utca emberéhez egyaránt szóló kettős kódoltság értelmében. Kommunikativitásra és metaforákra törekedve a Modern „nemzetközi stílusával” szemben. Ebből a multinacionálissá váló stílusból mind az amerikai hatvanas évek heroizmusa, mind a hetvenes évek rezignációja hiányzik. Gondtalansága miatt válhatott „posztmodern klasszicizmussá” és „ornamentalizmussá”. E gondtalanság erőltettségében ütközik ki a Modern vonulata: az ultra- vagy utómodern építészetben. A nyolcvanas években a dekonstruktivistá építészet törte meg ezt a vonulatot, a „megtörés” többféle értelmében is.] (46.)

– 3. TECHNIKAI MÉDIUMOK. [A civilizáció haladása a technikai médiumok fejlődésén mérhető. A Posztmodern ötödik generációs technikai médiumokban forogja ki magát. Oly módon, hogy a civilizáció fölé boltosul a Létezésnek, amelyből kinő, és betölti a Létet. Ezt a betöltöttséget „simulacrumok”, vagyis valóságos minta és képzeleti (elő-)kép nélküli médiaképek előzúdulásában tapasztaljuk. A posztmodern építészet a simulacrumok zuhatagában jőzanít ki a simulacrumok káprázatából a technikai médiumokra ébresztéssel.] (54.)

+ 4. POSZTMODERN TUDÁS. [A civilizáció Lét-betöltő hatalmassággá – civilizátummá – növekedése a Modernből kifejlődő és számítógépes-kibernetikai eszközökkel szigorúbbá, egyben pedig átláthatatlanabbá váló „Rendszerre” utal(ó)dásokban érezhető. A posztmodern tudást ebben a „végső” értelemben nevezzük „rátudásnak”. Ennek előfoka a „nagy beszélyek” hitelvesztésével jellemzett és az „ismeretlen termelésére” beállt „posztmodern állapot” (Lyotard) felismerése. A posztmodern tudás a paradigmaváltásokkal haladó modern tudással (Kuhn) szembeállítva rajzolódik ki élesen. Modern és posztmodern tudás között az eszmék színházát játszó „ismeretelméleti anarchizmus” (Feyerabend) közvetít.] (61.)

– 4. POSZTMODERN FILOZOFÁLÁS. [A Modern 20. századi európai válságában megkérdőjelezték a Felvilágosodás programját, majd a Gonosz praktikáját látták az „instrumentális észben”. Az ebben a válságban bekövetkezett tudati korszak a ki-analizált lélek, a hozzá-nem-férhető-dolgok tudati felszámolásáig fölényes tárgyismeret és a nyelvmédium korszaka. Az Egyed szempontjából egyfelől az Alany „halálának”, másfelől az alanyiség abszolutizálásának a tematizálása szegi meg a tudati korszakot. E két szélsőség feszültségében esik az Egyed „Vég”-eknek, melyeket a hozzájuk vezető mediált cselekvések vonatkozásában nevezünk termináléknak. A terminálékon jelentkezik be a civilizátum. A terminálékon túlról. Erre a Túlnanra utal(ó)dással mondjuk/írjuk, a Heideggerétől eltérő intuícióval, hogy a civilizátum a Léten túli, azaz a (keresztrel áthúzott) Lét-et tölti be.] (66.)

+ 5. TÁRGYI ÉS ALANYI FOGÓDZÓK. [Széledés és nyomasztás Posztmodernben egymásra rádolgozó dinamikája miatt megnő azoknak a fogódzóknak a jelentősége, melyeket megragadva tárgyi erővel tapasztalja magát az alany, a dolgokat pedig tárgyaiként tapasztalja. A posztmodern tárgyat a „design” önállósulása jellemzi. A design azáltal önállósul, hogy a tárgyak képzeleti képe („eidosz”) elégtelenné válik a tárgyak szerkezetéhez, civilizációs lényegéhez, viszont önálló (alanyi) kreativitás-játéktere képződik. Ebben a játékterben művelődik ki az eidosz, kiművelődve kerül be a tárgyak létesítési folyamatába, és

rátétszerűen jelenik meg a tárgyakon. Így a design a dolog átélésformája; a civilizációs tárgyvesztéssel kísértett tárgynyerés érzéki bizonyossága. Az elektronikusan generált és mediált zene viszont az Átélt tárgyi „öntete”. A fotó a mulékony-romlékony alanyiség konzerválásának létérdekké válásakor, a film az Átélt eredendőnek tapasztalt kérdésessége esetén billen át Posztmodernbe. A video, mint a Jelen láncolata, gyökeresen posztmodern művesség.] (74.)

– 5. LÉTESÍTÉS/LÉTESÜLÉS. [Posztmodernben a különbségek leépülése (dedifferenciálódás), összefolyása és a létesítés/létesülés súlytalanná válása tűnik szembe a Modern (továbbhaladó) vonulatára jellemző differenciálódással, szervezett áthatással és újabb meg újabb régiók kitagolódásával ellentétben. Szemiotikai felfogásban (Baudrillard) úgy tűnik, hogy a társadalom jelteremtő-jeltermelő és jelfogyasztó társadalommá „szublimálódik”. Posztmodern rezsimet a képek (pl. az ikonikus jelölés) javára történő „dedifferenciált szemiotikában” ismernek fel. Ezekben az elméletekben egyfelől a simulacrummá vált Dolgoknak, másfelől a jelaktusokban magából kiforduló Átéltnek az átmediált Vágy általi csatornázása tematizálódik. Kimaradnak viszont a technikai és a társadalmi médiumok és a képzelet köztesei. Ezeket figyelembe véve vázolható fel a posztmodern létesítés/létesülés; kontextusbaszövőttőség és allokáltság „végei” között.] (84.)

+ 6. BESIKERÜLETLEN GLOBALITÁS. [Miután a globálissá válás egyre erősebb tendencia volt a Modern kezdete (a 15–16. század) óta, századunkban globális konfliktusok erőltették túl ezt a tendenciát, majd a hatvanas évektől kezdve a globális bizonytalanságnak – és a válságok globalitásának – a koráról beszélhetünk. Posztmodern globalításra a civilizáció világsikerébe szervült sikerületlenség jellemző. Helytől és megfigyelőtől függő perspektívában tapasztalható ez; olyan perspektívákban, melyeknek horizontja a világrendszerre utalódással vége meg. Világ-„Tájak” – Világtáj-„képek” – észlelésében, melyeket a civilizátum displayinek tartunk.] (96.)

– 6. A SOKADALMI LÉNY TÁNTORODÁSA. [A Modern embere Létében tántoríthatatlan (volt). Posztmodern korszakváltozás abban mutatkozik meg, hogy a célszerűségét magán kívül hordó ember „biztos”, de a belevesztés kockázatával járó Végék között mozog. „Végső” soron, a civilizátum vonatkozásában, a Lét tántorodója. Ebben a minőségében Sokadalmi Lény: egyéni mivoltát nem adja fel, de mint Egyed kicserélhető és pótolható számszaki tényező. Sokadalmisága a civilizációs választék része. A társadalom többfokozatú modelljeiben pontosítható, hogy miként.] (102.)

+ 7. POSZTMODERN HABITUSOK. [Zárófejezet, melyben a Szerző inkább a téma „feladásának” a gesztusával, mint az összegzés vagy a tanulságok levonásának igényével tér vissza a személyes hangvételhez. Képzeletben az Olvasó szemébe nézve. A Végék-felétartás ebben az egymásra-nézésben – „egymásra nézve”, mint mondani szoktuk – fogható vissza. Képzeletben, de a pillantások tényleges keresztöltéseinek az igényével. Posztmodern habitusokról ebben az utóbbi értelemben beszélünk. A Posztmodern egyik hagyományosan nemes habitusa a Fenséges. Ez, amennyire terminusba foglalható, tantaloid epekedés – Tantalosz mítoszára „emlékeztetve”, aki mindennel el volt halmozva, de semmihez sem férhetett hozzá. Néhány másféle posztmodern habitus (allegória, ironia, cinizmus, genitális és pszichopatológiai analógiára megnevezhető habitusok) a tantaloid epekedést „környezi(k)”.] (106.)

– 7. RÖVID STÍLUSLELTÁR. [Zárófejezet – kivonásban. Tanulságok levonása fogalmi elvonatkoztatások formájában. Kapaszkodóként, de visszautalva/utalódva a posztmodern habitusokra. A stílusok ebben az utalásban posztmodernnek: mint a habitusok viseletei, művészégei, szerelései. A posztmodern stílusok a művészetekben tűnnek fel leginkább, más régiókban pedig az absztrakt röghöz kötöttség módjaiként terjengenek. Végző soron külön posztmodern stílus az Élmény. Műfajok szerint változó esetekben. Ezek a változatok a világosság bélyegei rajta. Túl-élés esetén pedig az újramezések pályáinak elő-vételezései.] (114.)

FÜGGELÉK. (122.) Bibliográfiai vázlat a Posztmodernről. (122.) JEGYZETEK. (130.) TÁBLÁZATOK. (165.) SZEMELVÉNYEK. (183.)

MI A POSZTMODERN? (185.) Ihab HASSAN: Korunk evidenciája. (189.) Ihab HASSAN: Öt mellérendelő állítás a posztmodernizmus kultúrájáról. (194.) Daniel BELL: Kultúra. Előszó: 1978. (198.) Jegyzetek. (215.) Jean BAUDRILLARD: Szimulakrumok. precessziója. (220.) Jean-François LYOTARD: A posztmodern állapot. (226.) Jean-François LYOTARD: Összekülönbözés. (234.) Jürgen HABERMAS: A modern-befejezetlen terv. (239.) Hal FOSTER: Posztmodernizmus. (246.) Wolfgang WELSCH: Intenzív és extenzív pluralitás. (256.) Jegyzet. (261.)

MÓDSZEREK, STÍLUSOK, MŰVÉSZETEK. (263.) Jacques DERRIDA: A struktúra, a jel és a játék a humán tudományok diskurzusában. (265.) Stefano ROSSO: Interjú Paul de Mannal. (273.) Raymond FEDERMAN: Szürfikció. (280.) Craig OWENS: Az allegóriás impulzus: egy posztmodern elmélet felé. (284.) Jean-François LYOTARD: A fenségesről. (291.) Jean-François LYOTARD: A Terror és a Fenséges. (297.) Kim LEVIN: Búcsú a modernizmusról. (301.) Jegyzetek. (311.) Thomas LAWSON: „Végző kiút: a festészet”. (316.) Charles JENCK: Posztmodern klasszicizmus. (322.) Jacques ATTALI: Zaj: tanulmány a zene politikai gazdaságtanáról. (327.) Peter KEMPER: Menekülés előre, avagy a Bizalmas győzelme. (333.) Leo SAMAMA: Az Új Egyszerűség. (339.) Rob Le FRENAIS: Interjú Laurie Andersonnal. (347.) Jarice HANSON: A videokommunikáció elmélete. (358.)

POLITIKÁRÓL, TUDOMÁNYRÓL, SZOCIOLÓGIÁRÓL. (363.) Michel FOUCAULT: Hatalom/Tudás. (364.) Gérard RAULET: Posztmodernizmus és politika. (371.) Paul FEYERABEND: A módszer ellen. A tudás anarchisztikus vázlata. (376.) Alex P. SCHMID–Jenny de GRAAF: Az erőszak mint kommunikáció. A terroristák sajtómédia-használata. (387.) Suzi GABLIK: A modern kudarcot vallott? (396.)

MISCELLANEA. (406.) Timothy LEARY: Az eksztázis politikája. (407.) Utóvillanások. (419.) Christopher LACH: A minimál-én. Pszichés túlélés zaklatott időkben. (422.) Norman N. HOLLAND: Posztmodern pszichoanalízis. (426.) Myron W. KRUEGER: Mesetérseges valóság. (430.) Klaus LAERMANN: Lacan és Derrida. (437.) Jegyzetek. (444.)

2.2.4. IRODALOMTUDOMÁNY A MODERN ÉS A POSZTMODERN KORBAN

BÓKAY ANTAL

Osiris Kiadó, Budapest, 1997.

I. RÉSZ. BEVEZETÉS – AZ IRODALOMTUDOMÁNY TERMÉSZETE ÉS SZÜKSÉGESSÉGE (13). *Összefoglaló* (22). *Kulcsfogalmak* (23). *Olvasmányok* (23).

II. RÉSZ. ALTERITÁS ÉS MODERNITÁS (25). 1. Vázlat az alteritásról (25). 2. Értelme és jelentés az alterításban – a görög és zsidó hermeneutika (29). 3. Értelme és jelentés az alterításban – a kereszténység allegorikus hermeneutikája (37). 4. Reformáció és katolicizmus – a modernitás hermeneutikájának háttere (50). 5. Vázlat a modernitásról (54). 6. Modernitás és hermeneutika (61). 7. Modernitás és irodalomtudomány (66). *Összefoglaló* (69). *Kulcsfogalmak* (70). *Olvasmányok* (70).

III. RÉSZ. A PREMODERN (73). 1. Vázlat a premodernről (73). 2. Értelme és jelentés a premodernben – Schleiermacher, Droysen és Dilthey (77). 3. A premodern (eredet-kontextus) irodalomtudományok (91). A) Az irodalomtudományi pozitivizmus – a történeti-filológiai gondolkodásmód (93). B) A szellemtörténet (107). C) A történeti diszkurzus későbbi változatai (115). *Összefoglaló* (121). *Kulcsfogalmak* (122). *Olvasmányok* (122).

IV. RÉSZ. A MODERN (123). 1. Vázlat a modernről – társadalom, nyelv és irodalom (123). 2. A modern nyelvelméletei (134). 3. A modern irodalom és irodalomtudomány (147). *Összefoglaló* (153). *Kulcsfogalmak* (154). *Olvasmányok* (154). 4. A formalizmus irodalomtudományai (156). A) Az orosz formalizmus (156). B) Az amerikai Új Kritika (172). *Összefoglaló* (188). *Kulcsfogalmak* (189). *Olvasmányok* (189). 5. A strukturalizmus (191). A) A korai strukturalizmus – mítoszkritika, fenomenológia és szemiotikai strukturalizmus (202). B) Az irodalmiság nyelvi természetének meghatározása – Jakobson és a poétikai funkció (211). C) Az irodalmiság szemiotikai természete – Barthes és a konnotáció fogalma (216). D) A strukturalista interpretáció (221). E) Strukturalizmus, posztstrukturalizmus (232). *Összefoglaló* (238). *Kulcsfogalmak* (240). *Olvasmányok* (240).

V. RÉSZ. A POSZTMODERN (243). 1. Vázlat a posztmodernről (243). A) Tudás, szubjektum, tárgy a posztmodernben (249). B) A nyelv és a posztmodern (259). C) A posztmodernitás szellemi ősforrásai (264). D) A posztmodern kor és az irodalomtudomány (276). *Összefoglaló* (278). *Kulcsfogalmak* (280). *Olvasmányok* (280). 2. A hermeneutika posztmodernitása (282). A) A hermeneutika mint lét-filozófia – metafizika, fenomenológia és a világ fogalma (288). B) A hermeneutika mint lét-gyakorlat – nyelv és költészet (300). *Összefoglaló* (310). *Kulcsfogalmak* (311). *Olvasmányok* (311). 3. Esztétika és hermeneutika – Gadamer (313). *Összefoglaló* (325). *Kulcsfogalmak* (325). *Olvasmányok* (326). 4. Egy hermeneutikai irodalomtudomány alapjai – Jauß (327). *Összefoglaló* (334). *Kulcsfogalmak* (335). *Olvasmányok* (335). 5. A hermeneutikai interpretáció (337). *Összefoglaló* (351). *Kulcsfogalmak* (351). *Olvasmányok* (351). 6. A dekonstrukció posztmodernitása (353). A) A dekonstrukció filozófiája – Derrida (353). B) Az írás fogalma (368). C) A dekonstrukciós aktivitás (379). *Összefoglaló* (383). *Kulcsfogalmak* (384). *Olvasmányok* (384). 7. A dekonstrukció irodalomelmélete (385). A) A dekonstruktív nyelvfelfogás – grammatika, retorika, self (391). B) Nyelv és irodalom dekonstruktív

fogalma – retoricitás és allegorikusság (403). *Összefoglaló* (417). *Kulcsfogalmak* (418). *Olvasmányok* (418). 8. Olvasat és interpretáció a dekonstrukcióban (420). A) Olvasás, olvasat a dekonstrukcióban (421). B) A dekonstrukció interpretációs felfogása (425). C) Dekonstruktív interpretációs példa (438). *Összefoglaló* (443). *Kulcsfogalmak* (443). *Olvasmányok* (443).

VI. RÉSZ. TÖRTÉNETISÉG, IRODALOMTÖRTÉNET, POSZTMODERNITÁS (445). A) A történetiség mint recepciós retorika (446). B) A történetiség mint recepciós poétika (449). C) A történetiség posztmodern fogalma felé (453). *Összefoglaló* (464). *Kulcsfogalmak* (464). *Olvasmányok* (465).

IRODALOMJEGYZÉK (467). FÜGGELÉK (493). I. Az irodalomtudomány kronológiája (493). II. Számítógépes irodalomtudományi információ (501). III. Az irodalomtudomány folyóirataiból (505). TÁRGYMUTATÓ (509). NÉVMUTATÓ (513).

2.2.5. A MAGYAR NYELV STILISZTIKÁJA

TOLCSVAI NAGY GÁBOR

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.

Bevezetés (7).

Alapkategóriák (9). A történeti meghatározottság (9). Alapkategóriák (11).

A tudománytörténeti háttér (18). Stilisztikai iskolák (18). A magyar stilisztika utóbbi öt évtizedének vázlatos története (25).

A nyelvi modell (32). Általános nyelvi modell (33). A nyelv összetett szemlélete (33). Az egyén nyelvi tudása (34). A közösség hagyománymondása (39). A nyelvi interakció (41). A nyelvi tartományok a nyelvi modellben (46). Az irodalom helye az általános nyelvi modellben (47).

A stílus fogalomértelmezése (50). Általános szempontok (50). A stílus mint viszonyszerűség (52). Stílus és norma (56). Stílus és cselekvés (a stílus a beszélő viszonyában) (68). Stílus és konnotálás (a stílus a hallgató viszonyában) (77). Stílus és hatás (88). Stílus és kontextus (95). Stílus és szövegtípus (100). Stílus és szöveg (107). Stílus és irodalom (117). A stílus fogalma: összefoglalás (121).

A stílus kategóriák (133). A stílus szociokulturális rétegzettsége (134). A magatartás stílusváltozója (136). A helyzet stílusváltozója (142). Az érték stílusváltozója (145). Az idő stílusváltozója (148). A hagyományozódott, intézményes nyelvváltozat stílusváltozója (152). A stílus belső rétegződésének összetett változatai (159). Egy szöveg – különböző stílushatás (162). Két szöveg egy témáról – különböző hatásszándékok és stílushatások (163). A változók tipikus elrendeződése (164). A változók nem tipikus elrendeződése (165). Az irodalmi művek stílusrétegzettsége (166). A stílusrétegződés megvalósulási tartományai (176). A hangzás tartománya (177). A szó tartománya (198). A mondat tartománya (205). A jelentés tartománya (221). A stílus szerkezeti lehetőségei (245). A stílusstruktúra (245). Az alakzatrendszer (250).

A stílus elemzés (255). Összefoglalás (259). Fogalomtár (263). Irodalom (266). Források (280).

2.2.6. SAINT-EXUPÉRY

EMMANUEL CHADEAU

Paris, Plon, 1994.

Prologue. Une vie (7).

I. TROUVER SA VOIE (1917-1926). 1. Des débuts décevants (1917-1920) (21). 2. L'apprenti (1921-1923) (37). 3. Un instable (1923-1925) (61). 4. Vers l'espoir (1925-1926) (90).

II. DANS LES AIRS ET PAR LA PLUME (1926-1931). 5. Sur la Ligne (1926-1928) (107). 6. *Courrier Sud* (1928-1929) (138). 7. Les promesses de l'Argentine (1929-janvier 1931) (157).

III. S'ACCOMPLIR À L'ÈRE DES MASSES (1931-1937). 8. Les joies et les larmes (1931-1935) (175). 9. Témoigner? (1935-1937) (213).

IV. QUELLE TERRE POUR LES HOMMES? (1937-1939). 10. Le dernier grand raid (1937-février 1938) (255). 11. New York-Paris Munich (mars-octobre 1938) (268). 12. *Terre des hommes* (octobre 1938-août 1939) (293).

V. UN CERTAIN GOÛT POUR LA MORT (1939-1944). 13. Une mystique du risque (1939-1940) (327). 14. De l'autre côté du miroir (1941-1943) (354). 15. L'accomplissement (1943-1944) (396). Épilogue. Naissance d'un mythe (429). Notes (441). Sources et bibliographie (465). Remerciements (472). Index (475).

Magyar költők CD-ROM-on

1. Az utóbbi hetekben-hónapokban, úgy tűnik, kedvező fordulat következett be a magyar CD-ROM-ok kiadásában is, tematikájukat, választékukat, színvonalukat illetően egyaránt. Ebben a rövid írásunkban egy, az oktatás és a kutatás tartalmi és módszertani kérdéseit is érintő korszerű kiadvánnyal kívánunk foglalkozni (remélve, hogy írásunkat az érdeklődők számára hamarosan hálózaton is hozzáférhetővé tudjuk tenni). Kommentárjaink elsősorban leíró, illetőleg illusztratív jellegűek (s szándékosan nem utalnak sem a kiadóra, sem pedig a forgalmazókra).

A méltán népszerű szótárak, például az *Angol – magyar nagyszótár*, valamint a *Hatnyelvű hangosszótár*, vagy a közismert és nélkülözhetetlen kézikönyvek felhasználásával készült *Anyanyelvi könyvespolc* című CD-ROM, továbbá a legmodernebb autodiakta technológiát nyújtó *Nyelvmester plusz*, a *Matematika felkészítő szoftver* meg a *Bartók Béla CD*, a *Képes Krónika* és más – közigazgatási, jogi, kereskedelmi, politikai, publicisztikai stb. – adatbázisok kontextusából e helyütt a *Verstár – a magyar líra klasszikusai* című kiadványt emeljük ki (lásd 1. ábra).¹

1. ábra

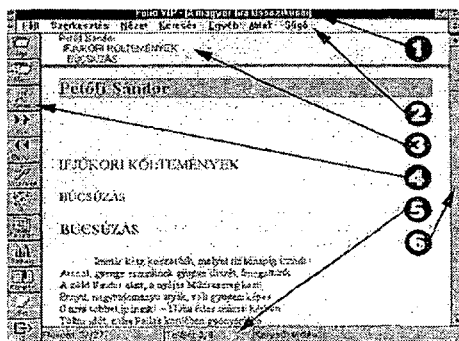
2. A *Verstár – a magyar líra klasszikusai* című CD-ROM tizenhét költő összes magyar nyelvű versének adatbázisa. Célja, hogy a magyar nyelv és irodalom legjelentősebb értékeit a modern kornak megfelelő médiumon rögzítse, és minél szélesebb körben, minél sokoldalúbb felhasználást nyújtó formában tegye közkinccsé. „Kiadványunk – olvashatjuk az adatbázis borítóján – nem akar kritikai kiadás lenni, nem kívánunk állást foglalni az irodalomtudomány szakmai kérdéseiben. Egy átlagos színvonalú elektronikus szöveggyűjteményt kívánunk az olvasók kezébe adni.”

A Folio VIP szoftver magyar adaptációjával készült adatbázis a magyar líra évszázadainak klasszikusai közül a legkiemelkedőbb, az általános és a középiskolai tananyagban is szereplő szerzők műveit (verseit, elbeszélő költeményeit stb.) foglalja magába. Balassi Bálint, Bessenyei György, Kazinczy Ferenc, Batsányi János, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály, Arany János, Petőfi Sándor, Vajda János, Ady Endre, Juhász Gyula, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád és József Attila hipertextuálisan szervezett életműve egyaránt segítője lehet az iskolai dolgozatán szorgoskodó kisdíáknak, az érettségi tételein töprengő gimnazistának, a szakdolgozatán munkálkodó bölcsészhallgatónak, a disszertációján fáradozó filozsfnak, s úgy véljük, nem hiányozhat egyetlen, a magyar irodalom(történet) értékei iránt fogékony modern ember elektronikus könyvespolcáról sem.

„Programunk segítségével – írják alkotói – pillanatok alatt megtalálhatunk egy-egy keresett versrészletet, megtudhatjuk egy fejünkben motoszkáló töredék pontos szövegét, fellelhetjük az ismert idézet szerzőjét, versek, alkotók, időszakok újszerű nyelvi, költészeti vizsgálatára, összehasonlítására nyílik lehetőségünk.”

A program telepítés (installálás) után a létrehozott ikonokkal indítható. A hierarchikusan szervezett adatbázis tartalomjegyzékében a legfelső „Szint” (lásd a 4. ábrán az 1 szimbólumnál) a ‘Költő’-ké, ezt a ‘Kötet’-ek követik, majd a ‘Ciklus’-ok és a ‘Cím’-ek szint következik. A versszövegek a legalsó, úgynevezett normál szinten (‘Normal Level’) található (általában) külön-külön dokumentumelemekben (rekordokban), szükség esetén egyénileg létrehozható és formálható (bővíthető, szűkíthető) ‘Csoport’-okban. Az individuális csoportképzés tetszés szerint (korszakonként, tematikusan stb.) történhet (például szerelmes versek, hazafias líra, Habsburgokkal kapcsolatos politikai költemények).

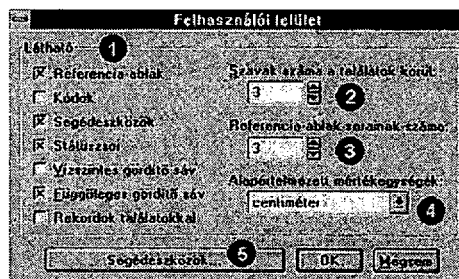
Az adatbázis bejelentkező ablaka a következőképpen fest (lásd 2. ábra).

2. ábra

A 2. ábrán az ❶ címsor a program és az adatbázis nevét mutatja. A ❷ szimbólumú szalag a menüsort tartalmazza, mely a program működtetéséhez szükséges parancsokat tünteti fel: „Fájl”, „Szerkesztés”, „Nézet/Látkép”, „Keresés”, „Egyéb”, „Ablak” és „Súgó”. A ❸ referenciaablak a már említett hierarchiaszintek egységeit (költő, kötet, ciklus, verscím) jelzi ki. A ❹ az ikonként kiemelt „Keres(és)” parancs. Az ❺ státuszsor az adatbázis aktuális vs összes rekordjainak számát, a találatokat tartalmazó aktuális vs összes dokumentum(elem) számát, valamint az utoljára feltett keresőkérdést jelenít(het)i meg (vö. a 3. ábrán látható ‘Státuszsor’ funkcióval). A ❻ szimbólum a függőleges gördítősávra irányul (lásd még a 3. ábrán az ❶ alatt).

A program megjelenési formája, kezelőfelülete a menüsor „Fájl” parancsával megnyitható ‘Felhasználói felület’ dialógusablakban (lásd 3. ábra) alakítható ki, illetőleg változtatható meg. Ennek részei az ❶ „Látható”, a ❷ „Szavak száma a találatok körül”, a ❸ „Referenciaablak sorainak száma”, a ❹ „Alapértelmezett mértékegységek” és az ❺ „Segédesszközök ...”.

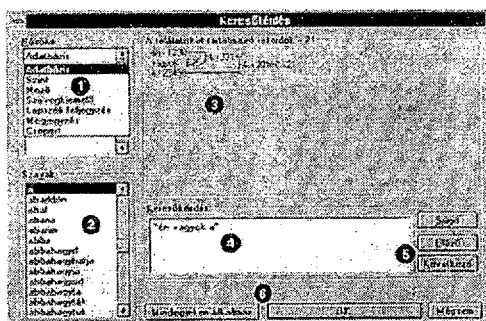
3. ábra

A 3. ábrát tekintve a „Referenciaablak sorainak száma” alapértelmezésben három; a ‘Kódok’ aktivizálásával a komputer működéséhez szükséges jeleket (soremelés, tabulátor stb.) vizualizálhatja (vagy rejtheti el) a felhasználó; a ‘Státuszsor’-ral a 2. ábra kommentálása során az ❺ szimbólum alatt értelmezett adatokat jelenít(het)i meg, a ‘Rekordok találatokkal’ alkalmazása révén pedig csak a találatokat tartalmazó verseket, dokumentum-elemeket.

A program teljes szövegű keresést biztosít, ami azt jelenti, hogy nemcsak egy-egy kurrentált vers(részlet)re vagy azok szerzőjére lehet rákérteni, hanem bármely szövegszóra, szóösszetételre, kifejezésre vagy a környezetükre önmagában, illetőleg műveleti jelekkel („és”, „vagy” stb.), továbbá ezek kombinációival is. A keresést különböző (tagoló) „Mező”-k (lásd a 4. ábrán az ❶ szimbólumnál): ‘Cím’, ‘Alcim’, ‘Hely’ (a szöveg keletkezésének helye), ‘Idő’ (a szöveg keletkezésének ideje), ‘Szám’ (énekek, versszakok stb. száma), ‘Szereplő’ (dialógust folytató személyek megnevezése) finomítják, melyeknek tartalmát a program külön is kigyűjti és indexeli. Így a felhasználónak lehetősége nyílik a versszövegek, korszakok stb. tanulmányozása, gyors összehasonlítása mellett korszerű, tudományos igényű nyelvi, poétikai, stilisztikai stb. vizsgálatokra, akár külön (egymás mögé, mellé vagy alá rendezett) ablakokban is.

A keresést más hasznos (ikonként is kiemelhető) segédeszköz, szövegrészek megjelenésére szolgáló könyvjelző (lásd a 2. ábra bal oldali oszlopában a „Könyvjel” feliratú ikont), betű- és háttértulajdonságok megváltoztatására használható szövegkiemelő (lásd a 2. ábra bal oldali oszlopában a „Szöveg” feliratú ikont), keresésekről tájékoztató nyomvonalterkép (lásd a 2. ábra bal oldali oszlopában az „Út” feliratú ikont) stb. támogatja (ezek a 3. ábrán látható ❶ szimbólumú kapcsolóval aktivizálhatók); a felhasználó kommentárokat, lapszéli feljegyzéseket fűzhet a szöveg(részlet)ekhez (lásd a 2. ábra bal oldali oszlopában a „Felj” feliratú ikont), átemelheti azokat a saját szövegszerkesztőjébe, vagy közvetlenül ki is nyomtathatja őket, kapcsolatokat (címkézett ugrási célpontokat) létesíthet (egy célpontra több helyről is), akár az adatbázison belül, akár külső objektumokkal (programokkal, kép- és hangfájlokkal), és így tovább.

A „Keres(és)/Keresőkérdés” menüpont(ok)on megnyíló dialógusablak struktúráját a 4. ábra mutatja: az ❶ a „Nézőke” (melynek tagolása a következő: ‘Adatbázis’, ‘Szint’, ‘Field/Mező’, ‘Szövegkiemelő’, ‘Lapszéli feljegyzés’, ‘Megjegyzés’, ‘Csoport’), a ❷ a „Szavak”, a ❸ „A találatokat tartalmazó rekordok”, a ❹ a „Keresőkérdés”; az ❺ az „Előző” vagy a „Következő” keresőkérdés, a ❻ pedig az indító kapcsoló(k).

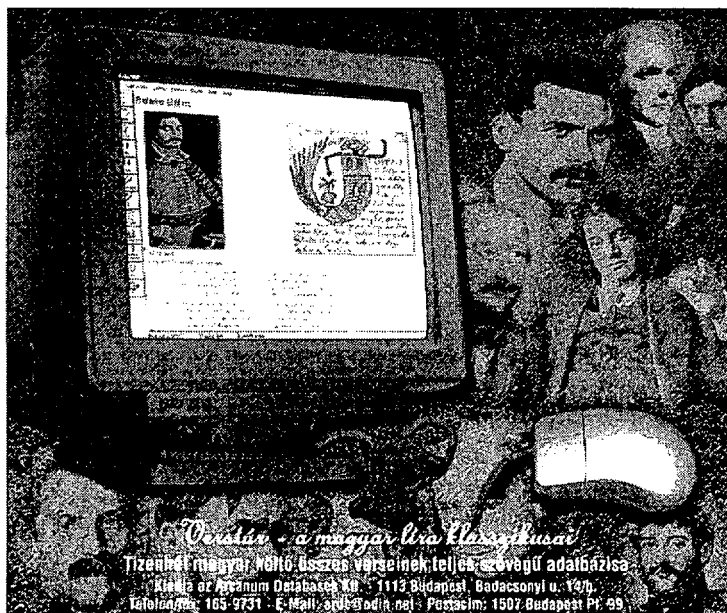

4. ábra

A 4. ábrán szemléltetve egy szó(előfordulás)t például a következőképpen kereshet meg a felhasználó. Az adott dialógusablak „Keresőkérdés” szektorába beírva vagy behozva (a ❷ szimbólumú listáról, mely az aktuális dokumentum(család) valamennyi szavát tartalmazza) az adott lexémát, illetőleg szövegszót, az OK kapcsoló megnyomása után megjelenik az azt magában foglaló első szövegmondat. A találatokat tartalmazó szövegmondatok között azután a „Keresés/Következő találat” legördülő menüponttal vagy a 2. ábra bal oldali oszlopának „▶▶” szimbólumú ikonjával tud továbblépni. Az adott szövegszó beírásakor használhat „*”-ot, így annak toldalékos alakjait is megkaphatja. A „Találatokat tartalmazó rekordok” rovat (lásd a ❸ szimbólumnál) grafikusán jeleníti meg a keresett szavakat és találatokat, áttekinthetővé téve a műveleti jelek („és”, „vagy” stb.) alkalmazását is. Az ❺ kapcsolók segítségével a programindítás óta feltett keresőkérdések között válogathat.

3. Ebben az írásunkban, ahogyan azt a bevezetésben jeleztük, az elektronikus információhordozók egyre bővülő hazai választékából emeltünk ki és mutattunk be egy

széles körű érdeklődésre számot tart(hat)ó adatbázist (lásd még 5. ábra): egyrészt azzal az előfeltevéssel, hogy e korszerű eszközök hamarosan beépülnek mind az oktató-kutatómunkába, mind a tanítási-tanulási folyamatokba, minthogy a *Nemzeti Alaptanterv* szerint is az ezekre vonatkozó „tudás jelentős része napjainkra az alpműveltség részének tekinthető”; másrészt abban a reményben, hogy rövid, tájékoztató jellegű kommentárjaikkal azoknak az olvasóknak az érdeklődését is sikerült felkeltenünk, akik valamilyen oknál fogva most kezdenek megismerkedni és megbarátkozni a komputer, az új információs technológiák és a világhálózat(ok) – lassan mindennapi életünket is átható – világával.²

5. ábra

Jegyzetek

1. A magunk részéről az elkövetkezendőkben is igyekszünk lehetőleg naprakészen figyelemmel kísérni az oktató- és kutatómunkát egyaránt támogató korszerű kiadványok megjelenését.
2. Írásunk elektronikus (illetőleg tervezett hálózati) változatában e helyütt egy rövid videóanyagot rögzítettünk, melyen Latinovics Zoltán tolmácsolásában élvezhet az olvasó egy József Attila-verset.

Benkes Réka – Vass László

TÁRGYMUTATÓ

Összeállította
BENKES RÉKA

- aktuális tagolás, 230
alakzat, 101, 121, 225
alkotó, 45
anafora, 104, 137, 138, 152
antecedens, 150
antropológia, 11, 18, 180, 198
archetípus, 198
argumentum, 150, 213, 215
aspektus, 220, 221
- befogadó, 45
bekezdés, 19, 56, 57, 59, 60, 65-67, 70, 71,
74-77, 84-87
beszédaktus, 225-227
- címzett, 92, 93
comment, 215
- dialógus, 112, 114
diszciplínakörnyezet, 11-14
- ellentét, 105, 106, 109, 111-115, 135, 193
ellipszis, 153
előfeltevés, 136
e-mail, 91-96
embléma, 199
empirikus metodológia, 11
enthiméma, 141
esztétika, 12, 100, 107, 121, 199-202
exegetika, 47
- feladó, 92, 96
felszíni szerkezet, 221, 222
filológia, 100
filozófia, 11, 16, 39, 47, 120-122, 197, 198
fókus, 223
fonológia, 15, 232
fordítástechnika, 198
forgatókönyv, 35
formális metodológia, 11
frazeológia, 112
- funktor, 215, 217
- generatív grammatika, 221, 223
gondolatalakzat, 141
grafika, 193, 200
grammatika, 81, 87, 125
- halmozás, 101
hasonlat, 228
hermeneutika, 16, 120, 225
hiperbola, 103
hiperonímia, 81
hipertextus, 198, 207
hiponímia, 81
- idióma, 102, 106, 225
illusztráció, 19, 20, 47, 65, 79, 193, 194,
199, 200, 205, 206, 229
implikátum, 133
inferencia, 120, 125, 126, 130, 133, 134,
136, 138-141, 145, 232
információ, 29, 93-95, 99, 100, 201, 205,
208, 229, 232-234
információfeldolgozás, 230, 231
interakció, 15, 16, 29
interpretáció, 14-16, 45, 101, 120-124, 197-
202, 204-209, 230, 232, 233
interpretátor, 15, 16, 197, 204
intertextualitás, 93, 110, 113, 114, 116,
206, 208, 229
inverzió, 104, 105
irodalom, 123
irodalomkritika, 205
irodalomtudomány, 197
ismétlés, 101, 104, 105, 107, 190, 194
- jel, 52, 99, 101, 102, 120, 122, 201
jelentés, 15, 55, 99, 103, 105, 107, 112,
125, 129, 134-139, 141, 198, 205,
208, 232
jelentés, 55, 101, 106, 205, 208

- jelkép, 41
 jelkomplexus, 197-202, 209
 katafora, 137, 138
 kibernetika, 231
 klasszicizmus, 115
 kód, 36, 93, 96, 198-203, 206-209, 228, 232
 koherencia, 34, 35, 141, 231, 233
 kohézió, 122, 141, 234, 235
 kommunikáció, 15, 19, 29, 30, 34-37, 55, 64, 91, 92, 94-96, 120-124, 140, 177, 198, 201, 212, 225, 226, 228, 231
 kommunikációelmélet, 11, 120, 122, 227
 kommunikációsztuáció, 15, 197, 199, 201
 kommunikátum, 197-199, 201, 202
 komplex jel, 12
 kompozíció, 186-191
 kompozícióegység, 55, 67, 70, 75, 77, 205
 konklúzió, 126, 127, 130, 132, 133, 135, 137, 138, 140
 konnexitás, 122
 konnotáció, 225, 229
 kontextus, 110, 112, 114, 153, 201
 koreferencia, 122, 143, 145, 150
 koreferenciaindex, 143, 149, 153, 164, 165
 kotextuális, 211, 219
 kotextus, 153
 közlés, 94
 kreatív-produktív gyakorlat, 19, 55, 63, 65, 77, 79, 81, 85, 90, 99, 100

 lehetséges világok, 199
 lexéma, 100, 101
 lexika, 55, 125, 137, 141, 227, 232
 lexikon, 213
 logika, 125, 126, 141, 169, 170, 199, 212-215

 makrokompozíció, 149
 makrostruktúra, 231, 233
 makroszövegtudomány, 11, 12
 médium, 120, 123, 198, 208
 megnyilatkozás, 113, 135, 136, 139, 143
 megszemélyesítés, 153
 mélystruktúra, 222
 mentális modell, 145
 mesterséges intelligencia, 231
 metafora, 105, 112, 225
 metakommunikáció, 94
 metatudomány, 99
 misztika, 51

 modalitás, 31-33, 105, 137, 210
 mondat, 57, 59, 83, 102, 104--107, 112, 125, 137, 139, 171, 233
 mondattan, 220, 222, 224, 228
 morféma, 99, 100
 morfológia, 101
 motívum, 115, 116, 187-189, 191, 195, 199
 multidiszciplinaritás, 13-15, 17-19
 multimedialitás, 32, 63, 122, 123, 197, 199, 229
 műfaj, 109, 110, 121, 140, 175, 176, 185, 193, 233
 műfordítás, 100
 műnem, 121, 140

 narráció, 111
 narratológia, 12, 121, 128
 névmás, 105, 114, 145, 150, 152
 notáció, 77

 nyelv, 120-124
 nyelvészet, 12
 nyelvtipológia, 104, 106

 ökoszemiozsis, 99, 100, 107

 párhuzam, 101, 193
 percepció, 31-33
 poétika, 12, 121, 211, 228, 231
 pragmatika, 15, 35, 81, 91, 100, 136, 139, 214, 225, 227, 230, 231
 proforma, 101-103, 107
 program, 93, 95
 propozíció, 233
 pszichoanalízis, 17
 pszicholingvisztika, 229, 231
 pszichológia, 11, 15, 17, 45, 47, 49, 186, 197, 198, 200

 rajz, 193
 referátum, 232-234
 referencia, 33, 83, 231
 relátum, 65, 84, 85, 143, 145, 202
 relátum-imágó, 202
 rendszernyelvészet, 228
 reneszánsz, 51
 retorika, 12, 121, 141, 198, 225, 228, 230
 romantika, 115

- sensus, 79
 statisztika, 185
 stílisztika, 12, 101, 109, 121, 141, 197, 198, 225, 226, 228
 stílus, 42, 109, 112, 114-116, 228, 230, 231
 stíluselmélet, 225
 stílustipológia, 225-227
 stílustörténet, 115
 struktúra, 32, 198, 207
- szaknyelv, 213, 216
 számítógép, 95, 231
 számítógépes szövegfeldolgozás, 216
 számítógép-hálózat, 91-94
 szecesszió, 115
 szemantika, 15, 35, 81, 89, 100, 141, 151-153, 169, 197, 213, 214, 221, 225, 230, 232, 233
 szemiotika, 11, 51, 99, 100, 119-124, 199, 201, 202, 207, 211, 212, 214, 219, 220
 szemiotikai textológia, 13, 14, 119-121, 123, 124, 197, 198, 204, 205, 207, 208
 szentimentalizmus, 115
 szignifikáció, 33, 120
 szignifikáns, 32-34
 szignifikátum, 32-34
 szillogizmus, 125, 129-131, 133, 134-136, 138-141
 szimbolizmus, 41
 szimbólum, 32, 41, 47, 51, 52, 200, 208, 209, 228
 szinekdoché, 104
 szinonima, 101, 103, 106, 107
 szinonímia, 81
 szintagma, 100, 139
 szintaktika, 15, 35, 100, 141, 151, 153, 197, 221, 228, 232
 szociolingvisztika, 225
 szociológia, 11, 36
 szókép, 103
 szöveg, 12-21, 45, 47, 49, 55-57, 59, 60, 63-65, 67, 75, 77, 79, 81, 83, 86, 89-96, 99-105, 107, 112, 119, 120-126, 136, 140, 143, 145, 149-152, 164, 185, 189, 190, 195, 197-205, 207, 208, 221, 222, 224, 226, 228-231, 233
 szövegalkotás, 232-234
 szövegelemzés, 65, 79, 107, 185
 szövegelmélet, 16, 211-214, 216, 219, 222, 227
 szöveginterpretáció, 15
 szövegkompetencia, 12
 szövegkörnyezet, 81, 83
 szövegmegközelítés, 55
 szövegmondat, 12, 56, 57, 59, 122, 205
 szövegnyelvészeti, 12, 141, 171, 211-213, 215, 220-222, 224-226, 228
 szövegösszefüggés, 87, 106
 szövegszerkesztő, 93
 szövegszerűség, 199
 szövegszervező elv, 109, 111, 112
 szövegtan, 11, 12, 100, 119, 121-124, 126, 171, 204, 206, 211-213, 216, 219-222, 224-228, 230
 szövegtani társdiszciplína, 11-13
 szövegtipológia, 216, 225-227
 szövegtípus, 226, 227, 231, 233
 szubvilág, 129
 szuperstruktúra, 231, 233
- tartomelemzés, 230, 231
 téma, 109
 teológia, 39, 197, 198, 200
 tételmondat, 139
 textológia, 204, 206, 209
 tipográfia, 77, 94, 206
 topic, 215, 223
 toposz, 198-203
 történetfilozófia, 37
 történetgrammatika, 35
 transzformáció, 222
 trópus, 225
 túlzás, 103, 107
- univerzálé, 100
 univerzális grammatika, 222, 224
- üzenet, 92-96
- vehikulum, 77, 143, 145, 197, 200-202
 verstan, 12, 121
 vevő, 96

NÉVMUTATÓ

Összeállította

BENKES RÉKA

Albert, S., 173, 174
Almási, É., 174
Árpás, K., 174
Auguste, H., 228, 229

Bácsi, J., 65, 192
Bánréti, Z., 220
Barchilon, M. G., 97
Bárdos, L., 111, 116
Beaugrande, R., 232
Békési, I., 79, 116, 125, 141, 142, 173
Bencze, L., 99, 108, 225
Benkes, R., 65, 77, 79, 84, 90, 281
Benkes, Zs., 19, 55, 64, 65, 99, 119, 173,
174, 193
Berkes, M., 192
Bernáth, Á., 199
Berszán, I., 197, 203, 204, 206, 207
Bovon, F., 16
Brinker, K., 226

Chomsky, N., 169, 213, 231
Curtius, E. R., 203
Csúri, K., 173, 199

Dániel, Á., 174
Danyi, M., 225
Devaux, A. A., 39, 40, 43
Dijk, T. A. van, 212, 216, 230-232
Drewermann, E., 40, 47, 49
Durand, G., 198, 203

Eco, E., 120
Endres-Niggemeyer, B., 233
Eöry, V., 225, 226
Fejes, K., 185, 192
Fónagy, I., 141, 173
Franz, M-L., 45
Frye, N., 198, 203
Fülöp, L., 225

Galli, G., 15, 18, 119, 120
Gálvez, C., 230, 233
Gáspári, L., 225
Géczi, J., 195
Gopnik, M., 185, 192

Halliday, M. A. K., 99
Hir, Y., 41
Horányi, Ö., 29, 38
Horowitz, R. B., 97
Horváth, J., 112

Kass, J., 173
Kayser, W., 199, 203
Kazanlár, Á. E., 51, 53
Kelemen, J., 104, 201, 203
Kellermann, P., 193
Kenesei, I., 220
Kertész, A., 169, 171
Kibédi, V. Á., 203
Kiefer, F., 169, 171, 220, 226
Kintsch, W., 231, 232
Király, I., 115, 116
É. Kiss, K., 220
Klaudy, K., 141
Koch, V., 193-195
Kocsány, P., 225, 226
Koltay, T., 91, 97, 234
Komlósy, A., 220
Köpeczi, B., 116

La Matina, M., 173, 174
Laczkó, T., 169, 171, 220
Lázár, I., 99, 100

Mayer, Gy., 194
Moeller, Ch., 39
Montague, R., 169, 171
Murvai, O., 203

Nagy, L. J., 173, 193, 196
Neuhaus, I., 47

Nyéki, L., 173

Partee, B., 169, 171

Petőfi, S. J., 11, 14, 18, 45, 49, 64, 65, 79,
99, 116, 119, 123, 124, 141, 143, 168,
169, 171, 173, 174, 192, 203, 204,
207, 211-216, 219, 220, 224, 228

Pinto, M., 230, 231, 233

Podlech, A., 212, 216

Pók, L., 116

Ricoeur, P., 16

Rieser, H., 211-217

Róka, J., 225, 227

Rónay, Gy., 228

Rónay, L., 179, 184

Rouiller, G., 16

Rozgonyiné, M. E., 225

Ruzsa, I., 141

Saussure, F., 99

Savigny, E., 212, 216

Simonyi, K., 203

Sinkó, J., 20

Spinuzzi, C., 97

Sylvester, J., 101

Szabó, F., 39, 44

Szabó, Z., 109, 116, 117

Szabolcsi, A., 220

Szaniszló, I., 97

Szathmári, I., 91, 225

Szávai, J., 174, 178

Szerdahelyi, I., 116

Szikoráné, K. E., 173

Szilágyiné, V. I., 21

Thomason, R. H., 169, 171

Thümmel, W., 214, 218

Tolcsvai, N. G., 91, 225

Tóth, Sz., 79, 174

Varga, L., 110, 116

Vargáné, R. R., 225

Vass, L., 65, 77, 79, 84, 116, 124, 143, 168,
173, 174, 221, 222, 281

Velde, R. G., 141, 213, 219

Wacha, I., 173

Wohlgenannt, R., 213

Zánthó, R., 79

Zeller, R., 41

A KÖTET MUNKATÁRSAI

- Békési Imre* Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Magyar Nyelvi Tanszék, Szeged, Boldogasszony sgt. 6. 6722
- Bencze Lóránt* Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola, Zsámbék, Zichy tér 3. 2072
- Benkes Réka* Szeged, Vág u. 7/A. 6724
- Benkes Zsuzsa* Művelődési és Köznevelési Minisztérium, Köznevelési Szakmai Irányítási Főosztály, Budapest, Szalay u. 10-14. 1884
- Berszán István* Babes – Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Magyar Irodalomtudományi Tanszék, Str. Horea 31, Kolozsvár-Napoca 3400, Románia
- B. Fejes Katalin* József Attila Tudományegyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, Egyetem u. 2. 6722
- Galli, Giuseppe* Università Degli Studi di Macerata, Facoltà di Lettere e Filosofia, Dipartimento di Filosofia e Scienze Umane, Via Garibaldi 20, Macerata 62100, Olaszország
- Horányi Özséb* Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, Ifjúság útja 6. 7623
- Kazanlár Amin Emil* Budapest, Promontor u. 52. 1222
- Koltay Tibor* Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtára, Gödöllő, Páter K. u. 1. 2103
- Nagy L. János* Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Magyar Nyelvi Tanszék, Szeged, Boldogasszony sgt. 6. 6722
- Petőfi S. János* Università Degli Studi di Macerata, Facoltà di Lettere e Filosofia, Dipartimento di Filosofia e Scienze Umane, Via Garibaldi 20, Macerata 62100, Olaszország
- Rónay László* Új Ember Szerkesztősége, Budapest, Kossuth Lajos u. 1. 1053
- Szabó Ferenc* Távlatok Szerkesztősége, Budapest, Sodrás u. 13. 1026
- Szabó Zoltán* Miskolci Bölcsész Egyesület, Miskolc, Pf.: 452. 3545
- Szávai János* 3 rue Félix-Faure, 92500, Reuil-Malmaison, France
- Vass László* Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Magyar Nyelvi Tanszék, Szeged, Boldogasszony sgt. 6. 6722

SZEMIOTIKAI SZÖVEGTAN

Az 1–4. számokat PETŐFI S. JÁNOS és BÉKÉSI IMRE szerkesztette, az 5. kötettől kezdődően e periodika szerkesztői PETŐFI S. JÁNOS, BÉKÉSI IMRE és VASS LÁSZLÓ.

Ez a periodika – a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékén – azzal a céllal jött létre, hogy előmozdítsa a multi- és interdiszciplináris szövegkutatást. Ennek érdekében (a) helyet kíván adni több diszciplína aspektusait/módszereit egy-egybe foglalni kívánó szövegtani paradigmákat tárgyaló tanulmányoknak éppúgy, mint diszciplínaszpecifikus részkérdések elemzésével foglalkozóknak, szövegtani kutatási / oktatási tervek informatív bemutatásának éppúgy, mint bármilyen természetű szövegtani vitáknak, (b) overview-k / recenziók formájában tájékoztatni kíván a szövegtani kutatás szempontjából releváns diszciplínák keretében folyó szövegkutatás eredményeit/problémáit tárgyaló monográfiákról/tanulmányokról, végül (c) repertóriumok közzlése révén meg akarja könnyíteni a nemzetközi szövegtani irodalomban való bibliográfiai tájékozódást.

1. A szövegtani kutatás néhány alapkérdése (1990)

(Második kiadás: 1993)

Előszó	5
Tanulmányok	7
PETŐFI S. JÁNOS: Szemiotikai textológia – Didaktika	7
BÉKÉSI IMRE: Az ellentétesség és a kauzalitás szerkezetalkotó összefüggésének logikai háttere	23
NAGY L. JÁNOS: A megnyilatkozás nyelvi értékéről	29
CSÚRI KÁROLY: Lehetséges világok vizsgálata mint műértelmezés	35
VASS LÁSZLÓ: Szupertextuális kohézió és stilisztika	45
Diszkusszió: Szövegtan, interpretáció, interdiszciplinaritás. Résztvevők: BÉKÉSI IMRE, CSÚRI KÁROLY, NAGY L. JÁNOS, PETŐFI S. JÁNOS	57
VASS LÁSZLÓ: Terminológiai szótár (a szemiotikai szövegtan tanulmányozásához)	85
Bibliográfia	117
PETŐFI S. JÁNOS: Bibliográfiák – periodikák	117
HORVÁTHNÉ SZÉLPÁL MÁRIA: A magyar nyelvű szövegtani irodalom bibliográfiája	119
PETŐFI S. JÁNOS: Az irodalmi művek elemzésétől a multimediális kommunikáció szemiotikai elmélete felé. 25 év textológiai kutatás: visszatekintés, kitekintés	127

2. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Első rész) (1991) (Második kiadás: 1996)

Előszó	5
Tanulmányok	7
PETŐFI S. JÁNOS: A szövegszignifikáció aspektusai és azok szemiotikai textológiai tárgyalása	7
BÉKÉSI IMRE: A kettős szillogizmus	38
VASS LÁSZLÓ: Szimbolikus kontextualizáció és intertextualitás. Nagy László: Inkarnáció ezüstben	55
KABÁN ANNAMÁRIA: Szövegsemiotikai alapkérdések	67
Áttekintések, recenziók. A magyar szövegtani kutatás irodalmából	73
MÁTÉ JAKAB: A magyar szövegtani kutatások mai helyzete (I)	73
Fónagy Iván–Magdics Klára: A magyar beszéd dallama (TÖRÖK GÁBOR)	117
Deme László: Mondatszerkezeti sajátosságok gyakorisági vizsgálata (FEJES KATALIN)	123
Általános Nyelvészeti Tanulmányok XI. A szöveg megközelítései. Szerkesztette: Telegdi Zsigmond és Szépe György (ALBERT SÁNDOR)	129
Wacha Imre: Beszéljessünk a beszédről! (K. FÁBIÁN ILONA)	135
A szövegtan a kutatásban és az oktatásban. Szerkesztette: Szathmári István és Várkonyi Imre (NAGY L. JÁNOS)	140
Nagy Ferenc: Kriminálisztikai szövegnyelvészet (KESZLER BORBÁLA)	147
Nagy Ferenc: Bevezetés a magyar nyelv szövegtanába (SZATHMÁRI ISTVÁN)	151
Békési Imre: Szövegszerkezeti alapvizsgálatok (NAGY L. JÁNOS)	155
A szövegvizsgálat új útjai. Szerkesztette: Szabó Zoltán (KABÁN ANNAMÁRIA)	159
Tanulmányok, 15. füzet. Szövegelmélet. Szerkesztette: Penavin Olga, Thomka Beáta és Utasi Csaba (FÁBRICZ KÁROLY)	164
Kiefer Ferenc: Az előfeltevések elmélete (MUCSÁNYI JÁNOS)	169
Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből. Szerkesztette: Rácz Endre és Szathmári István (TÖRÖK GÁBOR)	175
Balázs János: A szöveg (BÜKY LÁSZLÓ)	180
Szende Tamás: Megérthetjük-e egymást? Korunk kommunikációs zavarai (VIDRA KLÁRA)	183
Szabó Zoltán: Szövegnyelvészet és stilisztika (ROZGONYINÉ MOLNÁR EMMA)	187
Egyetemi Fonetikai Füzetek 1. Szép szóval igazat, 2. Tiszta beszéd. Szerkesztette: Bolla Kálmán (SEBESTYÉN ÁRPÁD)	193
Repertóriumok. Összeállította: VASS LÁSZLÓ	199
Bibliographie Linguistique de L'Année. Text linguistics (Discourse analysis) – Linguistique de texte (Analyse du discours) – 1986	199
Text. An Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse	205
Research in Text Theory/Untersuchungen zu Texttheorie	214
Tárgymutató. Összeállította: HORVÁTHNÉ SZÉLPÁL MÁRIA	225
Névmutató. Összeállította: HORVÁTHNÉ SZÉLPÁL MÁRIA	231
A kötet munkatársai	235

3. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Második rész) (1991)

Előszó	5
Tanulmányok	7
VOIGT VILMOS: Szövegsemiotikai és/vagy szemiotikai szövegtan	7
BENCZE LÓRÁNT: Élő szónak súlyos volta. Putatív szövegvizsgálati modell és alkalmazásának kísérlete	13
BÉKÉSI IMRE: A kétfős szillogizmus tipikus 'világai'	41
ZSILKA TIBOR: A dekonstruált (szöveg)struktúra	62
VASS LÁSZLÓ: Szupertextus, stíluselemzés és -tipológia	69
PETŐFI S. JÁNOS – BENKES ZSUZSA: A versorganizáció anticipatorikus megközelítése	78
Áttekintések, recenziók. A magyar szövegtani kutatás irodalmából	105
MÁTÉ JAKAB: A magyar szövegtani kutatások mai helyzete (II., befejező rész)	105
Fónagy Iván: A költői nyelv hangtanából (KOVÁCS KRISTÓF ANDRÁS)	144
Török Gábor: A líra: logika (József Attila költői nyelve) (FEJES KATALIN)	148
Formateremtő elvek a költői alkotásban. Szerkesztette: Hankiss Elemér (TÖRÖK GÁBOR)	152
Voigt Vilmos: A folklór alkotások elemzése (BALÁZS GÉZA)	157
Fónagy Iván: Füst Milán: Öregség – Dallamfejtés (SZEKÉR ENDRE)	162
Dienes Dóra: A szerkesztettségi hiányosság és szövegösszefüggésbeli kiegészülése (M. KORCHMÁROS VALÉRIA)	166
Murvai Olga: Szöveg és jelentés. A szabad függő beszéd szövegnyelvészeti vizsgálata (KOCSÁNY PIROSKA)	170
Ismétlődés a művészetben. Szerkesztette: Horváth Iván és Veres András (NAGY L. JÁNOS)	174
Bánréti Zoltán: A megengedő kötőszók szintaxisáról és szemantikájáról (BÉKÉSI IMRE)	179
Hankiss Elemér: Az irodalmi mű mint komplex modell (MÁTÉ ZSUZSANNA)	183
Békési Imre: A gondolkodás grammatikája. Szöveg- és mondatszerkezeti elemzések (BENCZE LÓRÁNT)	189
Csúri Károly: Lehetséges világok. Tanulmányok az irodalmi műértelmezés témaköréből (ODORICS FERENC)	192
Szekér Endre: Hagyomány és újítás mai költői nyelvünkben (KABÁN ANNAMÁRIA)	197
Műelemzés – műértés. Szerkesztette: Sipos Lajos (VARGA EMÓKE)	200
Kanyó Zoltán: Szemiotika és irodalomtudomány. Válogatott tanulmányok (TARNAY LÁSZLÓ)	204
Petőfi S. János: Szöveg, szövegtan, műelemzés (Textológiai tanulmányok) (VASS LÁSZLÓ)	210
Repertóriumok. Összeállította: VASS LÁSZLÓ	215
Bibliographie Linguistique de L'Année. Text Linguistics – Linguistique du texte – 1987	215
Papier zur Textlinguistik/Papers in Textlinguistics	222
Written Communication Annual. An International Survey of Research and Theory	247
A külföldi szövegnyelvészeti munkákról Magyarországon idegen és magyar nyelven megjelent szemlecikek válogatott bibliográfiája. Összeállította: MÁTÉ JAKAB	250

Tárgymutató. Összeállította: HORVÁTHNÉ SZÉLPÁL MÁRIA	255
Névmutató. Összeállította: HORVÁTHNÉ SZÉLPÁL MÁRIA	261
A kötet munkatársai	265

4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I) (1992)

Előszó	5
Tanulmányok	7
TERESTYÉNI TAMÁS: Szövegelméleti tézisek	7
SZABÓ ZOLTÁN: A szöveg történetisége	34
KIEFER FERENC: A szöveg időszerkezetéről	40
MARCELLO LA MATINA: Költői szövegek interpretálása: filológia, strukturalizmus, szemiotika	56
PETŐFI S. JÁNOS: A költészet grammatikájától a költészet szemiotikai textológiájáig	83
BÁCSI JÁNOS: Ó! Ió! Ció! Áció! Káció! Kommunikáció!	98
ALBERT SÁNDOR: Megjegyzések az ekvivalenciáról egy metafora fordításának ürügyén	115
Áttekintések, recenziók	125
B. Fejes Katalin: Egy korosztály írásbeli nyelvhasználatának alakulása (Szövegvizsgálat 3-5. osztályban) (V. RAISZ RÓZSA)	125
Vígh Árpád: Retorika és történelem (GÁSPÁRI LÁSZLÓ)	128
Dániel Ágnes: A fordítói gondolkodás iskolája (HONFFY PÁL)	134
Helikon – Az olasz irodalomtudomány napjainkban (VARGA EMÓKE)	138
Pléh Csaba: A történet szerkezet és az emlékezeti sémák (BALOGH TIBOR)	147
Klaudy Kinga: Fordítás és aktuális tagolás (Cs. JÓNÁS ERZSÉBET)	150
Szabó G. Zoltán – Szörényi László: Kis magyar retorika (DANYI MAGDOLNA)	154
Kernya Róza: A szöveg néhány sajátossága kisiskolások fogalmazásában (V. RAISZ RÓZSA)	157
Török Gábor: Pontok és kérdőjelek az általános stíluselméletben (SZATHMÁRY ISTVÁN)	160
Hernádi Sándor: Az olvasás bűvészete (BENKES ZSUZSA)	166
Kenneth Koch: Desideri, sogni, bugie. Un poeta insegna a scrivere poesia ai bambini (TERRY OLIVI)	168
Kaspar H. Spinner: Umgang mit Lyrik in der Sekundarstufe I. (PETŐFI S. JÁNOS)	172
Bibliográfiák, repertóriumok. Szerkeszti: VASS LÁSZLÓ	177
Bibliográfiák bibliográfiája	177
Bibliographie Linguistique de L'Année. Text Linguistics – Linguistique du Texte 1988	177
Speciális bibliográfiák	184
Folyóiratok, periodikák, sorozatok	186
Discourse Processes. A Multidisciplinary Journal	186
Text. An Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse	197
Papier zur Textlinguistik/Papers in Textlinguistics	199

Research in Text Theory/Untersuchungen zur Texttheorie	204
Advances in Discourse Processes	205
Written Communication Annual. An International Survey of Research and Theory	211
Speciális repertóriumok	212
Elisabeth Gülich – Wolfgang Raible: Linguistische Textmodelle (Grundlagen und Möglichkeiten)	212
Wolfgang Dressler (Hrsg.): Textlinguistik	215
Bernárdez, Enrique: Introducción a la Lingüística del Texto	216
Miscellanea	219
Rövid beszámoló a Multimediális Textológiai Műhely első konferenciájáról (FARKAS EDIT) ...	219
Tárgymutató. Összeállította: HORVÁTHNÉ SZÉLPÁL MÁRIA	221
Névmutató. Összeállította: HORVÁTHNÉ SZÉLPÁL MÁRIA	225
A kötet munkatársai	229

5. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (1992)

Előszó	7
Tanulmányok – válaszok	9
ALBERTNÉ HERBSZT MÁRIA: A társalgás néhány jellemzője és szabálya	9
BALÁZS GÉZA: Szövegvilágok, a szövegalkotó ember (Vélemény a szövegtani kutatásról)	19
BÁNRÉTI ZOLTÁN: A visszakereshetőségi elv a grammatikában	27
BÉKESI IMRE: A szövegmondatoktól a szöveg egésze felé	35
BENCZE LÓRÁNT: Néhány megjegyzés a szövegtani kutatáshoz	45
DEME LÁSZLÓ: Válaszok helyett	47
FÁBRICZ KÁROLY: Beszédszöveg és szövegnyelvészet	51
B. FEJES KATALIN: Egy szövegtípus szintaxisának statisztikai vizsgálatáról	59
FÓNAGY IVÁN: A költői kutatásról	77
HONFFY PÁL: Hozzászólás a „Vélemények a szövegtani kutatásról” kérdéssorhoz	119
HUNYADI LÁSZLÓ: Szövegtan és számítógépes fordítás	121
CS. JÓNÁS ERZSÉBET: Gondolatok a dialógus mint szövegtípus vizsgálatai kapcsán	129
KERTÉSZ ANDRÁS: Textológia és tudományelmélet	135
KOCSÁNY PIROSKA: Szövegnyelvészet versus szövegelemzés	145
KONTRA MIKLÓS: Rövid és szelektív válaszok a szerkesztők szövegtannal kapcsolatos kérdéseire	153
LENGYEL ZSOLT: Szöveglingvisztikai kérdések a pszicholingvisztika tükrében	157
R. MOLNÁR EMMA: Vélemények a szövegtani kutatásról (Válaszok a feltett kérdésekre)	161
MURVAI OLGA: A szöveg szintaktikai és szemantikai dimenziójáról	167
PÉTER MIHÁLY: A szövegtani kutatásról (Válasz a kérdésekre)	171
PETŐFI S. JÁNOS – VASS LÁSZLÓ: A szövegnyelvészet helye és feladata a szemiotikai textológiai kutatásban	177
V. RAISZ RÓZSA: Válasz a „Vélemények a szövegtani kutatásról” kérdéssorra	197

SZABÓ ZOLTÁN: A szövegsemiotika időszerű kérdései és megoldásra váró kérdései	199
SZENDE ALADÁR: A tankönyvi szöveg természetéről	211
SZIKORÁNÉ KOVÁCS ESZTER: Gondolatok a költői szövegről mint a szöveg sajátos válójáról, valamint annak interpretációelméleti vonatkozásairól	219
TÖRÖK GÁBOR: Kritikusan, sok oldalról szembeülni a szöveggel	225
WACHA IMRE: Szöveg és (adekvát) interpretáció (Szövegműfaj, szövegforma, szövegértelmezés, szövegmondás)	237
Áttekintések, recenziók	257
A szövegtani kutatás a 90-es években: a kutatási terület jövője [<i>Text, 10–1/2. (1990.)</i>] (PETŐFI S. JÁNOS)	257
A szövegösszefüggőség nyelvi hordozói Halliday és Hasan szerint (PETŐFI S. JÁNOS – VASS LÁSZLÓ)	260
Bibliográfiák (A), repertóriumok (B). Szerkeszti: VASS LÁSZLÓ	271
(A) Bibliográfiák bibliográfiája (a szövegkutatásról általában, a magyar szövegkutatásról, a szövegösszefüggőség kutatásáról)	271
Speciális bibliográfiák (szöveg vs mondat, szövegösszefüggőség)	272
(B) Speciális repertóriumok	274
van Dijk T. A. (szerk.): <i>Handbook of Discourse Analysis 1 – 4</i>	274
R. R. K. Hartman: <i>Contrastive Textology</i>	276
M. A. K. Halliday – R. Hasan: <i>Cohesion in English</i>	277
M. – E. Conte – J. S. Petőfi – E. Sözer: <i>Text and Discourse Connectedness</i>	279
Miscellanea	281
Society for Text and Discourse (PETŐFI S. JÁNOS)	281
Tárgymutató. Összeállította: HORVÁTHNÉ SZÉLPÁL MÁRIA	285
Névmutató. Összeállította: HORVÁTHNÉ SZÉLPÁL MÁRIA	293
A kötet munkatársai	297

6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II) (1993)

Előszó	7
Tanulmányok	9
BÁNRETI ZOLTÁN: A mellérendelés néhány szintaktikai problémája a magyarban	9
KRÉKITS JÓZSEF: Az orosz performatív megnyilatkozások szemantikai és pragmatikai aspektusai	25

WACHA IMRE: Az irodalmi mű szövegszerkezetének és a szöveg hangzásbeli jellemzőinek összefüggéseiről, a szöveg fonetikai szemléletéről. A prózai (elbeszélő) irodalmi mű és megszólaltatása. Áprily Lajos: A hiúz	35
PETŐFI S. JÁNOS – VASS LÁSZLÓ: Az argumentatív értelmező interpretáció néhány aspektusa. Nagy László: Versem verse	81
BENKES ZSUZSA – PETŐFI S. JÁNOS: Kreatív–produktív megközelítés és intertextualitás	107
KLAUDY KINGA: Vissza a szöveghez!	133
ALBERT SÁNDOR: Filozófiai szövegek fordítási kérdései	145
DÁNIEL ÁGNES: A személyközi kapcsolatok jellegének meghatározása. Hét kormányprogram szembesítő vizsgálatának tapasztalatai	157
Áttekintések, recenziók	177
MÁTÉ JAKAB: A szövegnyelvészeti kutatás történetéhez	177
PETŐFI S. JÁNOS: Utam a szemiotikai szövegtanhoz. 2. 1967–1969. A nyelvi műalkotások egy nyelvészeti megalapozottságú strukturális interpretációelméletének körvonalazása felé	205
Deme László: Közéletiség, beszédmód, nyelvi műveltség (KISS ANDREA)	218
Hoffmann Ottó: Mondatszerkesztés, szövegalkotás. Gyakorlatok a kifejezőképesség fejlesztésére az általános iskola felső tagozatában (JENEI TERÉZ)	224
Török Gábor: A pecsétek feltérzése (Mai líránkat olvasva) (SZIKORÁNÉ KOVÁCS ESZTER)	226
Kecskés András: A magyar vers hangzásszerkezete (SZIKORÁNÉ KOVÁCS ESZTER)	230
Kecskés András: Versek tükre. Az iskolai versértelmezés lehetőségei (CS. JÓNÁS ERZSÉBET)	233
Bart István és Klaudy Kinga (szerk.): A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából (CS. JÓNÁS ERZSÉBET)	235
Molnár Csikós László (főszerk.): Hungarológiai Közlemények 19. 70-71. (FARKAS EDIT)	238
Szóllósy-Sebestyén András (szerk.): Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Budapesti Műszaki Egyetemen (T. SOMOGYI MAGDA)	242
Dániel Ágnes: Szó – szöveg – szer – szervez (PÉTER MIHÁLY)	245
Fónagy Iván: Gondolatalakzatok, szövegszerkezet, gondolkodási formák (MEZŐ GYÖRGYI)	248
Síklaki István (szerk.): A szóbeli befolyásolás alapjai I–II. (VASS LÁSZLÓ)	251
Bene Kálmán: Kalauz a versértelmezéshez (Bevezetés a lírai művek elemzésébe) (BARANYAI ZSOLT)	265
Péter Mihály: A nyelvi érzelmkifejezés eszközei és módjai (CS. JÓNÁS ERZSÉBET)	268
Petőfi S. János: A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé (Szövegnyelvészet – Szemiotikai textológia) (FÁBRICZ KÁROLY)	272
Bolla Kálmán (szerk.): Szövegforma, szövegértelmezés, szövegmondás. Egyetemi Fonetikai Füzetek 4. (NAGY ÉVA)	275
Petőfi S. János – Benkes Zsuzsa: Elkallódni megkerülni. Versek kreatív megközelítése szövegtani keretben (KISS ANDREA)	278
Rácz Endre: Mondatgrammatika és szöveggrammatika (BÉKESI IMRE)	280
A Világirodalmi Lexikon tizennegyedik kötetének 'szöveg'-szócikkeihez (VASS LÁSZLÓ)	282
A nyelvi alkotóerő próbái. Hernádi Sándor munkásságáról (SZABÓ FERENC)	284
Hans Gatti: Schüller machen Gedichte. Ein Praxisbericht mit vielen Anregungen und Beispielen (PETŐFI S. JÁNOS)	286
Alla ricerca della parola nascosta (= Az elrejtett szó nyomában). Szerk.: Carla Marelló (PETŐFI S. JÁNOS)	293

Bibliográfiák (A), repertóriumok (B). Szerkeszti: VASS LÁSZLÓ	297
(A) Bibliográfiák bibliográfiája (szemantika, pragmatika, cloze-technika)	297
Bibliographie Linguistique de L' Année. Text Linguistics – Linguistique du Texte – 1989	297
Speciális bibliográfiák (Advances in Discourse Processes, Studia Poetica, fordítás, cloze-technika)	304
(B) Repertóriumok	311
Folyóiratok, periodikák, sorozatok	311
Discourse Processes. A Multidisciplinary Journal	311
Text. An Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse	313
Papiere zur Textlinguistik/Papers in Textlinguistics	315
Research in Text Theory/Untersuchungen zur Texttheorie	318
Advances in Discourse Processes	322
Written Communication Annual. An International Survey of Research and Theory	328
Speciális repertóriumok	329
Arnim von Stechow – Dieter Wunderlich (Hrsg.): Semantik/Semantics	329
von Herbert Stachowiak (Hrsg.): Pragmatik. Handbuch Pragmatischen Denkens	330
Das Wasserzeichen der Poesie	332
Miscellanea	339
Rövid beszámoló a Multimediális Textológiai Műhely második konferenciájáról (FARKAS EDIT)	339
Discourse and Argumentation Studies at the University of Amsterdam (VASS LÁSZLÓ)	340
Tárgymutató. Összeállította: HORVÁTHNÉ SZÉLPÁL MÁRIA	343
Névmutató. Összeállította: HORVÁTHNÉ SZÉLPÁL MÁRIA	351
A kötet munkatársai	355

7. A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez (1994)

Előszó	7
Tanulmányok	9
KASS JÁNOS: Gondolatok a könyvillusztrációról	9
NAGY L. JÁNOS: Szembenéző kódexlapok kommentárokkal	19
VASS LÁSZLÓ: Textológiai kalauz az Esterházy-kalauzhoz	29
NYÉKI LAJOS: Balázs – Bartók „Kékszakállú”-ja – nyelvész szemmel	39
KÖNCZEI CSILLA: Ötletek a tánc textológiai elemzéséhez	51
BALÁZS GÉZA: A tetoválás és a tetovált szövegek magyar néprajzi kutatása	69
R. MOLNÁR EMMA: Nonverbális jelek verbális kódja	85

PETŐFI S. JÁNOS – MARCELLO LA MATINA: Egy általános szemiotikai textológia centrális aspektusai	97
Utószó: Petőfi S. János és Marcello La Matina közös tanulmánya megbeszélésének kivonatos összefoglalása (VASS LÁSZLÓ)	128
*	
ALMÁSI ÉVA: Adalékok képversek kreatív-produktív megközelítéséhez	131
BENKES ZSUZSA: Példa egy illusztrált szöveg kreatív-produktív megközelítésére	143
Áttekintések, recenziók	157
PETŐFI S. JÁNOS: Utam a szemiotikai szövegtanoz 12. 1988–1989. A multimédiális irányultság kezdeti időszaka, 13. 1990–1991. A szemiotikai textológia koncepciójának végleges kialakítása felé	157
*	
Egri Péter: Érték és képzelet (Shelley, Turner, Field és Chopin) (TÖRÖK GÁBOR)	174
János S. Petőfi – Terry Olivi (szerk.): Approaches to Poetry. Some Aspects of Textuality, Intertextuality and Intermediality (SZABÓ ZOLTÁN)	178
Marcello La Matina: La gratitudine come problema semiotico-filologico. Gli <i>ex voto</i> per San Nicola da Tolentino. In: <i>Interpretazione e gratitudine. XIII. Colloquio</i> <i>sulla interpretazione. Macerata 30–31 Marzo 1992</i> (PETŐFI S. JÁNOS)	180
Rachel Fordyce and Carla Marella (eds.): <i>Semiotics and Linguistics in Alice's</i> <i>Worlds</i> (PETŐFI S. JÁNOS)	181
Az OuLiPoi Könyvtár (SZIGETI CSABA)	186
Petőfi János S. (szerk.): Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 1. Aspetti generali; Quadro interdisciplinare della ricerca. (= Quaderni di Ricerca e Didattica IX.) Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane (P. S. J.)	193
Bibliográfiák (A), repertóriumok (B). Szerkeszti: VASS LÁSZLÓ	195
(A) Szemiotika és kommunikációelmélet	195
A multimédiális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez	210
(B) Repertóriumok	213
Winfried Nöth: Handbook of Semiotics	213
Nelson Goodman: Languages of Art	214
Vilém Flusser: Hat Schreiben Zukunft?	216
Olivier R. Scholz: Bild, Darstellung, Zeichen	217
Rudolf von Laban: Choreutik. Grundlagen der Raumharmonielehre des Tanzes	218
Miscellanea	219
Rövid beszámoló a Multimédiális Textológiai Műhely harmadik konferenciájáról (FARKAS EDIT)	219
Tárgymutató. Összeállította: GULYÁS ZSUZSANNA	221
Névmutató. Összeállította: GULYÁS ZSUZSANNA	227
A kötet munkatársai	229

8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III) (1995)

Előszó	7
Tanulmányok	9
BENCZE LÓRÁNT: Emlékezés, szövegalkotás, szöveg típus	9
DÁNIEL ÁGNES: A szerző azonosítása a szöveg konstitúciójának, tartalmi-logikai- és szemantikai-kommunikatív összefüggéseinek elemzése útján	35
TÖRÖK GÁBOR: A kérdésszerű nyelvi információ igazsága	81
ÁRPÁS KÁROLY: Egy verskompozíciós elvről. Kísérlet a verskompozíciós verstípusok rendszerzésére	89
KOLTAY TIBOR: A hipertext szövegségéről	115
TÓTH SZERGEJ – VASS LÁSZLÓ: Idegen nyelvű szövegek kreatív-produktív megközelítése. 1. Gyakorlatok orosz nyelvű szövegekkel magyar nyelvi és szociokulturális háttérrel	127
SZABÓ ZOLTÁN: A stilisztikai elemzés egy szövegelméleti modellje	145
PETŐFI S. JÁNOS: A hipertextuális irodalom a perszóna komputer elterjedt alkalmazásának korszakában	153
Diszkusszió. A szövegtani kutatás néhány aktuális kérdése	173
1. A tömbösödés vizsgálatának néhány aspektusa	173
1.1. NAGY L. JÁNOS: Tovább a nyelvészet (és a logika?) útján	174
1.2. TOLCSVAI NAGY GÁBOR: És	176
1.3. BÉKESI IMRE: Válaszok	181
1.4. BÉKESI IMRE: A kettős szillogizmus módszertani tanulságaiból	183
2. A szemiotikai textológia felépítésének és alkalmazásának néhány aspektusa	189
2.1. MÁTÉ JAKAB: A szemiotikai textológia néhány kérdése a viták tükrében	190
2.2. SZABÓ ZOLTÁN: Szemiotikai textológia és stilisztika	196
2.3. BENCZE LÓRÁNT: Segédtelemek Petőfi S. János szöveg szemiotikai rendszeréhez	201
2.4. WACHA IMRE: Kérdések Petőfi S. Jánoshoz	206
2.5. BERSZÁN ISTVÁN: Megjegyzések a (szemiotikai textológiában használt) jelfogalomhoz	207
2.6. RAISZ RÓZSA: Kérdések a kreatív-produktív módszerrel kapcsolatban	209
2.7. PALOTÁS NAGY ÉVA: A kreatív-produktív gyakorlatok gyakorlóiskolai alkalmazásának tapasztalatairól	209
2.8. BÓKAY ANTAL: Kérdések a szemiotikai textológiai szöveg megközelítés irodalmi szövegekre való alkalmazásával kapcsolatban	212
2.9. PETŐFI S. JÁNOS: Válaszok és megjegyzések a szemiotikai textológia felépítését érintő kérdésekre, megállapításokra	212
2.10. BENKES ZSUZSA – PETŐFI S. JÁNOS: Válaszok, megjegyzések a kreatív-produktív gyakorlatokkal kapcsolatos kérdésekre, megállapításokra	227
2.11. PETŐFI S. JÁNOS – VASS LÁSZLÓ: Válaszok, megjegyzések az analitikus szemiotikai textológiai szöveg megközelítéssel kapcsolatos megállapításokra, kérdésekre	233

Áttekintések, recenziók	237
PETŐFI S. JÁNOS: Utam a szemiotikai szövegtervezéshez 3. 1970–1971. Egy nyelvészeti megalapozású kontextuális szövegelmélet globális koncepciójának felvázolása	237
Nyelvészet (szövegtervezés) az oktatás folyamatában (Egy kiadványsorozat margójára) (MÁTÉ JAKAB)	248
Deme László: Szónokok, előadók kézikönyve (TÓTHNÉ SZÜCS ÉVA)	265
Voigt Vilmos – Szépe György – Szerdahelyi István (szerk.): Jel és közösség. Szemiotikai tanulmánygyűjtemény (CS. JÓNÁS ERZSÉBET)	267
Fejős Zoltán: Hiedelemrendszer, szöveg, közösség I–II. (Esettanulmány Karacskeszi példáján) (SZ. BOZÓKI MARGIT)	272
Béládi Miklós – Jankovics József – Nyerges Judit (szerk.): A magyar vers. Az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai (JOÓ ETELKA)	276
Grétsy László (szerk.): Nyelvészet és tömegkommunikáció I–II. (VIDRA KLÁRA)	279
Elekfi László: Petőfi verseinek mondattani és formai felépítése (Különös tekintettel az aktuális mondattagolásra) (SZIKORÁNYI KOVÁCS ESZTER)	287
Horváth Iván: A vers. Három megközelítés (FARKAS EDIT)	289
Literatura, 1991. 2. Az irodalmi szöveg mint nyelvi jelenség (BENKES RÉKA)	291
Szili József (szerk.): A strukturalizmus után. Érték, vers, hatás, történet, nyelv az irodalomelméletben (PAPPNÉ NAGY ÉVA)	299
Békési Imre: Jelentésszerkezetek interpretációs megközelítése. Egy modell az argumentatív szövegtípus tanulmányozásához (VASS LÁSZLÓ)	302
Petőfi S. János – Bácsi János – Benkes Zsuzsa – Vass László: Szövegtervezés és verselemzés (JENEI TERÉZ)	305
Klaudy Kinga: A fordítás elmélete és gyakorlata – angol / német / francia / orosz fordítástechnikai példatár (CS. JÓNÁS ERZSÉBET)	310
Tolcsvai Nagy Gábor: A szövegek világa (SZABÓ ZOLTÁN)	314
Tóth Szergej – Vass László: Pápuáktól a Pioneerig (D. TAKÁCS RÓZSA)	316
Duchesne, Alain – Thierry Leguay: Petite fabrique de Littérature (TERRY OLIVI [Olaszból fordította PETŐFI S. JÁNOS])	321
Petőfi S. János – Sergio Cicconi (a cura di): Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 2. La filosofia del linguaggio e la comunicazione umana multimediale. (= Quaderni di ricerca e didattica XIV.) Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane (P. S. J.)	328
Bibliográfiák (A), repertóriumok (B). Szerkeszti: VASS LÁSZLÓ	331
(A) Bibliográfiák	331
Bibliográfiák bibliográfiája	331
Bibliographie Linguistique de L'Année. Text Linguistics – Linguistique du Texte – 1990–1991	331
Speciális bibliográfiák	352
Anafora és fókusz	352
Hipertextus, hipermedium	356
(B) Repertóriumok	358
Folyóiratok, periodikák, sorozatok	358
Discourse Processes. A Multidisciplinary Journal	358
Text. An Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse	360

Papiere zur Textlinguistik/Papers in Textlinguistics	363
Research in Text Theory/Untersuchungen zur Texttheorie	367
Speciális repertóriumok	370
von Herbert Stachowiak (Hrsg.): Pragmatik. Handbuch Pragmatischen Denkens	370
Antalné Szabó Ágnes és Madarászné Marossy Ágnes (szerk.): Szövegtani szemelvény- gyűjtemény	375
OuLiPo. Atlas de littérature potentielle	378
Miscellanea	379
Sophia. European Databases in the Humanities (PETŐFI S. JÁNOS)	379
Virtual College – die erste virtuelle Universität in Berlin und Brandenburg (PETŐFI S. JÁNOS)	380
Tárgymutató. Összeállította: GULYÁS ZSUZSANNA	381
Névmutató. Összeállította: GULYÁS ZSUZSANNA	395
A kötet munkatársai	401

9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I) (1996)

Előszó	9
Bevezetés	11
PETŐFI S. JÁNOS: A magyar nyelvű (verbális) szövegek szemiotikai szövegtana diszciplináris keretének néhány aspektusa	11
Tanulmányok	19
A. Az interdiszciplináris keret diszciplinái	19
<i>Bevezetés</i>	19
PETŐFI S. JÁNOS: A multimediális humán kommunikáció elemzése interdiszciplináris keretének aspektusai	19
<i>Filozófia</i>	27
KERTÉSZ ANDRÁS: Konstruktivitás és interdiszciplinaritás. A szemiotikai textológia egy lehetséges tudományelméleti megközelítése	27
<i>Szemiotika</i>	47
PÁL JÓZSEF: A szimbolikus jelek történeti és szellemi dimenziója	47
VOIGT VILMOS: Mióta és miként modern a mai magyar parömiológia?	67
<i>Kommunikációelmélet</i>	77
KOLTAY TIBOR: Adalékok a referátumkészítés szövegtani megközelítéséhez	77
<i>Pszichológia</i>	91
<i>Szociológia/Antropológia</i>	91
ANGELUSZ RÓBERT – TARDOS RÓBERT: A kulturális–interakciós rétegződés szociológiai megközelítéséhez	91

VASS LÁSZLÓ: Rendszerváltás és napi publicisztika. 1. A <i>Népszabadság</i> és az <i>Új Magyarország</i> külpolitikai rovatának kontrasztív elemzése: 1995. október 5 – 1995. november 7	109
<i>Formális metodológiák/Számítógépek alkalmazása a szövegfeldolgozásban</i>	135
PETŐFI S. JÁNOS: A modellteoretikus logikai interpretációról	135
B. PORKOLÁB JUDIT – BODA I. KÁROLY: Helyzet és válasz Radnóti Miklós: <i>Ó fény, ragyogás, napszemű reggel!</i> című versében. Egy interaktív számító- gépes elemzés eredményei	145
VASS LÁSZLÓ: A hipermédiium néhány retorikai szabályszerűsége	157
<i>Empirikus metodológiák</i>	169
BENKES ZSUZSA – PETŐFI S. JÁNOS: A szövegelemzéskor felhasznált 'háttérismeretek' feltárásának kreatív módja. Tájékoztató	169
VASS LÁSZLÓ – ZÁNTÓ RÓBERT: Idegen nyelvű szövegek kreatív-produktív megközelítése. 2.1. Gyakorlatok angol nyelvű szövegekkel magyar nyelvi és szociokulturális háttérrel	187

***

B. A szövegtan és horizontális környezetének diszciplínái	201
--	-----

B.1. A textológiai társdiszciplínák	201
<i>Poétika (mint a műnemek és műfajok legáltalánosabb értelemben vett diszciplínája)</i>	201
NAGY PÁL: A vizuális költészet	202
<i>Verstan</i>	223
<i>Retorika</i>	223
<i>Stilisztika</i>	223
SZABÓ ZOLTÁN: Lehető változásmagyarázatok a stílustörténetben (Egy textológiai stílustörténet-elmélet nagy és nyitott kérdése)	224
B.2. Szövegtanok	249
B.3. Nyelvészeti diszciplínák	249
KÁROLY KRISZTINA: Az angol szövegnyelvészeti kutatások a 90-es években	250

Áttekintések, recenziók	265
--------------------------------------	-----

PETŐFI S. JÁNOS: Utam a szemiotikai szövegtanhoz 4. A kontextuális szövegelmélet tulajdonságai vizsgálatának időszaka (I)	265
Róka Jolán: Az újságszövegek szerkesztési és stílustipológiája (JENEI TERÉZ)	273
Fabiny Tibor (szerk.): A tipológiai szimbolizmus. Szöveggyűjtemény a bibliai és az irodalmi hermeneutika történetéből (NAGY ÉVA)	276
Rácz Endre: Az egyeztetés a magyar nyelvben (IMRE RUBENNÉ)	280
Papp Tibor: Műzsával vagy műzsa nélkül? (Irodalom számítógépen) (VASS LÁSZLÓ)	283
Petőfi S. János – Bácsi János – Békési Imre – Benkes Zsuzsa – Vass László: Szövegtan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez (SZIKORÁNY KOVÁCS ESZTER)	286
Bartha Magdolna (szerk.): Szövegértés – Szövegfeldolgozás – Szövegkompetencia. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Germanisztikai Intézetében 1994. május 9–10-én rendezett konferencia előadásai [Textverstehen – Textarbeit – Textkompetenz. Beiträge zum Workshop am 9–10. Mai 1994 am Germanistischen Institut der Eötvös-Loránd-Universität] (FÖLDES CSABA)	288

E, H

Cs. Jónás Erzsébet: A magyar Csehov (Csehov-drámák elemzése) (RÉPÁSI GYÖRGYNÉ)	292
A retorika és mögöttes területei. Megjegyzések Wacha Imre: A korszerű retorika alapjai 1-2 című könyvéről (MÁTÉ JAKAB)	294
Szathmári István: Bárczi Géza (R. MOLNÁR EMMA)	302
Benkes Zsuzsa – Nagy L. János – Petőfi S. János: Szövegtani kaleidoszkóp I. Antológia (PALOTÁS NAGY ÉVA)	304
Petőfi S. János: Az explicititás biztosításának feltételei és lehetőségei természetes nyelvi szövegek interpretációjában. A szemiotikai textológiai értelmező interpretáció néhány aspektusa (BENKES RÉKA)	307
Bibliográfiák (A), repertóriumok (B). Szerkeszti: VASS LÁSZLÓ	311
(A) Bibliográfiák	311
Bibliographie Linguistique de L'Année. Text Linguistics – Linguistique du Texte – 1992	311
Speciális bibliográfiák	322
Studienbibliographien Sprachwissenschaft (STS)	322
(B) Repertóriumok	322
Folyóiratok, periodikák, sorozatok	322
Discourse Processes. A Multidisciplinary Journal	322
Text. An Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse	324
Papiere zur Textlinguistik/Papers in Textlinguistics	326
Speciális repertóriumok	328
Janus	328
Vekerdi László: <i>Tudás és tudomány</i> [szerk. Terts István]	332
Marcelo Dascal – Dietfried Gerhardus – Kuno Lorenz – Georg Meggle (Hrsg): Sprachphilosophie / Philosophy of Language / La philosophie du langage	333
Teun A. van Dijk: Textwissenschaft	338
Hofmann/Simon: Problemlösung Hypertext	339
Miscellanea	343
Dante Alighieri: <i>La Divina Commedia</i> . Edizione Multimediale Interattiva (PETŐFI S. JÁNOS)	343
Tárgymutató. Összeállította: VASS LÁSZLÓ	347
Névmutató. Összeállította: VASS LÁSZLÓ	355
A kötet munkatársai	361

Kiadja: A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Kiadója

Felelős kiadó: Békési Imre

Kiadóvezető: Pitrik József menedzserigazgató

Nyomdai előkészítés: JGYTF Kiadó

Nyomdai és kötetzeti munka: Officina Nyomdaipari Oktató és Termelő Kft.

Felelős vezető: Dr. Kékes Tiborné ügyvezető

Készült 26,6 (A/5) ív terjedelemben, offsetnyomással

Példányszám: 1000

B 158391

